

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlul de manuscris

CZU:340.1(043.3)

ROBEA MARIANA
ORDINEA JURIDICĂ - DIMENSIUNE SOCIALĂ A
DREPTULUI

Specialitatea 551.01 Teoria generală a dreptului

Teză de doctorat

Conducător științific:

Baltag Dumitru, doctor
habilitat, profesor universitar

Autorul:

Robea Mariana

Chișinău, 2018

© Robea Mariana, 2018

CUPRINS

ADNOTARE (în limba română, engleză și rusă)	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	9
1. FENOMENUL ORDINII JURIDICE ÎN CADRUL CERCETĂRIILOR ȘTIINȚIFICE	15
1.1. Studii doctrinare în materia ordinii juridice.....	15
1.2. Reflectarea normativă a ordinii juridice în spațiul Republica Moldova și România.....	23
1.3. Concluzii la capitolul 1.....	40
2. RELEVANȚA TEORETICĂ ȘI SOCIALĂ A FENOMENULUI DE ORDINE JURIDICĂ	44
2.1. Ordinea juridică în sistemul ordinii sociale.....	44
2.2. Corelația terminologică și de esență dintre ordinea naturală, ordinea socială, ordinea morală cu consecințe pentru ordinea juridică.....	61
2.3. Ordinea juridică, stratul normativ ce reglementează ordinea de drept și ordinea publică.....	73
2.4. Concluzii la capitolul 2.....	84
3. ORDINEA JURIDICĂ - DERIVAT AL ORDINII POLITICO-STATALE	87
3.1. Ordinea politico-statală și ordinea juridică: manifestări și interdependențe.....	87
3.2. Ordinea judiciară, subsistem al ordinii juridice și integrarea ei în sistemul ordinii statale.....	98
3.3. Ierarhizarea și sistematizarea actelor normative importante atribuții ale statului vis-a-vis de ordinea juridică.....	106
3.4. Soluționarea teoretică și practică de către stat a problemelor ordinii juridice.....	117
3.5. Concluzii la capitolul 3.....	127
4. ORDINEA JURIDICĂ PRIN PRISMA ABORDĂRIILOR CA ORDINE JURIDICĂ INTERNĂ A UNUI STAT ȘI ORDINEA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ	130
4.1. Internaționalizarea dreptului național și impactul asupra ordinii juridice interne.....	130
4.2. Ordinea juridică a Uniunii Europene - o nouă ordine juridică în contextul internaționalizării dreptului.....	137
4.3. Impactul și menirea socială a ordinii juridice a Republicii Moldova la etapa asocierii la Uniunea Europeană.....	148

4.4. Concluzii la capitolul 4.....	163
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.....	166
BIBLIOGRAFIE.....	171
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII.....	184
CURRICULUM VITAE.....	185

ADNOTARE

Robea Mariana "Ordinea juridică - dimensiune socială a dreptului", teza de doctor în drept; specialitatea: 551.01 - Teoria generală a dreptului, Chișinău, 2018

Structura tezei: Introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, 164 pagini text de bază, bibliografie din 213 titluri.

Rezultatele obținute au fost publicate în 8 lucrări științifice. Volumul total de publicații este de circa 4,5 c.a.

Cuvinte cheie: ordine juridică, sistem juridic, ordine de drept, ordine publică, ordine socială, ordine morală, ordine judiciară.

Domeniul de studiu: Teoria generală a dreptului

Scopul și obiectivele tezei îl constituie studierea multilaterală și complexă a categoriei ordine juridică, sintetizarea posibilităților de dimensionare socială a dreptului prin intermediul ordinii juridice și în baza acesteia identificarea și definirea ordinii juridice. De asemenea evidențierea coraportului ordinii juridice cu alte categorii de ordine, toate cu impact social relevant. Obiectivele avute în vedere sunt: analiza conceptului de ordine juridică în științele sociale, inclusiv în doctrina juridică, considerând că acest termen trebuie dezvăluit înainte de a intra în analiza juridică propriu-zisă; identificarea mecanismelor normative prin intermediul cărora ordinea juridică exercită un impact social asupra dreptului; determinarea semnificației și încărcăturii juridice a categoriei de *ordine juridică*; definirea ordinii juridice, ca categorie juridică și strat normativ ce legitimează ordinea de drept; delimitarea ordinii juridice de ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statală, ordinea judiciară, ordinea juridică europeană, ordinea internațională; trasarea concluziilor și recomandărilor necesare întru definitivarea studiului din cadrul prezentei teze de doctorat.

Noutatea și originalitatea științifică Noutatea științifică a prezentei teze precum și a rezultatelor obținute, constau în abordarea conceptelor de mai sus din dubla perspectivă a cercetării teoretice dar și practice a tuturor factorilor cu impact determinant asupra realității ordinii juridice, folosind-ne atât de doctrina românească cât și internațională, făcând un salt din istorie către epoca actuală. Importanța temei astfel abordate, în viziunea noastră este dată de faptul că, numai în astfel de modalitate se oferă o imagine de ansamblu asupra ordinii juridice și se oferă ocazia particularizării altor forme de ordine care există distinct de ordinea juridică.

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea științifică și atribuirea de calificativ social ordinii juridice, fapt ce accentuează dimensiunea socială a dreptului, având ca efect clarificarea categoriei de ordine juridică în societate, stabilind impactul pe care îl exercită ordinea juridică în comun cu ordinea de drept/publică, ordinea statală, ordinea juridică a Uniunii Europene, ordinea juridică internațională, ordinea judiciară.

Semnificația teoretică a tezei rezidă în definirea conceptelor de ordine juridică, ordine de drept, ordine judiciară, abordarea teoretică a corelației dintre ordinea juridică și ordinea socială, ordinea juridică și ordinea judiciară, ordinea juridică a Uniunii Europene și internațională.

Valoarea aplicativă: ideile științifice și concluziile pot fi utilizate în plan doctrinar-teoretic ca material inițial pentru o abordare mai profundă a categoriilor de ordine juridică, ordine socială, ordine de drept; în procesul didactic universitar la predarea Teoriei generale a dreptului, Drept constituțional, Dreptul Uniunii Europene, precum și la elaborarea unui curs special "Ordinea juridică și impactul ei social"; în plan normativ-legislativ la realizarea procesului de legiferare ce vizează elaborarea și modificarea unor acte normative.

Implementarea rezultatelor științifice. Concluziile tezei, elementele de noutate sunt realizate în procesul de studii la predarea cursului Teoria generală a dreptului în cadrul ULIM, de asemenea ca idei conceptuale la elaborarea proiectului de lege privind actele normative, fiind expuse și în comunicările la conferințele internaționale și naționale și în articolele științifice publicate.

АННОТАЦИЯ

Робеа Мариана "Правопорядок как социальное измерение права". Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, специальность: 551.01 - Общая теория права, Кишинэу, 2018

Структура диссертации: работа состоит из введения, четыре разделов, выводов и рекомендации, литературы 213 источников, 164 страниц основного текста. Результаты изложены в 8 научных статьях, общий объем публикаций по теме составляет около 4,5 а.л.

Ключевые слова: правовая система, правовая организация, порядок, социальный порядок, моральный порядок, судебный порядок.

Область исследования: Общая теория права.

Цель и задачи работы, заключаются в проведении комплексных научных исследований категории порядок, путем определения сущности и его составляющих для рекомендаций по улучшению социальной, правовой и нормативной основы. Достижение поставленной цели представляется возможным в ходе решения следующих задач: анализ категории порядок в социальных науках и правовой доктрине, идентификация нормативных механизмов через которых порядок влияет на позитивное право; уточнение сущности порядок, выявление непосредственных и опосредованных связей между ее элементами; определение порядка как правовой категории которая легитимизирует общественный порядок, определения отличий правовой системы от системы права, от социальной системы, порядка, общественного порядка, судебного порядка, международного и европейского порядка; теоретическая формулировка выводов и рекомендаций, направленных на оценку категории порядоктеории и практике права.

Научная новизна и оригинальность определены целями и задачами диссертации, производными от подхода к данной проблеме, от фактического характера объекта исследования, от полученных новаторских результатов, раскрытия содержательных сторон компонентов порядка, оригинальностью в исследовании данной проблемы в Общей теории права.

Решенная научная проблема состоит в научном обосновании категории порядок с точки зрения Общей теории права, как социальное измерение позитивного права, имеющая эффект уяснения данной категории и влияния на другие взаимосвязанные категории как социальный порядок, общественный порядок, судебный порядок и т.п.

Теоретическое значение заключается в определении категорий порядок, общественный порядок, международный порядок, судебный порядок, в теоретическом обосновании соотношений между этими категориями.

Прикладное значение работы состоит в том, что научные идеи и выводы, содержащиеся в диссертации могут быть использованы в качестве исходного материала для более глубокого подхода к явлениям правовой организации общества, в изучении Общей теории права, Конституционного права, право Евросоюза а также в разработке специального курса "Правовая организация общества как социальное измерение права".

Внедрение научных результатов: результаты исследования, теоретические выводы, практические рекомендации могут быть использованы при разработке нормативных актов по систематизации законодательства, а также в учебном процессе Международного Независимого Университета Молдовы в преподавание курса "Общая теория права", "Право Европейского Союза".

ANNOTATION

**Robea Mariana "Legal order social dimension of the right" thesis in law; specialty: 551.01
- General Theory of Law, Chisinau, 2018**

Thesis structure: Introduction, four chapters, general conclusions and recommendations, 164 pages of main text, bibliography of 213 titles.

The results were published in 8 scientific papers. Total content is about 4,5 a.s.

Keywords: legal order, legal system, rule of law, public order, social order, moral order, legal order.

Field of study: General Theory of law

Aims and objectives of this thesis is to study the multilateral and complex category of the legal order, synthesizing the opportunities of social sizing of the right through the legal system and on its basis to identify and define the legal system. Also highlighting the correlation of the legal order with other categories of legal system, lists all with relevant social impact. The objectives considered are: analysis of the legal order concept in social relations, including legal doctrine; the identification of the normative mechanisms through which legal order exercise a social impact on the right; determining the meaning and the legal load of legal order category; defining the legal system as legal category and normative layer which legitimizes the legal order public; the delimitation of the legal system from the rule of law, state order, the European legal order, the international order, legal order.

The Scientific novelty and originality is determined by the purpose and the objectives of the thesis. Through the topic and the manner of analysis, the paper constitutes a legal environment from Romania and Moldavia a work with a strong novelty. That said, we believe that the study is original to the General Theory of law.

The Scientific problem solved is the scientific substantiation and the assignment of social grade to the legal system, which emphasizes the social dimension of the law, resulting the clarification of the legal order category in society, establishing the impact that exercises the legal order together with the rule of law, law public, state order, EU law, international law, legal order.

The Theoretical meaning of thesis resides in the definition of legal order concepts, rule of law, judicial order, the theoretical approach of the correlation between law and social order, law and order judicial, state of the European Union and international.

Practical value: the scientific ideas and conclusions can be used in doctrinal- theoretical level starting as initial material for a deeper approach of the legal system categories, social order, rule of law. In the university teaching process in the General theory of law, Constitutional law, European Union law, and the development of a special course "Legal order and its social impact"; in normative-legal plan to achieve the development and modification of certain legislative measures.

The Implementation of scientific results. The thesis conclusions, the innovations are made in the studies teaching the course General Theory of Law at ULIM, as well as conceptual ideas to the setting up of the bill regarding the legislative measures, being exposed as well in the communications at international and national conferences and scientific articles published.

LISTA ABREVIERILOR

CC - Codul civil
CContr. - Codul contravențional
CE - Consiliul Europei
CECO - Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului
CEDO - Convenția Europeană pentru Drepturile Omului
CP - Codul penal
CPC - Codul de procedură civilă
CPP - Codul de procedură penală
CR - Constituția României
CRM - Constituția Republicii Moldova
DUDO - Declarația Universală a Drepturilor Omului
FR - Federația Rusă
MO - Monitorul Oficial
OMC - Organizația Mondială a Comerțului
PESC - Politica externă și de securitate comună
RM - Republica Moldova
TFUE - Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene
TGS - Teoria Generală a Sistemelor
UE - Uniunea Europeană
Art.(art.) - articol
Alin. (alin.) - aliniat
Lit. (lit.) - Litera
P. (p.) - Punct

INTRODUCERE

Actualitatea temei investigate și gradul ei de studiere. Tema de cercetare a prezentei lucrări o considerăm una originală și de mare actualitate. Drept prim argument invocăm problematica fenomenului de globalizare și internaționalizare, care își are impactul asupra celor mai importante fenomene ale vieții sociale, inclusiv asupra dreptului și a ordinii juridice.

Un alt argument care vine în sprijinul originalității tematicii de cercetare își are sorginea tot într-un fenomen actual și de deosebită importanță pentru societatea contemporană – extinderea Uniunii Europene și impactul acestui fenomen asupra ordinii juridice a statelor implicate: state pretendente la asociere, state asociate și state membre ale acesteia. Reieșind din aceste statute specifice ale statelor, ordinea juridică internă este influențată în mod sigur de ordinea juridică a Uniunii Europene, prin intersectarea sau chiar suprapunerea în situații concrete. Or, fiecare stat care se vrea la un moment dat să devină membru al Uniunii Europene, are obligația, dar și dreptul, de a-și construi (reconstrui) ordinea juridică proprie în așa fel încât gradul de compatibilitate dintre aceasta și ordinea juridică a Uniunii Europene să fie cât mai mare. Astfel, fenomenul descris, apropiere fără doar și poate ordinea juridică a categoriilor de state nominalizate de ordinea juridică a Uniunii Europene. Această apropiere are diferite grade, ajungându-se într-un final și la contopirea acestora.

Următorul argument întru susținerea actualității și originalității tematicii noastre ține de ideea că ordinea juridică a României și Republicii Moldova se dovedește a fi de multe ori cu anumite deficiențe, ele evidențiindu-se în special în procesul de aplicare a legislației statelor. Așa cum ordinea juridică a statelor urmează a fi adaptată rigorilor procesului de aderare la Uniunea Europeană, este bineînțeles necesar ca aceasta să fie adusă la un înalt nivel de perfecțiune. Deși perfecționarea și armonizarea sunt fenomene ce merg în paralel și se completează reciproc, totuși am spune că o ordine juridică internă bine pusă la punct are șanse mari să producă o armonizare eficientă cu legislația europeană. Și dimpotrivă, o ordine juridică aranjată haotic, cu lacune în aplicarea legislației interne, cu suprapuneri de norme ce reglementează fenomene identice sau similare, cu contradicții între acestea, va ajunge să întâmpine dificultăți și în procesul de armonizare cu legislația europeană, dificultăți în crearea propriei ordini juridice.

În plus, formularea denumirii temei alese, și anume: *Ordinea juridică – dimensiune socială a dreptului*, aduce un plus de argumente în favoarea dezvoltării ei. Or, este puțin să spunem că lucrarea de față tratează pur și simplu fenomenul ordinii juridice, caz în care o parte din actualitate și originalitate ar fi automat redusă. Este important să punem în evidență individualitatea acestei teme de cercetare, fapt ce contribuie o dată în plus la sporirea actualității și originalității ei. Dreptul, fiind un fenomen social, are bineînțeles mai multe dimensiuni importante pentru esența juridicului. Una dintre aceste dimensiuni este anume cea socială. Ținem

să menționăm că anume dimensiunea socială a dreptului este relevantă de așa-numita ordine juridică, care este un fenomen atât juridic, cât și unul cu puternic impact social.

Numeroasele efecte pe care este capabilă să le producă ordinea juridică asupra societății vor fi regăsite în lucrarea de față, însă ceea ce ținem neapărat să punem în evidență este că ordinea juridică pe care are menirea dreptul să o instaureze și să o mențină, este în strânsă conexiune cu ordinea socială, iar acestea două se interpătrund, ceea ce duce la realizarea menirii fundamentale a dreptului. Doar o analiză a ordinii sociale în conexiune cu ordinea juridică ne permite relevarea elementului sau laturii sociale din inima celei juridice a fenomenului ordinii juridice. De fapt putem spune și invers, prin studiul elementului juridic ce se află în inima socialului atunci când vorbim despre drept și ordinea juridică, putem stabili imensa interdependență și conexiunea indisolubilă dintre ordinea socială și ordinea juridică.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei îl constituie studierea multilaterală și complexă a fenomenului ordine juridică, sintetizarea posibilităților de dimensionare socială a dreptului prin intermediul ordinii juridice și în baza acesteia identificarea și definirea ordinii juridice. Pentru integrarea tabloului lucrarea are drept scop evidențierea corelației ordinii juridice cu alte categorii de ordine, toate cu impact social relevant.

Întru atingerea scopului propus au fost determinate anumite **obiective**, printre care menționăm:

- analiza conceptului de ordine juridică în științele sociale, inclusiv în doctrina juridică, considerând că acest termen trebuie dezvăluit înainte de a intra în analiza juridică propriu-zisă;
- identificarea mecanismelor normative prin intermediul cărora ordinea juridică exercită un impact social asupra dreptului;
- determinarea semnificației și încărcăturii juridice a categoriei de *ordine juridică*;
- definirea ordinei juridice, ca categorie juridică și strat normativ ce legitimează ordinea de drept;
- delimitarea ordinii juridice de ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statală, ordinea judiciară, ordinea juridică europeană, ordinea internațională;
- trasarea concluziilor și recomandărilor necesare întru definitivarea studiului din cadrul prezentei teze de doctorat.

Noutatea și originalitatea științifică Noutatea științifică a prezentei teze precum și a rezultatelor obținute, constau în abordarea conceptelor de mai sus din dubla perspectivă a cercetării teoretice dar și practice a tuturor factorilor cu impact determinant asupra realității ordinii juridice, folosindun-ne atât de doctrina românească cât și internațională, făcând un salt din istorie către epoca actuală. Importanța temei astfel abordate, în viziunea noastră este dată de faptul că, numai în astfel de modalitate se oferă o imagine de ansamblu asupra ordinii juridice și

se oferă ocazia particularizării altor forme de ordine care există distinct de ordinea juridică. Acestea fiind menționate, considerăm că studiul este unul de noutate și originalitate pentru domeniul Teoriei Generale a Dreptului. Prin tema abordată am intenționat să punem atenției doctrinei juridice problema complexă a fenomenului ordinii juridice.

În ce privește noutatea științifică de asemenea subliniem că prin tematica abordată și maniera de analiză, lucrarea constituie în mediul juridic din România și Republica Moldova, o lucrare cu un pronunțat caracter novator. Considerăm util sublinierea *principalelor rezultate ale cercetării doctorale*.

- *cercetarea aprofundată a conceptului* de sistem juridic, ordine juridică în științele sociale și doctrina juridică;

- *identificarea mecanismelor* prin intermediul cărora ordinea juridică exercită un impact social asupra dreptului;

- *evidențierea determinațiilor* specifice *ordinii juridice* și *definirea ei*, fenomen ce accentuează una din dimensiunile sociale ale dreptului;

- *relevarea trăsăturilor caracteristice specifice ordinii juridice* în comun cu ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statului, ordinea internațională, ordinea judiciară;

- *determinarea impactului ordinii juridice europene* asupra ordinii juridice naționale, reconfigurarea suveranității, integrarea și asocierea valorilor naționale cu cele ale Uniunii Europene;

- *identificarea efectelor globalizării* asupra ordinii juridice naționale;

- *trasarea concluziilor de rigoare* care totalizează rezultatele cercetării, dar care în același timp provoacă spre continuarea cercetării prin detalierea unor aspecte separate ale ordinii juridice ca fenomen cu puternic impact social, dar care în esență este de natură juridică.

Problema științifică soluționată în prezenta lucrare constă în fundamentarea științifică și atribuirea de calificativ social ordinii juridice, fapt ce accentuează dimensiunea socială a dreptului, având ca efect clarificarea categoriei de ordine în societate, stabilind impactul pe care-l exercită ordinea juridică în comun cu ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statală, ordinea juridică europeană, ordinea internațională, ordinea judiciară asupra societății.

Semnificația teoretică a lucrării. Din punct de vedere teoretic, lucrarea prezintă interes întrucât pune accentele sociale pe fenomenul ordinii juridice și scoate în evidență felul în care se manifestă juridicul din inima socialului atunci când analizăm domeniul dreptului. Drept rezultat, domeniul Teoriei Generale a Dreptului poate fi îmbogățit printr-o abordare teoretică multidimensională a ordinii juridice. Suplimentar, abordarea teoretică vizează și corelația dintre ordinea socială și ordinea juridică, dintre ordinea publică și ordinea juridică, dintre ordinea morală și cea juridică. Considerăm că lucrarea prezintă interes din punct de vedere teoretic

deoarece îmbină armonios perspectivele filosofice cu cele juridice și sociologice ale cercetării ordinii juridice.

Valoarea aplicativă a lucrării. Cât privește partea aplicativă, menționăm că și în acest sens lucrarea prezintă potențial interes. Ne referim aici la faptul că procesele aflate în derulare și de mare amploare, precum aderarea la Uniunea Europeană și în general extinderea acesteia, globalizarea (mondializarea) sunt niște fenomene curente cu impact determinant asupra ordinii juridice. De aici posibilitatea ca cei ce sunt implicați în procesul de armonizare a legislației statelor aderente la Uniunea Europeană să găsească anumite explicații întrebărilor ce apar în mod inevitabil în desfășurarea procesului.

Lucrarea dată reprezintă o sursă monografică pentru cercetătorii din domeniul Teoriei generale a dreptului, preocupată de problema ordinii juridice. În același timp, în lucrare fiind regăsite compartimente ce se referă la ordinea juridică internă a statului și la ordinea juridică internațională, ordinea juridică a Uniunii Europene, este absolut incontestabil că lucrarea poate fi utilă celor ce studiază dreptul intern și dreptul internațional, și în egală măsură, dreptul Uniunii Europene. Bineînțeles că nu excludem în nici un caz utilitatea lucrării pentru cei ce studiază domeniul Teoriei Generale a Dreptului, aici lucrarea regăsindu-și aplicabilitatea cea mai importantă.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele studiului nostru au fost reflectate în comunicările științifice prezentate în cadrul manifestărilor științifice naționale și internaționale, dintre care nominalizăm:

1) Unele reflecții privind conceptul de ordine juridică și raportul lui cu cel de ordine socială. În: Conferința internațională științifico-practice: "Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul proceselor de euro-integrare", Chișinău, 2016, pp. 18-22.

2) Some reflections the concept of legal order and his relation to the social order. In: Proceedings of the International Conference European Union's History, Culture and Citizenship, Pitesti 2017, pp. 739-745.

3) Unele aspecte privind ordinea juridică. În: Conferința internațională științifico-practică "Jurisprudența - componentă fundamentală a proceselor integraționale și a comportamentului legal contemporan", Chișinău, 3-4 noiembrie, 2017. pp. 18-23.

Structura tezei de doctorat. Teza este structurată în patru capitole, dintre care *cel dintâi este de natură introductivă*, prezentând o sinteză a abordărilor ordinii juridice în doctrină și a reglementărilor ce se referă la ordinea juridică în limitele spațiului românesc: Republica Moldova și România.

Capitolul doi vine să ne prezinte relevanța teoretică și socială a ordinii juridice. Ținem aici să dezvăluim esența juridică și socială a fenomenului cercetat prin prisma diverselor abordări. Astfel, din start acest capitol demarează cu o trecere în revistă a diferitor definiții ale ordinii juridice, punând în lumină cele mai importante trăsături ale ordinii juridice și extrăgând substanța acestui fenomen, ajungând la relevarea conținutului și esenței conceptului de ordine juridică.

Așa cum deseori se întâlnesc opinii care fac paralele între ordinea de drept, ordinea juridică, ordinea socială, ordinea morală, am cercetat corelația terminologică și de esență dintre ordinea juridică și ordinea de drept, ordinea publică, ordinea socială, ordinea morală, delimitând în cadrul acestui compartiment coraportul dintre ordinea juridică și ordinea socială, ordinea de drept și ordinea morală, și în mod separat coraportul dintre ordinea juridică și ordinea publică.

La finele celui de-al doilea capitol prezentăm menirea socială a ordinii juridice, punând accentele necesare pe esența socială a dreptului și a ordinii juridice și enunțând impactul social al ordinii juridice.

Cel de-al treilea capitol vine să ne prezinte ordinea juridică în ipostaza de derivat al ordinii statale. Așa cum fenomenul cercetat de noi este indisolubil legat de stat, acesta și exprimă o conexiune permanentă și stabilă, dar și reciprocă între ele. Respectiv, întru evidențierea conexiunii ordinii juridice cu statul este prezentată corelația dintre conceptul de ordine juridică și cel de suveranitate de stat; ulterior este analizată corelația dintre ordinea juridică și responsabilitatea socială, dar și răspunderea juridică (întrucât și răspunderea juridică este o emanație clară a puterii de stat, mai concret este întruchiparea forței de constrângere a statului).

După cele menționate, abordăm ierarhizarea și sistematizarea actelor normative în calitate de importante atribuții ale statului vis-à-vis de ordinea juridică, dar și soluționarea teoretică și practică a problemelor ordinii juridice, care la fel țin de unele prerogative ale statului.

Cel de-al patrulea capitol prezintă o abordare a ordinii juridice a UE și ordinii juridice internaționale.

Dimensiunea teoretică este regăsită și în compartimentul ce abordează ordinea juridică a Republicii Moldova la etapa actuală, în calitatea sa de stat asociat al Uniunii Europene.

Dimensiunea normativă și teoretică este regăsită în compartimentul ce cercetează felul în care legislația României a soluționat diversele probleme ale ordinii juridice, dar și în compartimentul ce abordează din aceleași perspective ordinea juridică a Uniunii Europene.

La finele fiecărui capitol am prezentat concluziile pe marginea aspectelor cercetate în cadrul capitolului concret.

La finalul lucrării regăsim concluziile generale și recomandările pe care le facem în urma studiului realizat, lista bibliografică și declarația de asumare a răspunderii.

1. FENOMENUL ORDINII JURIDICE ÎN CONTEXTUL CERCETĂRIILOR ȘTIINȚIFICE

1.1. Studii doctrinare în materia ordinii juridice

Ordinea juridică este fenomenul despre care am putea spune că are o vechime egală cu dreptul, chiar dacă tratată ca atare în doctrină este regăsită în perioade mult mai apropiate zilelor de astăzi. Din momentul în care au apărut primele reglementări cu caracter juridic exista o anumită ordine de executare a acelor dispoziții, exista o așa-numită rânduială ce se impunea la respectarea lor. Aceste lucruri reprezintă unele forme premergătoare, rudimentare ale ordinii juridice pe care o avem astăzi deja ca un concept format, reflectat în doctrină de diverși specialiști juriști și filosofi, și nu doar de către aceștia.

Conceptul de ordine, în general, este de origine teologică (în mod deosebit, la Fericitul Augustin), explicat de către filosofiile fiziciste (depășind în utilizarea sa teoriile mecanice ale secolelor XV-XVIII), adoptat de biologie mai ales la început și mijloc de secol XX [1, p. 34]. În literatura juridică românească, primele discuții mai sistematice asupra conceptului de ordine au fost propuse de doctrină începând cu anii '90 ai sec. XX-lea, îi amintim astfel, aici, pe profesorii A. Bolintineanu [2], D. Popescu [3], Gh. Mihai[4], R. Munteanu [5], N. Niciu [6], care au făcut distincții între ordine internațională și ordine statală, ordine internațională și ordine europeană, ordine publică, ordine de drept și ordine juridică. În doctrina Republicii Moldova conceptul de ordine juridică este regăsit la autorii E. Aramă [7], V. Coptileț [8]. E. Aramă tratează ordinea juridică făcând referire la sinonimia dintre aceasta și sintagma de sistem juridic [7, p. 3-4], iar în acest context, menționăm că V. Zlătescu își exprima regretul, încă în 1995, pentru faptul că știința juridică nu a făcut mai multe pentru a recepta principiile teoriei generale a sistemelor și a le adapta specificului său, deoarece „nevoia de sistem în drept este așa de mare, încât în afara acestei idei nu se poate legifera” [9, p. 11]. Respectiv, chiar dacă făcea afirmația despre faptul că forme rudimentare ale ordinii juridice pot fi regăsite încă la originile dreptului, conchidem totuși că forma atribuită și recunoscută astăzi ordinii juridice nu este atât de veche.

Or, așa cum vom putea vedea pe parcursul lucrării, mulți sunt autorii ce s-au interesat și continuă să se intereseze de fenomenul ordinii juridice, încercând a face și paralela între sistemul juridic și ordinea juridică, fapt pentru care, în opinia autorului E. G. Moroianu, acest concept poate fi regăsit chiar și la Leibnitz, care nu este în primul rând jurist, dar care este unul dintre savanții de bază ai altui domeniu. Și acesta nu este unicul reprezentant al altor științe ce a abordat ordinea juridică, pornind de la ordonarea mai mult matematică sau tehnică [1, p. 34]. Lucrarea noastră de fapt va reflecta în cele ce urmează multiple puncte de vedere de acest fel. Bineînțeles însă că accentul va fi pus pe lucrările autorilor din domeniul dreptului.

În concepția lui L.-J. Constantinesco, *ordinea juridică* reprezintă un complex de situații create prin realizarea prevederilor normelor dreptului în relațiile sociale și poate fi caracterizată după diverse criterii, inclusiv al forței juridice a izvoarelor dreptului ce reglementează relațiile sociale. J.-L. Constantinesco menționează că modificarea sau înlocuirea elementelor fungibile (dânsul regăsind în *ordinea juridică* elemente determinative și fungibile) nu schimbă structurile fundamentale, lasă intactă morfologia originală și specifică a ordinii juridice ce le conține. Importanța este, în principiu limitată la norma, instituția juridică respectivă, influența lor nu se răsfrânge în nici un fel asupra ansamblului ordinii juridice [10, p.106].

Și totuși, așa cum vom putea vedea în text, orice modificare a ordinii juridice aduce cu ea și riscul nașterii conflictului dintre normele juridice, aceasta fiind în acest sens protejată prin aplicarea celor trei metareguli ale conflictelor: *lex superiori*, *lex posteriori*, *lex specialis*, rezultate anume din ierarhia normelor juridice. Ceea ce este important, metaregulile date se întâlnesc atât în doctrină, cât și în legislațiile statelor, dobândind astfel putere juridică.

I. Humă menționează cu referire la *ordinea juridică* că în *ordinea sa*, *sistemul juridic-normativ se configurează ca un veritabil noos: sfera valorică specifică, vizând idealurile călăuzitoare și principiile întemeietoare de justiție. În sensul dat, lumea dreptului are a fi mai întâi lumea conștiinței și asumării responsabile a conduitei umane* [11, p. 101].

Același autor, referindu-se la sistemul și *ordinea juridică*, determină caracterul unitar al acestuia, care e asigurat de caracterul integrativ al dreptului, exprimat în:

- *voința* unică exprimată în norme de către organele abilitate;
- *scopul* unic al normelor ce constă în realizarea interesului general;
- *unitatea* spațiului normativ, căci normele se aplică situațiilor și persoanelor ce intră sub incidența acelui sistem;
- *unitatea* modului de realizare a normelor juridice cu intervenția, la nevoie, a forței coercitive a statului [12, p. 101].

Așa cum *ordinea juridică* nu poate fi total detașată și de domeniul moralei, Mircea Djuvara susține și el că „la baza dreptului și a moralei stă același fundament, ideea de obligație” și că „morală are ca obiect reglementarea faptelor interne”, iar „dreptul are drept obiect reglementarea faptelor materiale externe ale noastre, la lumina intențiilor” [13, p.320].

Profesorul E. Gh. Moroianu atribuie conceptului de *ordine juridică* semnificația unui ansamblu, a unei mulțimi bine ordonate și coerente (prin aflarea unor criterii interne în conformitate cu ale căror cerințe logice se constituie și se validează) de norme juridice și de instituții juridice prin care o societate se organizează juridic și politic, precum și modul de reglementare, prin astfel de norme și de instituții, a relațiilor dintre diversele subsisteme ale

societății global considerate, a relațiilor părților componente ale însuși ansamblului normativ și instituțional respectiv [1, p.2].

Analizând ordinea juridică în doctrină, menționăm și necesitatea abordării unei așa-numite *ordini practice*, regăsită de către M. Voicu la P. Țuțea. Această *ordine practică*, reprezintă în exprimarea lui Petre Țuțea *un fel de a vorbi*. Noi menționăm că așa-numita ordine practică nominalizată anterior nu reprezintă altceva decât conexiunea dintre necesitățile sociale ale individului și realizarea lor, satisfacerea lor în ordinea priorităților stabilite de însăși individ. Bineînțeles că realizarea și satisfacerea necesităților sociale trebuie organizată în vreun fel concret, întrucât conform lui Petre Țuțea, viața nu curge din întâmplare, ca un fluviu fără margini. Dacă așa ar sta lucrurile, atunci ne-am putea permite să ne tăiem lemne pe cap și să mergem în mâini. Oamenii practici, al căror instinct nu-i servește pentru o justă orientare, sunt o sursă necesară de neajunsuri colective. Mă simt dator să iau atitudine împotriva lor, atunci când lipsa oricărui principiu tinde să devină dogmă în conduita semenilor. Sunt curente cazurile de practicitate suspectă și este ușor de înțeles de ce majoritatea oamenilor practici fug de luminile spiritului: au întotdeauna interese inavuabile de apărut” [14].

Pe de altă parte, așa cum vom încerca să reflectăm și în prezenta lucrare, unii autori fac referire indirectă la ordinea juridică, ordinea de drept, ordinea socială, accentul direct revenind altei instituții fundamentale a dreptului – răspunderea și responsabilitatea juridică. Spre exemplu, G. Vrabie menționează că, fiind prezentă în toate ramurile de drept, instituția răspunderii asigură eficacitatea *ordinii de drept*, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea și menținerea *ordinii sociale* [15, p.186].

Gh. Avornic definește *ordinea legală* sau *de drept* ca „organizare a vieții sociale bazată pe drept și legalitate, care reflectă situația calitativă reală a relațiilor sociale” [16, p.476].

Același autor, citând mai mulți doctrinari în una dintre lucrările sale, prezintă abordările acestora pentru conceptul de ordine de drept. Astfel, dânsul menționează că „răspunderea juridică este o măsură de constrângere aplicată de către stat pentru comiterea unei fapte ilicite și exprimată prin aplicarea unor sancțiuni cu caracter material, organizațional sau de ordin patrimonial” [16, p.476]. Tot aici se invocă și faptul că răspunderea juridică reprezintă „un raport statornicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normelor juridice, reprezentat prin autorități, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice. Conținutul acestui raport este complex, fiind format în esență din dreptul statului, ca reprezentant al societății, de a aplica sancțiunile prevăzute de normele juridice persoanelor care încalcă prevederile legale și obligația acestor persoane de a se supune sancțiunilor legale în vederea restabilirii *ordinii de drept*” [16, p.490].

B. Negru și A. Negru tratează *ordinea juridică* ca acea modalitate a *ordinii sociale* care rezultă din realizarea practică a normelor juridice, sistemul juridic fiind conceput tot ca realitate juridică [17, p.484].

B. Negru și V. Cojocaru abordează tehnica legislativă, care dintotdeauna a reprezentat un important element al *ordinii juridice* [18, p.12].

R. Andriciuc, menționează că în Imperiul Roman, locuțiunea „*ordo est anima rerum*” adică „ordinea este sufletul tuturor lucrurilor” dobândise semnificație juridică [19, p.154]. Ordinea cu caracteristicile pe care le vom regăsi în scrierile lui E. Bianu, prin natura sa instaurează o armonie incontestabilă în tot ce ne înconjoară, cu condiția că interiorul individului corespunde exigențelor necesare a fi îndeplinite pentru înțelegerea și transpunerea practică a esenței normelor juridice. Aceasta, fără dar și poate fac ca universul cunoscut să se dezvolte în delimitările tip matrice ...ale unui spirit de ordine predominant, a unui principiu fundamental de orânduire intrinsecă a firii universale [20, p.4].

Chiar dacă esența fenomenului *ordinii juridice* reclamă mai mult abordarea conținutului acesteia, la unii autori de metodologie juridică se regăsesc importante idei și reguli ce vizează viabilitatea și integritatea *ordinii juridice*. Și în prezenta lucrare vom arăta în ce fel influențează procesul de ierarhizare a actelor normative însăși *ordinea juridică* și ce impact social are aceasta. În acest context, Șt. Deaconu, menționează că ierarhia actelor normative este dată de normele juridice pe care acestea le cuprind, clasificarea făcându-se în funcție de forța lor juridică, care este dată de conținutul și forma acestora. Datorită acestor elemente, se ierarhizează actele normative și se stabilește modul de elaborare și adoptare a actelor normative. Poziția de interacțiune a actelor normative, în ansamblul legislativ, impune o strictă corelare a fiecăruia cu restul ansamblului, pentru a evita o eventuală stare de contradictorialitate dintre două sau mai multe legi. Șt. Deaconu, citându-l pe I. Mrejeru, spune că acesta afirma că o lege nouă „își face intrarea” într-un sistem legislativ unitar, se alătură actelor normative existente pe care nu trebuie să le „jeneze”, creând discrepanțe și necorelări care pot să conducă la spargerea unității sistemice a actelor anterioare ei. Un act normativ face parte dintr-un sistem; el nu poate fi conceput ca o entitate izolată de restul actelor normative; așadar, la intrarea sa în vigoare, el trebuie să se integreze în mod armonios în ansamblul actelor normative ce constituie legislația unei țări. Întreaga legislație trebuie să alcătuiască un sistem bine încheiat, în care fiecare act normativ, păstrându-și o individualitate proprie, să fie în stare de armonie cu celelalte acte componente [21, p. 99].

C. Morariu, făcând un studiu al *ordinii juridice* interne în contextul integrării europene, cercetează în particular adaptarea legislației românești la *acquis-ul comunitar* din perspectiva relațiilor externe [22, p.38]. Aici, ca și în numeroasele lucrări de drept european se face analiza

procesului parcurs de ordinea juridică a statului român în vederea armonizării cu ordinea juridică a Uniunii Europene, în mod special ținându-se spre domeniul relațiilor externe.

R. Guastini [23, p.47-55], pornind de la ideea că juriștii utilizează noțiunea de ierarhie a normelor juridice în diverse contexte argumentative, care ulterior nefiind diferențiate, menționează că se ajunge la dezordonarea acestora. Întru excluderea acestei dezordini, autorul delimitează patru tipuri de relații ierarhice între norme:

- ierarhiile formale sau structurale, care vizează relația dintre normele ce reglementează crearea dreptului și normele create în baza acestor norme;
- ierarhiile materiale ce vizează conținutul normelor;
- ierarhiile logice sau lingvistice atestate în cazul în care o normă este superioară alteia în virtutea faptului că prima o menționează în textul propriu pe cea de-a doua (exemplul cel mai elocvent este cazul unei norme de abrogare a altei norme pe care prima o indică expres și în rezultat, datorită acestei superiorități se atinge finalitatea abrogării);
- ierarhia axiologică, care vizează valorile reglementate de către normele juridice și importanța acestora [24].

Or, așa după cum se vede în textul citat, ierarhizarea actelor normative după un set de principii interpușe, constituie una dintre prioritățile ordinii juridice.

Alt moment important vis-a-vis de ordinea juridică și abordarea acesteia în doctrina internă și internațională ține de unele aspecte evolutive ale acesteia. Astfel, în contextul fenomenului globalizării care ia o amploare tot mai mare pe zi ce trece, nu se poate să izolăm fenomenul ordinii juridice de termenul mondializării. În mod cert există circumstanțe ce pot afecta în sens bun sau nu, acest fenomen al ordinii juridice. Deci, pe lângă ordinea juridică internă și internațională, care par a fi concepte bine asimilate deja, există și specialiști care au tendința de a vorbi despre o ordine juridică globală [25, p.24]. Spre exemplu, dintre specialiștii și autorii români contemporani care a abordat printre primii fenomenul globalizării și impactul acestuia asupra *sistemului judiciar (nu juridic)*, care în mod firesc își are impactul și asupra ordinii juridice, este C. Danileț [26], poziție reflectată și în lucrarea de față.

În acest sens, referitor la nivelul suprastatal, este destul de complicat să se catalogheze în vreun fel o oarecare guvernare a dreptului, însă raporturile dintre subiectele dreptului internațional cu siguranță se desfășoară în conformitate cu ordinea juridică existentă la nivel internațional. În opinia R. N. Wilkin, o sintagmă precum *guvernarea lumii trezește frică și opoziție din partea tehnicienilor constituționali și a izolaționiștilor, dâșii catalogând semnificația unui atare fenomen cu noțiuni precum: super-stat, tiranie, imposibilitate etc.* [27, p.111]. Totuși, menționăm că utilizarea sintagmei *ordine juridică* în locul celei de *guvernare a lumii* ar dizolva aceste temeri sau reacții negative, întrucât ideea de ordine juridică este una ce

comportă neutralitate, care nicidecum nu conferă prioritate nici unui actor dintre cei ai raporturilor de drept internațional. Aici, evidențiem dimensiunea socială a dreptului, acesta fiind un fenomen agreat și promovat de către toate statele și alte entități internaționale. Acesta este de fapt acel fenomen care reglementează raporturile internaționale și care nu impune un control al unor subiecte de către altele, ci dimpotrivă, promovează raporturile pe criterii de egalitate între subiectele dreptului internațional și domnia legii în sfera de raporturi care nu este inclusă în cadrul juridic de reglementare a nici unui stat.

Astfel, ordinea juridică este o premisă și condiție indispensabilă pentru pace, iar pacea la rândul său, este o confirmare a unei ordini juridice eficiente. Papa Pius al XII-lea a menționat că unul dintre elementele esențiale ale pacificării umanității este *ordinea juridică*.

Revenind la clasicii dreptului public, menționăm că S. Romano prin teoria instituționalistă echivalează societatea organizată cu fenomenul dreptului, cu o ordine juridică [28, p.67]. De menționat că, această abordare nu trebuie confundată cu ceea ce regăsim la E. Durkheim, G. Gurvitch și P. Ehrlich, care încearcă să explice dreptul exclusiv prin intermediul sociologiei dreptului, accentul fiind deplasat de pe ceea ce este juridicul pe ceea ce este social, sociologic. Aceștia din urmă tratează dreptul ca un aspect al unei structuri organizate din punct de vedere social, ceea ce diferă esențial de perspectivele tratamentului ordinii juridice regăsite în lucrările juridice. F. Fontanelli consideră că M. Hauriou și S. Romano tratează dreptul totalmente distinct, nicidecum nu îl reduc la o simplă emanație a societății, ba dimpotrivă, dreptul și ordinea juridică reprezintă, conform teoriei instituționaliste, o altfel de societate (instituție), ceea ce și întruchipează caracterul fundamental al dreptului [28, p.72].

S. Romano, fiind considerat unul dintre părinții dreptului public Italian modern, deseori este apreciat pentru felul său aparte de a da tălmăcire fenomenului juridic, inclusiv celui de ordine juridică. Spre exemplu, juriștii italieni cunosc foarte bine faptul că, S. Romano a explicat esența dreptului și a ordinii juridice prin prisma ideii că necesitatea dreptului și imensitatea rolului acestuia au dus la aceea că și organizațiile criminale pot fi considerate ca ordini legale autonome [28, p.56].

Astfel, conform instituționalismului lui S. Romano, ordinea socială organizată echivalează cu dreptul, acestea două reprezentând două fațete ale aceluiași fenomen. Anume această poziție îl plasează în rândul fondatorilor instituționalismului, care a luat naștere în Franța grație lui M. Hauriou și a fost dezvoltat de discipolul său G. Renard [29].

Pentru S. Romano ordinea juridică nu este doar un ansamblu de reguli, aceasta include în sine și raporturile de autoritate și forță care le creează, modifică, aplică, fără a se identifica însă cu acestea [30, p.7].

Așa cum vom putea vedea și în textul prezentei lucrări, există și autori care fac conexiunea dintre ordinea juridică și suveranitate. În acest sens, o reflectare teoretică bine pusă la punct a acestei probleme o regăsim în opera lui H. Kelsen, care reușește o analiză absolut inedită a conexiunii dintre suveranitatea statului și ordinea juridică ca fenomen indispensabil funcționării statului.

H. Kelsen insistă că din perspectivă juridică statul și dreptul trebuie să reprezinte unul și același fenomen, afirmând că: ...întrucât statul reprezintă un obiect al cunoașterii juridice și întrucât în general teoriile constituționaliste există, statul, prin natura sa trebuie să fie juridic, adică să reprezinte ordinea juridică în persoană sau să fie cel puțin o parte a acesteia. Mai mult decât atât, deoarece nimic altceva decât dreptul nu poate fi considerat a fi juridic, statul înțeles și conceptualizat juridic reprezintă dreptul, deci ordinea juridică din interiorul acestuia [31, p.11-12].

După cum se poate vedea, există mai mulți autori, care s-au preocupat și continuă să se preocupe de fenomenul ordinii juridice. Din rândul lor îl identificăm și pe J. Chevalier, care menționa, că ordinea juridică simbolizează ordinea socială, care indică asupra faptului că fiecare membru al societății face parte dintr-un mediu coerent, rațional, în care fiecare își are propriul său loc bine determinat și propriul statut [32, p.5].

Este vorba despre perceperea ordinii juridice drept un sistem completamente etanș, guvernat exclusiv de regulile logicii formale, uitând de faptul că aceasta e caracterizată printr-o incursiune totală în viața socială; dar și de sociologizarea exagerată a acestui fenomen juridic, care face din el o simplă reflectare socială, neglijându-i-se propria personalitate[32, p. 5].

J. Chevalier caracterizează dreptul prin sistematizare și normativitate, acestea două împletindu-se perfect atunci când vrem să orientăm cititorul spre ideea de ordine juridică. Prin caracterul său sistematic, ordinea juridică depășește simpla normă juridică, punând în lumină caracterele ce unifică normele juridice în vederea creării așa-numitului sistem. Aceste norme nu mai sunt analizate exclusivist, ele fiind percepute ca parte a unui întreg coerent, creat ca rezultat al unei logici animate de dinamica propriei evoluții. Funcția pe care o are în societate ordinea juridică nu ne lasă să vorbim de un simplu ansamblu de reguli abstracte, cea de a impune anumite comportamente și convingeri în vederea atingerii finalităților ordinii sociale [33, p.5].

Exigența sistematicității este una ce caracterizează extrem de bine fenomenul juridic, întrucât acesta din urmă nu poate fi conceput altfel decât un ansamblu coerent, integru și ale cărui elemente se împletesc și integrează armonios. Respectiva exigență se exprimă foarte bine în structurarea ordinii juridice care se fundamentează pe articularea normelor cu respectarea câtorva principii de bază: realitatea socială este abordată prin prisma conceptelor abstracte,

grupate în categorii mai mari și mai largi, iar soluțiile pentru cazuri particulare se deduc din normele generale[33, p. 5].

Mai departe, J. Carbonnier, făcând paralela între ordinea juridică și ordinea morală, indică faptul că dreptul are ca scop menținerea ordinii sociale, pe când morala are ca scop perfecționarea interiorului individului [34, p.68].

Tot cu referire la unele aspecte particulare ale ordinii juridice franceze, Ch.-E. Senac, menționează că, "Constatarea" abrogării implicite a unei dispoziții legislative de către o normă constituțională reprezintă o tehnică jurisdicțională destinată să-i permită judecătorului administrativ un control indirect al constituționalității legii. Conform părerii autorului, tehnica "constatării" abrogării implicite poate pune în pericol echilibrul puterilor între judecător și legiuitor [35, p.1081].

Cât privește primatul dreptului Uniunii Europene asupra Constituției franceze, S. Pinon [36, p. 263] se bazează pe jurisprudența recentă a Consiliului Constituțional și a Consiliului de Stat din Franța, referindu-se la două elemente care par să stea mărturie în legătură cu o alunecare ireversibilă pe panta unei absorbții a ordinii juridice constituționale de către ordinea juridică a Uniunii Europene. Autorul analizează aspecte legate de improbabila actualizare a "rezervelor de constituționalitate", precum și de dispariția previzibilă a controlului de constituționalitate de către judecători.

Inspirat din opera lui D. Hume, pozitivismul analitic îl are ca principal reprezentant pe John Austin care și-a întemeiat concepția pornind de la definiția legii, accentuând trăsătura menționată de noi mai sus: „Legile veritabile, sau legile, la propriu vorbind, sunt comandamente (...) Comandamentul și datoria sunt termeni corelativi"[37, p. 1].

Și N. Popa făcând trimitere la H. L. A. Hart menționa că legile sunt comandamente emanând de la ființele umane[38, p. 374].

Teoreticianul rus S. A. Ivanov atrage atenția că în statele de drept puterea juridică a actelor normative și ierarhizarea acestora depinde în mare măsură nu atât de subordonarea organelor statului unul altuia, cât de fixarea normativă a poziției actului normativ față de Constituție și alte legi [39, p.25; 40, p. 92]. Respectiv, așa cum vom vedea în cele ce urmează, și legislația Republicii Moldova, și a României, și cea a Uniunii Europene, dar și în general a statelor europene, face această consfințire normativă, indicând exact ierarhia actelor normative în interiorul propriei ordini juridice.

Chiar dacă au mai existat discuții și lucrări pe marginea acestui subiect, după cum autorii G. Antoniu [41], V. S. Bădescu [42; 43], D. Benchei [44], E. Ciogaru [45; 46], R. Grecu [47], C. Jugastru [48], M. Hotca [49], E. Mohorea [50; 51], L. Manolache [52; 53], M. Pavlencu [54],

R. W. Radu [55], C. Sima [56], A. Surdu [57] ș.a., considerăm că aceștea nu au epuizat problematica, lăsând loc discuțiilor academice și științifice ulterioare.

1.2. Reflectarea normativă a ordinii juridice în Republica Moldova și România

Așa cum subiectul ce ne interesează în prezenta lucrare ține de un fenomen complex, în mod evident relevanța sa juridică nu poate fi desprinsă decât din felul în care acesta se regăsește în legislația statului sau a statelor și comunității internaționale.

Deși însăși ordinea juridică este cea care include reglementările tuturor domeniilor sociale, și ea este firesc să fie reglementată de legislația statului, adică să includă și reglementări ce o ordonează și îi conferă statutul juridic firesc.

Bineînțeles că pentru noi este relevant ca aici să reflectăm felul în care ordinea juridică se regăsește în legislația din spațiul românesc, adică cea a Republicii Moldova și cea a României.

Așa cum și teoreticienii de multe ori fac paralela între ordinea juridică și ordinea de drept, ordinea socială etc., același traseu poate fi identificat și în reglementările juridice.

În cele ce urmează vom încerca să indicăm asupra felului în care legiuitorul Republicii Moldova și României raportează sau nu noțiunile de ordine juridică, ordine normativă, ordine de drept, ordine publică între ele în unele acte normative în vigoare pe teritoriul statului.

Art. 124 al Constituției Republicii Moldova face uz de noțiunea ordine de drept, stipulând că procuratura reprezintă interesele generale ale societății și apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele judecătorești în condițiile legii [58].

În alt context, tot Constituția Republicii Moldova, deși indirect, face referire la ordinea juridică internă și relația acesteia cu actele internaționale la care Republica Moldova este parte. Astfel, în textul art. 4 se stipulează că *dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte*. Ulterior se indică expres că *dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale*.

Aici, deși nu se regăsește noțiunea de ordine juridică, se subînțelege că ordinea juridică internă urmează a fi armonizată cu ordinea juridică internațională din domeniul drepturilor omului.

Relațiile sociale ating cote maxime de flexibilitate mai cu seamă într-o societate de tranziție cum este Republica Moldova. Aceste relații sociale urmează să ia o formă juridică ce constituie rezultatul nemijlocit al unui proces complex de elaborare a unor norme juridice, care

le-ar reglementa și le-ar garanta prin forța coercitivă a statului. Din această cauză procesul de elaborare a normelor juridice are o importanță deosebită. Nu putem vorbi de o aplicare eficientă a normelor juridice, atâta timp, cât procesul lor de elaborare nu are caracteristicile unui mecanism eficient. Problema ineficienței aplicării actelor normative este direct legată de calitatea actelor normative. Din această cauză crearea acestui ansamblu bine ordonat și coerent de norme și instituții ce formează ordinea juridică, ar trebui să înceapă de la soluționarea cauzei de bază a ineficienței actelor normative și anume, de la procesul de elaborare a acestora.

Până în 2018-e în Republica Moldova au existat două legi-cadru care reglementau procesul de elaborare a actelor normative și anume, Legea nr. 780-XV din 27 decembrie 2001 privind actele legislative și Legea nr. 317-XV din 18 iulie 2003 privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale. Aceste două legi, fiind similare ca și conținut, stabileau principii și reguli generale ale procesului elaborării actelor normative. Dispozițiile acestor legi au fost în proporție de mai bine de 60% similare, iar pe alocuri chiar identice. Diferența la nivel de concept ținea doar de o clasificare mai mult teoretică decât una practică și, anume în acte legislative și acte normative subordonate legii. Această clasificare ținea doar de criteriul subiectului emitent, care în cazul legilor era Parlamentul, iar în cazul altor acte normative subordonate legii era Guvernul, ministerele, alte autorități administrative centrale, autoritățile publice autonome, autoritățile unităților teritoriale autonome cu statut juridic special, autoritățile publice locale.

Acest Cadru normativ, care reglementa procesul de elaborare a actelor normative presupunea duble standarde. Or, actele normative indiferent de organul emitent (legi ori acte normative subordonate legii) sunt acte normative ca și gen, prin urmare, elaborarea acestora ar trebui să fie guvernată de principii și mecanisme identice, luând în calcul particularitățile fiecărui tip de act normativ în parte.

Astfel, în contextul reglementărilor în vigoare, precum și a cauzelor care au condiționat aceasta stare de lucruri, s-a conturat necesitatea de a veni cu o abordare nouă și de a elabora un nou proiect de lege în acest sens.

Astfel, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un nou act normativ, privind elaborarea actelor normative – Legea nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative [59].

Acest act normativ oferă un cadru legal unificat al procesului de elaborare a actelor normative, acordând în același timp suficiente garanții de eficiență, transparență și previzibilitate a acestora.

Prin promovarea acestei legi se urmărește:

- eliminarea dublelor standarde în ceea ce privește procesul de elaborare a actelor normative;

- crearea unui cadru normativ unitar bazat, pe principii unice aplicabile procesului elaborării actelor normative, indiferent de organul emitent;
- asigurarea respectării principiului transparenței în procesul decizional;
- reglementarea modului de funcționare a sistemului informațional - Legislație;
- asigurarea clarității conținutului actelor normative, care să devină accesibile utilizatorilor;
- organizarea colaborării autorităților și instituțiilor publice în procesul de elaborare a actelor normative.

Necesitatea comasării Legii nr. 780 din 27 decembrie 2001 cu Legea nr. 317 din 18 iulie 2003 a fost stabilită în rezultatul evaluării procesului de creație normativă. Pentru consolidarea certitudinii și clarității juridice a fost necesară întreruperea practicii de divizare a procesului de creație normativă în „elaborarea legilor” și „elaborarea actelor normative”. Legislația în vigoare creează incertitudine pentru cetățeanul simplu, pe motiv că structura acestora se bazează pe criteriul de separare a actelor cu caracter normativ după ierarhia organului care l-a adoptat, respectiv, în legi și non-legi.

Aici trebuie să remarcăm faptul că, din punct de vedere a Teoriei generale a dreptului, actul normativ este un izvor de drept creat de organele autorității publice, care conține reguli generale și obligatorii, a căror aplicare, la nevoie, este asigurată prin forță de constrângere a statului. De asemenea, menționăm că Constituția Republicii Moldova operează cu noțiunea de ”legi și alte acte normative” (art. 23 alin. (2), art. 140 alin. (1)). De aici, derivă concluzia că, legile nu constituie o categorie normativă separată, ci fac parte din totalitatea actelor normative. Astfel, actele normative, în dependență de forța juridică a acestora, se clasifică în legi și acte normative subordonate legilor.

Ca urmare credem că procesul de creație legislativă urmează să cuprindă toate actele normative cu caracter obligatoriu, general și impersonal, ce vin să reglementeze relații sociale și ale căror nerespectare este asigurată la nevoie de forța coercitivă a statului. Toate aceste acte normative urmează să treacă prin aceeași procedură de elaborare și să fie întocmite cu respectarea aceluiași norme de tehnică legislativă, indiferent de organul care le-a emis.

Reieșind din faptul că această lege, după adoptare a devenit Lege-cadru în domeniul elaborării normelor juridice, ea definește un șir de noțiuni ca: act normativ, autor al proiectului actului normativ, activitate de legiferare, analiză ex-ante, analiza impactului de reglementare, monitorizare a procesului de implementare a actului normativ, registrul de stat al actelor juridice, sigla ”UE”, tehnica legislativă, textul electronic consolidat al actului normativ. Actualmente, noțiunile date fie nu sînt definite deloc, fie sînt definite într-un mod neclar, fapt care lasă loc de

interpretări și confuzii. Explicarea cu exactitate a acestor noțiuni va contribui esențial la simplificarea utilizării în practică a legii.

Fosta Lege nr. 780 [60] clasifică actele legislative în generale, speciale și de excepție.

De facto atât legile, cât și actele normative subordonate legilor conțin norme juridice. În acest context, menționăm că în același act normativ se pot conține atât norme generale, cât și norme speciale sau de excepție. De asemenea, pot fi situații în care normele generale se regăsesc într-un act normativ, iar normele speciale sînt în alt act normativ. Drept urmare, s-a ajuns la concluzia că categoriile de „general, special și de excepție” se referă la normele juridice din toate actele normative și nu doar la actele legislative, cum era prevăzut în trecut.

Drept urmare, pentru corectarea acestei confuzii apărute odată cu adoptarea Legii nr 780, 2001 prin intermediul Legii nr. 100, 2017 clasificarea actelor legislative a fost substituită cu clasificarea normelor juridice.

Articolul 6 al Legii cu privire la actele normative stabilește categoriile de acte normative ce constituie legislația Republicii Moldova, acestea sunt:

- a) Constituția Republicii Moldova;
- b) legile și hotărârile Parlamentului;
- c) decretele Președintelui Republicii Moldova;
- d) hotărârile și ordonanțele Guvernului;
- e) actele normative ale autorităților administrației publice centrale de specialitate;
- f) actele normative ale autorităților publice autonome;
- g) actele normative ale autorităților unităților teritoriale autonome cu statut juridic special;
- h) actele normative ale autorităților administrației publice locale.

Art. 8, stabilește categoriile de legi elaborate de Parlament în temeiul normelor constituționale, conform procedurii stabilite de Constituție și Regulamentul Parlamentului, ele sunt de trei categorii - constituționale, organice și ordinare. În clauza de adaptare a legii se menționează categoria acesteia.

După cum vedem un element nou îl constituie introducerea în categoria de acte normative a decretelor cu caracter normativ ale Președintelui Republicii Moldova. În esență, decretele sînt acte administrative, iar actele administrative pot avea atât caracter individual, cât și caracter normativ. Dat fiind faptul că toate actele normative urmează să parcurgă aceleași etape ale elaborării, decretele Președintelui care au caracter normativ au fost incluse în lista actelor normative.

Lista domeniilor reglementate prin lege organică este stabilită în art. 72 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova. Conform lit. p) din alineatul menționat, prin lege organică pot fi

reglementate și alte domenii, prevăzute în alte articole din Constituție. Drept urmare, atât pentru claritate, cât și pentru a simplifica procesul de elaborare, în lege a fost introdusă lista detaliată a tuturor domeniilor respective.

Art. 10 din Legea nr. 317 făcea referire la actele normative ale autorităților administrației publice centrale. Trebuie să menționăm că din art. 24 din Legea nr. 64 din 31 mai 1990 cu privire la Guvern, rezultă clar că din organele centrale de specialitate ale administrației publice fac parte ministerele și alte autorități administrative centrale, expres indicate în articolul menționat. Astfel, cu toate că *de facto* Legea nr. 317 li se aplică și autorităților publice autonome, de iure actele normative ale acestora nu putea fi încadrate în categoria de „acte normative ale autorităților administrației publice centrale”, deoarece autoritățile publice autonome nu se subordonează Guvernului, ci Parlamentului. Pentru excluderea acestui vid din legislație, în lege categoriile de acte normative alături de cele ale autorităților publice centrale de specialitate sînt indicate și cele ale autorităților publice autonome.

Având în vedere specificul și diferențele dintre actele normative ale autorităților publice locale și cele ale autorităților unităților teritoriale autonome cu statut juridic special, aceste două tipuri de acte normative sunt reglementate ca două categorii separate.

De asemenea, legea intervine cu completări ce țin de succesiunea competenței de adoptare. Astfel, în cazul modificării actului normativ adoptat, aprobat sau emis anterior de o altă autoritate, în clauza de adoptare a actului de modificare se indică denumirea succesorului de drept, precum și temeiul juridic pentru operarea modificărilor.

Tratatele internaționale, pentru a fi integrate în ordinea juridică internă, precum și legile, prin care Republica Moldova devine parte la un act internațional sunt supuse unei proceduri speciale de inițiere, elaborare, adoptare, intrare în vigoare sau denunțare, conform Legii privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova Nr. 595 din 24.09.1999 [61].

Încheierea, suspendarea, denunțarea sau stingerea tratatelor internaționale se materializează printr-un act normativ. Din acest considerent, în Legea cu privire la actele normative a fost inclus un capitol separat referitor la elaborarea acestor acte normative. Dat fiind faptul că dreptul internațional își are specificul său, pentru aceste acte normative urmează a fi aplicate procedurile speciale, Legea nr.595-XIV din 24 septembrie 1999 privind tratatele internaționale ale Republicii Moldova. Cu toate acestea, normele de tehnică legislativă vor rămâne neschimbate pentru aceste acte normative.

Afară de faptul că doctrina reflectă subiectele precum ierarhizarea actelor normative acest lucru este obligatoriu să fie reflectat și în legislație, astfel fiind imposibil a discuta despre o ordine juridică legală a statului. În acest context, cadrul normativ al statului Republica Moldova stipulează că:

- actul normativ trebuie să corespundă prevederilor Constituției Republicii Moldova, tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, principiilor și normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, precum și legislației Uniunii Europene.

- actul normativ trebuie să se integreze organic în cadrul normativ în vigoare, scop în care:

a) proiectul actului normativ trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de același nivel cu care se află în conexiune;

b) proiectul actului normativ întocmit în temeiul unui act normativ de nivel superior nu poate depăși limitele competenței instituite prin actul de nivel superior și nici nu poate contraveni scopului, principiilor și dispozițiilor acestuia (art. 6, Legea nr. 100/2017).

Conform art. 8 al Legii cu privire la actele normative:

Legea este un act normativ adoptat de Parlament în temeiul normelor constituționale, conform procedurii stabilite de Constituția Republicii Moldova, de Regulamentul Parlamentului, aprobat prin Legea nr. 797/1996.

Legile sînt de trei categorii - constituționale, organice și ordinare. În clauza de adoptare a legii se menționează categoria acesteia.

Constituția Republicii Moldova este Legea Supremă a statului și a societății. Niciun act normativ care contravine prevederilor acesteia nu are forță juridică.

Constituția poate fi modificată prin lege constituțională.

În continuarea ierarhiei, legi organice sunt actele normative care reprezintă o dezvoltare a normelor constituționale și pot interveni numai în domeniile expres prevăzute de Constituție sau în alte domenii deosebit de importante pentru care Parlamentul consideră necesară adoptarea de legi organice (art.10, alin. (2)), se adoptă cu votul majorității deputaților aleși dacă Constituția nu prevede o altă majoritate. Acestea se adoptă după cel puțin două lecturi și sunt subordonate legilor constituționale. Modificarea, completarea și abrogarea lor cât și ale unor dispoziții ale acestora se fac, de regulă, prin lege organică, conform procedurii stabilite în acest sens.

Vedem că legiuitorul a ales să dezvolte multiple idei ce țin de ordinea juridică a statului, inclusiv categorisirea actelor normative și liniile generale de procedură valabilă pentru fiecare categorie dintre cele reglementate. În continuare legea stipulează că legile ordinare intervin în orice domeniu al relațiilor sociale, cu excepția domeniilor supuse reglementării prin Constituție și legi organice.

Această categorie de legi se adoptă cu votul majorității deputaților prezenți și sunt subordonate legilor constituționale și organice, iar modificarea, completarea și abrogarea lor sau ale unor dispoziții ale acestora se fac, de regulă, prin lege ordinară, conform procedurii stabilite în acest sens.

O altă categorie de acte normative ce intră în sistemul ordinii juridice a Republicii Moldova este reprezentată de hotărârile Parlamentului, care sunt acte legislative subordonate legilor.

Hotărârea Parlamentului cu caracter normativ este un act adoptat de către Parlament pentru: a) organizarea activității interne a Parlamentului și a structurilor ce intră în componența acestuia; b) aprobarea sau modificarea structurii organelor și instituțiilor create de către Parlament, precum și pentru organizarea activității acestora; c) reglementarea altor domenii care nu necesită adoptarea legii.

Menționăm că întru apărarea ordinii juridice și păstrarea integrității acesteia, este absolut necesară parcurgerea diferitor etape relevante în acest sens la momentul adoptării, modificării sau completării actelor normative.

Diferite etape ale procesului de legiferare se regăsesc expuse în diferite legi, dar în nici una din aceste legi nu există o sistematizare generală a acestor etape. La moment atât Legea nr. 780 din 27 decembrie 2001, cât și Legea nr. 317 din 18 iulie 2003 reglementau, doar etapele elaborării actelor normative. Remarcăm că conceptul de „legiferare” este mult mai vast, comparativ cu conceptul de „elaborare”. Or, elaborarea este una din etapele legiferării.

Pentru comparație, menționăm că în legislația României, activitatea de legiferare este definită ca „principala modalitate de implementare a politicilor publice, asigurând instrumentele necesare pentru punerea în aplicare a soluțiilor de dezvoltare economică și socială, precum și pentru exercitarea autorității publice” (art. 1, alin. (3) din Legea României nr. 24/2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative).

În legislația Lituaniei de asemenea operează cu noțiunea de legiferare, definind-o ca un proces care cuprinde anunțarea inițiativelor legislative, elaborarea proiectelor de acte normative, aprobarea lor, semnarea și publicarea (Legea Lituaniei nr. XI-2220 din 18 septembrie 2012 privind bazele legiferării).

DEX-ul definește legiferarea ca acțiunea de a elabora și adopta o lege, iar Dicționarul juridic explică legiferarea ca „sistem de elaborare și adoptare a legilor [57].

În Federația Rusă, procesul de elaborare de asemenea este perceput ca o etapă a procesului general de legiferare.

Pentru depășirea acestui gol legislativ, precum și pentru clarificarea locului elaborării actelor normative în cadrul procesului de legiferare, Legea nr. 100/2017 reglementează expres toate etapele legiferării.

Reieșind din faptul că marea parte a acestora este reglementată de alte acte normative (Legea pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului, Hotărârea Biroului permanent al Parlamentului nr. 30 din 7 noiembrie 2012 pentru aprobarea Instrucțiunii privind circulația

proiectelor de acte legislative în Parlament, Legea cu privire la Guvern, Legea cu privire la transparența în procesul decizional, Legea privind modul de publicare și intrare în vigoare a actelor oficiale ș.a.), Legea nr. 100/2017 vine cu o reglementare detaliată a procesului de elaborare a proiectelor de acte normative.

În acest sens, este instituită evaluarea proiectului de act normativ pentru efectuarea căreia se realizează expertiza juridică, anticorupție, economica, financiară, științifică, ecologică și de alt gen, inclusiv în ce privește compatibilitatea cu legislația în funcție de tipul raporturilor sociale reglementate, precum și o expertiză lingvistică.

În sensul protecției integrității ordinii juridice, relevantă este expertiza juridică, care fund obligatorie pentru toate proiectele de acte legislative are menirea de a asigura:

a) concordanța între proiectul actului normativ și prevederile Constituției, ale tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, ale legislației naționale și ale legislației Uniunii Europene, concordanța între proiectul actului normativ, precum și jurisprudența Curții Constituționale și cea a Curții Europene a Drepturilor Omului;

b) respectarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului;

c) reglementarea integrala a raporturilor sociale abordate în proiect;

d) încadrarea dispozițiilor proiectului în cadrul normativ în vigoare;

e) corespunderea proiectului actului normativ normelor tehnicii legislative.

Autoritățile administrației publice centrale, autoritățile și instituțiile publice autonome, autoritățile unităților teritoriale autonome cu statut juridic special și alte autorități ale administrației publice locale emit, în condițiile legii, acte normative (ordine cu caracter normativ, regulamente, instrucțiuni, reguli, hotărâri, decizii, dispoziții și alte asemenea acte).

De menționat este faptul că ordinele cu caracter normativ, regulamentele, instrucțiunile, regulile și alte acte normative se emit numai pe baza și întru executarea legilor, precum și a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului.

Alte reglementări relevante ordinii juridice a Republicii Moldova țin de stipularea expresă în textul legii a principiilor generale privind sistematizarea actelor normative, pe care legiuitorul o definește ca reprezentând organizarea lor după anumite criterii pentru facilitarea utilizării normelor juridice și aplicarea lor uniformă. Principala modalitate de sistematizare a actelor normative stipulată de legiuitor este încorporarea, care reprezintă o sistematizare simplă a actelor după criteriul cronologic, alfabetic, al ramurii de drept, al instituției juridice, în culegeri de acte normative.

Conform art.23 al Legii nr. 100/2017 unu dintre elementele importante ale procesului de adoptare a actului normativ ține de fundamentarea acestuia, moment ce vine să susțină integritatea ordinii juridice existente. În acest sens, concomitent cu elaborarea proiectului de act

normativ, grupul de lucru întocmește o notă de argumentare (informativă), semnată de persoana responsabilă, care include: condițiile ce au impus elaborarea proiectului, argumentele necesare, prognozele social-economice și consecințele realizării lor; principalele prevederi, locul actului în sistemul de acte normative, evidențierea elementelor noi; argumentarea și gradul compatibilității proiectului de act normativ cu reglementările legislației Uniunii Europene; referințele la reglementările corespondente ale legislației Uniunii Europene; fundamentarea economic-financiară în cazul în care realizarea noilor reglementări necesită cheltuieli financiare și de altă natură; materiale informative și analitice ș.a.

Prin intermediul Legii nr. 100/2017 a fost detaliată procedura de fundamentare, fiind reglementată o practică deja existentă - antrenarea de către subiecții inițiativei de elaborare a actului normativ a altor autorități ale administrației publice centrale sau locale, organizațiilor neguvernamentale, altor părți interesate în vederea efectuării investigațiilor științifice (studii, rapoarte, cercetări etc.).

Este important că elaborarea unui proiect de act normativ este precedată de studierea amănunțită a relațiilor sociale, legislației, practicii naționale și internaționale în domeniul în care se intenționează a interveni cu o reglementare. Actualmente Legea nr. 780 utilizează noțiunea de „investigații științifice” pentru a defini aceste cercetări. Această noțiune nu este una tocmai reușită, or, cercetările care se efectuează în diferite domenii ale științelor naturale (biologie, chimie, fizică, geografia, astronomie etc.) de asemenea poartă denumirea de „investigații științifice”, fapt care provoacă confuzii în practică.

Luând în considerație practica României, unde cercetările respective sunt denumite ”studii de cercetare” a fost utilizată această noțiune și în legislația Republicii Moldova.

Așa cum menționăm inițial, și legiuitorul, pe lângă noțiunea de ordine juridică, sau chiar dacă nu o folosește expres, o reglementează totuși în detalii, face uz de noțiunile care se analizează în paralel și de teoreticieni: ordine publică, ordine de drept etc.

Un important act normativ unde se regăsește direct sau indirect noțiunea de ordine juridică, ordine de drept, ordine publică este Codul civil al Republicii Moldova.

Conform acestuia, titulari de drepturi și obligații civile dețin drepturi și obligații generând necesitatea de realizare liberă a drepturilor civile. Acest principiu garantează persoanelor fizice și juridice posibilitatea de a-și exercita drepturile civile în modul și în condițiile care corespund cel mai bine intereselor acestora. În același timp trebuie de avut în vedere că nu există o libertate absolută de exercitarea a drepturilor civile. Titularii drepturilor civile trebuie să-și exercite aceste drepturi cu bună-credință și în conformitate cu prevederile legale, cu *ordinea publică* și bunele moravuri.

În conformitate cu prevederile alin. (2) art. 4 Cod civil, uzanțele vor guverna raporturile juridice numai în cazul în care acestea nu vor fi contrare: a) legii. Noțiunea de lege în acest caz este folosită în sens larg, adică include în sine toate actele normative. Uzanța se va aplica doar în cazul în care legea nu contravine Constituției și dacă actele normative subordonate legii vor fi adoptate în temeiul legii sau nu vor contravine acesteia. În doctrină se menționează că uzanțele nu se vor aplica doar în cazurile în care contravin unei legi imperative. În cazul în care uzanțele contravin unei legi dispozitive acestea vor putea fi aplicate deoarece părțile raportului juridic civil pot deroga de la normele dispozitive; b) sau ordinii publice. Prin ordinea publică trebuie de înțeles principiul în conformitate cu care nimeni nu este îndreptățit să aibă un comportament dăunător intereselor societății sau bunăstării publice, chiar dacă comportamentul nu este contrar unui text de lege sau imoral; c) sau bunelor moravuri. Prin bunele moravuri trebuie de înțeles totalitatea regulilor de conviețuire socială respectarea cărora este considerată obligatorie de către majoritatea membrilor societății [63].

Mai departe, conform art. 9 Cod Civil RM, persoanele fizice și juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, cu contractul cu ordinea publică și cu bunele moravuri [63].

Exercitarea drepturilor și obligațiilor se bazează pe o serie de principii, care reprezintă niște cerințe generale înaintate față de titularii drepturilor și obligațiilor. Astfel, persoanele fizice și juridice își exercită drepturile și își execută obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, contractul, cu ordinea publică și cu bunele moravuri.

Toate principiile enunțate fac parte din ordinea juridică civilă prestabilită pentru exercițiul drepturilor civile. Primul principiu este principiul bunei-credințe în exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor. Persoanele fizice și juridice trebuie să-și exercite drepturile și să execute obligațiile cu bună-credință. Buna-credință se prezumă pînă la proba contrară. Dacă persoana în exercitarea drepturilor sau executarea obligațiilor a acționat cu bună-credință apoi actele juridice încheiate de o asemenea persoană nu vor putea fi declarate nule. Al doilea principiu este principiul legalității exercitării drepturilor și executării obligațiilor. În conformitate cu acest principiu titularul dreptului trebuie să-și exercite drepturile civile în așa fel ca acțiuni săvârșite de el să nu contravină normelor legale. La fel trebuie să fie conforme legii și mijloacele de exercitare a drepturilor. Al treilea principiu constă în exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor în corespundere cu prevederile contractului. Contractul are forță obligatorie pentru părțile contractante, acestea fiind obligate să respecte prevederile înserate în contract. Dar contractul va avea forță de lege între părți numai în cazul în care corespunde prevederilor legii, adică nu conține prevederi contrare legii. Al patrulea principiu este principiul respectării ordinii publice și a bunelor moravuri în exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor. Acest principiu

impune subiectelor a respecta, în exercitarea drepturilor și executarea obligațiilor, nu doar prevederile legale, dar și ordinea publică și bunele moravuri. Acest principiu este reflectat și în alte norme ale Codului Civil (art. 66 alin. (4), art. 87 alin. (1) lit. (d), art. 110 alin.(2) lit. b), art. 220 alin. (2), art. 512 alin. (3), art. 1332) [63].

În alt context, noțiunea de ordine publică este regăsită la capitolul ce reglementează constituirea și activitatea societăților comerciale. În consecință, obiectul de activitate a societății comerciale se consideră ilicit dacă: este interzis de a fi desfășurat de actele normative, deci este incompatibil cu ordinea juridică civilă a statului Republica Moldova pentru practicarea acestui gen de activitate este pedeapsa penala, sau administrativa; activitatea este permisă numai întreprinderilor de stat, iar societatea comercială are capitalul deținut și de persoane private; societatea care desfășoară această activitate trebuie să obțină autorizarea organului de stat până la înregistrare (instituțiile financiare, companiile de asigurare). Obiectul de activitate se consideră că este contrar ordinii publice, atunci când el nu este interzis expres de normele juridice, însă activitatea respectivă atentează la ordinea publică [63].

Asemănător, dar totuși diferit, regăsim noțiunea de ordine publică și în art. 207 al Codului Civi RM - "Cauza actului juridic". Astfel, actul juridic civil încheiat fără cauză ori fondat pe o cauză falsă sau ilicită nu poate avea nici un efect. Cauza actului juridic se prezumă până la proba contrară. Este ilicită cauza care contravine legii, ordinii publice sau bunelor moravuri.

Legislația Republicii Moldova nu cunoaște o definiție a ordinii publice ca noțiune de drept civil. În doctrină și în jurisprudență ordinea publică este privită ca o totalitate de dispoziții legale imperative de drept public și de drept privat ce urmăresc ca finalitate apărarea instituțiilor și valorilor fundamentale ale societății, ocrotirea socială a tuturor persoanelor, a drepturilor și libertăților omului, precum și dezvoltarea economică a țării. Este necesar de a face deosebire dintre noțiunea de ordine publică în dreptul civil de noțiunea desemnată prin aceeași sintagmă - ordine publică - în dreptul penal. La fel, legea nu prevede o definiție a bunelor moravuri. Această noțiune ce diferă de la o țară la alta în funcție de tradițiile istorice specificul național, religia etc., reprezintă regulile de morală socială considerate ca fundamentale pentru ordinea societății. Bunele moravuri, spre deosebire de normele juridice, nu sînt edictate în dreptul pozitiv, ci își găsesc reflectarea în reprezentările general recunoscute în societate despre comportamentul cuvenit, care s-au constituit pe parcursul dezvoltării sociale, fiind, totodată, influențate de principiile generale ale dreptului și de jurisprudență. Pentru a stabili o cauză imorală deseori este necesar de a depăși aparența obiectivă a scopului imediat și de a stabili motivul determinant (scopul mediat) al încheierii actului juridic. Astfel, cumpărarea unui imobil, considerată obiectiv, este întotdeauna licită și morală. Va fi, însă, imorală cauza unui asemenea act juridic dacă

cumpărătorul imobilului intenționează să instaleze în el o casă de toleranță (art. 207 CC al RM) [63].

În ceea ce privește Codul civil român[64], asemănător celui al Republicii Moldova, în art. 5 conceptul de ordine publică este complementar folosit cu conceptul de ordine morală (bunele moravuri), plecând de la considerentul că există o permanentă osmoză, mai ales în sfera privatului, între cele două câmpuri normative: cel moral și cel juridic. Iar complementaritatea ordinii morale (bunele moravuri) este nu doar de natură generică și reflectând o palidă nostalgie a dreptului, a reglementării juridice după substanța sa matricială (morală), ci de o reală și funcțională complementaritate. Oricum, consideră E. Gh. Moroianu dincolo de geneza sa și dincolo de faptul că ordinea juridică este, „în culise”, tributară ordinii morale, al filosofiilor și ideologiilor secolelor privind înțelegerea acesteia, ordinea juridică rămâne a releva conținutul ordinii de drept și al celei publice, a ordinii, la modul general de discuție uneori a dreptului, rămâne a preciza funcțiile acestora, a le fundamenta și susține întreaga lor operaționalitate în planul practicii constituțional-politice[1, p.7].

Bineînțeles că, aici nu se limitează numărul situațiilor în care ordinea publică, ordinea de drept etc. se regăsesc conceptual în textele actelor normative ale statului. Totuși fiind vorba de o cercetare limitativă, considerăm oportună această mențiune, făcând totodată referire la faptul că această lucrare își va regăsi continuitatea în alte studii dedicate ordinii juridice ca fenomen social.

Alte documente relevante ce reglementează mai cu seamă contravențiile și infracțiunile la adresa ordinii publice sunt Strategia Națională de ordine și securitate publică pentru 2017-2010[65] și bineînțeles, Codul Contravențional și Codul Penal al Republicii Moldova [66].

Menționăm că România, spre deosebire de Republica Moldova, are reglementată și activitatea unui organ consultativ a cărui menire este anume de a perfecționa ordinea juridică internă și de a o coordona la cel mai înalt și eficient mod cu legislația Uniunii Europene[69].

Conform, art. 79 din Constituția Română, Consiliul Legislativ este organ consultativ de specialitate al Parlamentului, care avizează proiectele de acte normative în vederea sistematizării, unificării și coordonării întregii legislații. El ține evidența oficială a legislației României. Înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Legislativ se stabilesc prin lege organică[67].

Cât privește actele Guvernului, art. 107 stipulează că Guvernul adoptă hotărâri și ordonanțe, hotărârile fiind emise pentru organizarea executării legilor, iar ordonanțele fiind emise în temeiul unei legi speciale de abilitare, în limitele și în condițiile prevăzute de aceasta.

Parlamentul poate adopta o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice. Legea de abilitare va stabili, în mod obligatoriu, domeniul și data până la care se pot emite ordonanțe. Dacă legea de abilitare o cere,

ordonanțele se supun aprobării Parlamentului, potrivit procedurii legislative, până la împlinirea termenului de abilitare. Nerespectarea termenului atrage încetarea efectelor ordonanței. În cazuri excepționale, Guvernul poate adopta ordonanțe de urgență. Acestea intră în vigoare numai după depunerea lor spre aprobare la Parlament[67].

Ordinea juridică a statului român este reglementată prin *Legea nr.24 din 27 martie 2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative*, republicată în 2010[68],care în art. 6, alin. (1) stipulează una dintre cele mai importante exigențe înaintate proiectelor de acte normative. Conform acestuia, proiectul de act normativ trebuie să instituie reguli necesare, suficiente și posibile care să conducă la o cât mai mare stabilitate și eficiență legislativă. Soluțiile pe care le cuprinde trebuie să fie temeinic fundamentate, luându-se în considerare interesul social, politica legislativă a statului român și cerințele corelării cu ansamblul reglementărilor interne, precum și ale armonizării legislației naționale cu legislația Uniunii Europene și cu tratatele internaționale la care România este parte.

Întru armonia perfectă a ordinii juridice interne atât pe plan intern al conținutului său, cât și pe plan extern, și anume al Uniunii Europene și internațional, actul normativ trebuie să se integreze organic în sistemul legislației, scop în care:

a) proiectul de act normativ trebuie corelat cu prevederile actelor normative de nivel superior sau de același nivel, cu care se află în conexiune;

b) proiectul de act normativ, întocmit pe baza unui act de nivel superior, nu poate depăși limitele competenței instituite prin acel act și nici nu poate contraveni principiilor și dispozițiilor acestuia;

c) proiectul de act normativ trebuie să fie corelat cu reglementările legislației UE și cu tratatele internaționale la care România este parte [68].

Dincolo de dispozițiile cu caracter tehnic, legiuitorul român prevede expres unicitatea reglementării în materie, stipulând că reglementările de același nivel și având același obiect se cuprind, de regulă, într-un singur act normativ. Un act normativ poate cuprinde reglementări și din alte materii conexe numai în măsura în care sunt indispensabile realizării scopului urmărit prin acest act. Unicitatea de fapt și este o cheie spre o ordine juridică perfecționistă. Considerăm că o reglementare legală expresă referitoare la unicitate este binevenită tuturor statelor ce își doresc o ordine juridică integră și armonioasă.

Ca și în cazul legislației Republicii Moldova și a teoriei dreptului, legislația română la fel consfințește regulile de soluționare a situațiilor conflictuale ce deranjează ordinea juridică. Legea României nr. 24/2000 [68]stipulează în art. 13 că o reglementare din aceeași materie și de același nivel poate fi cuprinsă într-un alt act normativ, dacă are caracter special față de actul ce cuprinde reglementarea generală în materie, iar caracterul special al unei reglementări se determină în

funcție de obiectul acesteia, circumstanțiat la anumite categorii de situații, și de specificul soluțiilor legislative pe care le instituie. Cât privește reglementarea derogatorie, aceasta este recunoscută ca atare dacă soluțiile legislative referitoare la o situație anume determinată cuprind norme diferite în raport cu reglementarea-cadru în materie, aceasta din urmă păstrându-și caracterul său general obligatoriu pentru toate celelalte cazuri. Aceste dispoziții fac conexiunea între reglementare și practică, între reglementare și teorie. Astfel, din momentul în care legislația definește reglementarea specială și pe cea derogatorie, cel ce aplică legea nu are decât să aplice regulile *Lex specialis, lex superiori, lex posteriori*.

Menirea ordinii juridice de a exclude paralelismele de reglementare a făcut ca legiuitorul român să indice în textul legii că în procesul de legiferare trebuie evitată instituirea acelorași reglementări în două sau mai multe acte normative. Pentru sublinierea unor conexiuni legislative se utilizează norma de trimitere, sau așa-numitele referințe normative, care sunt analizate în textul prezentei lucrări. Iar în cazul existenței unor paralelisme acestea vor fi înlăturate fie prin abrogare, fie prin concentrarea materiei în reglementări unice. Concentrarea în reglementări unice vizează reglementările din aceeași materie dispersate în legislația în vigoare.

Tot cu referire la ordinea juridică și buna consistență a acesteia legislația română prevede asanarea legislației, care presupune că în procesul de elaborare a proiectelor de acte normative se va urmări abrogarea expresă a dispozițiilor legale căzute în desuetudine sau care înregistrează aspecte de contradictorialitate cu reglementarea preconizată [68].

Sistematizarea și concentrarea legislației în coduri, încorporarea actelor normative în codexuri pe materii sunt procedee reglementate de legislația română care au drept scop înlesnirea cunoașterii și aplicării legislației.

Întru armonizarea reglementărilor interne cu cele ale UE și internaționale, deci a ordinii juridice interne cu cea a UE și internațională, legea stipulează că pentru stabilirea soluțiilor legislative preconizate prin noua reglementare se vor examina și vor fi avute în vedere reglementările comunitare în materie, precum și prevederile cuprinse în tratatele internaționale la care România este parte. Soluțiile legislative cuprinse în proiectul de act normativ trebuie să fie compatibile cu aceste acte internaționale. Dacă este cazul, se vor face propuneri de modificare sau de completare a actelor normative interne ale căror dispoziții nu sunt armonizate cu ale actelor internaționale în cauză.

Aceste reglementări invocate de noi au misiunea de a stabili reguli exacte și clare pentru instituirea unei ordini juridice perfecționiste și pentru evitarea pe cât se poate a situațiilor conflictuale din textele de acte normative.

Nu am putea trece cu vederea un alt act normativ cu relevanță pentru ordinea juridică internă a României, și mai ales pentru armonizarea acesteia cu ordinea juridică a UE. Este vorba

de *Hotărârea nr. 11 din 19 aprilie 2011 privind procedura de lucru și mecanismul decizional pentru exercitarea controlului parlamentar asupra proiectelor de acte legislative ale Uniunii Europene, în temeiul prevederilor Tratatului de la Lisabona privind rolul parlamentelor naționale* [70].

Conform art. 2 al acestei hotărâri, examinarea parlamentară urmărește două obiective majore: a) evaluarea fondului propunerilor legislative și a documentelor de consultare, inclusiv a pozițiilor Guvernului României față de acestea; b) respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității propunerilor legislative eligibile pentru testul subsidiarității conform Protocolului nr. 2 al Tratatului de la Lisabona.

Art. 3 stipulează că sunt supuse examinării parlamentare următoarele documente ale Uniunii Europene:

a) proiecte de acte legislative eligibile pentru testul subsidiarității conform *Protocolului nr. 2 al Tratatului de la Lisabona* în vederea stabilirii respectării sau încălcării principiului subsidiarității;

b) proiecte de acte legislative ale Comisiei Europene, Consiliului Uniunii Europene sau Parlamentului European și documentele de consultare ale Comisiei Europene, selectate de Camera Deputaților în funcție de relevanța lor politică, economică, socială, financiară sau juridică;

c) proiecte de acte legislative ale Uniunii Europene pentru care Guvernul României elaborează mandate generale.

Conform Hotărârii, Direcția de drept al Uniunii Europene examinează lista propunerilor din Programul de lucru anual al Comisiei Europene și selectează o parte dintre ele, în urma evaluării relevanței lor politice, economice, sociale, financiare și juridice, pentru dezbateri, în termen de 15 zile de la primirea acestuia de către Camera Deputaților [70].

Ulterior, Comisia pentru afaceri europene a Camerei Deputaților centralizează punctele de vedere exprimate în cadrul dezbaterilor. În baza acestora, a listei de propuneri înaintate de Direcția de drept al Uniunii Europene și a propunerilor înaintate de comisiile permanente, Comisia pentru afaceri europene a Camerei Deputaților elaborează o listă finală de propuneri de proiecte legislative și documente de consultare europene care vor fi supuse, cu prioritate, procedurii de control parlamentar.

Conform art. 21, examinarea se finalizează astfel:

a) în cazul respectării principiului subsidiarității, comisia permanentă sesizată redactează un proces-verbal care conține elemente principale ale dezbaterii, votul exprimat, dacă este cazul, și constatarea respectării principiului subsidiarității. Procesele-verbale sunt transmise spre informare Biroului permanent al Camerei Deputaților și Direcției de drept UE;

b) în cazul nerespectării principiului subsidiarității, comisia permanentă sesizată redactează un proiect de aviz motivat.

Reglementările invocate au relevanță asupra ordinii juridice interne a Republicii Moldova și a celei a României, dar și asupra concordanței dintre ordinea juridică internă și cea a UE, așa cum armonizarea lor este una dintre fenomenele inerente ale europenizării statelor noastre.

Considerăm că, inventarierea și analiza principalelor acte normative constituie un demers important și folositor pentru identificarea ordinii juridice, datorită importanței covârșitoare a acesteia în ordinea juridică europeană, dar și în ordinea juridică internațională.

Ordinea juridică fiindun fenomen juridic, dar care prin natura sa exercită un puternic impact social, menirea lucrării de față este de a pune în lumină felul în care se realizează impactul social al ordinii juridice asupra dreptului și a de a sintetiza posibilitățile de dimensionare socială a dreptului prin intermediul ordinii juridice. Pentru întregirea tabloului, avem drept obiect evidențierea corelației ordinii juridice cu alte categorii de ordine, toate cu impact social relevant.

În plus, România, fiind membru cu statut deplin, iar Republica Moldova fiind la o etapă atât de importantă a procesului de aderare la Uniunea Europeană și având statutul de stat – asociat al UE, importanța studierii fenomenului ordinii juridice este de a pune accentele pe lacunele procesului de armonizare a ordinii juridice interne cu ordinea juridică a Uniunii Europene, de a fundamenta teoretic perfecționarea mecanismelor de armonizare.

Reieșind din cele expuse anterior, și având în vedere actualitatea și importanța temei abordate scopul și obiectivele tezei îl constituie studierea multilaterală și complexă a fenomenului ordine juridică, sintetizarea posibilităților de dimensionare socială a dreptului prin intermediul ordinii juridice și în baza acesteia identificarea și definirea ordinii juridice. Pentru integrarea tabloului lucrarea are drept scop evidențierea corelației ordinii juridice cu alte categorii de ordine, toate cu impact social relevant.

Întru atingerea *scopului propus* au fost determinate și realizate anumite *obiective*, printre care menționăm:

- analiza conceptului de ordine juridică în științele sociale, inclusiv în doctrina juridică, considerând că acest termen trebuie dezvăluit înainte de a intra în analiza juridică propriu-zisă;
- identificarea mecanismelor normative prin intermediul cărora ordinea juridică exercită un impact social asupra dreptului;
- determinarea semnificației și încărcăturii juridice a categoriei de *ordine juridică*;
- definirea ordinei juridice, ca categorie juridică și strat normativ ce legitimează ordinea de drept;

- delimitarea ordinii juridice de ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statală, ordinea judiciară, ordinea juridică europeană, ordinea internațională;

- trasarea concluziilor și recomandărilor necesare întru definitivarea studiului din cadrul prezentei teze de doctorat.

Noutatea și originalitatea științifică este determinată de scopul și obiectivele tezei. Ordinea juridică ca fenomen cercetat de Teoria generală a dreptului este de fapt un concept multidimensional. Multitudinea dimensiunilor pe care le identificăm la cercetarea ordinii juridice se datorează numeroaselor influențe pe care le exercită aceasta asupra ordinii generale de conviețuire socială. Întrucât o atare accentuare a rolului ordinii juridice duce fără doar și poate la studierea fenomenului din diferite perspective științifice, autorul și-a considerat originală abordarea pluridimensională a acestuia în cadrul prezentei lucrări. Deși lucrarea este una de profil juridic, totuși conotațiile filosofice și sociologice nu sunt lipsă, ba dimpotrivă, ele sunt atât de bine puse în evidență, încât deși redau poziții și perspective nejuridice ale fenomenului ordinii juridice, ele reușesc să accentueze anume natura și esența juridică a ordinii juridice. Acestea fiind menționate, considerăm că studiul este unul de noutate și originalitate pentru domeniul Teoriei generale a dreptului. Prin tema abordată am intenționat să punem atenției doctrinei juridice problema complexă a fenomenului ordinii juridice.

În ce privește *noutatea științifică* de asemenea subliniem că prin tematica abordată și maniera de analiză, lucrarea constituie în mediul juridic din România și Republica Moldova, o lucrare cu un pronunțat caracter de noutate. Considerăm util în acest moment sublinierea principalelor rezultate ale cercetării doctorale.

- examinarea aprofundată a conceptului de sistem juridic, ordine juridică în științele sociale și doctrina juridică;

- identificarea mecanismelor prin intermediul cărora ordinea juridică exercită un impact social asupra dreptului;

- evidențierea determinațiilor specifice *ordinii juridice* și definirea ei, fenomen ce accentuează una din dimensiunile sociale a dreptului;

- relevarea trăsăturilor caracteristice specifice *ordinii juridice* în comun cu ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statului, ordinea internațională, ordinea juridică;

- determinarea impactului ordinii juridice europene asupra ordinii juridice naționale, reconfigurarea suveranității, integrarea și asocierea valorilor naționale cu cele ale Uniunii Europene;

- identificarea efectelor globalizării asupra ordinii juridice naționale;

- trasarea concluziilor de rigoare care totalizează rezultatele cercetării, dar care în același timp provoacă spre continuarea cercetării prin detalierea unor aspecte separate ale ordinii juridice ca fenomen cu puternic impact social, dar care în esență este de natură juridică.

Problema științifică soluționată în prezenta lucrare constă în fundamentarea științifică și atribuirea de calificativ social ordinii juridice, fapt ce accentuează dimensiunea socială a dreptului, având ca efect clarificarea categoriei de ordine în societate, stabilind impactul pe care-l exercită ordinea juridică în comun cu ordinea de drept, ordinea publică, ordinea statală, ordinea juridică europeană, ordinea internațională, ordinea judiciară asupra societății.

Semnificația teoretică a lucrării prezintă interes întrucât pune accentele sociale pe fenomenul ordinii juridice și scoate în evidență felul în care se manifestă juridicul din inima socialului atunci când analizăm domeniul dreptului. Drept rezultat, domeniul Teoriei Generale a Dreptului poate fi îmbogățit printr-o abordare teoretică multidimensională a ordinii juridice. Suplimentar, abordarea teoretică vizează și corelația dintre ordinea socială și ordinea juridică, dintre ordinea publică și ordinea juridică, dintre ordinea morală și cea juridică. Considerăm că lucrarea prezintă interes din punct de vedere teoretic deoarece îmbină armonios perspectivele filosofice cu cele juridice și sociologice ale cercetării ordinii juridice.

Valoarea aplicativă a lucrării. Cât privește partea aplicativă, menționăm că și în acest sens lucrarea prezintă potențial interes. Ne referim aici la faptul că procesele aflate în derulare și de mare amploare, precum aderarea la Uniunea Europeană și în general extinderea acesteia, globalizarea (mondializarea) sunt niște fenomene curente cu impact determinant asupra ordinii juridice. De aici posibilitatea ca cei ce sunt implicați în procesul de armonizare a legislației statelor aderente la Uniunea Europeană să găsească anumite explicații întrebărilor ce apar în mod inevitabil în desfășurarea procesului.

În același timp, în lucrare fiind regăsite compartimente ce se referă la ordinea juridică internă a statului și la ordinea juridică internațională, ordinea juridică a Uniunii Europene, este absolut incontestabil că lucrarea poate fi utilă celor ce studiază dreptul intern și dreptul internațional, și în egală măsură, dreptul Uniunii Europene. Bineînțeles că nu excludem în nici un caz utilitatea lucrării pentru cei ce studiază domeniul Teoriei Generale a Dreptului, aici lucrarea regăsindu-și aplicabilitatea cea mai importantă.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Ordinea juridică ca fenomen cercetat de Teoria Generală a Dreptului este de fapt un concept multidimensional. Multitudinea dimensiunilor pe care le identificăm la cercetarea ordinii juridice se datorează numeroaselor influențe pe care le exercită aceasta asupra ordinii generale de conviețuire socială.

Ordinea juridică este fenomenul despre care am putea spune că are o vechime egală cu dreptul, chiar dacă tratată ca atare în doctrină este regăsită deja în perioade mult mai apropiate zilelor de astăzi. Din momentul în care au apărut primele reglementări cu caracter juridic exista o anumită ordine de executare a acelor dispoziții, exista o așa-numită rânduială ce se impunea la respectarea lor. Iar aceste lucruri reprezintă unele forme premergătoare, rudimentare ale ordinii juridice pe care o avem astăzi deja ca un concept format, reflectat în doctrină de diverși specialiști juriști și filosofi, și nu doar de către aceștia.

Ne-am convins de faptul că fenomenul ordinii juridice este regăsit atât în doctrina Republicii Moldova și românească, cât și în general în doctrina juridică de pe mapamond.

Autorii din spațiul românesc care au abordat direct sau indirect ordinea juridică sunt: R. Migu-Beșteliu, A. Bolintineanu, D. Popescu, Gh. Mihai, R. Munteanu (care fac referire în mod special la delimitarea ordinii juridice interne a statului de ordinea juridică internațională), E. Aramă, Gh. Avornic, B. Negru, V. Zlătescu, J-L. Constantinesco, I. Humă, E. G. Moroianu, P. Țuțea, G. Vrabie, R. Andriciuc, E. Bianu, Șt. Deaconu etc.

Autori străini care au fost preocupați de fenomenul ordonării juridice la fel sunt numeroși, în plus, să nu uităm că așa cum fenomenul de ordine sau ordonare nu este unul născut de domeniul juridic, și autorii care îl tratează fac parte din diverse domenii. Un alt lucru important este că fiind preocupați de menirea socială a ordinii juridice, de accentuarea socialului din domeniul juridic prin intermediul ordinii juridice, majoritatea autorilor de la care am preluat idei spre dezvoltare, fac parte din domeniul juridic și sociologic, dar și filosofic, ceea ce s-a și văzut în cazul doctrinei românești.

Printre aceștia nominalizăm: R. Guastini, N. Bobbio, S. Romano, H. Kelsen, J. Domat, J. Chevalier, J. Carbonnier, Ch.-E. Senac, D. Hume, Hart, S. A. Ivanov etc.

Totuși, după cercetarea tuturor lucrărilor la care am avut acces referitoare la ordinea juridică sau fenomenul ordonării în drept concluzionăm că majoritatea autorilor o cercetează sau doar abordează fie ca un fenomen juridic fără a-i cerceta impactul social, fără a-i pune în lumină socialul din esența sa, fie ca un fenomen social care a pătruns în domeniul juridic, dar care în acest domeniu este doar o ipostază a socialului și nicidecum un amplu fenomen juridic. Iar acest fapt ne-a determinat să punem accentele pe impactul social al ordinii juridice și să o cercetăm în ipostaza de dimensiune socială a dreptului.

Cât privește reglementarea juridică a ordinii juridice, atât în Republica Moldova, cât și în România există acte normative ce fundamentează atât ordonarea internă a conținutului actelor normative, cât și ordonarea și ierarhizarea lor în sistemul de drept al acestor state.

Reglementările prezentate și studiate au relevanță asupra ordinii juridice interne a Republicii Moldova și a celei a României, dar și asupra concordanței dintre ordinea juridică

internă și cea a Uniunii Europene , așa cum armonizarea lor este una dintre fenomenele inerente ale europenizării statelor noastre.

Așa de exemplu Constituția Republicii Moldova art. 4 stipulează că, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Ulterior se indică expres că dacă aceste neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale.

Aici deci nu se regăsește noțiunea de ordine juridică, se stabilește, că ordinea juridică internă urmează a fi armonizată cu ordinea juridică internațională a drepturilor Omului.

Problema ineficienței aplicării actelor normative este direct legată de calitatea actelor normative. Din această cauză crearea acestui ansamblu bine ordonat și coerent de norme și instituții ce formează ordinea juridică ar trebui să înceapă de la soluționarea de bază a ineficienței actelor normative și anume, de la procesul de elaborare a acestora.

Până în 2018 în Republica Moldova au existat două legi – cadru care reglementau procesul de elaborare a actelor normative, Legea nr.780-XV din 27.12.2001 Privind actele legislative și Legea nr. 317-XV din 18.07.2007, privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale. Aceste două legi fiind similare ca și conținut în proporție de mai bine de 60%, iar pe alocuri chiar identice, ținea doar de o clasificare mai mult teoretică decât una practică, și anume în acte legislative și acte normative subordonate legii.

Acest cadru normativ care reglementa procesul de elaborare a actelor normative presupunea dublu standard. Astfel, în contextul reglementărilor în vigoare, precum și a cauzelor care au condiționat această stare de lucruri, s-a conturat necesitatea de a veni cu o abordare nouă și de a elabora un nou proiect de lege în acest sens. Astfel Parlamentul Republicii Moldova a adoptat un nou act normativ, privind elaborarea actelor normative – Legea cu privire la actele normative. Acest act normativ oferă un cadru legal unificat al procesului de elaborare a actelor normative, acordând în același timp suficiente garanții de eficiență, transparență și previzibilitate a acestora. Prin această lege vedem că legiutorul a ales să dezvolte multiple idei ce țin de ordinea juridică a statului, inclusiv categorisirea actelor normative și liniile generale de procedură valabile pentru fiecare categorie din cele reglementate.

În sensulș protecției integrității ordinii juridice, relevantă este expertiza juridică, care fiind obligatorie pentru toate proiectele de acte normative are menirea de a asigura concordanța între proiectul actului normativ cu Constituția, respectarea standardelor internaționale, reglementarea integrală a relațiilor sociale, corespunderea cu normele tehnicii legislative.

Menționăm că România, spre deosebire de Republica Moldova are reglementată și activitatea unui organ consultativ a cărui menire este anume de a perfecționa ordinea juridică internă și de a o coordona la cel mai înalt și eficient mod cu legislația Uniunii Europene. Conform art. 79 din Constituția României, Consiliul Legislativ este organul consultativ de specialitate a Parlamentului care avizează proiectele de acte normative în vederea sistematizării, unificării și coordonării întregii legislații.

Considerăm necesară crearea Consiliului Legislativ și în Republica Moldova, sau reorganizarea Comisiei juridice a Parlamentului într-un atare Consiliu. Acest Consiliu ar fi organul responsabil de armonia internă a ordinii juridice a statului Republica Moldova. Atribuțiile Comisiei juridice a Parlamentului sunt preponderent de expertizare, pe când Consiliul Legislativ ar avea o componentă externă la tot ce are impact asupra ordinii juridice și ar fi responsabil de reacțiile prompte în vederea excluderii oricăror neconcordanțe interne, superconflicte normative și alte probleme ce afectează ordinea juridică.

2. RELEVANȚA TEORETICĂ ȘI SOCIALĂ A FENOMENULUI DE ORDINE JURIDICĂ

2.1. Ordinea juridică în sistemul ordinii sociale

Pentru definirea oricărui concept se pornește de la sensul etimologic al noțiunilor ce compun sintagma (în cazul nostru). Astfel, ordinea juridică pentru a fi definită este firesc să pornim de la noțiunile de *ordine* și *juridic*.

Conceptul de ordine este un instrument metodologico-teoretic utilizat odată cu teoria generală a sistemelor, beneficiind de o definiție nu întotdeauna lipsită de ambiguități, de *reservationes mentalis*, încă din anii '60 ai sec. XX [71; 72; 73].

În opinia prof. Gh. Mihai, ordinea este fie o uniformitate și regularitate necesară legic-naturală, fie uniformitate și regularitate legic-normativă. Legile inducției electromagnetice, legile eredității s.a. relevă uniformități și regularități necesare între fenomene naturale. Legile juridice, morale, politice sunt uniformități și regularități normative ale relațiilor sociale. Primele au loc în lumea lui „este necesar să fie”, secunde în lumea lui „trebuie să fie”[4, p. 256].

În continuare Gh. Mihai menționează că, ordinea poate exista în mai multe ipostaze:

- *ordine cauzală*: ori de câte ori are loc un efect el urmează unei cauze, fără cauză nu există efect. Relația cauzală este genetică obiectivă; omul nu poate produce relații cauzale, dar le poate determina să se producă, le poate crea condiții favorabile sau nefavorabile de manifestare; ridicând un baraj noi lucrăm pentru condiții favorabile producerii unui nou ecosistem și condiții nefavorabile pentru menținerea vechiului ecosistem, nu indicăm, nici nu desființăm legi biofizice;

- *ordine teleologică*: orice act este consecința-rezultat (nu efectul) în raport de un scop pe care și l-a propus înainte actantul; scopul premerge rezultatului-act, dar are altă natură decât acesta - o natură ideală. El nu produce actul așa cum cauza produce efectul, dar în absența lui ca pregătire ideală, actul nu are loc. Scopul există în realitatea mentală fără să-i urmeze actul din realitatea materială, ca prefigurare mentală a lui, pe când ceva nu există în realitate în calitate de cauză fără să se manifeste efectul ei. Defrișarea pădurilor este un act conștient, rezultat practic al scopului nostru de a obține noi terenuri pentru agricultură. Actul uman de defrișare a pădurilor într-o zonă anume declanșează condiții nefavorabile schimbărilor de raporturi cauzale de ecosistem. De pildă, animalele de pădure pier nu din cauza noastră, ci din cauză că nu mai au mediul lor de viață;

- *ordine normativă*: Omul este ființă biopsihosocială, deci în întregul său trăiește într-o triplă ordine - biopsihosocială. Sub aspect biologic el se încadrează în ordinea naturală, al lui „este necesar să fie”, sub aspect psihosocial el se încadrează în ordinea normativă, al lui „trebuie

să fie” sub aspectul psiho-social este normal dacă se comportă și acționează în formele cerute de norme; nu poate trăi în afara oricărei ordini, știința nu se întemeiază fără cercetarea ordinii (nu există știință a accidentului, irepetabil).

Romanii, atât de preocupați de ordine, au caracterizat-o într-o formulare celebră; *Dispositio unius rei, post aliam, suo quemque loco collocatur* - ordinea este indicarea lucrurilor unul după altul astfel încât fiecare să fie la locul potrivit. Mai departe, făcând referință la filosoful român C. Noica, Gh. Mihai dezvoltă această idee: fiecare lucru aflat la locul lui înseamnă că și-a găsit rostul; a fi în rost este a fi în ordinea universală a ființei. De unde: a rosti este a expune rostul. *Suum cuique tribuere*, a da fiecăruia dreptul său, înseamnă tocmai a rostui fiecăruia drept pentru persoana potrivită cu el. Cicero însuși, continua autorul, în ”*Despre oficii*”, că *ordinem sicut definiund; ordinem rerum actus et acomodatis locis*, adică rânduirea lucrurilor în rostul lor pentru a le primi și amenaja în vederea acestei rânduieli [4, p.253]. „Ordinea reprezintă în același timp lucrul la locul lui și armonia care se degajă din această așezare a lucrurilor potrivite pentru a le primi sau amenajate pentru a le așeza”[74, p.137].

Ordinea juridică, a făcut obiectul unor cercetări speciale insistente și deosebit de interesante: H. Kelsen (1967) [31], J. Raz (1973) [75], G. Zagrebeiesky (1992) [76], R. Guastini (1999) [77; 23] pentru a nu aminti decât câteva nume de autori. Evident, și aici întâlnim dispute între formalisti și antiformalisti, între monisti și pluralisti, care nu vor fi cuprinse în tema noastră [78, p. 13].

Ordinea juridică nu reprezintă doar un concept sau meta-concept, ci o veritabilă paradigmă a gândirii juridice, deși de multe ori aceasta determină o anumită reprezentare a dreptului, o viziune concretă asupra acestuia. Ordinea reclamă o perspectivă din care contemplarea întregului o precedă pe cea asupra elementelor componente, adică asupra normelor juridice care sunt percepute funcție de poziția lor în cadrul acestui întreg [78, p. 14].

Acest punct de vedere, calificat ca unul *macrojuridic*, transformă reprezentarea dreptului într-o colecție de texte într-un sistem de reguli, ceea ce necesită o muncă imensă de organizare și eventual, rescriere [79, p.19].

Deși nu pare să prezinte careva dificultăți la descifrarea sensului sintagmei de ordine juridică, totuși vom accentua ideea că fenomenul de ordine juridică este unul destul de complex ca să se rezume exclusiv la ceea ce înseamnă o ordonare juridică. Or, *ordinea* reprezintă aranjarea după anumite criterii a mai multor elemente vizate, pe când calificativul *juridic* nu este altceva decât un indice care arată că este vorba de elemente de drept care se ordonează [78, p. 13].

În consecință, ordinea reprezintă acțiunea care este cauză și efectul - ordonarea[30, p.7]. Astfel, catalogarea ordinii drept juridică înseamnă aceeași acțiune de ordonare dar care se referă

la dreptul statului și dreptul internațional. Or, ordonarea actelor normative după anumită logică, ierarhie și reguli concrete, generează ordinea juridică. Ordinea juridică democratică se compune din Constituție și actele normative subordonate. În ceea ce privește ordinea juridică internațională, aceasta se compune din totalitatea actelor normative internaționale ce guvernează raporturile juridice dintre subiectele de drept internațional [78, p. 13].

Într-o altă exprimare, ordinea juridică sau ordonarea juridică, desemnează ansamblul de reguli juridice, care în limitele statului definesc la un moment dat statutul persoanelor publice și private, precum și raporturile juridice existente între acestea. Acest fenomen există și în raport cu subiecte mai largi ca statele dotate cu putere normativă, spre exemplu Uniunea Europeană, dar și la nivel internațional, fiind format din tratatele, convențiile, acordurile etc. care formează dreptul internațional [80].

Jacques Chevalier menționa în opera sa *"L'Etat postmoderne"*, că ordinea juridică simbolizează ordinea socială, care indică asupra faptului că fiecare membru al societății face parte dintr-un mediu coerent, rațional, în care fiecare își are propriul său loc bine determinat și propriul statut [32, p. 140].

Același autor francez [33, p.15] menționează că ordinea înseamnă principiul logic care ordonează relațiile dintre diferite elemente constitutive și întregul pe care-l formează. Ceea ce este specific regulilor juridice este că ele aparțin aceluiași spațiu social, fiind interdependente și conexe: fiecare normă juridică este parte a unui sistem, a unui tot întreg [81, p.106]. Or, fiecare normă juridică se integrează într-un tot întreg, fiind necesar ca în cadrul procesului de integrare să se producă comuniunea perfectă dintre norma integrată și întregul care o absoarbe, astfel încât aplicarea acestei norme să nu perturbe în nici un fel aplicarea altor norme preexistente aparținente la același sistem.

Analizând etimologia noțiunii de ordine în limba franceză (*ordre*), ajungem să depistăm un alt sens, cel al unui comandament, ordin venit din partea unui superior, a unei autorități superioare. Deși desemnează altceva, menționăm relevantă referirea la acest sens regăsit în limba franceză, întrucât norma juridică din cadrul unei ordini juridice reprezintă o emanație a puterii, autorității statului, care prin intermediul acesteia ține să impună subiectelor de drept un comportament legal. În acest sens, normei juridice îi este conferită forța juridică obligatorie, fapt pentru care dispoziția acesteia devine obligatorie pentru destinatari. În consecință, ordinea juridică reprezintă dreptul, ca expresie și emanație a autorității, aranjat într-o manieră ce face excluderea neconcordanțelor, induce armonia sistemului de drept în ansamblu și facilitează aplicabilitatea normelor de drept. De menționat că aparența sistemică a dreptului conferă acestuia caracteristica de raționalitate, dar pe de altă parte, normativitatea acestuia accentuează incontestabilitatea lui, iar în spatele ideii de ordine juridică se profilează o societate organizată,

pacifitoare și unificată în baza legităților rațiunii și în funcție de exigențele *Binelui comun* [33, p. 12].

Inspirat din opera lui David Hume, pozitivismul analitic îl are ca principal reprezentant pe John Austin care și-a întemeiat concepția privind ordinea juridică pornind de la definiția legii, accentuând trăsătura menționată de noi mai sus: „Legile veritabile, sau legile, la propriu vorbind, sunt comandamente. (...) Comandamentul și datorita sunt termeni corelativi [37, p. 53]. Și N. Popa, făcând referință la H. L. A. Hart menționa că legile sunt comandamente emanând de la ființele umane [38, p.374].

De altfel unii autori, în opinia prof. Gh. Mihai, susțin că firea socio-umanului se bazează pe consens, ei consideră că indivizii umani sunt legați între ei de valori și concepții comune în care se angajează; comunitatea e socotită ca entitate fundamentată, iar existența umană semnificativă înseamnă angajare la acțiuni comunitare, recunoscute de fiecare individ că sunt și pentru sine. După formulele lui P. Unger, comunitatea e participare unită și universal împărtășită. În viziunea lui J. Jenkins, consensul accentuează pe unitate și proces, implicate în ordinea umanului, răzbatând în ordinea juridică. Autorul critică pe individualiști care accentuează pe categoriile de mulțime și model pentru a explica ordinea socio-umană [4, p.254].

Făcând referință la autorii menționați anterior, prof. Gh. Mihai elaborează o teorie a ordinii juridice, utilizând pentru concepte: *mulțime* (pluralitate de entități distincte), *unitate* (grupurile), *proces* (în care sunt implicate entitățile) și *model* (tipar, standard, etalon)[4, p.255].

1) *Conceptul mulțimii* consemnează recunoașterea pluralității de entități distinct individuale. Voluntarismul și pozitivismul juridic dau prioritate pluralității, socotind dreptul pozitiv ca un mecanism public pasiv și neutru, la dispoziția intereselor private și activat de acestea;

2) *Conceptul de unitate* consemnează recunoașterea structurii ierarhice a existenței ca sistem. În societatea ca sistem grupurile umane sunt unități de oameni-singularități; ele sunt elemente conexe între ele direct sau indirect, conexe cu sistemul social - unitatea tuturor grupurilor. Funcția dreptului ar fi de a garanta integritatea și eficiența unităților în unitatea superior ierarhică a societății organizate, constrângându-i pe oameni și disciplinându-le eforturile; astfel se constituie *dimensiunea unificatoare a ordinii juridice*;

3) *Conceptul de model* consemnează recunoașterea structurării și stabilității existenței (sociale). Sub aspectul modelului, dreptul pozitiv e un sistem de reguli ce definește direcții de comportament, determină drepturi și îndatoriri, stabilește sancțiuni. Funcția dreptului pozitiv constă în a prescrie un complex de antecedente și consecințe standard, astfel încât oamenii să poată anticipa rezultatele acțiunilor și să-și elaboreze proiecte de acțiune;

4) *Conceptul de proces* consemnează recunoașterea faptului că realitatea socială e fluidă, dinamică. Sub aspectul procesului dreptul pozitiv e tehnică prin care felurite interese și forțe de acțiune sunt reglate și supravegheate pentru a se petrece echilibrat; funcția dreptului pozitiv este de a promova variate tranzacții, necesare pentru a menține comunitatea într-o fluiditate eficientă, privește interesul, în multiformitatea lui, cum observa R. Dworkin [82, p.141].

În concluzie prof. Gh. Mihai subliniază că ordinea juridică, reieșind din construcția expusă anterior, are următoarele *attribute*: e general socială; este normativă; e pluralistă; unificatoare; modelatoare; fluidă. De aici, decurg și funcțiile dreptului în ipostaza lui de drept pozitiv[4, p.255].

Din cele expuse, accentuăm în consecință ideea: precum că ordinea juridică nu este o simplă ordonare a actelor normative. Aceasta este un fenomen amplu, complex, care nu se bazează doar pe aranjarea ierarhică sau de altă natură a actelor normative, el însumează tot ceea ce înseamnă dreptul statului, adică orice aranjare va întruchipa și reflecta totodată atât principiile generale ale dreptului, cât și separarea și colaborarea puterilor în stat, precum și alte elemente esențiale pentru viabilitatea democrației și a statului de drept [78, p. 14].

Dacă ordinea juridică ar reprezenta strict o aranjare tehnică a actelor normative, am putea ajunge la o aranjare după data adoptării sau intrării în vigoare, ceea ce ar fi absolut insuficient pentru a desemna astfel ordinea juridică. Nici un alt criteriu singular de ordonare nu ar fi suficient să formeze acea ordine care să corespundă fenomenului de ordine juridică. Or, concluzia este că ordinea juridică este o ordonare a actelor normative în vigoare, însă nu doar o ordonare tehnică, ci o ordonare intelectuală bazată pe criterii de diversă natură, printre care unul de mare importanță este forța juridică și categoria actului după emitent [78, p. 14].

Ordinea juridică a societății - aspect, dimensiune a ordinii sociale - conține cele două sensuri ale termenului drept pozitiv - cei de *constrângere* și cel de *armonizare*, este „scut și sabie”, ea având loc prin regulile care ocrotesc și garantează exercitarea drepturilor și impun executarea obligațiilor. *Ordinea juridică* are o arhitectură generală: legile constituționale, apoi regulile de natură sau de origine internațională, urmând legile organice și ordinare, până la legile de administrare și punere în aplicare a legilor superioare. A vorbi de ordine juridică, însă, deosebim între *ordinea juridică internă* unui stat și alta externă lui, internațională. Ordinea juridică internă are două aspecte: *ordinea juridică publică* și *ordinea juridică privată*. Fiind aspecte ale aceleiași ordini, regulile de drept public și cele de drept privat se diferențiază, nu se exclud, nu se identifică. Este totuna cum a spune că dreptul structurează societatea cu ajutorul unui corpus de reglementări [4, p.255].

Unul dintre criteriile relevante pentru determinarea *ordinii juridice* o reprezintă pozitivitatea normelor sau aflarea lor în vigoare. Astfel, pozitivitatea dreptului în raport cu

ordinea juridică ne denotă faptul că o normă poate fi identificată ca parte a *ordinii juridice* a statului căruia îi aparține. Or, există o multitudine de acte normative care la un moment dat fie cad în desuetudine, fie sunt abrogate. În acest caz ar trebui să înțelegem că prima situație, adică căderea în desuetudine *de facto* face ca *ordinea juridică* să nu fie în nici un fel afectată de actul normativ căzut în desuetudine, iar situația abrogării actului are impact asupra *ordinii juridice* prin excluderea acelui act din *ordinea juridică*. Or, actul aflat în vigoare în mod sigur face parte din *ordinea juridică* a statului [4, p.255].

Același lucru se poate constata la nivelul normei juridice, ceea ce poate fi dedus din opera lui H. Kelsen. Astfel, această normă juridică se identifică prin coborârea tuturor nivelelor sistemului *ordinii juridice*, astfel încât se ajunge la ultimul izvor de drept concret în care-și are sediul juridic acea normă. Acest din urmă act normativ este pentru H. Kelsen norma originară, care pune temelia unității și specificității *ordinii juridice* propriu-zise [31, p.92]. Deci, o normă individuală este pozitivă dacă sistemul în care se regăsește ea, este bazat pe ipoteza juridică a unei norme originare aranjate într-o ordine juridică distinctă.

Forme preconceptuale ale *ordinii* se pot descifra în unele texte din antichitate, începând cu presocraticii, în special plecându-se de la înțelegerea raportului dintre ordine naturală - ordine socială - ordine morală, cu consecințe pentru *ordinea juridică* [83, p.74].

Conceptul de ordine, în general, este de sorginte teologică (în mod deosebit, la Fericitul Augustin), însușit de către filosofii fizicaliste (excelând în utilizarea sa teoriile mecanice ale secolelor XV–XVIII), adoptat de biologie mai ales la început și mijloc de secol XX-lea [1, p.34].

În literatura juridică românească, primele discuții mai sistematice asupra conceptului de ordine au fost propuse de doctrină începând cu anii '90 ai sec. XX, îi amintim astfel, aici, doar ilustrativ, pe profesorii R. Migu-Beșteliu, A. Bolintineanu, D. Popescu, Gh. Mihai, R. Munteanu, care au făcut distincții între ordine internațională și ordine statală, ordine internațională și ordine comunitară, ordine publică, ordine de drept și ordine juridică [1, p. 34]. În doctrina Republicii Moldova conceptul de ordine juridică este regăsit la autorii E. Aramă [7], B. Negru [84]. De aici, și concluzia că, definind sau cercetând *ordinea juridică* nu o putem izola, fiind absolut necesară analiza acestei sintagme și fenomen în paralel cu altele aferente, care fie sunt similare, fie chiar folosite ca sinonime. Noțiunea de *ordine juridică* și *sistem juridic* sunt foarte des folosite ca sinonime (H. Kelsen, S. Romano, M. Troper, F. Ost, M. Kerchove) [7, p.3].

Deoarece *sistemul juridic* reprezintă un compartiment al *sistemului social*, teoria sistemelor este utilizată și de savanții juriști. V. Zlătescu își exprima regretul, încă în 1995, pentru faptul că știința juridică nu a făcut mai multe pentru a recepta principiile teoriei generale a sistemelor și a le adapta specificului său, deoarece „nevoia de sistem în drept este așa de mare, încât în afara acestei idei nu se poate legifera” [9, p.11].

Bineînțeles că nu se poate legifera altfel decât într-o ordine prestabilită, ordine care, pe lângă ordonarea propriu-zisă mai aduce un șir de alte beneficii sistemului juridic. Unul dintre principalele beneficii este cel de a aranja ierarhic toate elementele sistemului juridic astfel încât să nu existe conflicte de competență în adoptarea actelor normative și ulterior, în aplicarea lor.

Perceperea și acceptarea *ordinii juridice* ca *sistem* duce la evidențierea logicii care articulează elementele constitutive ale acesteia și a dinamicii ce rezultă în urma inserției acesteia într-un mediu social cu care întreține relații reciproce de schimb. Ținând cont de specificul ordinii juridice, dar și de relevanța determinantelor sociale ale acesteia, analiza sistemică permite evitarea confuziilor create de perceperea acesteia prin prisma a două viziuni care luate separate nu relevă imensitatea și plenitudinea fenomenului de ordine juridică. Este vorba despre perceperea *ordinii juridice* drept un *sistem* completamente etanș, guvernat exclusiv de regulile logicii formale, uitând de faptul că aceasta e caracterizată printr-o incursiune totală în viața socială; dar și de sociologizarea exagerată a acestui fenomen juridic, care face din el o simplă reflectare socială, neglijându-i-se propria personalitate [33, p. 16]. Or, opinăm că anume unificarea celor două abordări fac evidentă substanța ordinii juridice.

Examinând *ordinea juridică* ca *sistem juridic*, vom încerca să definim conceptul de sistem, aflând care sunt notele esențiale ale lui prin prisma *ordinii juridice*.

Termenul „sistem” provine de la grecescul „*sistema*” ce înseamnă *unitate, reunire* a mai multor obiecte. Acest termen este strâns legat de ideea de *întreg*. Literatura de specialitate ne mai informează că sistemul implica existența unor *relații* cu proprietăți *integrative* între componentele sau între însușirile acestora. Adică aceste relații implică apariția unor proprietăți noi (integrale) la nivelul ansamblului, ireductibile la acelea ale părților componente. Prima variantă a Teoriei generale a sistemelor (TGS) a fost elaborată în anul 1912 de către A. Bogdanov, iar în 1932 - de Ludwig von Bertalanffy, - care a propus definiția generală pentru orice sistem (material sau ideal) drept „*un ansamblu de componente aflate în interacțiune*” [50, p.329-334].

În ultimii ani, conceptele (TGS) se aplică intensiv în cercetările științifice și filosofice. Majoritatea savanților și filosofilor subliniază anume ideea că sistemul este un ansamblu *întreg* de elemente în interacțiune, ce depind reciproc, cu proprietăți specifice, o formațiune distinctă, relativ autonomă, în raport cu altele și nu un simplu *conglomerat* de părți componente. Iată una *din definiții*: „*Sistem. Ansamblu de elemente (materiale sau ideale) interdependente și constituind un întreg organizat, care stabilește ordinea într-un domeniu de gândire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu al științelor naturii sau determină funcționarea unei activități practice în conformitate cu scopul urmărit*” [62, p.871].

După apariția TGS mulți termeni științifici au căpătat interpretare sistemică. În privința funcției integrative a sistemului și însușirilor lui *irreductibile* la acelea ale elementelor componente, C. Stroe (autor al lucrărilor de filosofia dreptului) scrie, că „sistemul reprezintă o formație nouă, în raport cu ansamblul elementelor, cu determinări cantitative și calitative specifice și care integrează și subordonează elementele sale componente. Sistemul dispune de însușiri noi care nu aparțin elementelor. Sistemul apare astfel ca o formație stabilă, relativ autonomă, diferită de părțile componente. Proprietățile sistemului sunt rezultanta conexiunilor elementelor constitutive. Ca urmare, sistemul are legile lui proprii de comportare, cărora li se vor supune în mod nemijlocit și elementele. Așadar, sistemele (materiale sau ideale, din natură sau din societate) nu sunt ansambluri arbitrare de elemente, ci se constituie după anumite determinări obiective, pe baza unor legături interne proprii, care reunesc anumite elemente. Un element oarecare nu poate să facă parte din orice sistem. Elementele se includ într-un anumit sistem și intră numai în structurile care nu contravin legilor de formare, dezvoltare și funcționare ale respectivului sistem” [85, p.107-108].

Este evident că noțiuni ca: sistem, structură, funcție, evoluție nu pot fi obiecte de studiu ale unei anumite teorii științifice. În teoria logicii matematice, de exemplu, sunt studiate numai sistemele axiomatice și nu sistemele în genere, deci nici noțiunea de sistem.

Deși pare dificil de susținut că ar exista elemente *istorice* demne de menționat într-o teorie generală a sistemelor, există totuși probleme interesante care au fost dezbătute încă din *antichitate* și care sunt legate direct de tema în discuție. S-ar putea vorbi, în primul rând, despre noțiunea de *model* care a fost preluată de către Platon de la pitagoreici. Este vorba de modelul rudimentar matematic al universului, conceput ca „ordine și armonie”. Apoi, s-ar putea vorbi pe larg despre *sistemele planetare*, care conțin în germene principiile oricărui sistem. Este vorba de anumite *elemente* care pot fi caracterizate prin parametri *spațio-temporali* și care alcătuiesc un *ansamblu* cu o anumită *structură*. În cadrul acestui ansamblu fiecare element are o anumită *funcție*. Apelând și la teoriile cosmogonice, se poate vorbi și despre o *evoluție*, atât a elementelor, cât și a sistemului. Încercările lui Platon de a constitui un stat ideal se bazau și ele pe ideea de *sistem social*, în care structura și funcțiile erau bine precizate [57, p.9].

O caracteristică generală a *sistemelor antice* o constituie structura lor *macroscopică*. Anticii, care s-au dovedit adesea observatori fini și gânditori rafinați, au manifestat, după cum constată și O. Becker, o teamă vizibilă față de orice disecare a fenomenului natural prin intervenții artificiale, care ar fi dus la desființarea formei originare a fenomenului, conceput ca un întreg indivizibil. Sistemele lor erau *sisteme naturale*, obținute prin observarea directă a naturii înconjurătoare” [57, p. 9].

Epoca intervențiilor, a disecărilor cu mijloace obișnuite, a disecțiilor, a determinat apariția *sistemelor organice*. Fenomenul sau corpul începe să fie considerat un sistem, cu structură determinată, cu părți care îndeplinesc funcții și de care depinde evoluția întregului organism. Paralel cu aceste *sisteme analitice*, naturale, apar, în aceeași epocă, *sistemele sintetice*, artificiale, agregatele mecanice, caracterizate și ele prin structură și elemente funcționale.

Este evident că toate aceste „*elemente istorice*” trebuie să-și găsească un loc determinat într-o teorie generală a sistemelor, deoarece ele nu au fost și nici nu pot fi abandonate. Sistemele planetare există și astăzi în forme tot mai perfecționate, iar cele organice analitice și cele mecanice sintetice sunt în plină dezvoltare. Cu toate acestea, problematica unei teorii generale a sistemelor vizează, în primul rând, studiul sistemelor utilizate în *științele* contemporane [57, p.9].

Caracteristica esențială a acestor sisteme o constituie structura lor *microscopică*. Epoca modernă este epoca disecțiilor artificiale, cu mijloace extrafine. Unul dintre rezultatele principale ale acestor direcții îl constituie faptul că în realitate nu există elemente indivizibile, ci doar sisteme, că diviziunea materiei în adâncime nu este altceva decât o *diviziune a sistemelor în sisteme*, căreia, pe plan *macroscopic*, îi corespunde *compunerea sistemelor în sisteme*. Abia astăzi noțiunea de sistem a devenit o noțiune fundamentală a oricărei științe și trebuie să devină și o noțiune fundamentală a dreptului.

Susținem opinia autorului A. Surdu că, *sistemul* trebuie gândit neapărat în legătură cu noțiunile de *structură*, *funcție*, *evoluție* și *interacțiune* a elementelor [57, p.9-10].

Structura unui sistem este determinată de interacțiunile elementelor. Structura ar putea fi definită drept dispunerea elementelor în cadrul unui sistem, ales drept model aproximativ al unui întreg substanțial.

Noțiunea de *funcție* este legată de faptul că elementele unui sistem sunt la rândul lor sisteme și ca atare, se pot comporta ca orice întreg substanțial. Funcția unui element este acțiunea pe care o poate exercita asupra celorlalte.

Interacțiunea elementelor, schimbarea funcției lor și a structurii determina transformarea sistemului. Una din problemele cele mai importante legate de teoria sistemelor se referă la *evoluție*. Evoluția este o noțiune care nu privește direct sistemul, ci *consecințele* aplicării lui la întregul substanțial.

Studiul sistemelor teoretice are valoare gnoseologică și metodologică. *Cunoașterea* prin sisteme este *cunoașterea* în acțiune proprie practicii științifice a secolului nostru.

Importanța filosofică (ontologică, gnoseologică și metodologică) a teoriei sistemelor a fost subliniată deja. Ceea ce merită amintit în plus este faptul că, în ciuda meritelor deosebite și a avantajelor evidente, metoda cunoașterii în acțiune, prin sisteme, nu trebuie considerată a fi cunoașterea însăși, cum se face adesea. Ea ne ajută într-adevăr să stăpânim societatea dar ne

ajută prea puțin să o înțelegem. Or, după cum se știe, natura nu este astăzi stăpânită pe deplin. Se pare că stăpânirea ei statornică în anumite domenii o face totuși să se răzvrătească, pricinuind stăpânitorilor numeroase calamități. Este captivant modul în care am reușit să înșelăm natura, dar nu trebuie să uităm că, în ultimă instanță, noi înșine facem parte din natură [57, p.9].

În contextul celor expuse supra, ordinea juridică ca sistem reprezintă o latură esențială a socialului (subsistem specific al sistemului social). Dreptul pozitiv pare a fi ceva exterior omului. În realitate, însă, Dreptul este un atribut indispensabil al socialului, de rând cu morala, arta, știința etc. Gh. Mihai și R. Motică remarcă că sistemele juridice nu s-au constituit anterior societății și omului, pentru că un ipotetic preuman nu ar fi avut interese, idealuri, scopuri alternative între care să aleagă după un criteriu, aprecieri care să-l determine. De aici, nu deducem că societatea (comunitatea) ar fi aceea care a dăruit oamenilor sisteme juridice căci ea nu a premers membrilor săi” [86, p.223]. De asemenea, susține Gh. Mihai și R. Motică, R. von Jhering observa că nici un sistem juridic nu a avut de așteptat un legiuitor pentru a se constitui; dreptul obiectiv (adică legile) și drepturile subiective, s-au ivit din nevoile vieții, adică din fapte, că dreptul, asemenea limbii, este un rezultat al existenței colective. Nevoile vieții (adăpostul, hrana, reproducerea, somnul), există natural (orice animal le are) și se impun oamenilor, ca și animalelor, cu necesitate, nu imperativ; repetitivitatea lor se înscrie în forme necesare, nu în forme normative. Devine inexplicabil cum a cauzat necesitatea nevoilor vieții imperativul normelor sociale. În privința faptelor remarcă e aceeași; deosebirea dintre faptele care sunt - necesar sau accidental - și faptele care (nu) trebuie să fie e radicală: faptele care (nu) trebuie se definesc prin aceea că de ele legea (juridică) leagă efecte (juridice). Conform acestei distincții ar urma că legea (juridică) normativă a apărut înaintea faptelor (juridice) și e exterioară faptelor care sunt. Prin urmare nu e derivată din faptele care sunt, decât dacă acestea poartă în sine normativitatea (cum sugera A. Comte) și atunci devine de neînțeles de ce ar mai fi necesare sistemele juridice [4, p.223].

Conviețuirea, este configurată de dorințe, sentimente, intenții și nevoi ce-i direcționează pe oameni să urmărească rezultate care să nu le ruineze existența. Aceste dorințe, sentimente, nevoi psihologice, pozitive și negative, „îi împart pe oameni în jurul polilor probării și dezaprobării, ai consensului și disensului, îi adună și îi separă, cu măsura în care ei conștientizează starea lor. Viața socială este viață de relații mutuală și colaboratorie, în care oamenii relevă totodată calitatea lor de actanți și subiecți cunoscători a ceea ce nu mai este și ceea ce nu este încă. Vom numi naturală această dublă calitate de conviețuire, în sensul că nu provine din vreun act normativ, din voința unilaterală a unei entități autoritare, individuală sau colectivă, ci rezidă din firescul ordinii societale, care întemeiază ordinea normativă” [4, p.223].

Așadar, la întrebarea „de ce recunosc comunitatea și individul autoritatea dreptului pozitiv?” Gh. Mihai răspunde: „privind la determinatul său - conviețuirea, recunoaștem obligativitatea dreptului pozitiv ca un ceva firesc deoarece știm și simțim obișnuit că însăși conviețuirea noastră este un „trebuie să fie care este”, tot atât de naturală pentru ființa noastră conviețuitoare ca și somnul și respirația, noi putem să socotim nenaturale această sau acea legiuire, aceasta sau acele sancțiuni juridice, o sferă a interdicțiilor temporare, dar nu vom proceda la fel cu o întregime de drept pozitiv. Oamenii sunt mișcați și de alte forțe decât obligațiile juridice, de credințe-obligații religioase, de convingeri-obligații morale - dar echilibrul între conduite aflate în relații sociale îi ține, îi susține și îi menține într-o conviețuire pozitivă, vie, dreptul. Răspunsul lor e unul axiologic, întrucât iau conviețuirea ca un ansamblu de valori în care se afirmă fiecare ca valoare integrată în respectivul ansamblu” [4, p.234].

Fiind restricții ce limitează, prin caracterul lor imperativ, anumite forme de conduită, normele juridice, în același timp, asigură realizarea altora, garantând astfel libertăți, drepturi etc. membrilor societății - dincolo de restricțiile impuse membrilor societății prin imperativele normelor de drept.

Acum apare o întrebare firească: cum trebuie definită ordinea juridică, în lumina teoriei generale a sistemelor, în cazul nostru sistemului juridic?

Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să avem în vedere că *ordinea juridică* este un *sistem specific*, prin urmare, definiția trebuie să conțină note generale (*genul proxim*) și speciale (*diferența specifică*). Deci ordinea juridică nu poate fi definită fără a ține cont de datele extrajuridice (metateoretice, dincolo de teoria juridică a dreptului) obținute de specialiștii din diferite științe ce au ca obiect de studiu dreptul. În acest context trebuie să recunoaștem că dreptul este o dimensiune a naturii permanente a societății și prezintă un tip de reguli de conviețuire practică și valorică (praxio-axiologică). Cu celelalte, dimensiuni ale esenței societății (morala, politicul, economicul, religia ș.a.) ordinea juridică interacționează.

Societatea funcționează după legi proprii ce determină toate dimensiunile sociale - ale moralei, ale politicului, deci și ale juridicului. Aceasta înseamnă două lucruri: a) că cercetarea dreptului - fenomen social - trebuie să ne conducă la descoperirea unei dimensiuni a esenței societății; b) că, în fond, ceea ce varia autori numesc „esența” dreptului, nu reprezintă decât o - dimensiune a esenței societății [87, p. 173-174].

După cum am menționat anterior, în literatura juridică au fost expuse în definirea ordinii juridice și opinii referitor la existența a două noțiuni: sistem juridic, dar și ordine juridică, dar fără a le corela între ele. De exemplu, C. Stroe definește sistemul juridic ca fiind cea mai largă noțiune, ca realitate juridică, care conține dreptul (în dubla ipostază ca drept obiectiv și subiectiv) - miezul realității juridice, a doua noțiune conștiința juridică, faptele juridice și ordinea

de drept. Ordinea de drept este constituită din ansamblul raporturilor juridice dintre oameni [88, p.78].

Autorii B. Negru, A. Negru tratează ordinea juridică ca acea modalitate a ordinii sociale care rezultă din realizarea practică a normelor juridice, sistemul juridic fiind conceput tot ca realitate juridică [17, p. 591]. S. S. Alexeev consideră că sistemul juridic are o parte dinamică și una statică, cea dinamică incluzând dispozițiile individuale, raporturile, sancțiunile, iar în cea statică - dreptul, ideologia juridică, practica juridică. Ordinea de drept este definită de acest autor ca fiind starea de organizare a raporturilor sociale ce exprimă realizarea practică reală a exigențelor legalității [89, p.61].

Sistemul juridic este o noțiune mai largă decât dreptul, consideră S.S. Alexeev dar, concomitent, sistemul juridic este mai îngust decât realitatea juridică, viața juridică, în care încap și ideologia nedominantă, toate formele conștiinței juridice și cele ce se opun sistemului juridic [89, p.61].

Există și autori ce fac diferența între aceste două noțiuni, care se bazează pe faptul că noțiunea de ordine are un dublu sens: și de sistem, și de comandament (al normei). Astfel în opinia autorului francez A.-J. Arnaud, referință făcută de E. Aramă și V. Coptileț, ele sunt diferite, dar nu opuse.

1) Prima distincție constând în faptul că sistemul este caracterizat prin coerență, iar ordinea - prin unitate (ierarhică);

2) Ordinea juridică se asociază cu un mod de organizare voluntar, iar sistemul implică existența unui mod spontan, nu neapărat voit.

3) Ordinea normativă - mai largă ca sistemul normativ, pentru că vizează și ordinele statice și cele dinamice [90, p. 63].

Autorul L.-J. Constantinesco consideră că *ordinea juridică* reprezintă un complex de situații create prin realizarea prevederilor normelor dreptului în relațiile sociale și poate fi caracterizată după diverse criterii, inclusiv al forței juridice a izvoarelor dreptului ce reglementează relațiile sociale, L.-J. Constantinesco susține ideea existenței unei structuri a ordinii juridice ce constă din nucleu alcătuit: din elemente determinate și elemente fungibile (ce se consumă prin utilizare) după modelul atomului, unde în jurul nucleului se învârt electronii. Între elementele determinate și fungibile nu există deosebiri considerabile. Totuși, elementele determinate au în plus o semnificație ideologică și teleologică, ce se explică prin relația directă a acestor elemente cu sistemul de valori pe care orice ordine juridică este construită direct, conștient și chibzuit sau indirect, inconștient și accidental. Elementele determinate atribuie ordinii juridice: individualitatea sa specifică, impunând structurile sale fundamentale, ele determină ordinea respectivă [10, p.234].

Elementele determinante compun nucleul central în jurul căruia se ordonează celelalte elemente - cele fungibile, care sunt numeroase și al căror rol este mai mult tehnic, decât teleologic. De aceea rolul elementelor fungibile este real redus pentru că ele doar completează profilul ordinii juridice fără a-l determina. Modificarea sau înlocuirea elementelor fungibile nu schimbă structurile fundamentale, lasă intactă morfologia originară și specifică a ordinii juridice ce le conține. Importanța este, în principiu, limitată la norma, instituția juridică respectivă, consideră J.-L. Constantinesco, căci influența lor nu se răsfrânge în nici un fel asupra ansamblului ordinii juridice [10, p.234].

Pornind de la aceste constatări, autorii E. Aramă și V. Coptileț structurează problema ordinii juridice pe trei paliere relevante:

- necesitatea respectării normelor de către toți - persoane fizice, persoane juridice, autorități;
- necesitatea existenței unor mijloace de constrângere și de control social prin intermediul cărora să fie aprobate/dezaprobat comportamentele subiecților;
- necesitatea socializării și integrării sociale a indivizilor [90, 63].

Făcând o trecere în revistă a mai multor definiții ale ordinii juridice susținem opinia prof. E. Gh. Moroianu că, conceptul de *ordine juridică* semnifică un ansamblu, o mulțime bine ordonată și coerentă (prin aflarea unor criterii interne în conformitate cu ale căror cerințe logice se constituie și se validează) de norme juridice și de instituții juridice prin care o societate se organizează juridic și politic, precum și modul de reglementare, prin astfel de norme și de instituții, a relațiilor dintre diversele subsisteme ale societății globale considerate, a relațiilor părților componente ale însuși ansamblului normativ și instituțional respectiv [1, p.5].

Este însă adevărat susține E. Gh. Moroianu că, încercând o definiție aproximativă a conceptului din perspectiva teoriilor normativiste, și argumentul cel mai potrivit aici este doctrina kelseniană, este dificil a vorbi de o *ordine juridică* fără a o lega de o *ordine de drept* și de o *ordine statală*, în sens politic, altfel spus printr-o referință la stat [1, p. 5]. Orice normă, în mod deosebit norma juridică, este un imperativ, o *sollen-sențință* [91, p. 2] ce semnifică un *act de voință* îndreptat asupra unui comportament uman personal sau de grup, un *act dedirectă intenționalitate* ce impune și este valid prin însăși existența sa ca normă [91, p. 2]. Or, producerea și aplicarea normei, a normelor induce în mod expres și necesar existența unei organizări *coercitive* a comunității sociale ca stat [1, p.6].

Statul este o ordine coercitivă, puncta H. Kelsen [31, p.340] astfel că statul, ca organizare politică a societății, este ordinea de drept, fără însă a identifica statul cu însăși *ordinea de drept* [31, p.340].

La cele expuse, E. Gh. Moroianu menționează că, conceptul de *ordine juridică* nu se identifică cu cel de *ordine de drept*, fiind, ca sferă și conținut, distinct. Ordinea de drept implică, mai mult sau mai puțin vizibil, manifestarea statului ca organizare politică a societății, implică permanenta activare a mijloacelor instituționale de exercitare a constrângerii, atât în sfera privată, cât și în cea publică a „jocurilor” persoanei, implică permanent trimiterea la ordinea juridică, existență ce condiționează ființarea ordinii de drept. *Raportul* dintre *ordinea de drept* și *ordinea juridică* nu este de o biunivocitate perfectă, ci presupune o anume poziție de determinare din partea ordinii juridice. *Ordinea juridică* este un termen sinonim sau, mai exact, echivalent cu cel de *ordine normativă*. Predicând că orice stat este/reprezintă o ordine de drept, un astfel de atribut este, totuși, relativ, căci, sub anumite determinări socio-politice, *ordinea de drept poate fi răsturnată, înlocuită, uneori brutal, cu o altă ordine de drept, fără ca statul să-și înceteze existența* sa ca organizare politică a societății date; cel mult se poate aprecia un stadiu involutiv pe care s-ar plasa statul în cauză ca urmare a schimbării ordinii sale de drept, înțeleasă această ordine ca fiind o *ordine publică* [1, p.5].

Vom menționa continuă E. Moroianu că *ordinea juridică* nu reprezintă decât *statul normativ*, care *legitimizează ordinea de drept*, o legitimizare formală, întrucât normele juridice pe baza cărora acționează, ca bloc unitar, ordinea de drept sunt produse în conformitate cu o modalitate procedurală prevăzută de către o normă constituțională, ca să ne referim iar la teoria kelseniană [31, p.239]. Dacă avem în vedere dreptul pozitiv statal/național, observăm că legiuitorul, fie el constituțional sau ordinar, își propune, constant, să ordoneze creația sa normativă în jurul unei anume înțelegeri mai mult sau mai puțin particulare a conceptului de ordine juridică, fără, însă, a folosi în mod consecvent și riguros conceptul de ordine juridică.

Ordinea de drept este *conștientizarea de către persoane*, fie individual, fie colectiv considerate, a conținutului prescriptiv al comandamentului dat de către legiuitor, conștientizarea faptului că nesocotirea acestei ei sau abaterea de la această cadă sub puterea coercitivă a unor organe constituite cu competența materială de a exercita anumite atribute coercitive, așadar competente prin norme de instituire a exercita controlul și dominația puterii statului asupra persoanei [1, p.35].

După cum am menționat anterior, *ordinea juridică* este un termen sinonim sau, mai exact, echivalent cu cel de ordine normativă. Astfel, aducem exemplul limbii italiene, care în exprimarea ideii de *ordine juridică* folosește sintagma *Ordinamento giuridico* [92], *adică ordonare juridică*.

Ca să nu se creeze impresia eronată că ordonarea juridică caracterizează exclusiv statul și entitățile supra-statale, menționăm că acest fenomen poate fi identificat și la nivel inferior

statului, adică este firesc să existe o ordine juridică a unei întreprinderi, o ordine juridică a unui minister sau organizații de stat etc.

Cel mai important este ca aceste ordini juridice să corespundă principiilor de ordonare juridică a actelor juridice și să se integreze în ordinea juridică a statului, dar și cea a statului să se integreze în cea internațională.

Atunci când ne referim la corelarea ordinii juridice naționale a statului cu cea internațională, prezintă importanță clarificarea aspectului legat de inserția actului juridic internațional în ordinea juridică internă a statului sau acțiunea directă a acestuia (*self-executing*) pe teritoriul unui sau altui stat [93, p.11].

Întru completarea celor enunțate anterior, în esențializarea fenomenului de ordine juridică și interpretarea acestuia menționăm că există câteva teorii fundamentale: *teoria normativă* (H. Kelsen) și *teoria instituțională* (S. Romano), bazată pe ideea ”*ubi societa, ubi ius*”.

De menționat că așa cum înțelegem noi și cum este tratată astăzi ordinea juridică de către specialiștii de domeniu, nici una dintre teoriile menționate anterior nu se exclude, și nici ele între ele nu au elemente de excludere reciprocă. Dimpotrivă, menționăm ca ordinea juridică nu este o ordonare bazată exclusiv pe un criteriu, aceasta de fapt este o ordine care reflectă respectarea a mai multor criterii ce se completează reciproc. Am dorit prin astfel de exprimare să inducem asupra împlinirii acestor teorii ale ordinii juridice, care anume prin simbioza lor reușită ne duc la ceea ce înțelege doctrina prin sintagma de ordine juridică.

După H. Kelsen, sau *teoria normativă*, ordinea juridică reprezintă un sistem de norme juridice pozitive ordonate în baza unei norme fundamentale (Constituția). După *teoria instituțională* se identifică un corp social ce se armonizează perfect cu dreptul obiectiv. Autorul S. Romano, fiind considerat unul dintre părinții dreptului public Italian modern, deseori este apreciat pentru felul său aparte de a da tălmăcire fenomenului juridic, inclusiv celui de ordine juridice. Spre exemplu, juriștii italieni cunosc foarte bine faptul că S. Romano a explicat esența dreptului și a ordinii juridice prin prisma ideii că necesitatea dreptului și imensitatea rolului acestuia au dus la aceea că și organizațiile criminale pot fi considerate ca ordini juridice autonome. Acest concept exprimă cvintesența instituționalismului la care ne refeream mai sus: orice entitate organizată reprezintă sau se identifică cu o ordine juridică. Iar în ceea ce privește exemplul organizațiilor criminale, ideea duce la aceea că în afara ordinii juridice a statului mai pot exista diverse ordini juridice distincte, ceea ce contribuie la dezvoltarea doctrinei pluraliste [94, p.1059].

Astfel, conform instituționalismului lui S. Romano, ordinea socială organizată echivalează cu dreptul, acestea două reprezentând două fațete ale aceluiași fenomen. Anume

această poziție îl plasează în rândul fondatorilor instituționalismului, care a luat naștere în Franța grație lui M. Hauriou și a fost dezvoltat de discipolul său G. Renard [95, p. 134-182].

Astfel, aceste *teorii se îmbină reușit* în vederea conceptualizării fenomenului de *ordine juridică* și înțelegerii lui ca atare.

În fiecare caz, pentru existența unei ordini juridice este necesară întrunirea mai multor condiții, sau existența următoarelor premise:

- o colectivitate (corp social, organizație, instituție) care recunoaște o autoritate bazată pe principiul legitimității puterii, și care se supune regulilor de disciplină intersubiectivă în vederea atingerii idealului dezvoltării acestei colectivități;

- egalitatea juridică a membrilor colectivității, în sensul că fiecărui membru i se recunoaște o capacitate juridică;

- o inegalitate între interesele particulare ale membrilor colectivității, ceea ce naște conflictul de interese, și care reclamă obligativitatea intervenției autorității menționate mai sus prin intermediul dreptului. Prin prisma dreptului se protejează interesele majore, unele comportamente fiind interzise sau limitate [4, p. 114].

În continuare dorim să accentuăm că, sistemul juridic, paralel folosit ca sintagmă ce indică asupra ordinii juridice, de fapt poate fi lesne confundat cu sistemele de drept. De aceea atragem atenția asupra delimitării sistemului juridic de sistemul de drept sau familia juridică.

Sub influența factorilor de configurare a dreptului, care sunt de diversă sorginte (culturală, economică, socială etc.), dreptul este în continuă evoluție, constituindu-și anumite tipologii. Dintre criteriile ce delimitează aceste tipologii de drept sunt: tipologia sistemelor de organizare socială [96, p. 1102], respectiv apartenența dreptului la un bazin de civilizație juridică [97, p. 31].

Contemporaneitatea ne arată multitudinea statelor ce împărtășesc un sistem juridic sau altul, fiind totodată posibilă urmărirea combinării sau împrumutării diferitor elemente dintr-un *sistem juridic* în altul. Totuși menționăm că apartenența la aceeași familie juridică nu semnifică nicidecum împărtășirea aceleiași ordini juridice. Or, anume aici se evidențiază diferența enormă dintre ordinea juridică și mare sistem de drept în care se regăsesc diferite ordini juridice. Regăsirea mai multor ordini juridice într-o familie juridică totuși indică asupra faptului că o ordine juridică sau alta caracterizează diferite entități, de la unele inferioare statului, la cele supranaționale. Pe când referindu-ne la familia juridică, aceasta are anumite caracteristici și include ordinea juridică a mai multor state.

Noțiunea de sistem juridic (utilizată în sensul desemnării ordinii juridice) implică faptul că normele juridice fixate în acte normative formează un întreg complex în cadrul căruia se

distribuie ierarhic, în interdependențe măsurabile, un nou act normativ nu se adaugă sistemului existent, ci e integrat lui, datorită compatibilităților de principii, de finalități, de structură [98].

În final ne dorim să acordăm atenția asupra a două trăsături fundamentale pe care le implică în sine conceptul de ordine juridică: sistematicitatea și normativitatea. Or, fără ele nu există ordine juridică, dar și invers este dificil de a vorbi despre sistematicitatea unor reguli cu caracter normativ excluzând ideea de ordine juridică [33, p.2]. De aici, și corelația dintre conceptul de *ordine juridică* și cel de *sistem juridic*, care deseori sunt utilizate cu același sens.

În opera lui J. Chevalier regăsim o analiză a corelației celor două sintagme, autorul francez indicând asupra faptului că prin ordine juridică înțelegem relațiile de interdependență dintre normele juridice și care le unifică în vederea creării sistemului [33, p.2].

Pentru S. Romano ordinea juridică nu este doar un ansamblu de reguli, aceasta include în sine și raporturile de autoritate și forță care le creează, modifică, aplică, fără a se identifica însă cu acestea [30, p.7].

Pornind de la această logică, ajungem la concluzia că ordinea juridică nu include doar normele juridice ordonate într-o ierarhie bine pusă la punct, ci și toate activitățile aferente creării acestor norme, aplicării lor, excluderii lacunelor depistate în procesul de aplicare a acestora.

În această concepție, în opinia noastră ordinea juridică apare să fie un concept mai îngust ca cel de sistem juridic, care o integrează de fapt pe prima. Respectiv, sistemul juridic include pe lângă ordinea juridică propriu-zisă, și totalitatea activităților juridice [99, p. 31] menite să asigure coerență și funcționalitate ordinii juridice.

Limitele sistemului juridic sunt destul de dificil a le depista, întrucât viața socială face ca fiecare activitate desfășurată să capete conotație și semnificație juridică, iar fiecare participant la acestea să dobândească calitatea de subiect de drept, nefiind de fapt posibilă delimitarea netă a juridicului de social. Acest lucru ne denotă din nou dimensiunea socială a dreptului pe care vrem să o punem în lumină prin abordarea teoretică a ordinii juridice. Dacă totuși este evident că putem determina clar acțiunile care corespund nașterii, modificării și abrogării normelor juridice, acest lucru nu înseamnă nicidecum că ansamblul normativ ar putea fi confundat cu jocul interacțiunilor delimitate astfel. Distincția dintre ordinea juridică și sistemul juridic permite punerea în evidență a logicii pe care se fundamentează structurarea și evoluția ordinii juridice [33, p.3].

În consecință, ordinea juridică este un artefact, o creație artificială a omului, iar actorii sistemului juridic îi insuflă viabilitate și dinamicitate [33, p.4]. *În opinia prof. I. Huma, în ordinea sa sistemul juridic-normativ se configurează ca un veritabil noos: sfera valorică specifică, vizând idealurile călăuzitoare și principiile întemeietoare de justiție. În sensul dat,*

lumea dreptului are a fi mai întâi lumea conștiinței și asumării responsabile a conduitei umane [11, p. 69].

Literatura franceză constată că ordinea juridică este probabil, una dintre noțiunile juridice cele mai dificil de definit, iar tentativele doctrinare, care tind să găsească o formulare satisfăcătoare sunt rareori reușite, cel mai adesea, rezultând definiții extrem de lungi [86, p. 3].
Cu toate acestea în concluzie propunem o proprie definiție a conceptului ordinii juridice și opinăm că ordinea juridică constituie o dimensiune socială a dreptului, un sistem ordonat și coerent de norme și instituții juridice, parte componentă a sistemului social, precum și modul de reglementare a relațiilor dintre subsistemele sistemului social (politic, moral, religios, economic), care fiind conexe, interdependente tind să se adecveze între ele pentru a se organiza într-o unitate dinamică pe baza unor principii comune generale [78, p.17].

Reieșind din cele expuse, concluzionăm că societatea se află într-o ordine normată, adică prin intermediul unui larg sistem de norme - juridice, politice, economice, morale. Rezultă că dreptul participă la această ordine. Fiecare componentă a normalității încorporează valori specifice și primește influențe mijlocite sau nemijlocite de la celelalte (cum am arătat: dreptul și morala, dreptul și economicul, dreptul și religia, principiile). Conexe, interdependente, componentele tind să se adecveze între ele pentru a se organiza într-o unitate dinamică. Rolul participativ al dreptului ar consta în garantarea integrității și asigurarea eficienței unității, prin natura obligativității organizând eforturile oamenilor astfel încât să se echilibreze interesul individual cu cel public.

2.2.Corelația terminologică și de esență dintre ordinea naturală, ordinea socială, ordinea morală cu consecințe pentru ordinea juridică

Toate genurile de activități umane sunt supuse, într-un fel sau altul, unei ordini normative, în sensul că ele nu se pot desfășura neorganizat, în afara unei anumite ordini sociale. În lipsa ordinii, apare “o „ieșire” din standardele de manifestare, o abatere de la regularitate, o evidență a faptului că informația repetărilor necesare e încălcată, că s-a ivit accidentul, care întrerupe cursul firesc al lucrurilor” [86, p.237]. Pentru prevenirea “ieșirilor” și a abaterilor de la regularitate, este imperios necesar ca normarea activităților membrilor societății să se realizeze prin “elaborarea unui ansamblu de reguli, prescripții, constrângeri, drepturi și îndatoriri de natură morală, religioasă și juridică” [100, p.3].

Nu putem limita aceste prescripții doar la cele morale, religioase și juridice, ele putând fi și de altă natură, deși principalele sunt cele enumerate. Necesitatea instaurării și menținerii ordinii face ca aceste prescripții să fie reclamate de societate, iar ordinea care se menține grație

regulilor existente și respectate este la fel, de diversă natură, ceea ce ne impune a delimita anumite categorii de ordine aflate în interdependență.

Mai întâi desigur că vom corela ordinea juridică cu cea naturală, apoi cu cea socială și morală. Înainte însă, menționăm că așa cum afirmă A. Mackenzie-Stuart, primul judecător al Regatului Unit la Curtea Europeană de Justiție, neologismul *ordine juridică*, aplicabil Comunității Europene, poate fi lesne confundat ca sens cu altele înrudite, precum formula engleză *legalitate și drept*, care are semnificația aproximativă de ordine publică. Cercetătorii francezi au început utilizarea sintagmelor *ordre juridique* și *ordonancement juridique* mai devreme, chiar dacă nu aveau în vedere un fenomen atât de complex precum Italianul *ordinamento giuridico*, sau Germanul *Rechtsordnung* [101, p.113]. Deci, chiar pornind de la terminologia utilizată, vedem că anumite categorii de ordine pot fi confundate, fapt pentru care și este necesară corelarea și delimitarea lor.

De subliniat este faptul că orice ordine pornește de la ordinea naturală, întrucât dincolo de ordinea determinată de oameni există o ordine naturală, independentă de cea stabilită de om. Este ordinea preexistentă omului chiar, deși există în continuare cu evoluția umanității și generează celelalte ordini raportate la oricare domenii de activitate.

Se știe că omul primitiv a fost supus legilor naturii nu numai în ce privește propria sa transformare biologică dintr-o specie de primate până la nivelul de *homo sapiens*, dar și mai departe, întreaga sa comportare pentru satisfacerea nevoilor vitale a fost supusă, o lungă perioadă, constrângerii naturale, acțiunii legilor naturii.

Chiar dacă își explica aceste schimbări ale mediului ambiant prin intervenția unor forțe supranaturale, fabuloase care produceau lumina și întunericul înconjurător, ziua și noaptea sau schimbările datorate anotimpurilor ori climei din zona unde locuia, în opinia lui G. Antoniu, existența acestor fenomene l-au determinat pe om să-și ia măsuri să se adapteze, să întrerupă activitățile zilnice din cauza întunericului, a nopții, ori să găsească un adăpost sau să-și acopere corpul pentru a rezista în fața unor fenomene ale naturii care ar fi putut să-i dăuneze integrității corporale [41, p.73].

Tot astfel, nevoia de hrană și neputința de a o procura în mod individual, l-au silit pe om să se asocieze cu alții și să se înțeleagă între ei asupra modului de a acționa, eficiența acțiunii lor fiind condiționată tocmai de conlucrarea în vederea realizării unor scopuri imediate, vitale pentru existența fiecărui individ [102, p.5].

Încă din etapa cea mai îndepărtată din istoria omenirii, când ființa umană abia își însușea mersul biped, ceea ce îi dădea posibilitatea unei viziuni mai cuprinzătoare asupra mediului înconjurător, este de presupus că greutățile existente, ca și lupta cu forțele vrăjmașe ale naturii i-

au determinat pe oameni să se unească și să acționeze în grup, individul izolat neputând supraviețui condițiilor primitive de viață.

Interesul supraviețuirii grupului social impunea așadar luarea de măsuri care să prevină acțiunile neconvenabile. Viața însăși le-a arătat oamenilor primitivi nu numai că omul nu poate trăi izolat, ci numai în societate, dar și că supraviețuirea oricărei societăți este strâns legată de ideea de ordine și disciplină de respectare a unor reguli de conduită, condiție hotărâtoare a existenței grupului social și a fiecărui membru în parte [102, p.5].

Ordinea socială primitivă presupunea, prin urmare, unele reguli de conduită care prescriau fiecărui membru al grupului ceea ce era permis sau nepermis în societate. De asemenea, ordinea socială implica măsuri de restabilire a echilibrului social atunci când a fost alterat prin neobservarea regulilor de mai sus. Am spune că ordinea socială presupunea prin concept reguli de purtare (precepte), dar și măsuri de reacție contra celor recalcitranți (sancțiuni) [102, p.5-6].

Societatea primitivă, ca orice grup social, pe măsură ce evolua a creat și condițiile unor manifestări contradictorii în sânul său. Spiritului de solidaritate, de înțelegere și respect reciproc impus de nevoile comune de supraviețuire și dominant o lungă perioadă i s-au opus treptat anumite tendințe anarhice, de indisciplină și dezordine din partea unor membri al grupului).

Din aceste necesități a apărut impulsul, instinctiv la început, al grupului social spre organizare și statornicire a unei ordini în relațiile dintre membrii săi (adică în raporturile dintre membrii grupului social) și încurajarea acțiunilor convenabile intereselor grupului paralel cu combaterea acelor comportări neconvenabile, de adversitate din partea unor membri recalcitranți [102, p.6].

O trăsătură caracteristică a comunității primitive a fost și temerea instinctivă că nerespectarea cerințelor naturale de viață ar putea să ducă la autodesființarea însăși a comunității. De aceea, în cadrul grupului primitiv s-a impus de la început o anumită ordine naturală, având la bază o severă constrângere naturală, membrii grupului devenind tot mai conștienți de necesitatea obiectivă a respectării practicilor naturale vitale care se instaurau în viața lor.

Din temerea instinctivă a grupului primitiv de autodesființare s-a născut și reacția membrilor grupului față de unii membri care încălcau practicile tradiționale și nu se supuneau regulilor tradiționale de viață, implicit nesocoteau ordinea naturală care se impunea existenței lor. Pericolul subminării coeziunii grupului primitiv și al încetării supraviețuirii acestuia a impus necesitatea recurgerii la aplicarea de sancțiuni în viața comunității față de acei membri recalcitranți [102, p.6].

Dar influența legilor naturii și existența unei ordini naturale s-a manifestat nu numai în legătură cu condițiile exterioare ale existenței indivizilor, ci și în legătură cu propria lor

dezvoltare biologică. Experiențele cu care se confruntau și necesitatea de a identifica soluții concrete de rezolvare a variatelor probleme pe care viața primitivă le pune în fața lor a avut drept consecință o dezvoltare treptată a creierului și a capacității oamenilor acelor timpuri de a gândi și de a găsi soluții pentru depășirea greutăților cu care se confruntau.

Este acceptată ideea că *ordinea naturală* era considerată ansamblul instituțiilor care asigura omului salvarea și fericirea, în cadrul unei societăți supusă principiilor doctrinei creștine, în felul acesta *ordinea naturală* gândită de scolasticii medievali, reprezenta un ideal dorit întocmai ca în antichitate și, nicidecum, o realitate nemijlocită. Această concepție a suferit, pe măsura trecerii timpului, câteva modificări semnificative:

- treptat, ceea ce părea natural a început să nu mai corespundă cu ceea ce era just, ci, mai degrabă, cu ce era conform binelui comun;

- pe de altă parte, descrierea a ceea ce era natural pentru om putea să consistă nu numai în expunerea unui ideal conform ordinii dorite de Dumnezeu, dar și în reglementarea comportamentului omului păcătos pentru exprimarea păcatului originar. Descrierea “ordinii naturale” nu era doar prezentarea instituțiilor ideale, ci și cercetarea rolului fiecărei instituții (de exemplu proprietatea privată în evoluția societății, în diverse situații de fapt);

- autorii medievali au avut un rol foarte important în studierea legilor naturale datorită faptului că ei sunt cei ce au început orientarea activității de cercetare a legilor naturale spre caracterul analitic al noțiunii [103, p. 155].

Așa dar, *ordinea naturală* a dat naștere ordinii sociale. Și *ordinea socială* este un fenomen ce a generat și generează în continuare diferite alte ordini de natură socială dar concretizate prin anumite trăsături specifice domeniului la care le raportăm.

Ordinea socială apare ca ansamblu de norme, reguli, obligații, interdicții și practici sociale care reglementează raporturile sociale dintre indivizii grupului social și organizații. Aceasta presupune existența unei reciprocități între diverși actori sociali, solicitați pe considerente că în societate conduita lor este corespunzătoare și reciprocă sau complementară.

Ordinea socială implică elemente de credibilitate întrucât indivizii nu pot acționa în mod rațional decât atunci când sunt siguri de reacțiile celorlalți. Această categorie de ordine se referă la existența unor restrângeri și constrângeri a drepturilor și îndatoririlor indivizilor dintr-o societate în ideea prevenirii actelor de dezordine și chiar violență ce apar la un moment dat.

Ordinea socială insistă pe compatibilitate care presupune îndeplinirea corelativă a drepturilor și obligațiilor asumate de indivizi atunci când se angajează în diverse acțiuni și situații sociale. Aceasta include existența spațială și temporală a anumitor valori sociale fundamentale care trebuie să rămână neschimbate [103, p. 156].

Ordinea juridică asigură orientarea, desfășurarea și controlul acțiunilor și comportamentelor sociale pe baza unui sistem ierarhizat de norme juridice. Regulile juridice reprezintă nucleul, fundamentul ordinii sociale și asemenea celorlalte norme sociale protejează principalele valori și relații sociale prin impunerea, permiterea sau interzicerea anumitor acțiuni sau comportamente [103, p.156].

Ordinea socială și *ordinea juridică* se raportează ca două noțiuni specifice dreptului și anume ca cele de răspundere socială și răspundere juridică. Așa cum răspunderea juridică este o formă a răspunderii sociale, așa cum răspunderea socială include răspunderea juridică, tot așa și ordinea socială include ordinea juridică, iar aceasta din urmă se identifică ca parte din întreg atunci când o raportăm la ordinea socială.

Ordinea juridică, fiind rânduiala stabilită pentru desfășurarea raporturilor sociale și economice consacrate prin normele juridice în totalitatea lor alcătuiesc *sistemul juridic național* într-un anumit stat, la un moment dat. Or, societatea ca să existe și ca membrii acesteia să conviețuiască fără efecte negative sau periculoase reciproce, este absolut necesară, chiar vitală, instituirea ordinii juridice, care se manifestă prin existența unor reguli prestabilite de comportament în diferite domenii ale vieții sociale.

Dreptul nu se limitează să reproducă mecanic determinațiile ce le impune vre-o infrastructură socială, el le transcrie în ordinea sa proprie, însuflându-i unele lucruri din logica sa și, așa transformate, faptele acționează la întoarcere asupra socialului.

În ceea ce privește *ordinea socială* ca ansamblu de norme, reguli, obligații, interdicții și practici sociale care reglementează raporturile sociale dintre indivizii grupului social și organizații, aceasta are *doua sensuri*:

a) *primul sens* se referă la succesiunea, mai mult sau mai puțin regulată a unor evenimente, fapte dintr-o societate;

b) *al doilea sens* se referă la natura organizării politice a regimului politic dintr-o societate și are o conotație biologică deoarece presupune conformarea necondiționată a indivizilor la cerințele sistemului. Majoritatea autorilor consideră că fiecare sens a noțiunii de ordine socială include și contrariul sau, aceea de dezordine socială care poate apărea datorită existenței unor zone de incompatibilitate a indivizilor [104, p. 163-164].

Ordinea socială reprezintă condiția necesară dar nu și suficientă pentru stabilitatea și funcționalitatea societății. Raportându-se la ea indivizii nu au garanția că acțiunile întreprinse de ei vor fi acceptate sau recunoscute de ceilalți. Suspiciunea că ceilalți nu își vor îndeplini îndatoririle sau obligațiile este accentuată și de faptul că de multe ori vor fi găsite justificări pentru încălcarea, nerespectarea sau neîndeplinirea acestor obligații. Chiar în prezența unei ordini sociale determinate este dificil să ne imaginăm că toți indivizii vor accepta și respecta

necondiționat normele și regulile de conduită impuse de societate în absența unor mecanisme coercitive și de constrângere mai mult sau mai puțin organizate și instituționalizate. Exact, la fel, se întâmplă în cazul ordinii de drept, ea există inclusiv prin lipsa ei în anumite cazuri distincte, adică putem vorbi despre ordinea de drept raportând-o totodată și la încălcările existente în societate. Or, nivelul ordinii de drept se măsoară inclusiv prin prisma ilegalităților pe care societatea le are la activ. Iar acest lucru nu semnifică altceva decât faptul că nu toți membrii societății (iar normele juridice vizează absolute toate subiectele de drept, ceea ce derivă din caracterul abstract al acestora) acceptă ordinea juridică existentă, încălcând-o, ceea ce afectează ordinea de drept [105, p. 37].

Referindu-se la ordinea din viața socială, H. Bull o numește „un model ce conduce către un rezultat deosebit, un aranjament... care promovează anumite scopuri sau valori [106, p.2], în timp ce St. Hoffmann, propune o altă definiție a ordinii sociale, aceasta „constă din normele, principiile și procesele care asigură satisfacerea necesităților fundamentale ale grupurilor sociale”[107, p.45].

Reprezentând sinteza sau nucleul ordinii sociale, ordinea juridică (normativă) este prin definiție o ordine coercitivă a normelor publice adecvate persoanelor raționale în scopul reglementării comportamentului lor și asigurării cadrului necesar cooperării sociale. Funcționarea adecvată a societății impune existența unei singure ordini juridice, întrucât două ordini juridice distincte, independente nu pot fi valabile simultan pentru aceeași indivizi pe același teritoriu, în aceeași perioadă de timp. Referitor la ordinea juridică și cea socială, de menționat este că ordinea juridică este în inima ordinii sociale, fiind în același timp inseparabilă de raporturile de forță ce traversează societatea [31, p.2].

Ordinea naturală a dat naștere ordinii sociale. Și ordinea socială este un fenomen ce a generat și generează în continuare diferite alte ordini de natură socială dar concretizate prin anumite trăsături specifice domeniului la care le raportăm.

Fiind în inima ordinii sociale, ordinea juridică, fără doar și poate este în strânsă corelație cu *ordinea morală*, care la fel poate fi regăsită în inima ordinii sociale. Or, nu poate exista ordine socială fără ordine în ceea ce privește moralitatea membrilor societății. Doar o societate cu un nivel ridicat al ordinii morale se poate bucura, drept rezultat, de ordine socială.

Din cele de mai sus, afirmăm că *ordinea morală* este foarte aproape de cea socială, ele de multe ori întrepătrundându-se sau suprapunându-se. Sau, altfel spus, fără ordine morală nu se poate pretinde la ordine socială. O concluzie ar fi că, ordinea morală este o componentă inherentă a ordinii sociale. Ceea ce este aprobat de societate trebuie să corespundă moralei și legislației. Astăzi, o acțiune sau inacțiune va fi sancționată juridicește dacă se încalcă norma juridică, sau va fi judecată de societate dacă nu respectă principiile moralității. Evident că perturbarea ordinii

sociale este mai mult resimțită în cazul încălcării normei juridice, dar nu putem spune că încălcarea legităților moralicești nu perturbă ordinea socială. Așa cum în cazul normelor morale există și pot exista atitudini subiective, bineînțeles că o faptă va găsi întotdeauna de cine să fie condamnată și de cine să fie susținută, întrucât acest lucru înseamnă a trăi în societate. În cazul încălcării ordinii juridice, atitudinea subiectivă a oricui nu are nici o influență asupra finalității cazului, acesta fiind judecat și sancționat în mod obiectiv în conformitate cu prescripțiile legale.

La rândul său, H. Kelsen menționa că dreptul, în puritatea sa este rezultatul separării de morală și de lumea faptelor. Ordinea juridică aparține numai lui *Sollen* (trebuie), nu și lui *Sein* (a ființa, a exista, a fi) [31, p. 211]. Dreptul se deosebește de morală prin felul sancțiunii. În cazul dreptului, este vorba de o sancțiune socialmente organizată. La ordinea normativă morală, sancțiunea este de aprobare sau dezaprobare. Or, la Kelsen, ordinea juridică este diferită de ordinea morală, ele fiind fundamentate pe fenomene și principii diferite. Reieșind din identificarea ordinii juridice cu statul, Kelsen nu găsește nimic comun între cele două categorii de ordine: morală și juridică.

Cu toate acestea, deși Kelsen este cel mai relevant autor ce a dezbătut subiectul ordinii juridice în toate subtilitățile acesteia, menționăm că nu putem detașa totalmente ordinea juridică de cea morală și socială. Acest lucru este absolut nefiresc, întrucât sferele moralei și ale dreptului dintotdeauna au fost examinate de către filosofi și juriști în strânsă conexiune. În plus, am văzut mai sus cum acestea se întrepătrund și se intercondiționează, fapt ce nu poate fi nicidecum neglijat.

D. Hume consideră că rațiunea este dependentă de sentimente, că ea „este și trebuie să fie roaba pasiunilor: ea nu poate pretinde niciodată să aibă altă sarcină decât de a le servi și asculta” [108, p.74]. Omul este virtuos pentru că virtutea este benefică. Experiența nu ne-a arătat un paradis, ci o lume în care trebuie combinate interesele „(...) regulile moralității nu constituie concluzii ale rațiunii noastre.” (...) Meritul moral sau blamarea nu derivă dintr-o concordanță sau dintr-un dezacord cu rațiunea. acțiunile pot fi lăudabile sau condamnabile (din punct de vedere moral, n.n.) dar nu pot fi raționale sau neraționale” [109, p.78].

Pe de altă parte, după cum menționează Ch. Verrier despre A.Comte, întemeietorul curentului filosofiei pozitivist, afirma: „Or, noi nu avem nici un drept, noi nu avem decât datorii. Individul nu este decât o abstracție. Umanitatea este singura reală. Principiul reformei morale este acela de a face ca omul să înțeleagă că el nu există decât prin umanitate și pentru ea” [110, p.29]. Respectiv, ordinea juridică ar fi un fenomen, la fel de abstract ca și individul, creat în vederea înlesnirii atingerii acestui deziderat și a ordinii morale.

În concepția lui J. Habermas, dreptul și morala sunt factori de învățare în baza cărora se asigură coerența sistemului social și unitatea acestuia [111, p.533]. Aici, deja vedem, cum

ordinea socială este pusă pe o treaptă mai importantă decât ordinea juridică și cea morală, ele ambele constituind două premise necesare atingerii ordinii sociale. O coerentă ordine socială se va putea atinge printr-o coerentă și stabilă ordine juridică și ordine morală, și nicidecum altfel. Ambele premise însă vor fi realizate exclusiv prin prisma realizării conceptului de obligație. Or, individul trebuie să fie conștient de îndatoririle morale și legale pe care le are în fața societății în care trăiește.

M. Djuvara susținea și el că „la baza dreptului și a moralei stă același fundament, ideea de obligație” și că „morală are ca obiect reglementarea faptelor interne”, iar „dreptul are drept obiect reglementarea faptelor materiale externe ale noastre, la lumina intențiilor” [58, p.320]. Dreptul întreg este punerea în acțiune a moralității în așa fel încât fiecare personalitate să-și poată desfășura activitatea nestânjenit și în condițiile cele mai prielnice în societate, fără să încalce însă libertățile celorlalți. Se vehiculează, chiar, ideea conform căreia progresul în drept ar consta în armonizarea acestuia cu morală [112].

În continuare menționăm că H. Kelsen respinge explicit teoria conform căreia „dreptul ar reprezenta prin natura sa un minim moral”, căci aceasta presupune existența moral absolută sau cel puțin un conținut comun tuturor sistemelor morale pozitive. Valorile morale absolute nu pot fi concepute decât „pe baza unei credințe religioase în autoritatea absolută și transcendentă a unei existențe divine”, însă „de pe pozițiile unei cunoașteri științifice [31, p.87-88] asemenea valori morale nu pot fi acceptate, iar în ceea ce privește valoare comună tuturor sistemelor morale, Kelsen afirmă că aceasta este de negăsit. „Ceea ce le este în mod necesar comun tuturor sistemelor morale posibile nu este altceva decât că sunt norme sociale, adică norme care statuează un anumit comportament al oamenilor față de alți oameni, deci îl consideră obligatoriu (...) Este bine din punct de vedere moral ceea ce corespunde normei” [31, p.88]. Normele morale sunt, deci, doar norme sociale, cu nimic superioare normelor juridice, neexistând nici o rațiune pentru care dreptul ar trebui să respecte morală și să nu o contrazică în nici o parte a ei.

Într-o altă exprimare, ordinea juridică este, „în culise”, tributară ordinii morale, [1, p.42]. Opinăm că într-adevăr conexiunea dintre ordinea morală și ordinea juridică este una firească și indiscutabilă. Mai cu seamă că ordinea juridică a statelor contemporane face uz de o multitudine de concepte preluate din sfera moralității.

În acest context, se poate afirma că ordinea juridică se bazează pe buna-credință a subiecților, iar întreg sistemul de drept se bazează pe încredere și corectitudine. Or, buna-credință a devenit un concept juridic pe lângă calitățile sale moralicești. Astfel, legislația statului nostru și a celui român, dar și a tuturor statelor probabil, operează cu noțiunea de bună-credință, punând-o la baza executării dispozițiilor normelor juridice. Vedem aici un mers paralel dar și întrepătruns al ordinii morale cu cea juridică. Atât timp cât ordinea juridică operează cu noțiuni

provenite din ordinea morală, fenomene pe care se fundamentează ambele în aceeași măsură, noi nu vom putea detașa aceste două fenomene net între ele. Or, acest lucru, așa cum am mai menționat, este chiar imposibil. Altceva important în acest sens este că ele se completează reciproc. Altfel spus, dacă într-o societate nivelul moralității este unul înalt, atunci cu siguranță aceasta va constitui o premisă esențială în vederea asigurării integrității ordinii juridice și a ordinii de drept. Dacă însă moralitatea societății la un moment dat este de nivel scăzut, cu siguranță acest nivel mic va exercita un impact negativ asupra ordinii juridice și asupra ordinii de drept.

Omul de bună-credință spune ceea ce crede, chiar dacă se înșală și crede ceea ce spune. Buna-credință este o datorie față de sine însuși, de aceea filosofilor nu trebuie să le lipsească. Căci gândirea nu este doar o meserie, nici un divertisment, ci o necesitate umană, care se manifestă bine în corelație cu sensibilitatea și cu voința. Ca și fidelitatea și curajul, buna-credință nu este o virtute suficientă și completă. Ea este însă foarte necesară celorlalte virtuți. Este virtutea oamenilor care merită să fie crezuți, deoarece iubesc adevărul și repudiază minciuna. Acești oameni urmează calea de mijloc între lăudăroșenie și disimulare, între fanfaronadă și secretomanie, între falsa glorie și falsa modestie. Sunt așa-numiții oameni nobili, cărora le place să spună adevărul, dar nu rupt, ci împletit cu sinceritatea și cu alte virtuți [113, p.215].

Codul civil român reglementează conceptul de bună-credință în cadrul art. 14 alin. (1), statuând asupra faptului că orice persoană fizică sau persoană juridică trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile civile cu bună-credință, în acord cu ordinea publică și bunele moravuri [64, art.14]. Astfel, alături de conceptul de bună-credință, apar două noțiuni esențiale, anume aceea de ordine publică și de bune moravuri [114, p. 5].

Buna-credință, asimilată conceptului de încredere, și în particular cu cel de încredere legitimă, este un principiu general și al dreptului Uniunii Europene.

Și, Codul civil al Republicii Moldova reglementează noțiunea bunei-credințe, completând astfel conceptual de ordine juridică cu noțiuni preluate din domeniul moralei. Astfel, conform legii civile, persoanele fizice și juridice participante la raporturile juridice civile trebuie să își exercite drepturile și să își execute obligațiile cu bună-credință, în acord cu legea, cu contractul, cu ordinea publică și cu bunele moravuri. Buna-credință se prezumă până la proba contrarie [63, art.9]. La o simplă analiză a legislației civile, constatăm cât de mare este importanța atribuită acestui concept de bună-credință în dreptul civil [63].

Chiar Constituția consacră principiul bunei-credințe, ridicându-l la nivel de principiu fundamental al ordinii juridice. În acest sens, menționăm că legea fundamentală stipulează că orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora [115, art.55].

Am putea fi întrebați: cum anume ordinea morală și în general moralitatea oamenilor poate influența ordinea juridică, care se creează (tehnic vorbind) în baza legii și punctum? Răspunsul nostru ar fi următorul: există într-adevăr acte normative ce determină (tehnic vorbind) structura ordinii juridice, ordonarea actelor normative, însă e principial și faptul ca moralitatea celor ce adoptă aceste acte normative, dar și a celor ce le aplică ulterior, să fie una înaltă.

Atunci, când toate aceste procese implică actori cu moralitate joasă, rezultatele cu siguranță vor lăsa loc de mai bine. Chiar dacă întotdeauna e loc de mai bine, opinăm că aplicarea legii de oameni cu moralitate înaltă va fi întotdeauna net superioară din punct de vedere calitativ situației în care aceeași lege este aplicată de oameni cu un nivel de respectare mai jos al principiilor morale. Acest lucru de fapt poate fi văzut atât în statul nostru, cât și în alte state. Deși de multe ori se fac declarații cu ecou privind ordinea de drept, legalitatea, statul de drept etc., realitatea arată total diferit. Nicidecum nu facem afirmații despre moralitatea celor implicați în procesul de legiferare sau aplicare a legii, ne referim la societate per ansamblu. Cu regret societatea zilelor noastre nu mai crede atât de mult în valorile morale, punând accent pe ceea ce este material, pe rezultatele materiale ale tuturor acțiunilor/inacțiunilor proprii. Iar acest lucru își are impactul inherent asupra ordinii morale și juridice în același timp.

Revenim la ideea care diferențiază dreptul de morală și deci, ordinea juridică de cea morală și socială. J. Dabin a fost unul dintre filosofi-juriști căruia i-a reușit să demonstreze că ordinea juridică și cea morală se pot completa armonios, ele putând orienta subiectul în anumite situații, chiar dacă îi pun la dispoziție diferite norme. Ordinea socială este cea care reclamă o ordine juridică instalată, fără aceasta fiind imposibilă realizarea scopurilor celei dintâi. Însă pentru a atinge acest deziderat, dreptul pozitiv trebuie conceput în baza unei filosofii clare. Contrar teoriei pozitivistice, trebuie să admitem că dreptul pozitiv, pentru a corespunde exigențelor tehnicilor proprii, trebuie să se fundamenteze pe dreptul natural și să respecte morala. Conform lui J. Dabin, dreptul natural și morala urmează a fi luate în seamă de legiuitor într-un stat civilizat. Același autor mai menționează că totuși ar fi o eroare să credem că dreptul și ordinea juridică nu reprezintă decât o expresie a moralei și ordinii acesteia. Ordinea juridică nu o poate contrazice pe cea morală, dimpotrivă, în măsura în care *Binele Comun* o cere, aceasta trebuie să o completeze în armonie. Totuși există anumite elemente și precepte ale ordinii morale ce nu pot fi garantate de ordinea juridică și există bineînțelese elemente ale ordinii juridice ce nu aparțin normelor moralei naturale [116, p.483-484].

În plus, la cele spuse a fi binevenit aici să menționăm că J. Carbonnier indică faptul că dreptul are ca scop menținerea ordinii sociale, pe când morala are ca scop perfecționarea interiorului individului [34, p.128]. Aici prezintă interes indicarea ca scop al dreptului menținerea ordinii sociale. Or, așa cum menționăm anterior, ordinea socială și ordinea juridică

sunt două categorii interdependente. Astfel, ordinea juridică stimulează menținerea ordinii sociale, dar și cea morală la fel stimulează ordinea socială. *Or, dacă vorbim de o asemănare eventuală dintre ordinea morală și ordinea juridică, atunci cea mai relevantă ar fi că ele ambele contribuie esențial la menținerea ordinii sociale.*

Dacă acceptăm formularea modernă a ordinii juridice regăsită la H. Kelsen, dar și într-o formă incompletă formularea lui H. L. A. Hart, identificăm următoarele *trăsături caracteristice ale ordinii juridice*, regăsite la Franz Steiner Verlag, trăsături care o diferențiază în mod cert de ordinea morală și socială:

- este o ordine coercitivă a comportamentului uman. Mulți ar putea fi cei ce ar protesta față de o atare formulare generalistă. Totuși menționăm că acesta implică cele mai importante concepte ale dreptului. Deci, este vorba mai întâi de o ordine și mai apoi de una coercitivă, acestea prezumând prezența inclusiv a ordinii dinamice a normelor regăsită în opera lui H. Kelsen. Cât privește adepții lui H. L. A. Hart, aceștia ar identifica aici atât normele primare, cât și cele secundare specifice ordinii juridice. Doar că aici s-ar potrivi mențiunea referitoare la caracterul coercitiv, care nu rezultă din însăși normele primare sau secundare, ci acesta este conferit normelor în virtutea aplicării lor de organe special abilitate în acest sens. Or, aici ajungem la conceptul de ordine co-activă și dinamică;

- în principiu, sferile de validitate ale ordinii juridice sunt stabilite de această ordine în concordanță cu normele sale, prin recunoașterea existenței acestei ordini de către organele abilitate în acest sens (ordinea juridică internațională va fi recunoscută de organismele internaționale și cea internă de cele interne ale puterii de stat);

- normele și sferile de validitate ale unei ordini juridice avansate sunt fixate într-o permanentă și rigidă manieră. Aceasta ar putea fi denumită *rigiditatea sferelor de validitate ale ordinii de stat*;

- lanțurile normative ale unei ordini juridice avansate se întind la maxim în corespundere cu actele normative pozitive [117, p. 132].

În Imperiul Roman, locuțiunea „*ordo est anima rerum*” adică „ordinea este sufletul tuturor lucrurilor” dobândise semnificație juridică [19, p.154]. Ordinea cu caracteristicile menționate, prin natura sa instaurează o armonie incontestabilă în tot ce ne înconjoară, cu condiția ca interiorul individului corespunde exigențelor necesare a fi îndeplinite pentru înțelegerea și transpunerea practică a esenței normelor juridice. Acestea, fără dor și poate fac ca universul cunoscut să se dezvolte în delimitările tip matrice ...ale unui spirit de ordine predominant, a unui principiu fundamental de orânduire intrinsecă a firii universale [118, p.4]. Totuși interiorul individului nu este unicul ce trebuie armonizat cu exteriorul, la nivelul statului la fel identificăm interiorul și exteriorul, care grație ordinii juridice interne și externe

(internaționale) se pot armoniza sau, dimpotrivă, pot fi în disonanță totală, ceea ce nu caracterizează un stat de drept.

În aceste condiții, trebuie să fie foarte clar și faptul că: “starea de ordine internă generală a statului, presupune echilibru și armonie, între organizarea și funcționarea instituțiilor statului și nevoile, aspirațiile cetățenilor, deoarece, numai o stare echilibrată a vieții interioare a statului, asigură posibilitatea progresului și a prosperității societății” [118, p.4]. Toate genurile de activități umane sunt supuse, într-un fel sau altul, unei ordini normative, în sensul că ele nu se pot desfășura neorganizat, în afara unei anumite ordini sociale. În lipsa ordinii, apare “o „ieșire” din standardele de manifestare, o abatere de la regularitate, o evidență a faptului că informația repetărilor necesare e încălcată, că s-a ivit accidentul, care întrerupe cursul firesc al lucrurilor” [86, p.237]. Pentru prevenirea “ieșirilor” și a abaterilor de la regularitate, este imperios necesar ca normarea activităților membrilor societății să se realizeze prin “elaborarea unui ansamblu de reguli, prescripții, constrângeri, drepturi și îndatoriri de natură morală, religioasă și juridică”.

În concluzie formulăm următoarele: *ordinea juridică*, *ordinea socială*, *ordinea morală* și *ordinea naturală* sunt într-o corelație specifică, între ele existând o interacțiune permanentă și continuă. La fel și sistemul juridic este un subsistem social. Numeroase raporturi se stabilesc între ordinea juridică și socială. Dreptul acționează asupra societății, dar și el însuși este produsul ei. Or, dreptul este creat pentru a ordona relațiile sociale, pentru a le asigura un cadru de desfășurare, un cadru ce se regăsește în legislația statului. Dar creatorul dreptului este tot societatea. Societatea, conștientizând insuficiența unei ordini naturale și sociale a lucrurilor, a dat naștere dreptului, care are menirea de a completa ordinea socială și naturală astfel încât ele să se realizeze în armonie cu menirile lor incipiente. Or, anume legea indică comportamentul adecvat care ar asigura desfășurarea raporturilor sociale în armonie cu legitățile sociale și naturale. În concluzie, menționăm că legitățile naturale și sociale își găsesc reflecția în litera legii, anume cadrul legal sau ordinea juridică fiind indicatorul principal al evaluării comportamentelor antisociale [103, p. 154].

Ordinea juridică în sine nu este o garanție a ordinii morale și nici ordinea morală nu este în sine o garanție a ordinii juridice. Acestea două sunt interferente, însă fiecare în parte contribuie la buna realizare a celeilalte. Altfel spus, ordinea juridică determinată conform legii, realizată anume în consecutivitatea reglementată de lege nu prezintă o condiție a unei bune ordini morale. Dimpotrivă, o moralitate înaltă care duce la o ordine morală calitativă în societate, contribuie la realizarea ordinii juridice și atingerea dezideratului fundamental al dreptului: ordonarea socială a raporturilor din societate.

2.3. Ordinea juridică, stratul normativ ce reglementează ordinea de drept și ordinea publică

Orice societate liberă, trebuie să garanteze tuturor cetățenilor starea de ordine, starea de liniște și siguranță, necesară fiecărui individ. Termenul de „ordine” provine din latinescul “*ordo inis*”, care semnifică modul firesc de succesiune, de înșiruire, în timp sau în spațiu, a unor lucruri, unor fapte, etc. [62, p.92] Astfel, acest termen evocă ideea de dispoziție sau de succesiune regulată, cu caracter spațial, temporal, logic, moral și estetic, iar în asociere cu alți termeni a dobândit și o semnificație juridică, vorbindu-se despre noțiuni ca: *ordine constituțională, ordine de drept, ordine publică*, etc.

Ordinea este aceea care, în general, creează coeziunea necesară între indivizi și care, în același timp, dă naștere, susține și asigură dezvoltarea societății. Necesitatea instaurării ordinii, implică necesitatea instaurării unor reguli clare de conduită, reguli care indică fiecărei persoane ce-ieste îngăduit să facă și ce nu îi este îngăduit, precum și ce conduită trebuie să aibă, fiecare cetățean, în cadrul vieții sociale. Ordinea implică, de asemenea, măsuri de menținere, asigurare și restabilire a ordinii, menite să asigure restabilirea echilibrului social, atunci când regulile de conduită au fost încălcate. Dacă ordinea se referă la conviețuirea membrilor societății omenești atunci devine “*ordinesocială*”, care în organizația statală este numită ordine social-statală. În opinia autorului T. Drăganu ordinea social-statală, este acea stare de rânduială, echilibrată, între factorii statali și sociali, inclusiv individuali, înfăptuită prin instituirea și respectarea unor anumite principii, norme și reguli, strict necesare pentru prosperarea vieții social-statale, având în vedere că: “*ordinea socială are menirea de a servi interesul salutar alomenirii, prin promovarea prosperității acesteia* [119, p.16]. În aceste condiții, menționează E. Bianu,trebuie să fie foarte clar tuturor, că: “starea de ordine internă generală a statului, presupuneechilibru și armonie, între organizarea și funcționarea instituțiilor statului și nevoile, aspirațiile cetățenilor, deoarece, numai o stare echilibrată a vieții interioare a statului, asigură posibilitatea progresului și a prosperității societății” [118, p 4].

Nu putem să nu fim de acord cu Gh. Mihai și R. Motică, care subliniază că toate genurile de activități umane sunt supuse, într-un fel sau altul, unei ordini normative, în sensul că ele nu se pot desfășura neorganizat, în afara unei anumite ordini sociale. În lipsa ordinii, apare “o „*ieșire*” din standardele de manifestare, o abatere de la regularitate, o evidență a faptului că informația repetărilor necesare e încălcată, că s-a ivit accidentul, care întrerupe cursul firesc al lucrurilor” [86, p. 237].

În limbajul juridic alături de termenii ordine socială, ordine juridică se folosește și alți termeni, care semnifică starea de ordine în societate și anume: ordine de drept, ordine publică,

ordine statală. În continuare vom încerca să explicăm conținutul fiecărei din aceste noțiuni, amintind faptul că toate au legătură cu starea de ordine internă a statului.

Acceptând afirmația conform căreia ordinea de drept reprezintă condiția necesară pentru fundamentarea coeziunii sociale între indivizi, implicând existența și respectarea unui ansamblu de reguli de conduită, devine utilă *reprezentarea* acesteia ca *punct de plecare* a demersului științific sub forma relaționării elementelor unui sistem într-un cadru organizațional care să îi potențeze capacitățile funcționale. Această opțiune ajută la perceperea exactă a caracterului complex al noțiunii de *ordine de drept* ca reprezentare derivată a noțiunii de ordine, în măsura în care există opinii conform cărora dezbateră juridică pe această temă se menține la un nivel reprezentativ pentru importanța tematicii [120, p.17].

Securitatea statului și a societății, siguranța persoanei, constituie o valoare socială fundamentală, de existența și nestingherita ei realizare depinde normala desfășurare a activității statului în realizarea sarcinilor și funcțiilor care îi revin. Reglementarea riguroasă a relațiilor sociale, așezarea întregii vieți pe bazele trainice ale legalității, ale ordinii de drept și disciplinei, reprezintă o cerință firească a democrației. Problema ordinii de drept și a siguranței cetățeanului se pune în spațiul european, cu multă actualitate, fiind tot mai evidente preocupările factorilor de decizie în acest sens, dar, în egală măsură, și ale cetățenilor cărora le este din ce în ce mai greu să accepte climatul de insecuritate. De aceea, în centrul preocupărilor autorităților publice se află ordinea de drept și siguranța cetățeanului, ca repere majore ce condiționează buna funcționare a organelor de stat abilitate.

În doctrină există mai multe interpretări ale acestui concept. Vom expune doar câteva pentru a elucida conținutul lui, cât și corelația cu noțiunea de ordine juridică.

Așa de exemplu, prof. Gh. Avornic definește ordinea de drept ca "organizarea vieții sociale bazată pe drept și legalitate, care reflectă situația calitativă reală a relațiilor sociale" [16, p.318], pe când sistemul (ordinea juridică) este definit ca "sistemul ce caracterizează întreaga realitate juridică a societății - sistemul dreptului, sistemul legislației, raporturile juridice, cultura și conștiința juridică.

Prof. D. Baltag, menționând ordinea de drept ca parte componentă a sistemului juridic (ordinea juridică) consideră că, desfășurarea raporturilor juridice în conformitate cu dispozițiile legale conduce la crearea ordinii de drept în societate" [121, p.93].

Dorim să menționăm că problema redefinirii unor termeni juridici și-au găsit reflectare și în lucrarea prof: G. Vrabie [122, p. 34]. Indiferent de legătură indisolubilă cu aspectul practic, este examinat și aspectul teoretic. Faptul nu este întâmplător, deoarece orice teorie poate fi veridică numai în cazul în care se conjugă strâns cu realitatea socială imediată [123, p.32].

Doctrinarul rus N. G. Aleksandrov consideră că, ordinea de drept „represents o asemenea ordine de manifestare a relațiilor volitive, reglementate de normele de drept care se instituie prin asigurarea executării exacte a legilor și rezidă în faptul că, în primul rând, interdicțiile generale de drept nu sunt încălcate; în al doilea rând, statutul juridic al cetățenilor și al organizațiilor este respectat, iar capacitatea lor de drept este garantată necondiționat; în al treilea rând, subiecții relațiilor de drept îndeplinesc neabătut obligațiunile juridice atribuite și lor le este garantată executarea drepturilor subiective” [124, p. 607-608].

În opinia lui S. F. Kecekian, „ordinea de drept nu poate fi interpretată doar ca esență a normelor de drept aplicate în societatea respectivă, deși această abordare a ordinii de drept predomină. Ordinea de drept nu reprezintă pur și simplu normele dreptului, ci normele de drept în proces de aplicare, concomitent cu drepturile și obligațiunile concrete, cu o rețea de relații de drept corespunzătoare normelor de drept” [125, p. 39].

O. F. Muramete și T. M. Șamba accentuează „că ordinea de drept este rezultatul funcționării dreptului și al condițiilor de instituire a acestuia... Indiciul ordinii de drept îl reprezintă respectarea și executarea normelor legale, aplicarea lor în strictă corespundere cu legea... Ordinea de drept constituie starea de manifestare a relațiilor sociale volitive...” [126, p. 27, 52].

În opinia I. Craiovan, ordinea de drept este o rânduială, o așezare a relațiilor sociale în baza normelor juridice ale dreptului. Într-un stat de drept, aceste norme juridice trebuie să fie emanația democratică a voinței poporului prin intermediul organelor legislative democratice constituite. Legalitatea, principiul supremației legii ca formă a legalității implică respectarea Constituției, a legilor, dar și a actelor normative subordonate legii, precum și a actelor concrete de aplicare. Toate acestea nu reprezintă un scop în sine, ci urmăresc, în ultimă instanță, asigurarea drepturilor și libertăților cetățenești în societate [127, p. 119].

Ordinea de drept este o realitate juridică, o dovadă a faptului că normele juridice și-au atins scopul. Reieșind din faptul că într-un stat există un sistem unic de norme juridice, în sânul uneia și aceleiași societăți nu pot exista mai multe ordini legale. În context, autorii francezi R. Pinto și M. Grawitz afirmă, pe bună dreptate, că „două ordini de drept distincte, independente, nu pot fi valabile simultan pentru aceleași persoane, pentru același teritoriu, în decursul aceleiași perioade de timp” [128, p. 84-85].

I. Goiman-Cervoniuk menționează că: „ordinea de drept constituie starea reală a relațiilor sociale, bazată pe normele de drept, care reflectă nivelul de satisfacere a diverselor interese și necesități ale subiecților acestor relații prin aplicarea normelor de drept, precum și caracterul executării obligațiilor juridice prevăzute de lege sau de acordurile încheiate. Ordinea de drept

constituie aspectul practic sau rezultativ al normelor de drept, este însuși dreptul, instituit în cadrul relațiilor sociale, care sub influența acestuia capătă un caracter de drept” [129, p. 292].

Conform opiniilor expuse anterior pe marginea ordinii de drept autorul M. Pavlencu trage următoarea concluzia că, în pofida atenției crescânde a savanților asupra acestei probleme, în jurisprudență nu s-a constituit o concepție unitară despre ordinea de drept. Dar totuși putem afirma că toți autorii, exprimând diverse opinii vizavi de ordinea de drept, subliniază, într-o formă sau alta, necesitatea transpunerii în viață a normelor juridice, a dreptului [54, p.118].

Am dat doar câteva din interpretările date ordinii de drept, atât în doctrina română, europeană, cât și doctrina rusă pentru a arăta, după cum menționează E. Gh. Moroianu, cât este de dificil a vorbi de o ordine juridică fără a o lega de o ordine de drept și de o ordine socială, în sens politic, altfel spus, printr-o referință la stat [130, p.5].

După cum am menționat, prof. Gh. Mihai, în cadrul ordinii de drept pune accentul pe valorificarea drepturilor și obligațiilor[86, p. 256]. În cadrul ordinii juridice, E. Gh. Moroianu consideră alături de valorificare, *ordinea de drept* este conștientizarea de către persoane, fie individual, fie colectiv considerate, a conținutului prescriptiv al comandamentului dat de către autorii ce produc norme juridice, conștientizarea faptului că nesocotirea acestei *sollen*-sentințe sau abaterea de la aceasta cade sub puterea coercitivă a unor organe constituite cu competența materială de a exercita anumite atribute coercitive, așadar competente prin norme de instituire a exercita controlul și dominația puterii statului asupra persoanei. Într-un alt mod spus, *ordinea de drept* poate fi afirmată ca *limitare in actul* a liberei manifestări a voinței persoanei. Comportamentul persoanei se expresionează în acte și fapte numai în conformitate cu ceea ce impune statul, ca mod de organizare politică, prin voința sa, sau cel puțin numai o astfel de expresionare este sau ar fi corectă în raport cu comandamentul legiuitorului, în caz contrar urmând, prin consecvență logică, sancțiunea juridică, Admițând chiar că *voința politică a statului* este, în fond, o ficțiune, că o voință generală și abstractă, în sensul clasic al expresiei, este un *modus loquendi*, că o astfel de voință, trecând în planul creației normative, este *legea*, și pe aceasta urmează a o înțelege ca fiind *doar și numai* un *compromis* în plan politic - constituțional între diferite grupuri de putere aflate, pe poziții mai mult sau mai puțin semnificante, în postura de guvernanți [130, p. 5].

Ordinea de drept, în opinia E. Gh. Moroianu, este un concept-funcție ce are drept rol asigurarea realizării unei/unor politici generale și sectoriale pentru reducerea, în genere, a unei inevitabile entropii sociale. Ceea ce reflectă *ordinea de drept* este îngemănarea funcțională a ordinului (pozitiv sau negativ) exprimat de autoritatea legiuitoare cu mijloacele/modalitățile unei oricânde și imediate, în regulă generală, intervenții coercitive ale statului prin organele sale-funcții, pentru a asigura și a conserva echilibrul dintre libertate și obediență civică și politică,

statul ca organizare politică considerând că un astfel de echilibru este benefic securității sale și a cetățenilor, că un astfel de echilibru este o modalitate de a se manifesta ca subiect producător de ordine în planul relațiilor internaționale, că, mai ales, un astfel de echilibru este corespondent cu anumite standarde de moralitate publică internă și externă. Prin conținutul său, conceptul de *ordine publică* nu împuternicește sau permite ori prevede o derogare, ci efectiv *impune un trebuie*, intermediind raportul coercitiv dintre stat și persoană, mai ales în ceea ce privește impunitatea de tip represiv, prin mijlocirea unui sistem de instanțe sau autorități administrative cu roluri bine prescrise cu ajutorul unor proceduri de competență [130, p. 5].

Susținem întru-totul opinia prof. E. Gh. Moroianu că, conceptul de ordine juridică nu se identifică cu cel de ordine de drept, sau de ordine publică (la autorul nominalizat ele apar ca identice) [130, p.5-6]. Ordinea juridică nu reprezintă decât stratul normativ, care legitimează ordinea de drept (ordinea publică), o legitimare formală, întrucât normele juridice, pe baza cărora acționează, ca bloc unitar, ordinea de drept sunt produse în conformitate cu o modalitate procedurală prevăzută de către o normă presupusă a fi fundamentală, ca să ne referim iar la teoria kelseniană [31, p.239]. Ca atare, continuă E. Gh. Moroianu, ordinea de drept poate fi bruscată și schimbată violent pe calea unor acțiuni faptice sociale, fie ele denumite insurecție armată, revoluție, contrarevoluție sau război civil. Ca noua ordine de drept/ordine publică să se poată impune și consolida în exercitarea substanței sale este necesar a se stabili un set de norme primare care să asigure, sub aspect de validitate, producerea unor norme de procedură care, la rândul lor, să aibă capacitatea de a impune o normă fundamentală pe baza căreia să se stabilească în substanță și *in actu* noua ordine de drept [1, p.33-34].

Așadar, *ordinea juridică* generează și consolidează *ordinea de drept/ordinea publică*, notând însă că această ordine de drept/ordine publică cuprinde sfera amenajării instituțional-funcționale a *puterii*, a exercitării complete și nestânjenite a acesteia, autolimitându-se doar prin respectarea sferei vieții private a persoanei, sferă în care aceasta se manifestă ca fiind în domeniul libertății. Nu mai puțin adevărat, printr-o relație de astă dată mai slabă sub aspect de biunivocitate, ordinea de drept/ordinea publică are menirea de a consolida mecanismele instituționale și procedurale prin care se produce și autoreproduce ordinea juridică, așadar, în sens iar kelsenian, *pozitivându-se* un nou câmp normativ, care își află validitatea printr-o operație de inferare din norma de bază - *constituția* dar și prin, totodată, amenajarea unor proceduri de reproducere, validate și acestea prin raportare la norma fundamentală [1, p.35].

În concluzie, dorim să menționăm, reieșind din cele expuse că *ordinea juridică, pe lângă faptul că contribuie la instaurarea și menținerea ordinii sociale, mai contribuie semnificativ la menținerea ordinii de drept în societate, întrucât doar o ordine juridică bine pusă la punct este capabilă de acest lucru.*

În legătură cu aceasta, ne propunem să *formulăm* o definiție a *ordinii de drept*. *Ordinea de drept* este, în primul rând, rezultatul funcționării dreptului generată și consolidată de ordinea juridică, care presupune conștientizarea de către persoane individuale sau colective al conținutului prescriptiv normativ juridic, conștientizare că nesocotirea sau abaterea de la acestea va produce, o reacție din partea puterii coercitive a statului prin aplicarea la nevoie de sancțiuni juridice, în al doilea rând, statutul juridic al cetățenilor și organizațiilor este respectat, iar capacitatea lor de drept este garantată necondiționat de către stat.

Mergând mai departe pe linia paralelei dintre ordinea juridică și ordinea de drept, ordinea publică, menționăm că toate aceste elemente se supun unui impact semnificativ din partea diferitor fenomene.

Dacă avem în vedere dreptul pozitiv statal/național, observăm că legiuitorul, fie el constituțional sau ordinar, își propune, constant, să ordoneze creația sa normativă în jurul unei anume înțelegeri mai mult sau mai puțin particulare a conceptului de ordine juridică, fără însă a folosi în mod consecvent și riguros conceptul de ordine juridică [1, p. 39].

R. Munteanu observă că, nici noțiunea de ordine publică, noțiune subiacentă, în opinia noastră, celei de ordine juridică, nu este definită în mod complet și clar nici de către legiuitor, nici de către cutumă și nici de către jurisprudență, într-un anume fel, revenind Curții de Justiție a Comunităților Europene o definire de tip restrictiv a conceptului în cauză prin raportare la interesele fundamentale ale societății, prin apelul la opinia marelui privatist francez Henri Batiffol [131, p. 50].

Astfel, de exemplu, art. 26 alin. 2 din Constituția României din 1991 (revizuită 2003) face vorbire de ordine publică cu referire la dreptul oricărei persoane fizice de a dispune de ea însăși [67]. ”Persoana fizică are dreptul să dispună de ea însăși, dacă nu încalcă drepturile și libertățile altora, ordinea publică sau *bunele moravuri*”. După cum vedem cu o oarecare echivalență, sub aspect de finalitate, cu conceptul de bunele moravuri, acesta din urmă termen fiind întâlnit destul de lejer și lăsat, în opinia lui E. Gh. Moroianu, la suverana apreciere a judecătorului, și în finele art. 30 alin. (7) din Constituția României, reglementarea conținutului și limitelor de exercitare a drepturilor de liberă exprimare”. ”Sunt interzise prin lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ura națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri”.

Tot conceptul de *ordine publică* este utilizat în Constituția României și în art. 27 alin. (2) lit. c), atunci când enumeră strict limitativ, condițiile ce înlătură/ridică inviolabilitatea domiciliului sau a reședinței persoanei. De la prevederile alin. (1) se poate deroga prin lege pentru următoarele situații: (...) c) apărarea siguranței naționale sau a ordinii publice ...”.

Nu l-a împiedicat însă pe constituent (atât pe cel original, cât și pe cel derivat) de a fi inconsecvent, reducând astfel conceptul de ordine publică la cel, mai simplu, de ordine atunci când precizează condițiile de ordin constituțional privind posibilitatea de restrângere a exercițiului unor drepturi sau libertăți ale persoanei (art. 53 alin. (1) din Constituția României). ”Exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru: apărarea securității naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice și a libertăților cetățenilor; desfășurarea instrucției penale prevenirea consecințelor unei calamități naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru deosebit de grav”.

În Constituția Republicii Moldova art. 54 alin. (2), când se vorbește de restrângerea exercițiului unor drepturi sau libertăți se vorbește de ”ordine publică”. ”Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sînt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, ...” [115].

Din analiza textelor Constituției României și Republicii Moldova, rezultă două concluzii: 1) constituentul vizează o anumită complementaritate funcțională a ordinii publice, a ordinii morale (apelul la bunele moravuri) și a ordinii constituționale; 2) constituentul a dorit să țină seama de textul CEDO (1953), utilizând simetric, aceiași valență a conceptului de ordine publică.

De altfel, constituentul din 1991 nu a putut să nu observe diligența legiuitorului civil din 1864, de a utiliza, în art. 5 Cod civil român, conceptul de ordine publică, de asemenea complementar folosit cu conceptul de ordine morală (bunele moravuri); ”nu se poate deroga prin convenții sau dispoziții particulare la legea care, interesează ordinea publică și bunele moravuri”, plecând de la considerentul că există o permanentă interpătrundere, mai ales în sfera privatului, între cele două câmpuri normative: cel moral și cel juridic. Iar complementaritatea ordinii morale (bunele moravuri) este nu doar de natură generică și reflectând o palidă nostalgie a dreptului, a reglementării juridice după substanța sa matricială (morală), ci de o reală și funcțională complementaritate [1, p. 42].

Susținem opinia prof. E. Gh. Moroianu că oricum, dincolo de geneza sa și dincolo de faptul că ordinea juridică este, „în culise”, tributară ordinii morale, al filosofiilor și ideologiilor secolelor privind înțelegerea acesteia, ordinea juridică rămâne a releva conținutul ordinii de drept și al celei publice, a ordinii, la modul general de discuție uneori a dreptului, rămâne a preciza funcțiile acestora, a le fundamenta și susține întreaga lor operaționalitate în planul practicii constituțional-politice [1, p. 42].

Astfel, ajungem la concluzia că *ordinea constituțională constituie cadrul general definitoriu ce determină toate componentele ordinii publice*. Mai jos în textul prezentei lucrări

vom vedea corelația dintre ordinea constituțională și ordinea publică, ceea ce ne duce la concluzia că ordinea juridică determină componentele și interferențele ordinii publice cu ordinea constituțională și de altă natură (ordinea economică, financiară etc.) a statului.

Astfel, din cele expuse, ordinea juridică se prezintă drept un fenomen și concept mai amplu și larg decât ordinea publică, aceasta din urmă reprezentând o parte din întregul dat de ordinea de drept.

Această idee este confirmată de prof. Gh. Mihai, care ne spune că ”prin ordine publică (reguli, drepturi și obligații) subiectele de drept al unei societăți organizate își pot valorifica formele juridice și conținuturile lor de drept public și privat. Pe când valorificarea însăși a acestor drepturi și obligații constituie realizarea ordinii de drept a societății respective” [86, p.256].

Analogie, dar nu confuzie, ne spune autorul A. Popescu, întâlnim adesea între ordinea de drept și ordinea publică. Cum ordinea publică se referă la respectarea normelor generale de comportament al cetățenilor individualitatea domiciliului, libertatea de circulație, a întrunirilor, liniștea publică etc. nu poate fi vorba de o similitudine între ordinea publică și ordinea de drept [132, p.139].

Prof. D. Baltag consideră că *ordinea publică* reprezintă o parte din sfera relațiilor sociale ce cad sub incidența *ordinii de drept* [121, p.414].

Pentru a caracteriza cât mai eficient conceptul de *ordine publică* este interesat de urmat, sub acest aspect și în mod cronologic, prevederile constituționale ale statului român referitor la acest concept, din diferite perioade istorice.

Constituția din 1866 utilizează conceptul de *ordine publică* în cuprinsul art. 23, limitând libertatea învățământului ori de câte ori exercitarea acestui drept ar atinge *bunele moravuri* și *ordinea publică*, prima condiție fiind de ordin restrictiv cu referință, desigur, la standardele de moralitate publică ale timpului, așadar o condiție relativă, în timp ce cea de-a doua condiție restrictivă are caracter absolut, întrucât *ordinea publică* viza regimul politic și caracterul unitar și indivizibil al tânărului stat român. Tot astfel, *Constituția* din 1923 (în fapt, *Constituția* din 1866, larg revizuită) prevede, de asemenea, criteriul *bunelor moravuri* ca restrictiv (și ca standard relativ, afirmăm noi) pentru înțelegerea caracterului absolut al libertății de conștiință (art. 22) și al libertății învățământului (art. 24), menținând restricția absolută și limitativă a *ordinii publice* atât pentru libertatea conștiinței, cât și în ceea ce privește exercitarea dreptului constituțional la un învățământ liber (aceleași articole 22 și 24). *Constituția* din 1938 prevede, de asemenea, în mod absolut restricția-limită a *ordinii publice* (art. 19, în ceea ce privește libertatea conștiinței, în ipoteza că exercitarea unei astfel de libertăți ar fi adus vreo atingere unei astfel de ordini, ca și art. 21, privind, tot astfel, exercitarea libertății învățământului). Restricția-limită cu caracter

absolut a *ordinii publice* apare însă sublimată în conținutul art. 7 al aceleiași *Constituții* („Nu este îngăduit nici unui român a provădui prin viu graiu sau în scris schimbarea formei de guvernământ a Statului, împărțirea ori distribuirea averii altora, scutirea de impozite, ori lupta de clasă”). Într-un mod foarte interesant, *Constituția* din 1948 (care, în pofida art. 128 alin. 2 din *Constituția* din 1923, repusă parțial în vigoare în 1944, prin *Decretul-Regal nr. 1626/31* august 1944, și care prevedea: „Constituția de față nu poate fi suspendată nici în total, nici în parte”), prin art. 1 consfințea răsturnarea ordinii publice, a ordinii constituționale anterioare, proclamând România ca fiind „un Stat popular”, întreaga putere aparținând poporului (art. 3), instaurarea noii forme de guvernământ și a bazelor constituționale ale statului fiind explicate și impuse ca reprezentând „lupta dusă de popor, în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului” (art. 2) [130, p.189].

În sens strict, în opinia prof. Gh. Mihai ordinea publică se particularizează în ordine constituțională și ordine administrativă [86, p. 258].

Ordinea constituțională. În orice societate etatică există o tehnică a guvernării componentelor ei printr-un ansamblu de mijloace care vizează o viață socială normală.

Spre deosebire de legile naturale, regulile juridice sunt obligatorii și joacă un rol coercitiv, creează o altfel de ordine, una socialmente normală. În masa regulilor predomină cele care poartă și exprimă puterea concretă a celor care o exercită în temeiul lor - regulile juridice. La rândul lor, între aceste reguli se desprind ca preeminente regulile de generalitate maximă pentru comunitatea etatică, întemeietoare în sensul de justificative absolut pentru toate celelalte reguli juridice [86, p. 258].

Fiecare drept pozitiv modern instituie o ordine juridică, (general normală, numită constituțională, de drept public, cristalizată în prevederile constituției - legea lui fundamentală). Norma constituțională nu posedă sancțiuni, adică nu are o structura logică internă trihotomică, deoarece ea nu vizează vreo excludere, cum întâlnim în dreptul penal, ci - dimpotrivă, și asta e esențial - de comuniune normală, care să satisfacă nevoia de unitate normală a destinatarilor ei; norma constituțională funcționează pentru normalizare consensuală și de aceea pretinde a fi fundamentală pentru o unitatea etatică implicată de ordinea numită constituțională [86, p. 258-259].

Limitele spațiale ale ordinii constituționale privesc teritoriul unui stat, mărginit de granițe recunoscute. Limitele temporale ale ordinii constituționale sunt modificările - adoptate prin proceduri specifice - din cuprinsul Constituției în vigoare sau chiar schimbarea ei. Prima reglementare cu caracter constituțional în Țările Române a fost Regulamentul organic din 1829. Prima Constituție română - 1866 - fundamentează prima arhitectură generală a ordinii juridice românești - legi, decrete, instrucțiuni etc. Modificarea din 1879 a Constituției din 1866 a atras

după sine abrogarea unor acte normative și elaborarea altora; deci am avea de a face cu a doua arhitectură generală; modificarea din 1884 a Constituției din 1879 - prin care se proclamă Regatul României - a atras abrogarea altor acte normative și adoptarea unora, noi, deci am avea de a face cu a treia arhitectură a ordinii juridice românești. Modificarea din 1923 a Constituției din 1884 - prin care se consfințește constituirea statului modern, democratic al României în noile sale granițe - a atras după sine o a patra arhitectură. Abrogarea Constituției din 1923 și adoptarea Constituției din 1938 - așa numita Constituție carlistă - a însemnat construirea celei de a cincea arhitectură. În perioada 1940-1944 guvernarea României s-a făcut fără vreo constituție, pe baza decretelor-legi provenite de la Mareșalul Antonescu și contrasemnate de regele Mihai I. În 1944 a fost repusă în vigoare Constituția din 1923, ceea ce a însemnat revenirea la a patra arhitectură. În 1948 este abrogată Constituția din 1923 și adoptată Constituția Republicii Populare Române, stat democrat-popular, în care PCR devine singura forță politică conducătoare, din care a decurs a șasea arhitectură. În 1965 este abrogată Constituția din 1948 și adoptată Constituția Republicii Socialiste România, în temeiul căreia s-a construit a șaptea arhitectură a ordinii juridice române. În decembrie 1989 a fost abrogată Constituția comunistă din 1965 și, în 1992 a intrat în vigoare Constituția Republicii România, stat suveran, unitar, național, democrat, social, de drept, care constituie fundamentul celei de a opta arhitecturi [86, p. 259].

Ordinea administrativă. Administrația corespunde totalității organelor administrative ale unui stat, iar administrația de stat e forma de activitate (executivă și de dispoziție) a statului pentru realizarea funcțiilor sale. Administrația publică (de stat) urmărește satisfacerea interesului public, prin crearea unor instituții publice. Noțiunea administrației publice are un dublu sens: unul formal-organic (de organizare) și altul material-funcțional (de activitate). Ca sistem de organizare, administrația publică este un ansamblu de organisme care, pe baza legii, desfășoară o activitate cu un anumit specific - de organizare a executării și de executare în concret a legii. Caracterizând administrația publică în sensul de activitate. În principal organizatorică, s-a observat poziția acesteia de intermediar între conducerea politică și executarea deciziilor politice exprimate prin lege. Vom defini ordinea administrativă ca rezultat al activității de organizare a executării și de executare în concret a legii în vigoare într-un stat, realizată atât prin sistemul organelor administrației publice, cât și prin alte organe situate în alte sisteme de organizare a puterii statului și organizații particulare care desfășoară activități de interes public, dobândind astfel calitatea de autorități administrative [86, p. 259].

Autoritățile investite cu instituirea și menținerea ordinii administrative sunt organele administrației publice centrale și serviciile lor descentralizate, precum și organele administrației publice locale, sub conducerea generală a Guvernului.

Conținutul ordinii administrative dintr-un stat ține tot de dreptul public și este dat de ansamblul normelor juridice care reglementează organizarea și activitatea administrației pe baza și în executarea legii. Aceste norme privesc:

- a) raporturile dintre autoritățile administrației publice și persoanele fizice și juridice;
- b) răspunderea patrimonială a autorităților administrației publice ca și răspunderea administrativă a persoanelor fizice și juridice;
- c) instituția contenciosului administrativ;
- d) principiile și procedura după care își desfășoară activitatea autoritățile administrației publice.

Forma ordinii administrative este dată de ansamblul actelor administrative, faptelor materiale juridice și operațiuni tehnico-materiale [86, p. 259-260].

Ordinea administrativă a unui stat își are izvoarele în Constituție, în legile organice (de ex., Legea română nr. 29/1990 privind contenciosul administrativ, Legea nr. 215/2001 privind administrația publică locală), în legi ordinare (de ex., Legea română a fondului funciar nr. 18/1991), actele administrative ale Guvernului, ale administrației publice centrale de specialitate și ale administrației publice locale.

Ceea ce interesează Teoria dreptului sunt câteva teme fundamentale: termenii ordinii administrative se subordonează termenilor generici ai ordinii juridice, instituțiile ei ocupă un loc în arhitectura acesteia, astfel încât nici în materie de dispoziții, nici în materie de principii nu exceptează (al echității, al egalității, al libertății) [86, p. 260].

Or, parametrii securității naționale, securității individului și ai ordinii publice se stabilesc de cadrul legal al statului. Iar cadrul legal, având expresia în ordinea juridică internă, face ca acești parametri (nominalizați de noi mai sus) să se regăsească în ordinea juridică internă. De aici, și concluzia că ordinea juridică internă și internațională au abilitatea reală de a determina parametrii securității naționale, internaționale, ai securității individului și ai ordinii publice interne și internaționale.

În concluzie menționăm că în doctrină există mai multe interpretări ale conceptelor de ordine de drept și ordine publică. Ordinea de drept este o dovadă a faptului că normele juridice și-au atins scopul, ordinea de drept constituie starea reală a relațiilor sociale bazate pe normele de drept. Este foarte dificil de a vorbi de o ordine de drept fără a o lega de o ordine juridică, de o ordine socială, deoarece anume ordinea juridică este acel substrat ce legitimează ordinea de drept. Ordinea de drept este o conștientizare de către persoane a conținutului prescriptiv al normelor juridice. Așadar, ordinea juridică generează și consolidează ordinea de drept. Alături de ordinea de drept se află și ordinea publică, noțiune subiacentă ordinii de drept, noțiune ce nu este definită în mod complet nici de legiuitor, nici de doctrinar.

Prin conținutul său conceptul de ordine publică nu împuternicește sau permite ori prevede o derogare, ci efectiv impune un trebuie intermediind raportul colectiv dintre stat și persoană, mai ales în ceea ce privește impunitatea de tip represiv, prin mijlocirea unui sistem de instanțe sau autorități administrative cu roluri bine prescrise cu ajutorul unor proceduri de competență.

Ordinea publică, la rândul său, se particularizează în ordine constituțională și ordine administrativă.

Astfel, din cele expuse, ordinea juridică este un concept mai amplu și mai larg decât ordinea publică, aceasta din urmă reprezentând o parte din întregul "dat" de ordinea de drept.

Ordinea juridică, pe lângă faptul că contribuie la instaurarea și menținerea ordinii sociale, mai contribuie semnificativ la menținerea ordinii de drept în societate, întrucât doar o ordine juridică bine pusă la punct este capabilă de acest lucru. La rândul său amenințările la adresa ordinii publice, sunt în mod obligatoriu și amenințări la adresa ordinii de drept și a ordinii juridice și sociale.

2.4. Concluzii la capitolul 2

1. Ordinea socială poate fi definită ca ansamblul normelor, regulilor și obligațiilor membrilor unei societăți, care ghidează raporturile lor de coordonare, subordonare și colaborare, asigurând în acest fel funcționalitatea societății. Ordinea juridică, ordinea socială și ordinea naturală sunt într-o corelație specifică, între ele existând o interacțiune permanentă și continuă. La fel și sistemul juridic este un subsistem social. Numeroase raporturi se stabilesc între ordinea juridică și socială. Dreptul acționează asupra societății, dar și el însuși este produsul ei. Or, dreptul este creat pentru a ordona raporturile sociale, pentru a le asigura un cadru de desfășurare, un cadru ce se regăsește în legislația statului.

2. În baza literei legii subiectele de drept își adaptează comportamentul la cel prescris de această lege, ceea ce instaurează ordinea de drept, iar ordinea juridică face ca acest mecanism să fie simplu în aplicare.

Ordinea juridică, pe lângă faptul că contribuie la instaurarea și menținerea ordinii sociale, mai contribuie semnificativ la menținerea ordinii de drept în societate, întrucât doar o ordine juridică bine pusă la punct este capabilă de acest lucru.

3. Ordinea socială și ordinea juridică se raportează ca două noțiuni specifice dreptului și anume ca cele de răspundere socială și răspundere juridică. Așa cum răspunderea juridică este o formă a răspunderii sociale, așa cum răspunderea socială include răspunderea juridică, tot așa și ordinea socială include ordinea juridică, iar aceasta din urmă se identifică ca parte din întreg atunci când o raportăm la ordinea socială.

Fiind în inima ordinii sociale, ordinea juridică, fără doar și poate este în strânsă corelație cu ordinea morală, care la fel poate fi regăsită în inima ordinii sociale. Or, nu poate exista ordine socială fără ordine în ceea ce privește moralitatea membrilor societății. Doar o societate cu un nivel ridicat al ordinii morale se poate bucura, drept rezultat, de ordine socială.

Dacă vorbim de o asemănare eventuală dintre ordinea morală și ordinea juridică, atunci cea mai relevantă ar fi că ele ambele contribuie esențial la menținerea ordinii sociale.

Astfel, ajungem la concluzia că ordinea constituțională constituie cadrul general definitoriu ce determină toate componentele ordinii publice. Iar mai înainte în textul prezentei lucrări am putut vedea corelația dintre ordinea constituțională și ordinea juridică, ceea ce ne duce la concluzia că ordinea juridică determină componentele și interferențele ordinii publice cu ordinea socială și de altă natură (ordinea economică, financiară etc.) a statului.

4. Parametrii securității naționale, securității individului și ai ordinii publice se stabilesc de cadrul legal al statului. Iar cadrul legal, având expresia în ordinea juridică internă, face ca acești parametri (nominalizați de noi mai sus) să se regăsească în ordinea juridică internă. De aici și concluzia că ordinea juridică internă și internațională au abilitatea reală de a determina parametrii securității naționale, internaționale, ai securității individului și ai ordinii publice interne și internaționale.

În concluzie, ordinea juridică, pe lângă faptul că contribuie la instaurarea și menținerea ordinii sociale, mai contribuie semnificativ la menținerea ordinii de drept în societate, întrucât doar o ordine juridică bine pusă la punct este capabilă de acest lucru.

5. În concluzie, menționăm că pe cât de mult nu ne-am dori ca impactul social al unei ilegalități să fie inexistent, pe atât de mult ne convingem de imposibilitatea realizării acestui deziderat. Acest lucru se datorează dimensiunii sociale a dreptului, care derivă inclusiv din existența ordinii juridice.

În plus, menirea socială a ordinii juridice derivă inclusiv din regăsirea socialului în orice instituție a dreptului. De fapt toate instituțiile juridice nu ar exista fără temelia socială. Respectiv, această temelie și reprezintă punctul de pornire a instituțiilor dreptului, inclusiv a ordinii juridice.

Pornind de la importanța dreptului pentru societate, rezultată anume din natura socială a acestuia și din puterile "supra-sociale" ale acestuia, deducem și menirea socială a ordinii juridice, care se împletește perfect cu menirea socială a dreptului și care duc în mod inevitabil la ceea ce numim noi stat de drept și societate democratică.

6. Amenințările reglementate de legislația internă a statelor și cea internațională la adresa ordinii publice, sunt în mod obligatoriu și amenințări la adresa ordinii de drept și a ordinii sociale. Prin conținutul său conceptul de ordine publică nu împuternicește sau permite ori prevede o derogare, ci efectiv impune un trebuie intermediind raportul colectiv dintre stat și persoană,

mai ales în ceea ce privește impunitatea de tip represiv, prin mijlocirea unui sistem de instanțe sau autorități administrative cu roluri bine prescrise cu ajutorul unor proceduri de competență.

3. ORDINEA JURIDICĂ - DERIVAT AL ORDINII POLITICO-STATALE

3.1. Ordinea politico-statală și ordinea juridică: manifestări și interdependențe

Toate lucrurile în această lume țin de o anumită "ordine", chiar și atunci când aceasta arată mai mult a haos, pentru că esențialul pentru orice ordine este că mai întâi să ai, și apoi să cunoști bine motivația acesteia și scopul pe care vrei să-1 atingi prin impunerea ei. Da, este corect "impunere", pentru că orice ordine trebuie impusă, începând de la cea mai simplă până la cea mai complexă, chiar dacă mulți dintre noi ar dori să transforme reacția de acceptare într-o adevărată participare.

V. Popovici, făcând referință la Machiavelli menționa că, trebuie să se știe că nu-i treabă mai greu de înfăptuit cu un succes mai îndoielnic, mai periculos de manevrat decât acela de a introduce noi rânduieli. Căci, cel ce le introduce are împotriva-i pe toți cei avantajați de vechile rânduieli, în schimb are slabi apărători în cea ce speră să tragă foloase sub noile rânduieli" [134].

Necesitatea existenței ordinei ține de o strategie de autoconservare a omului, de o acceptare a unui echilibru pe care noi luați individual încă nu l-am găsit. Iar la nivelul societății, avem așezate în cercuri concentrice mai întâi: *ordinea socială* cu cele mai mari limite, din care se naște *ordinea politico-statală și ordinea juridică*, și din care, la rândul ei, se naște ordinea de drept, ordinea publică, punctul central al tuturor acestor ordine fiind "individul", care în mod paradoxal este și singurul ce poate da adevărata măsură a acestora, pentru că el reprezintă temelia lor, adică scopul esențial. *Ordinea de drept* fiind cea mai apropiată de individ, este și cea care îl poate influența cel mai mult.

Ordinea politică, ordinea de stat se referă la caracterul de stat național, suveran și independent prevăzut de Constituție, la modul de organizare a puterii publice și forma de guvernământ. Ordinea de stat (politică) este specifică statului ceea ce face ca ea să nu se confunde cu ordinea de drept [121, p.414]. Cea mai importantă trăsătură a ordinii statale, totuși, nu privește forma lor de guvernare, ci gradul lor de guvernare [135, p. 78].

Axa pe care se sprijină puterea politică în instaurarea unei *ordinii de stat* este principiul separației puterilor în stat.

Astfel, după cum am menționat, orice ordine trebuie impusă prin forță, iar forța aparține unei puteri anume. Ordinea de stat (ordinea politică) care urmărește "conturul" unei ordine sociale ia naștere prin puterea legiuitoare, este executată și aplicată de puterea executivă și este administrată de puterea judecătorească. Echilibrul unei ordini de stat este dat în mod direct de echilibrul puterilor între ele, prin care se încearcă să se păstreze conturul unei anumite ordine

sociale în deplin acord cu drepturile și interesele individului, esența ordinii de stat este principiul separației puterilor.

O examinare atentă a ordinei de stat în România și Republica Moldova ne arată că aceste trei puteri, legislativă, executivă și judecătorească, nu sunt încă în echilibru, că fiecare dintre acestea își amplifică sau își reduce activitatea fiind departe de orice echilibru.

De fapt puterea legislativă exagerează prin umplerea a mii de pagini cu legi care nu-și au originea într-o nevoie socială autentică și care de multe ori se contrazic sau sunt considerate la puțin timp de la adoptare ca fiind proaste și sunt iarăși schimbate, numărul mare al acestora anulând calitatea și eficiența lor.

Puterea executivă exagerează la rândul ei prin emiterea de ”norme metodologice” date în aplicarea și executarea legilor, care de fapt modifică legile, pentru că aceste norme nu pot avea decât un caracter intern ce ține de organizarea executării legilor, ele fiind însă în mod greșit transformate în adevărate părți ce complinesc legile adoptate de legislativ, și care sunt impuse indivizilor ca și niște legi, deși nu au deloc acest caracter.

Alături de cele două puteri, puterea judecătorească și-a redus îngrijorător activitatea de administrare a ordinei de stat la o simplă aparență de legalitate. Această activitate de administrare, înseamnă ”administrarea legilor”, adică urmărirea în permanentă a legitimității sociale care reprezintă în mod esențial scopul pentru care acestea au fost adoptate și pentru care trebuiesc respectate și executate, și nu în ultimul rând activitatea de reglare a societății în raporturile acesteia cu drepturile individuale ale oamenilor. Iar legitimitatea, este starea de conformitate a ordinei sociale cu ordinea politico-statală, a ordinei politico-statale cu ordinea de drept, și a ordinei de drept cu individul și drepturile fundamentale ale acestuia.

Dacă aceste lucruri nu sunt reale, atunci este clar că echilibrul adus de cele trei puteri lipsește din principiul unei ordine sociale.

Mai bine de două decenii Republica Moldova și România se află-n perioada de tranziție. Vechile instituții sunt ruinate, valorile zdruncinate, iar noile valori încă nu sunt înrădăcinate, fiind considerate temporare și trecătoare, conștiința socială a maselor e mobilă și controversată. În aceste condiții, problema menținerii stabilității în societate prin instaurarea ordinii sociale e esențială.

În memoria populației Republicii Moldova e proaspătă amintirea “ordinii sovietice” [136, p. 81], asigurată prin frica oamenilor de putere, o ideologie unică, supunerea instanțelor judecătorești organelor centrale în stat, sărăcia sordidă, imperfecțiunea legislației ce privau cetățenii de libera activitate economică și politică, represiile ca formă a constrângerii. După colapsul regimului totalitarist ordinea socială a fricii și falsității urmează să fie înlocuită de o alta, născută sub auspiciile comune ale naturii și rațiunii [137, p.44].

Calea instituirii ordinii politico-statale democratice este anevoioasă. În procesul stabilirii ordinii sociale democratice, specifice Republicii Moldova, trebuie să ținem cont că deși principiile democrației sunt conforme modelelor occidentale, ele-s adaptate pe un areal posttotalitar, unde procesul de tranziție e în plină desfășurare. Tranziția în Republica Moldova are un caracter dublu. Inițial în Republica Moldova s-a desfășurat o tranziție revoluționară, în urma destrămării URSS și apariția unor noi state fragile cu o orientare democratică. Tranziția reformistă [138, p.32] ca urmare a celei revoluționare, de trecere de la totalitarismul comunist la democrația de tip occidental, de la economia centralizată la economia de piață, se datorează presiunilor latente din partea maselor și a opoziției constructiviste a anilor '90 ai sec. XX.

S-a trecut de la ordinea planificată, bazată pe relații de tip ierarhic caracterizate de comandă la o ordine mixtă spontano-planificată, ce constituie rezultatul dublu mediat al respectării constante al anumitor reguli de conduită, precum și al adaptării acestora la circumstanțele particulare în care indivizii se pot găsi [139, p. 4].

Ordinea politico-statală vizează esența sistemului social-politic al unei anumite societăți, caracterul puterii ei politice, postulând necesitatea ca indivizii să se supună cerințelor de ordine ale sistemului [140, p.32]. De altfel suntem martori, atunci când în pragul alegerilor electorale, ca simbol al unui viitor mai bun, toate partidele promit poporului stabilirea, în caz de învingere, a ordinii și stabilității în țară. Dar ce concret ei subînțeleg prin ordine și care sunt căile de realizare a ei, rămân neclare.

Ordinea politico-statală nu poate fi strict planificată, deoarece în societate persistă devianțe, probleme sociale, perturbări. Ea e caracterizată în totalitatea ei de normele existente, de trăsăturile cele mai generale existente-n societate, de conflictele prezente.

Pentru a fi în măsură să judecăm efectele manifestării și interdependenței puterii politico-statale și ordinii sociale e necesar să reconstituim elementele definitorii al realităților din perioada de tranziție în Republica Moldova:

- s-a stabilit o comunitate politică fragmentată, datorită schimbărilor sociale rapide și mobilizării a noilor grupe în politică, asociate cu dezvoltarea lentă a instituțiilor politice;
- frământările sociale ce au culminat cu greve;
- adaptarea vieții economice la noile structuri agrare și industriale;
- implementarea reformelor social-economice;
- implementarea principiului păcii sociale prin justiție socială.

Republica Moldova se confruntă cu un șir de probleme în calea instituirii ordinii politico-statale, democratice. Atât societatea, cât și puterea este anemică, specific perioadei de tranziție, caracterizate prin mentalitate ideologizată, absența interesului față de politică, ignoranța drepturilor, poziții civice nedezvoltate, cauzate de un nivel scăzut a culturii politice și civice.

Anomia puterii, după cum menționează D. Bencheci, o regăsim în absența separării distincte a puterilor în stat, influența intereselor politice de conjunctură asupra factorului legislativ: incapacitatea traducerii în viață a unor legi, deoarece ele nu corespund realităților obiective social-politice și economice [44, p.89].

Valorile democratice sunt cu greu asimilate de către populația marginalizată, principala cauză fiind sărăcia atotcuprinzătoare. De aceea procesul de socializare, de orientare a acțiunilor indivizilor prin intermediul valorilor este un mijloc mult mai eficient de asigurare a ordinii sociale, decât utilizarea mijloacelor coercitive. De exemplu, libertatea n-a devenit o valoare primordială pentru populația țării. Oamenii preferă s-o sacrifice contra altor valori, așa ca bunăstarea economică, securitatea și liniștea publică. Rolul principal în asigurarea acestor valori revenind puterii de guvernământ. Atunci când majoritatea populației trăiesc cu grija zilei de mâine, ei nu-și mai bat capul cu transformările importante ale societății, fiind preocupați pur și simplu de lucruri minore, dar absolut esențiale pentru situația lor. În această situație nu putem vorbi despre libertatea politică ca valoare primă a societății și nici să pretindem o participare politică activă din partea cetățenilor [44, p.89]. O altă cauză importantă a joasei participări politice este migrația populației (conform ultimelor date statistice aproximativ un milion din numărul populației Republicii Moldova se află peste hotarele țării). Sărăcia sordidă subminează puterea de orice natură ar fi ea, cauzând mereu instabilități și făcând democrația aproape imposibilă [141, p.38].

De ce? Pentru că în această situație populația devine obiect de manipulare a opoziției și a forțelor destabilizatoare din țară. Ambiția de putere a acestora, încercarea de a-și atinge scopul, folosindu-se de puterea mulțimii, de efectele prezumtive care-i sunt atribuite, de vibrarea la unison cu speranțele maselor, ne relatează faptul că luați împreună într-o mulțime, în timpul unei adunări politice, mulțimea-i gata să comită cele mai mari nebunii, să ia o decizie colectivă proastă care, după cum s-a exprimat S. Moscovici, corespunde instinctelor cele mai bestiale [142, p.72]. În aceste condiții mulțimea devine mijloc de realizare a scopurilor de sorginte destabilizatoare a puterii.

Prezența latentă a crizelor sociale și economice duc la apariția devianțelor: corupția, criminalitatea, consumul de droguri, prostituție. Această dereglare masivă antrenează dezintegrarea sistemelor sociale. Se vorbește de "ieșirea din criză" când indicatorii - reper a-i funcționării sociale par să afișeze o stabilizare sau o nouă regularitate [143, p.12].

În Republica Moldova aceste ieșiri din criză sunt latente și susceptibile, cele mai persistente fiind crizele de neadaptare la noile realități social-politice, crizele de asimilare a valorilor democratice, criza economică profundă. În aceste condiții, mijlocul principal de

asigurare de către putere a ordinii sociale sunt reformele, transformarea democratică treptată a societății.

O reformă trebuie să cuprindă cu necesitate trei elemente:

- o realitate care trebuie reformată ca punct de plecare;
- o stare nouă care trebuie realizată ca țintă și de ajuns;
- mijloacele potrivite pentru această realizare.

Totodată problemele sociale existente pot fi soluționate prin schimbarea comportamentului indivizilor prin intermediul adaptării politicii puterii de guvernământ la elaborarea: practicilor de asistență socială, securității sociale și asigurării sociale, a acțiunilor întreprinse de factorii de control social [144, p.200].

Ordinea politico-statală e emanația puterii, dar și a consensului social. Aspectul cel mai important al ordinii sociale e reprezentat de conservarea puterii care-și impune autoritatea și-și promovează interesele prin intermediul instituțiilor de control social.

Pentru a amplifica o ordine statală de sorginte democratică, puterea politică ar trebui să contribuie la realizarea unui șir de clauze:

- elaborarea procedurilor eficiente, rezonabile pentru aplanarea și reglarea conflictelor politice;
- un grad înalt de participare populară în problemele publice, paralel cu creșterea culturii civice și politice;
- puterea să se bazeze pe loialitatea cetățenilor;
- capacitatea de coagulare socială trebuie să se extindă și să se îmbunătățească în aceeași proporție cu care crește egalitatea participării politice;
- creșterea schimbărilor economice și sociale profunde - progresul învățământului și educației, industrializarea, extinderea accesului la mass-media - ce duc la maturizarea conștiinței politice, multiplică cerințele politice, largesc participarea politică [44, p.91].

Pentru statele în tranziție, problema menținerii ordinii politico-statale a devenit de o însemnătate deosebită, mai ales în condițiile în care promovarea democrației, a pluralismului opiniilor, duc la o diversitate a comportamentelor sociale. În aceste condiții, afirmarea statului de drept, simultan cu revigorarea societății civile și a unei puteri politice democratice, dă o nouă dimensiune și o funcționalitate benefică ordinii și spațiului democratic ordonat [44, p.91].

Dreptul Constituțional definește statul drept un sistem organizațional, care realizează în mod suveran conducerea unei societăți (a unui popor stabilit pe un anumit teritoriu), deținând în acest scop atât monopolul creării, cât și monopolul aplicării dreptului. Statul este:

- o organizație politică a societății cu ajutorul căreia se realizează conducerea societății;
- o organizație care deține monopolul creării și aplicării dreptului;

- o organizație care exercită puterea pe un teritoriu determinat al unei comunități umane;
- o organizație politică a deținătorilor puterii de stat care, în exclusivitate, poate obliga executarea voinței generale, aplicând, în caz de necesitate, forța de constrângere [145, p.12].

Statul, într-o formulă mai simplă, este definit de Teoria Generală a Dreptului prin referire la trei elemente componente: națiunea (popor), teritoriul și puterea publică [17, p. 55-56].

Pentru existența juridică a unui stat nu este suficient ca acesta să posede un teritoriu și o populație. Pe lângă aceste două elemente este nevoie și de o guvernare efectivă, de o putere publică [146, p. 68]. În literatura juridică și politică, pentru desemnarea acestui ultim element al statului se utilizează fie termenul de „putere publică (de stat)”, fie cel de „autoritate publică”. Aici adăugăm că semnele enunțate sunt necesare pentru definirea politică și juridică a statului, însă nu putem admite că definindu-l doar din aceste perspective se poate asigura funcționalitatea și viabilitatea statului pe termen lung. Dacă aceste două laturi ale definirii statului sunt întrunite, pentru ca el să existe în mod continuu și să își poată asigura funcționalitatea politicului și juridicului în continuare, este absolut necesar o ordine juridică de asigurare a activității puterii politice. Baza normativă este absolut necesară și pentru că unul din semnele statului nominalizate mai sus, și anume populația să se bucure de drepturile și libertățile reglementate legal în mod eficient, de condiții de activitate reglementate juridic și care se desfășoară în baza regulilor prescrise obligatorii, ceea ce urmează a fi asigurat de autoritățile publice, tot prin intermediul elementelor ce constituie ordinea juridică a statului. În același timp, o ordine juridică eficientă întotdeauna va fi o premisă de determinare a populației să rămână pe teritoriul statului și să formeze în continuare acel semn indispensabil al statului. În condițiile ineficienței elementelor ce constituie ordinea juridică, în mod foarte simplu și inevitabil se ajunge la destrămarea statului [147, p.128].

Anterior menționam că un semn obligatoriu al statului este autoritatea publică, fiind aici vorba de instituții care exercită funcțiile guvernării asupra unei colectivități sau asupra unui teritoriu în virtutea deținerii unei legitimități statale și a mijloacelor necesare de constrângere proprii puterii publice.

În acest context, Ș. Tămaș definește puterea publică ca fiind ansamblul organelor de stat susceptibile de a lua decizii politice. Instituții politice superioare create prin Constituție, al căror statut este fixat prin legi (Parlamentul, Guvernul etc.) [88, p. 204].

Puterea politică se distinge de alte forme ale puterii prin aceea că ea se manifestă numai în societățile în care există diferențiere socială între cei ce conduc și cei conduși. Puterea publică are trăsăturile sale specifice:

- puterea publică este o putere juridică (are caracter normativ). Cei care o exercită sunt impuși să exercite puterea prin elaborarea și aplicarea normelor de drept;

- posedă calitățile de continuitate și permanență. Prerogativele sale aparțin autorităților publice și nu guvernanților;

- pretinde să exprime interesul întregii societăți, deși uneori se află în serviciul unei clase sociale sau unui grup social restrâns (stat capturat);

- este o putere organizată în mecanismul de stat. Elementele mecanismului de stat sânt bine structurate, sânt constituite dintr-un grup special de persoane investite cu atribuții deosebite și posibilitatea de a recurge la forța de constrângere a statului. grupurile date sânt formate în modul prevăzut de legislația statului respective[145, p.13-14].

Uneori, pentru a desemna ”puterea politică”, „puterea de stat” se utilizează termenul de „suveranitate”. Numeroase constituții și documente internaționale nu echivalează noțiunea de „suveranitate” cu cea de „putere de stat”, ci o consideră un atribut al „poporului” sau al „națiunii”. Deseori însă „suveranitatea” este utilizată pentru a sublinia calitatea supremă a puterii de stat [148, p. 204].

În conformitate cu poziția autorilor B. Negru și T. Drăganu, suveranitatea este dreptul statului de a conduce societatea, de a stabili raporturi cu alte state. În acest sens suveranitatea poate fi de două feluri:

Suveranitatea internă subliniază faptul că în interiorul statului nici o altă putere socială nu este superioară puterii statului. acest aspect al suveranității este numit și *supremația puterii de stat* [17, p. 62].

Suveranitate externă – însușirea autorităților publice de a reprezenta statul în raporturile sale cu alte subiecte de drept internațional în condiții de egalitate și fără vreun amestec din afară. Se manifestă în dreptul de a încheia convenții și tratate internaționale, de a trimite și a primi reprezentanți diplomatici [148, p. 204].

Or, din cele enunțate vedem cât de importantă este conexiunea dintre stat și drept, respectiv dintre stat și ordinea juridică a acestuia. Mai mult decât atât, *suveranitatea statului sau întinderea acesteia ne reprezintă indicele primordial al întinderii împuternicirilor statului de stabilire a ordinii juridice proprii fără influențe din exterior.*

Gânditorii antici au abordat din perspective teoretice conexiunea statului cu dreptul și cu ordinea stabilită prin actele normative. Astfel, pe parcursul evoluției timpului numeroase au fost lucrările ce au reflectat într-o manieră sau alta relația dintre drept și stat, dintre ordinea din interiorul statului și funcționalitatea acestuia.

În ceea ce privește suveranitatea statului și conexiunea acesteia cu ordinea juridică a statului, o reflectare teoretică bine pusă la punct a acestei probleme o regăsim în opera lui H. Kelsen, care reușește o analiză absolut inedită a conexiunii dintre suveranitatea statului și ordinea juridică ca fenomen indispensabil funcționării statului.

În acest context, menționăm că pentru H. Kelsen, suveranitatea statului poate fi examinată exclusiv în raport cu ordinea juridică. Orice discuție referitoare la stat și suveranitatea acestuia trebuie dusă prin prisma personificării ordinii juridice a statului, întrucât anume ordinea juridică este o expresie, o consecință sau un efect al statului și nicidecum nu invers. Dacă conceptul de suveranitate ar fi studiat exclusiv ca un fenomen normativ, atunci cum ar trebui acesta conceptualizat? Problema respectivă s-a soluționat prin abordarea dualistă a statului sau divizarea acestuia în două domenii: normativ și social-faptic. În partea ce ține de domeniul normativ sau de jure, statul este abordat ca un fenomen-creație a dreptului, sau altfel spus, o personificare juridică a unui fenomen social. Pe de altă parte, în ceea ce ține de domeniul *de facto*, statul este abordat ca un fenomen social sau obiect al cunoașterii cauzale [31, p.17].

Totuși puritatea spre care tinde doctrina lui Kelsen nu poate accepta astfel de teorii dualiste care sunt incoerente din perspectivă epistemologică.

H. Kelsen insistă că din perspectivă juridică statul și dreptul trebuie să reprezinte unul și același fenomen, afirmând că: ...întrucât statul reprezintă un obiect al cunoașterii juridice și întrucât în general teoriile constituționaliste există, statul, prin natura sa trebuie să fie juridic, adică să reprezinte ordinea juridică în persoană sau să fie cel puțin o parte a acesteia. Mai mult decât atât, deoarece nimic altceva decât dreptul nu poate fi considerat a fi juridic, statul înțeles și conceptualizat juridic reprezintă dreptul, deci ordinea juridică din interiorul acestuia [31, p.11-12].

Altfel spus, dacă examinăm statul ca entitate suverană, atunci în mod obligatoriu trebuie să luăm în considerație și suveranitatea ordinii juridice. Însă întrucât *Rechtsstaat* este și el subiect al obligațiilor juridice, există multiple argumente să se afirme că statul totuși este doar o parte a ordinii juridice. Or, simpla circumstanță care indică asupra calității statului de a fi subiect al obligațiilor juridice, indică asupra ideii că există ceva superior în raport cu ceva inferior, adică o ordine juridică ca fenomen integru și o parte a acestei ordini juridice la care ne referim anume în această situație. Și bineînțeles că din atare perspective deducem că această parte a ordinii juridice se va supune și se va integra în perfectă armonie cu ordinea juridică integră, avută în vedere ca fenomen juridic superior.

Astfel, H. Kelsen menționa că *doar o ordine care nu se supune nici unei alte ordini, doar o ordine completă și împlinită care le supune și le include pe toate celelalte ordini posibile și existente este o ordine suverană. Astfel, statul în calitate de concept juridic este suveran doar dacă coincide cu această ordine juridică completă sau comprehensivă*[31, p.12].

Teoriile constituționale convenționale găsesc a fi problematică identificarea suveranității cu dreptul în virtutea asocierii puterii de facto cu suveranitatea, adică asocierii unui fenomen pur normativ cu altul absolut real, *de facto*.

Probleme se ivesc și dacă definim formal statul ca un obiect normativ ce aparține sau derivă din ordinea juridică existentă și totodată este o entitate legală - titular al obligațiilor de natură juridică ce derivă din aceeași ordine juridică [149, p. 132]. Contradicția aparentă este soluționată prin personificarea fictivă a statului în două obiecte distincte ale cunoașterii: un sistem de norme obiectiv valide și un subiect ce își conformează comportamentul acestui sistem de norme în vigoare. De aici, derivă și o eventuală complicație a înțelegerii felului în care statul își poate stabili și înseși norme juridice obligatorii a fi respectate, iar în acest sens, H. Kelsen afirmă că teoria care studiază fenomenul respectiv, trebuie pur și simplu să prezinte și cerceteze contradictorialitatea fenomenului dat într-o ordine consistentă din punct de vedere logic.

Tot H. Kelsen menționează în acest context că aceasta este o contradicție aparentă. Personificarea statului cu drepturi și obligații este doar o metaforă utilizată întru accentuarea unității normelor ce stipulează aceste drepturi și obligații. Menționând faptul că statul este deținător de obligații și despre acestea în parte ar însemna că ne referim la stat, care ca expresie antropomorfă a unității sistemului de norme legale este totodată un subiect legal cu responsabilități și îndatoriri proprii. Kelsen menționează că a vorbi despre stat ca subiect al ordinii juridice și ca autoritate supremă, care totodată este ținut să se supună literei legii, reprezintă doar o mică imperfecțiune estetică, o ficțiune ce face posibilă elaborarea teoretică a statului care își elaborează și însăși obligațiuni [31, p.18].

Așa cum vedem din cele menționate, suveranitatea statului este în strânsă legătură și interdependență cu fenomenul ordinii juridice. Se ajunge chiar la catalogarea ordinii juridice drept suverană. Astfel, ordinea juridică a unui stat suveran este în consecință o *ordine juridică suverană*.

Din perspectivele teoriei lui Kelsen, dreptul pozitiv este caracterizat ca fiind *distinct* de morală, politică, religie, natură etc. și *independent* în raport cu alte sisteme normative, ceea ce denotă componentele suveranității ordinii juridice [31, p.18-19].

Acest lucru semnifică faptul că prerogativa de legiferare pe teritoriul statului revine exclusiv autorităților acestuia și orice interferență a altor subiecte din exterior ar încălca în primul rând suveranitatea statului, fapt ce este condamnat atât de acte normative interne, cât și acte normative internaționale. Iar acest lucru este valabil pentru statele suverane, așa cum putem deduce din cele relatate mai sus. Atunci când vorbim de teritorii ocupate sau de teritorii ce se află sub tutela autorităților altui stat, simplul statut juridic al acestora indică asupra faptului că suveranitatea nu este un element specific acestora, iar în consecință ordinea juridică a acestora este una specifică. Mai mult decât atât, specificul ordinii juridice este de a fi stabilită de autoritățile statului-tutelă, sau de a fi corectată, ori ajustată la exigențele acestuia. În plus, de

fiecare dată se remarcă că toate teritoriile aflate sub tutela altor state au o ordine juridică armonizată cu cea a statului-tutore.

Revenind la abordarea teoretică de mai sus, reiterăm ideea precum că o modalitate uzuală de testare a suveranității unui stat este de a verifica până unde se întinde autonomia legislativă a acestuia, adică de verificare a faptului dacă statul dispune de abilitatea și prerogativa de a-și stabili propria ordine juridică. Iar, în consecință, dacă se stabilește că statul își organizează în mod independent propria ordine juridică, el se bucură de suveranitatea sa atât pe plan intern, cât și pe plan extern [150].

Astfel, ordinea juridică a statului suveran, sau ordinea juridică suverană a statului are proprietatea de a fi originală și de a nu reprezenta o derivată dintr-o oarecare altă ordine juridică. Totuși, în contextul creării și funcționării Uniunii Europene, au apărut mulți oponenți care susțin că suveranitatea statelor ce devin sau vor deveni membri ai UE. va fi afectată, iar în consecință ordinea juridică a acestora nu va mai fi una suverană ci una derivată dintr-o ordine juridică superioară – ordinea juridică a Uniunii Europene. Ne vom referi la anumite detalii ce țin de combaterea acestor poziții în unul din compartimentele ulterioare ale lucrării. Iar în contextul prezentului compartiment dorim să menționăm, reiterând cuvintele lui B.-Boutros Ghali, că o cerință intelectuală majoră a prezentului este să regândim problematica suveranității nu să-i slăbim esența... și să recunoaștem că poate îmbrăca noi forme și realiza mai multe funcțiuni[151, p.98-99].

Totuși, după H. Kelsen, ordinea juridică poate fi originală exclusiv într-un sens pur normativ.

A percepe statul ca o ordine, ba mai mult decât atât, ca o ordine juridică și a înțelege independența ca o specificitate a acestei ordini, înseamnă a recunoaște această ordine drept supremă și a accepta ideea că validitatea acesteia nu necesită dovezi suplimentare [31, p.6].

Conform lui H. Kelsen el elaborează o construcție teoretică numită teorie normativă a suveranității, în baza căreia și noi putem găsi ordinea juridică ca o emanație a suveranității statului.

De menționat că din perspective pur teoretice, ordinea juridică nu echivalează cu efectivitatea dreptului pozitiv, așa cum aparent am fi înclinați să credem. Conform teoriei lui Kelsen, sistemul care reprezintă ordinea juridică este un set de propoziții teoretice introduse din baza normativă, iar ordinea juridică în sine nu implică nicio formă de putere *de facto*[152, p.20]. Așa cum se poate vedea în textul altui compartiment al lucrării de față, sistemul ordinii juridice este caracterizat de două componente ale suveranității acestuia: distincție și independență în raport cu alte sisteme normative. Iar, în ceea ce privește corelația acestora cu suveranitatea statului, întrucât ordinea juridică este studiată de știința dreptului, se concluzionează că

suveranitatea statului se identifică cu pozitivitatea dreptului. Pozitivitatea dreptului în raport cu ordinea juridică ne denotă faptul că o normă poate fi identificată ca parte a ordinii juridice a statului căruia îi aparține.

Această normă juridică se identifică prin coborârea tuturor nivelelor sistemului ordinii juridice, astfel încât se ajunge la ultimul izvor de drept concret în care-și are sediul juridic acea normă. Acest din urmă act normativ este pentru H. Kelsen norma originară, care pune temelia unității și specificității ordinii juridice propriu-zise[31, p.3].

Suveranitatea statului pe de altă parte, indică asupra supremației ordinii juridice care include toate ordinele și subordinele delegate și care este inclusă în aria de normativitate a statului. Acesta - statul - la rândul său, este subiect al acestei ordini juridice unice [31, p.3].

Dreptul este o anumită ordine, o organizare a forței, forță ce poate fi mobilizată de către cei ce reprezintă statul, adică organele de administrare a acestuia. Această aptitudine conferită de drept celor ce conduc statul echivalează cu punerea în aplicare a unei violențe suverane pe un teritoriu ce conferă puterea sa statului: adică îi permite acestuia să influențeze, să determine într-un anume fel comportamentele sociale. Totuși aici nu se are în vedere o violență brutală și necontrolată, ceea ce de fapt și distinge puterea statului de alte raporturi de putere [153, p.201-218]. Acest fenomen este reglementat juridic în cadrul statului, ceea ce înseamnă că subiectele ce exercită puterea sunt abilitate să o facă în virtutea ordinii juridice existente. Această ordine juridică îi împuternicește să creeze norme și să le aplice.

În concluzie, menționăm că ordinea politico-statală vizează esența sistemului social politic al unui stat, caracterul puterii politice, postulând necesitatea ca indivizii să se supună cerințelor de ordine a sistemului. Ordinea statală se referă la caracterul de stat național, suveran și independent prevăzut de Constituție, la modul de organizare a autorităților publice, la forma și gradul de guvernământ al statului ca trăsătură de bază.

De asemenea menționăm că semnele fundamentale ale statului sunt necesare pentru definirea politică și juridică a statului, însă nu putem admite faptul ca definindu-l doar din aceste perspective să se poată asigura funcționalitatea și viabilitatea statului pe termen lung. Dacă aceste două laturi ale definirii statului sunt întrunite, pentru ca el să existe în mod continuu și să își poată asigura funcționalitatea politicului și juridicului în continuare, este absolut necesar o *ordine juridică de asigurare a activității statului*. Baza normativă este absolut necesară și pentru ca unul din semnele statului nominalizate mai sus, și anume populația să se bucure de drepturile și libertățile reglementate legal în mod eficient, de condiții de activitate reglementate juridic și care se desfășoară în baza regulilor prescrise obligatorii, ceea ce urmează a fi asigurat de autoritățile publice, tot prin intermediul elementelor ce constituie ordinea juridică a statului. În același timp, o ordine juridică eficientă întotdeauna va fi o premisă de determinare a populației

să rămână pe teritoriul statului și să formeze în continuare acel semn indispensabil al statului. În condițiile ineficienței elementelor ce constituie ordinea juridică, în mod foarte simplu și inevitabil se ajunge la destrămarea statului.

Astfel, suveranitatea statului sau întinderea acesteia ne reprezintă indicele primordial al întinderii împuternicirilor statului de stabilire a ordinii juridice proprii fără influențe din exterior.

3.2. Ordinea judiciară - subsistem al ordinii juridice și integrarea ei în sistemul ordinii statale

Doctrina juridică cunoaște o multitudine de cazuri în care două sau mai multe instituții sau fenomene juridice stabilesc prin natura lor niște interconexiuni grație cărora poate fi înțeleasă și mai bine esența fiecăreia dintre ele. Este și cazul ordinii juridice ca fenomen cercetat de doctrina juridică și cel al ordinii judiciare, care mereu a fost în atenția doctrinarilor de domeniu și care nu încetează să dobândească o actualitate tot mai mare odată cu trecerea timpului. Statul de drept implică ideea că la toate nivelele libertatea de decizie a organelor de stat a celor două puteri: legislativă și executivă să fie limitată de existența normelor juridice al căror respect e garantat prin intervenția unui judecător și instituirea în societate a unei ordini judiciare.

Ordinea judiciară, rezidă în ansamblul hotărârilor pronunțate de către jurisdicțiile ordinare și speciale dintr-un stat, printr-o activitate numită justiție. Aici termenul „justiție” are înțelesul de prerogativă a statului suveran de a pronunța dreptul prin instituțiile sale abilitate să o facă. Totalitatea instituțiilor abilitate să pronunțe dreptul într-un stat realizează o funcție judiciară, prin care impune *ordinea judiciară*. Funcția judiciară este materializată prin mai multe feluri de jurisdicție:

a) *jurisdicția contencioasă*. Existența unei pretenții ce antrenează un litigiu între două părți cere acțiunea procedurii contencioase;

b) sub aspectul materiei supuse judecății, *jurisdicția* este *civilă* (are ca obiect o pretenție civilă), *penală* (are ca obiect o faptă cu caracter ilicit penal), *administrativă* (contenciosul administrativ) și *constituțională* (cu scopul să exercite controlul asupra constituționalității legilor, (art. 144 din Constituția României);

c) după amplitudinea atribuțiilor conferite diferitelor autorități judiciare, *jurisdicția de drept comun* (ordinară) și *jurisdicția specială* (*jurisdicția minus plena*);

d) după regulile aplicabile litigiului supus judecății, *jurisdicția de drept* și *jurisdicția în echitate* (permisă în România în mod expres în cadrul procedurilor arbitrate). În jurisdicția de drept judecătorul trebuie să aplice reglementări juridice deja existente, în jurisdicția în echitate sunt incidente reguli care se originează în sentimente de echitate, naturală, corespondente

concepțiilor morale, politice, economice dominante în societatea în care judecătorul trăiește [86, p.263].

O altă opinie, referitor la conceptul de ordine judiciară o are C. Danileț, care consideră că ceea ce se referă la activitatea magistraților este ordine judiciară, pe când sistemul juridic (ordinea juridică) este mai larg deoarece el privește nu numai magistrații ci și poliția judiciară, avocații, grefierii, executorii, notarii, lichidatorii, experții, inspectorii de integritate etc. [26]. Nu acceptăm ideea, deoarece ordinea juridică semnifică un ansamblu de norme și instituții juridice, precum și modul de reglementare prin astfel de norme, pe când activitatea celor nominalizați este o activitatea judiciară realizată într-o ordine judiciară.

Conform Constituției române, *jurisdicția cuprinde - în sens larg* - toate organele cărora legea le atribuie calitatea de a o exercita, iar *în sens strict* - instanțele judecătorești cărora li s-a fixat atribuția de a soluționa litigii, în afara celor care - prin dispoziții exprese ale legii - sunt date altor organe. Jurisdicția înfăptuită de instanțele judecătorești se înfăptuiește printr-o procedură reglementată de Codul de procedură (civilă, penală) și include atât atributul de a judeca de către organele abilitate, cât și atributul de a executa hotărârile pronunțate. Principiile ce aparțin organizării judecătorești ar fi: monopolul de stat, autonomia organelor judecătorești, permanența și caracterul sedentar al instanțelor, colegialitatea organelor judiciare, dublul grad de jurisdicție și unitatea funcției jurisdicționale. Având în vedere mijloacele de restabilire a ordinii de drept, acestea sunt: executarea silită în jurisdicția civilă, aplicarea pedepselor în jurisdicția penală, aplicarea sancțiunilor contravenționale sau disciplinare în jurisdicția administrativă, declararea neconstituționalității legii de către Curtea Constituțională în jurisdicția constituțională etc. [86, p.263].

Vom reține că în jurisdicția civilă acțiunea aparține titularului (persoană fizică sau juridică) unui drept subiectiv patrimonial sau personal nepatrimonial, unui interes legitim, pe când în jurisdicția penală acțiunea aparține statului.

O opinie clară a sensului ordinii judiciare o regăsim la prof. Gh. Mihai și R. Motică. Conform opiniei autorilor nominalizați ordinea judiciară este realizată în structuri particulare de la un sistem judiciar la altul. Astfel, în Marea Britanie există curți de ținut, înalte curți, Curțile de Apel, Curtea Supremă Judiciară, Camera Lorzilor. Instanțele judecătorești din România sunt, conform Legii nr. 92/1992: Curtea Supremă de Justiție, Curțile de Apel, Tribunalele și Judecătoriile, la care se adaugă instanțele militare. Judecătoriile reprezintă baza sistemului judiciar din România și judecă pricinile numai în primă instanță; ele funcționează pe circumscripții stabilite de Guvern. Ele judecă toate procesele și cererile în afara celor date de lege în competența altor instanțe.

Parlamentul - putere legislativă - este o structură politică în care partidele politice, grupurile și indivizii își caută propriile avantaje prin reglementările ce urmează a fi adoptate, actele normative adoptate sunt rezultate ale unor concesi și compromisuri ale „mandatarilor suveranității poporului”. A susține că legile votate de Parlament exprimă și caută să servească voința poporului este o naivitate lesne de dovedit. Nu puține sunt legile care, dimpotrivă, sfidează această voință. Or, tocmai de această realitate elementară ține *justiția constituțională*, activă prin controlul de constituționalitate a actelor legiuitorului. Ea „reglează” ordinea prin declanșarea unor proceduri complementare de reexaminare a legii, indică legiuitorului ce anume are de soluționat în cadrul acestor proceduri, iar în cazul unui verdict de constituționalitate impune promulgarea legii. Se poate discuta dacă asupra ordinii constituționale Curtea Constituțională intervine în chip definitoriu sau ca o contribuție condițională necesară, nu șt suficientă. Este de meditat dacă actele juridice ale Curții Constituționale pot fi socotite ca izvoare indirecte de drept pozitiv [86, p.263].

Codurile juridice corelează ordinea publică și bunele moravuri. În opinia lui Gh. Mihai, aceste „bune moravuri” privesc regulile de conduită izvorâte din experiența socială îndelungată, aparținute sferei lui *patrios*, pe care conștiința unei comunități naționale le-a cristalizat și cere a fi respectate. Evident, dreptul pozitiv nu poate ignora „moravurile bune”, cele generale ale societății, dincolo de particularități ale moralelor ocazionale, căci el trebuie să realizeze justiția, iar ideea justiției nu aparține exclusiv spațiului lui, fapt care l-ar instaura într-o precaritate periculoasă. Chiar și dacă este numai contrară bunelor moravuri, ea este nulă și desființează convenția ce depinde de dânsa [86, p.263-264].

În absența energiei moravurilor bune, generale, probabil că dreptul pozitiv ar fi vulnerabil la atacurile anarhiei și într-atâta de fragil încât s-ar preda forței armelor, violențelor de tot felul, într-adevăr, căci „bunele moravuri” poartă principii de normativitate complexă social, pe care le transmite în principiile dreptului, iar anarhia este tocmai refuzul oricărui arheu, a oricărui principiu de normalitate. Or, cum normalitatea este purtătoarea unei puteri, norma nu numai califică, dar și exercită o coerciție pentru a menține sau a repune în realitatea socială ordinea juridică a puterii [86, p.236].

Această observație a autorului Gh. Mihai și R. Motică are consecințe practice: judecătorul nu poate ignora subtilitatea că prin decizia sa participă nu doar la substanța ordinii de drept, ci a aceleia de ordine a moravurilor bune. Termenul „moravuri bune” fiind ambiguu, este criticabil. Într-adevăr, funcția judecătorului are caracter social; chiar prin soluționarea unui litigiu particular, el servește tot ordinea normativă generală. Prin urmare, „bunele moravuri” privesc moravurile sociale, generale în comunitate, ceea ce ar sugera că societatea în care trăiește el are

și moravuri rele. Aceasta este fals: care ar fi „moravurile rele” generale ale comunităților române sau germane sau argentinene? Și dacă sunt, cine le decide calificativul? [86, p.236]

Pe de altă parte, chiar dacă adjectivul „bune” ne trimite cu gândul la morală, aceasta nu are de ce să ne surprindă, căci dreptul pozitiv, desprins de morala comunității pentru care subzistă, nu-și poate întoarce spatele acesteia. Dreptul pozitiv afgan nu are cum să coincidă cu dreptul pozitiv din SUA sau din România, fiind el nu doar elementul central al conștiinței juridice afgane, ci și în interdependență cu regulile și principiile morale ale societății afgane. Dar „moravurile bune” nu sunt doar de natură morală, ci și religioasă și atunci, a impune comunității afgane reguli juridice românești sau columbiene sau finlandeze nu este numai inefficient, ci și arbitrar; morala concretă a unei comunități interpenetrează cu principiile, valorile și regulile ei religioase [86, p.236].

Ordinea, deci ar fi una din legile importante ale universului, fiind o idee de ordine universală conduce inevitabil la ideea unității lumii. În cele din urmă am ajuns la concluzia că atât ordinea morală, cât și cea judiciară sunt create prin reguli sau legi [134].

Unde este societate există justiție: vechiul dicton latin, poate fi considerat un autentic principiu de înțelegere a temei noastre; el deschide calea dezvoltărilor ei sociologice, filosofice și juridice, întemeiază teorii de Sociologia dreptului, Filosofia dreptului, Teoria dreptului. Însă putem formula și altfel, unde este societate este ordine. Societatea și ordinea nu pot fi despărțite; sau, de ce n-am spune-o, ordinea este în temeiul natural al omului, ființă trionfică - biopsihosocială - este în natura ordinii să fie în societate [86, p.236].

Pentru o apărare eficientă a valorilor fundamentale ale omului este necesar ca statul să intervină și să includă în sfera sancțiunii acele situații ce devin periculoase pentru ordinea juridică. Asigurarea ordinii juridice se realizează prin vastă activitate desfășurată de organele specializate, care folosesc în acest scop un complex de căi, metode și mijloace de natură să înfăptuiască justiția.

Deci, noțiunea de ordine judiciară și ordine juridică sunt apropiate, interdependente, în același timp ele nu trebuie confundate. Cu toate acestea dacă se admite că ordinea judiciară nu se identifică cu ordinea juridică, nu urmează că aceste noțiuni sunt contradictorii; ele pot și trebuie, chiar până la un anumit punct să coincidă, prima reflectându-se mult sau mai puțin adecvat în cea de a doua.

După cum am menționat, ordinea judiciară rezidă în ansamblu hotărârilor judecătorești pronunțate de către instanțele de judecată printr-o activitate numită justiție. Aici, termenul „justiție” are înțelesul de o prerogativă a statului suveran de a impune o ordine judiciară.

Dacă analizăm doctrina juridică această concluzie se dovedește ca fiind adevărată, întrucât, din conținutul aprecierilor pe care le oferă conceptele cercetate, rezultă că în lungi perioade

de timp, cele două noțiuni au apărut confuze și reduse practic la una singură: să considerat că "just" e tot ce e "stabilit" [33, p. 36].

Giorgio del Vechio, reflectând asupra conceptelor de justiție, legalitate, ordine stabilită și asupra prejudecăților filozofilor, nota ca tipic, în acest sens, este raționamentul lui Socrates în "criton" și este memorabil, de asemenea cum Toma D'aquino a tratat această problemă [45, p. 37].

Astfel, dacă un imbold oarecare al conștiinței individuale ar fi suficient pentru a justifica infracțiunea și răsturnarea ordinii juridice stabilite, consecința ar fi nu instaurarea unei justiții mai înalte, ci imposibilitatea oricărei instaurări din pricina incertitudinii perpetue a bazelor sale. Justiția însuși impune să se recunoască și să se salveze, înainte de toate acel "dram" de justiție care trebuie să fie încorporat în sistemul juridic în vigoare, oricare ar fi imperfecțiunile ei. Fără a nesocoti acest izvor, nucleu vital, el trebuie elaborat în numele sistemului, pentru al putea duce la cea mai mare dezvoltare [45, p. 37].

Analizând conexiunea dintre ordinea juridică - ordinea judiciară (justiție), ajungem la concluzia că într-adevăr ordinea juridică, în ansamblu, ca și normele juridice, în particular, de unele singure sunt fără putere, iar pentru a le da această putere, alături de alte garanții juridice intervine și justiția (ordinea judiciară), fără de care viața ar fi imposibilă.

Ordinea juridică reprezintă totalitatea surselor ce constituie izvoare de drept aplicabile în cadrul statului. Pe de altă parte ordinea juridică dacă este respectată așa cum este ea constituită, generează și ordinea judiciară, dar pentru asigurarea ordinii judiciare este insuficientă existența simplă a izvoarelor normative. Or, ordinea juridică în sine, în sensul exprimat de noi la începutul textului curent, nu poate garanta ordinea judiciară în stat. Ordinea judiciară va fi asigurată dacă cei ce realizează justiția vor avea un înalt grad de responsabilitate socială și juridică.

Anume atitudinea responsabilă față de conduita subiectului și corelarea acesteia cu litera legii fac ca ceea ce include în sine ordinea juridică să fie o premisă a ordinii de drept, o premisă absolut necesară.

Relativ la termenul de responsabilitate, teoria dreptului îl vizează mai mult: ca pe o premisă psihologică a răspunderii, dar nu ca pe o atitudine a subiectului în raport cu sistemul normativ. Dacă ne-am comportat conform normelor juridice, ne-am îndeplinit pozitiv responsabilitatea asumată, iar dacă, dimpotrivă, nu ne-am conformat normelor juridice, vom fi trași la răspundere conform legii.

Descoperirea acestor premise, condiții și atitudini ne îndeamnă să cercetăm temeiurile, structura, principiile, funcțiile și scopurile atât ale răspunderii, cât și ale responsabilității juridice, astfel vom înțelege că responsabilitatea și răspunderea juridică își au rădăcinile în responsabilitatea și răspunderea socială, iar analiza acestor concepte va deschide drumul spre

fundamentarea unei profunde teorii științifice a răspunderii juridice. Deci, teoria răspunderii juridice poate fi explicată, definitivată numai sub aspectul responsabilității și răspunderii juridice, ca două fenomene distincte [154, p.16]. Iar în consecință, nu poate fi negată calitatea de principiu general al răspunderii juridice cea a principiului responsabilității.

Pentru a face o paralelă cu ceea ce determină doctrina autohtonă și cea românească în sensul precăutat de noi vom face referire la capacitatea de a răspunde. Or, în doctrina și legislația autohtonă, românească, rusă etc. există noțiunea respectivă având menirea de a determina condițiile în care un subiect sau altul are capacitatea de a răspunde sau, altfel spus, va fi tras la răspundere juridică drept consecință a violării unei norme juridice.

Responsabilitatea juridică așa cum ne interesează pe noi în lucrarea de față, este asociată cu o stare psihică de luciditate, adică o conștientizare a faptei și a consecinței sau a consecințelor ce pot fi provocate de faptă de către făptuitor. Or, statuarea faptului că principiul responsabilității este total diferit de abordarea clasică a responsabilității de diverse domenii și nu exclusiv de cel juridic ar constitui o eroare totală, întrucât capacitatea de a răspunde presupune anume starea psihică ce permite să se conștientizeze fapta și consecințele. Drept urmare, principiul responsabilității presupune respectarea condiției de tragere la răspundere a subiectului care conștientizează ce face și ce efecte produce fapta sa.

Așa cum se menționa anterior, doctrina franceză anume statuează acest principiu al responsabilității în calitate de principiu al răspunderii juridice [155, p.111]. Deși este destul de complicată delimitarea respectivului principiu de răspunderea juridică propriu-zisă, întrucât limba franceză operează cu noțiunea de *responsabilite* atât pentru a indica responsabilitatea cât și pentru a indica răspunderea. Astfel, limbajul juridic francez, utilizează sintagma de *principe de responsabilite* pentru a indica principiul responsabilității dar concomitent și un oricare alt principiu al răspunderii juridice atunci, când face referire la un singur principiu al răspunderii, pluralul obligând la utilizarea sintagmei *les principes de responsabilite*.

Din cele expuse rezultă delimitarea responsabilității cu sensul ei general în două categorii importante pentru domeniul dreptului în general și pentru cel al răspunderii juridice în special: responsabilitate juridică și principiu al responsabilității.

Responsabilitatea implică pentru orice ființă umană rațiunea și liberul arbitru. Astfel, în măsura în care persoana dispune de liberul arbitru, ea are forța de decizie vis-a-vis de comportamentul său, este liberă în a alege ce face și ce nu face, respectă sau nu respectă prescripția normei juridice. Astfel, îmbinarea ordinii juridice progresiste cu libertatea de a alege corect între opțiunile nominalizate ajung să genereze responsabilitate juridică. Trăind în societate ființa umană este obligată să dispună de libertatea și responsabilitatea sa concomitent, adică își conturează personalitatea sa, care raportată la domeniul dreptului, poartă personalitatea unui

subiect de drept de bună credință și umil față de litera legii sau dimpotrivă, un a unui subiect ce nesocotește litera legii și acționează contrar normei juridice [156, p.31-39]. Responsabilitatea poate, în aceeași măsură, să protejeze libertatea umană și coeziunea socială. Absența constrângerii constituie factorul cel mai important în sesizarea libertății individului. B. F. Skinner definește libertatea drept independență a ființei umane în raport cu situațiile aversive (care constrâng la un comportament determinat) [157, p. 89]. Iar în consecință, dovada de iresponsabilitate, face ca cel ce este vizat de norma juridică să nu poată fi tras la răspundere juridică sau să i se catalogheze fapta drept faptă comisă în circumstanțe atenuante sau agravante. Astfel, capacitatea de a răspunde la care ne-am referit mai sus și principiul responsabilității presupun anume tragerea la răspundere în condiții atenuante sau agravante sau absolvirea de răspundere juridică.

Responsabilitatea însoțește libertatea, și de aceea, trebuie făcută demarcația netă între libertate și liberul arbitru. Responsabilitatea este un fenomen social și un act de angajare a individului în procesul interacțiunii sociale. Concepând responsabilitatea ca o asumare a răspunderii față de rezultatul acțiunii sociale a omului, se admite ideea ca acțiunea socială este cadrul nemijlocit de manifestare a responsabilității, și totodată, că libertatea este o condiție fundamentală a responsabilității.

Doctrina franceză aduce însă și unele critici principiului responsabilității. Acestea au în calitate de punct de pornire postulatul că fiecare dintre noi dispune de liberul arbitru și de rațiune. Din această perspectivă, fiecă individ este predispus la autodeterminare, garantată la rândul său de autonomia individului. Această concepție însă poate fi obiectată. În primul rând, analiza experimentală a comportamentului uman furnizează multiple date referitoare la aceea că comportamentul individului este un rezultat al unei formule ce implică mai multe variabile. Pe lângă aceasta, comportamentul involuntar, instinctiv, produce efecte pe care le selectează natura, pe când comportamentul caracterizat prin intenție produc efectele ce rezultă din interacțiunea individului cu mediul în care acționează și care sunt conștientizate sau pot fi conștientizate de către acesta.

În 1974 B. F. Skinner menționa în comentariul Legii Efectului Thorndike că dacă un comportament produce efecte pozitive, probabilitatea de a fi repetat în aceleași circumstanțe este una foarte mare și invers, dacă un comportament este generator de efecte negative, tendința de repetare a acestuia în aceleași circumstanțe, va dispărea. Astfel, probabilitatea apariției unui comportament va depinde direct de consecințele pe care le poate produce [157, p. 111].

În acest context, prof. D. Baltag menționează că responsabilitatea reprezenta o modalitate activă de raportare a individului și colectivității la o anumită cauză, implică asumarea unor răspunderi și riscuri, acționând uneori dincolo de sistemul de norme care generează drepturile și

obligațiile. Responsabilitatea se referă deci la autoangajarea liber consimțită, obligația izvorâtă din sistemul juridic devenind o datorie pe care și-o impune individul sau colectivitatea prin autoconstrângere [154, p. 104].

Responsabilității i se recunosc câteva nivele (individuală, familială, națională) și câteva specii (morală, politică, juridică, religioasă, culturală[158, p. 485]). În același timp, se vorbește de sentimentul responsabilității și de conștiința responsabilității [159,p.224], gradul de responsabilitate depinzând de dezvoltarea conștiinței de sine a individului.

Dincolo de cele expuse, trebuie precizat faptul că dacă inițial, responsabilitatea a fost plasată în mod absolut pe terenul moralei, în prezent, este evidențiată tot mai mult necesitatea conturării acestui concept și în planul dreptului [160, p. 37]. Astfel, printr-o gândire reduționistă, mult timp s-a considerat că dreptului nu i-ar fi caracteristică decât categoria de răspundere, care intervine în cazul săvârșirii unei fapte periculoase. La momentul actual, pentru ca funcționarea răspunderii juridice, ca instituție a dreptului, să poată fi legată de scopurile generale ale sistemului juridic este nevoie să existe credința că legea poate crea, în conștiința destinatarilor săi, sentimentul responsabilității. Dobândind dimensiunea responsabilității, individul nu se mai află în situația de subordonare oarbă și de supunere neînțeleasă față de norma de drept, ci în situația de factor care se raportează la normele și valorile societății în mod activ și conștient [162, p.21-22].

După cum am menționat, în doctrină, responsabilitatea juridică este apreciată în mod diferit:

- o atitudine conștientă și deliberată de asumare a grijii față de modul de realizare a normelor de drept, față de integritatea ordinii juridice, ca și față de acțiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate [163, p. 215];

- o autoangajare benevolă (pozitivă) a individului în sistemul de drept ce reprezintă obligația juridică a subiectului de drept de a acționa în conformitate cu prescripțiile normei juridice, obligație ce se realizează în conduita licită;

- o formă a responsabilității sociale, care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul normativ juridic cristalizat în societatea în care trăiește, în vederea însușirii, conservării și promovării acestui sistem și valorilor pe care le exprimă, în scopul menținerii și promovării ordinii juridice și binelui comun [164,p. 21].

Ținând cont de această diversitate de opinii, responsabilitatea juridică ar putea fi înțeleasă ca o „atitudine culturală a individului față de legislație, o atitudine întreprinsă din proprie inițiativă și nu impusă, ca o obligație, din afară” [165, p. 209].

Ținând cont de cele expuse considerăm că o atenție deosebită merită responsabilitatea juridică (în calitatea sa de factor de prevenire/evitare a răspunderii juridice), pentru asigurarea și

dezvoltarea reală a căreia este absolut necesară existența unui sistem democratic și a unei ordine juridice [160, p.40], care să contribuie eficient la dezvoltarea responsabilității individului.

În același timp, trebuie să fim conștienți că responsabilitatea este strâns legată de calitatea normei juridice, de însușirile calității subiectului de drept, de calitățile părților diverselor raporturi juridice generate de instituția răspunderii [162, p. 22]. Sub acest aspect, considerăm că responsabilitatea (inclusiv juridică) trebuie să fie inerentă, în special, legiuitorului, căruia îi revine competența exclusivă de conturare a ordinii juridice, dar și celorlalte autorități ale statului implicate în raporturile de realizare a ei (și nu numai).

În concluzie menționăm cu ordinea judiciară și responsabilitatea juridică are funcția de a asigura conservarea, ameliorarea, funcționalitatea și transformarea sistemului normelor juridice, în scopul menținerii și promovării ordinii de drept și a binelui public. Altfel spus, responsabilitatea juridică a individului ar fi atitudinea conștientă a individului față de normele de drept, față de ordinea juridică existentă în stat, atitudine ce se materializează în dorința acestuia de a trăi în legalitate, dorința acestuia de a respecta el însuși aceste norme și propagarea eventuală a aceleiași atitudini la semenii săi. Această din urmă parte nu este obligatorie, responsabilitatea juridică a individului ținând de persoana acestuia și de convingerile sale personale. În acest sens, eventuala propagare a unei atitudini conștiente a tuturor față de lege, apare ca ceva complementar dar neobligatoriu. Lipsa de obligativitate este prezentă și atunci când ne referim la atitudinea personală a fiecăruia, imperativă este litera legii, dar ea nu obligă decât la respectarea ei și nu la o atitudine anume față de aceasta.

3.3. Ierarhizarea și sistematizarea actelor normative importante atribuții ale statului vis-a-vis de ordinea juridică

Din definițiile date ordinii juridice se poate lesne vedea că aceasta implică fenomenul ordonării elementelor componente ale sale, ordonare care ține de competența statului și care emană din autoritatea statului. Nici un alt subiect nu poate fi identificat ca responsabil de ierarhizarea actelor normative, dar mai întâi de toate de reglementarea juridică a acestei ierarhii și a principiilor pe care se fundamentează aceasta.

Pornim de la ideea că orice sistem normativ se bazează pe principiul ierarhiei normelor cuprinse în actele normative. Aceasta presupune că ordinea juridică într-un stat se prezintă ca „un edificiu format din niveluri suprapuse de norme juridice și subordonate unele altora: o normă nu este decât dacă este confirmată în conținutul său de către determinațiile înscrise în alte norme de nivel superior” [166, p.131]. Ca orice ierarhie, și ierarhia actelor normative prezintă elementul de vârf și elementul de la baza piramidei rezultate din fenomenul de ierarhizare. Astfel, treapta cea mai înaltă, din punctul de vedere al dreptului pozitiv al unui stat este reprezentată de

Constituție [31, p.272]. O normă juridică face parte din această ierarhie doar dacă este emisă potrivit prevederilor unei norme superioare. În caz contrar, o normă care nu este emisă în temeiul uneia superioare nu poate face parte din sistemul ordinii juridice al unui stat. În mod evident, excepția este reprezentată de normele constituționale, care constituind vârful piramidei actelor normative, nu constituie aplicarea unor norme superioare, ci reprezintă chiar „temeiul fundamental și garanția esențială a ordinii juridice; reperul decisiv pentru aprecierea validității tuturor actelor și faptelor juridice”[167, p.222]. Or, așa cum vedem chiar în textul prezentei lucrări, actele normative de bază care reglementează ordinea juridică a Republicii Moldova și a României sunt adoptate întru dezvoltarea dispozițiilor constituționale, fundamentându-se pe acestea, dar în același timp reprezintă pilonul de bază al ordinii juridice a statului. Toate celelalte acte normative se adoptă și se ordonează în conformitate cu actele ce reglementează ordinea juridică.

Ierarhia actelor normative este dată de normele juridice pe care acestea le cuprind, clasificarea făcându-se în funcție de forța lor juridică, care este dată de conținutul și forma acestora. Datorită acestor elemente, se ierarhizează actele normative și se stabilește modul de elaborare și adoptare a actelor normative[21, p.99].

Actele normative de nivel inferior trebuie să corespundă atât cerințelor de competență și procedură, cât și celor legate „de concordanța conținutului cu cel al actului normativ având forța juridică superioară” [168, p.20]. Nerespectarea ierarhiei actelor normative are ca sancțiune neaplicarea prevederilor din actele normative cu o forță juridică inferioară, atunci când acestea contravin unor norme cuprinse în acte normative ierarhic superioare [169, p. 37].

Fr. Bacon postula, cu privire la lege, că „trebuie să fie certă, întrucât, dacă nu este certă nu poate fi nici dreaptă. Pentru nevoia acută de siguranță se impune o măsură sigură și permanentă.” Într-o argumentație similară sub aspectul subiectului apărut, F. Bacon afirma că „legile sunt edictate pentru a apăra drepturile poporului, nu pentru a hrăni avocații. Legile trebuie să fie citite de toți, cunoscute de toți. Trebuie să poarte o formă, trebuie să fie insuflate cu spirit cu o filozofie, trebuie să fie date în mâna fiecăruia”[170, p.34].

În cele enunțate, pe lângă sensul direct pe care-l regăsim, există și un substrat indirect, cel ce se referă la aceea că și ordinea juridică concepută în baza regulilor reglementate de lege, trebuie să nu se îndepărteze de acest deziderat - de a face dreptul să fie pe înțelesul tuturor, cu atât mai mult aplicarea și realizarea lui. Acest lucru, în contextul studiului ordinii juridice, este posibil cu condiția clară de ordonare juridică corespunzătoare, astfel încât dezideratul enunțat să fie atins.

Așa cum s-a mai menționat, J. Chevalier caracterizează dreptul prin sistematizare și normativitate, acestea două împletindu-se perfect atunci când vrem să orientăm cititorul spre

ideea de ordine juridică. Prin caracterul său sistematic, ordinea juridică depășește simpla normă juridică, punând în lumină caracterele ce unifică normele juridice în vederea creării așa-numitului sistem. Aceste norme nu mai sunt analizate exclusivist, ele fiind percepute ca parte a unui întreg coerent, creat ca rezultat al unei logici animate de dinamica propriei evoluții. Funcția pe care o are în societate ordinea juridică nu ne lasă să vorbim de un simplu ansamblu de reguli abstracte, cea de a impune anumite comportamente și convingeri în vederea atingerii finalităților ordinii sociale [33, p.2].

În publicațiile sale științifice, teoreticianul S.A. Ivanov menționează că în statele de drept puterea juridică a actelor normative și ierarhizarea acestora depinde în mare măsură nu atât de subordonarea organelor statului unul altuia, cât de fixarea normativă a poziției actului normativ față de Constituție și alte legi [39, p.25; 40, p. 92]. Altfel spus, puterea juridică dar și poziționarea ierarhică a actului normativ se determină din formulările normative care fixează calitățile ierarhice ale diferitelor acte normative și stabilește locul lor în sistemul de drept [39, p.25; 40, p.92]. Aici putem vorbi despre așa-numitele formulare ale actului normativ, care reprezintă punctul de pornire în elaborarea și ierarhizarea acestuia.

În același timp considerăm că activitatea de elaborare a actelor normative poate beneficia din plin de facilitățile pe care informatica le poate oferi în special prin automatizarea procesului efectiv de redactare a actelor normative având în vedere faptul că acestea au o structură oarecum rigidă și care este susceptibilă a fi replicată sub forma unui model. Se poate ajunge bineînțeles la o intervenție mai adâncă a informaticii juridice în procesul de elaborare a actelor normative în sensul în care creatorul uman de drept să întrebuințeze serviciile unor programe informative avansate care să filtreze reglementările propuse și să elimine din cuprinsul acestora expresiile redundante ori contradictorii [57, p. 86]. Iar în acest fel și ierarhizarea și corelarea acestora să se facă mai simplu, cu mai puține erori umane strecurate.

Ierarhizarea corectă, adecvată și corespunzătoare a actelor normative, în armonie cu totul ce înseamnă realitate socială (cu toate realitățile componente ale acesteia) și realitate juridică conferă stabilitate ordinii juridice. Stabilitatea se referă și la previzibilitatea dreptului în general dar și a aplicării și realizării lui în mod special.

De menționat că imensitatea procesului de ierarhizare și sistematizare a dreptului pornește de la ordinea gândului ce urmează a fi transpus într-o normă juridică. În acest sens, S. Goyard-Fabre menționează că, în vederea realizării ordinii juridice este absolut necesar ca gândul celui ce pune bazele operei juridice să fie ordonat, dreptul regăsindu-și fundamentele în normativitatea structurală a conștiinței [33, p.2].

J.-J. Rousseau menționa că „poporul ajunge să disprețuiască legile ce se schimbă în fiecare zi”, iar juristul român P. C. Vlachide subliniază: „anchiloza legilor despărțite de viață este

o primejdie, dar aceasta nu înseamnă că trebuie să se schimbe, iar o democrație de instabilitate ar fi și mai dăunătoare decât osificarea, dat fiind că lipsa de fermitate a unui sistem legislativ este de natură să atace însăși valoarea, prestigiul și încrederea pe care trebuie să le inspire orice lege, schimbarea grăbită a lor nefăcând decât să dovedească inutilitatea măsurilor luate prin ele. Legile pot rămâne indefinit în vigoare, cu condiția ca o practică judiciară serioasă să le ofere drumul către noi orizonturi științifice” [171, p.13].

J. H. Sumner Maine susținea că legea își va îndeplini scopul dacă îndeplinește trei condiții: să fie clară, elegantă și precisă [172, p.123]. Aceste calități vor fi recunoscute normei juridice dacă ea va fi integrată în actul normativ cu respectarea tuturor aspectelor ce țin de tehnica juridică și a principiilor fundamentale ale dreptului. Același lucru este valabil în cazul adoptării actului normativ, care trebuie să se integreze în ordinea juridică existentă, în ordinea socială și realitatea juridică.

Exigența sistematicității este una ce caracterizează extrem de bine fenomenul juridic, întrucât acesta din urmă nu poate fi conceput altfel decât un ansamblu coerent, integru și ale cărui elemente se împletesc și integrează armonios. Respectiva exigență se exprimă foarte bine în structurarea ordinii juridice care se fundamentează pe articularea normelor cu respectarea câtorva principii de bază: realitatea socială este abordată prin prisma conceptelor abstracte, grupate în categorii mai mari și mai largi, iar soluțiile pentru cazuri particulare se deduc din normele generale [33, p.5].

Ierarhia normelor juridice sau a actelor normative reprezintă unul dintre fenomenele complexe ce determină ordinea juridică. Deci tot ceea ce s-a menționat până acum în actuala lucrare despre ordinea juridică a vizat de fapt organizarea actelor normative în conformitate cu ordinea lor ierarhică în stat, în plan internațional sau la nivelul diferitor entități non-statale. Respectiv, a vorbi despre ordinea juridică fără mențiunea de rigoare a ierarhizării și sensului ierarhizării normelor juridice este un non-sens. Aici menționăm rolul imens al subiectelor ce participă anume la ierarhizarea actelor normative, care sub aspecte tehnice creează ordinea juridică. Eforturile acestora trebuie unificate în așa fel încât coerența și armonia ordinii juridice să nu fie puse în pericol, ba dimpotrivă, să ajungă la nivelul cel mai bun posibil pentru a corespunde realității sociale și juridice. De aceea vom purcede la o analiză a fenomenului ierarhizării normelor juridice și a actelor normative.

Este foarte important să demarăm cu ideea că ordinea juridică în sine nu reprezintă o simplă ordonare după un criteriu unic. Astfel, dacă ar fi, atunci am avea în față un fenomen simplu care ar fi caracterizat printr-o ordonare tehnică sau matematică și nicidecum altceva. Juriștii însă cunosc foarte bine faptul că o ordonare pur tehnică sau matematică ne îndepărtează

de ideea de ordine juridică. Ba chiar mai mult, ne face să ne detașăm totalmente de ordinea juridică ca atare și să lunecăm pe o pantă tehnicizată.

Așa cum se poate bine deduce, ordinea juridică deci reprezintă un fenomen absolut complex, care în ordonarea normelor și actelor normative construiește ierarhia lor, nefiind vorba de ierarhizare tehnică, idee desprinsă și mai sus. Aici suntem în fața unei ierarhizări complexe, care nu doar ordonează elementele componente după ordinea adoptării sau publicării în Monitorul Oficial; aici este vitală ierarhia acestor elemente, care doar fiind respectată cu cea mai mare strictețe, creează așa-numita ordine juridică.

Ierarhizarea actelor normative este în strânsă conexiune cu corelarea acestora. De fapt orice neconcordanță dintre actele normative sau normele juridice este soluționată de ierarhia lor. Or, juristul are la îndemână acest principiu atunci când întâlnește neconcordanțe, dar scopul ordinii juridice este tocmai acela de a forma un sistem integrat, coerent și armonie între părțile sale componente. De aceea ierarhizarea fără corelarea elementelor componente ar fi un fel de tehnică nespecifică democrației și statului de drept. Cât despre corelare, menționăm că principiul corelării actelor normative este regula generală a cărei respectare orientează activitatea creatoare de drept pe făgașul noncontradictorialității căci normele juridice alcătuiesc un sistem care, prin natura sa, nu poate fi contradictoriu. Acest principiu are în vedere ca la introducerea unui nou element în sistemul dreptului, acesta să fie compatibil cu celelalte elemente ale sistemului, să se armonizeze cu acestea și presupune eliminarea antinomiilor juridice și realizarea unei armonii și a unei compatibilități evidente între componentele sistemului de drept. Același principiu ne obligă, totodată, să asigurăm concordanța normelor dreptului intern cu cele ale dreptului internațional și cu cele ale dreptului european [104, p.17].

Atâta vreme cât între stat și drept există o relație de interdependență iar dreptul va guverna toate aspectele vieții statului și interacțiunile dintre entitățile politico-statale, nu se va putea concepe eficiența statului și a politicilor sale fără o reglementare juridică satisfăcătoare. În acest sens, este important ca ierarhizarea actelor normative să redea cât mai relevant poziționarea actului normativ în realitatea juridică (și nu numai) să detalieze mecanismele de creare și adaptare a acestuia la realitatea juridică dar și să expună oarecum modalitățile cele mai indicate atunci când se procedează la intervenția legislativă [104, p.16].

Dreptul și ordinea juridică presupune, pe lângă măiestria legiuitorului, luarea în considerare a influenței sistemului de valori, fiind, într-un anume sens, o rezultată a acestui sistem. Pentru acest motiv, arta de a formula legi și de a ordona actele normative în baza ierarhiei lor este extrem de dificilă și cere nu numai o serioasă informație, ci și un sentiment de utilitate socială și un fel de intuiție pe care nu o au decât foarte puțini oameni [104, p.16]. Istoria a

conservat asemenea exemple: Solon - legiuitorul Atenei, Lycurg al Spartei, Pittacus al Mitilenei, Napoleon Bonaparte, Iustinian etc.

P. Țuțea opinează că „Legistica formală își propune ca obiectiv esențial asigurarea validității, previzibilității și aplicabilității normei juridice, care are ca o componentă de sine-stătătoare cunoașterea normei, asigurarea predictibilității sale, fără a se rezuma la aceasta”. Despre aceasta putem discuta și în contextual analizei ordinii juridice. Așa cum ne dăm bine seama, ierarhizarea de care vorbim nu reflectă doar corelația dintre actele normative existente în entitatea statală, nici doar corelația dintre cele aflate în vigoare. Așa cum menționam anterior că nu vorbim despre un proces exclusiv tehnic, ținem să menționăm că acest fenomen, în opinia lui P. Țuțea, trebuie să îndeplinească elementele tehnice inerente procesului de ierarhizare („(...) Este incorect să ai dispreț față de tehnică. Eu nu sunt tehnocrat, însă recunosc că în bătaia pentru adaptare, tehnica este universal utilă. Dar asta nu înseamnă că tehnica poartă în ea dimensiunea infinitului (...)”[173]) cu ceea ce înseamnă încadrare perfectă în realitatea socială, încadrare perfectă în realitatea juridică, sistematizarea eficientă a actelor normative și eficientizarea aplicării și realizării lor.

Dreptul este, printre altele, un act de comunicare publică [174, p.34] și, parafrazând un cunoscut model al comunicării (*Shannon-Weaver model*), emițătorul, statul, transmite mesajul (norma juridică ce prescrie o anumită conduită într-o situație specifică) către receptor, cetățenii săi, printr-un canal adecvat, actul normativ. Receptorii decodează mesajul și îl receptează sau nu. Anume recepționarea mesajului și decodificarea lui se referă la eficiența dreptului, la eficiența realizării actului normativ, a transunerii literei legii în realitate. În cursul receptării, cetățenii, publicul statului transmit la rândul lor acestuia reacția lor la mesajul primit, mesaj care urmează calea descrisă anterior și care constituie, în esență, feedback-ul dreptului, față de care statul, entitate creatoare de drept reacționează modelând dreptul conform vieții sociale pe care acesta este chemat să o regleze. Abordarea comunicațională se centrează în primul rând pe explicitarea proceselor comunicaționale care traversează fenomenul studiat, apoi utilizează concepte specifice ale sistemismului și constructivismului [175, p.75].

Este evident că anume reglarea vieții sociale pe care este chemat statul să o efectueze în cel mai eficient mod, pune în lumină elementul social ce caracterizează ordinea juridică, pe de o parte, iar pe de altă parte, se pune în evidență una dintre dimensiunile sociale a dreptului – ordinea juridică.

Așa ne dăm bine seama că ierarhizarea actelor normative trebuie abordată ca atare și tratată în întreaga complexitate a fenomenului, fără a scăpa din vedere anumite laturi sau aspecte relevante. Iar relevante sunt absolute toate criteriile și preceptele ce stau la baza ierarhizării, fapt pentru care autorităților și tuturor subiectelor ce le revine sarcina de a aplica actele normative le

revine concomitent și sarcina de a respecta ordinea juridică existentă. Respectarea ordinii juridice contribuie semnificativ la eficiența actului legislativ.

După cum ordinea juridică a Republicii Moldova pare să fie pusă la punct grație actelor normative ce reglementează ierarhia lor, totuși practica de aplicare a dreptului denotă multiple lacune, care fiind înlăturate, pot contribui eficient la ordonarea juridică eficientă a vieții sociale, sau la ordonarea eficientă a vieții juridice prin prisma perfecționării ordinii juridice existente.

Este cu atât mai important să se perfecționeze aceste mecanisme cu cât actualul statut de stat asocial al Uniunii Europene ce caracterizează Republica Moldova, produce un impact semnificativ asupra ordinii juridice interne a statului nostru. Pe de altă parte, cazul României la fel este unul ce reclamă perfecționarea mecanismelor de ordonare juridică a actelor normative, întrucât statutul de stat membru al Uniunii Europene cu siguranță a produs un impact semnificativ asupra ordinii juridice a statului la momentul aderării și în perioada următoare.

Tocmai reieșind din cele menționate, afirmăm că statul, pe lângă simpla ordonare ierarhică conform legii a actelor normative din interiorul său mai trebuie să posede instrumentariul necesar și eficient de ordonare a actelor normative în situații precum asocierea sau aderarea la entități supra-statale. Bineînțeles că acestea nu se produc foarte des și nici sporadic, dar menționăm că atunci când un asemenea proces se pregătește, statul urmează a aborda problema ordinii juridice în mod prioritar, întrucât asemenea aderări sau integrări sunt de natură a determina un impact semnificativ asupra ordinii juridice interne.

Cât despre ordinea juridică existentă și noile acte normative ce urmează a se integra în cadrul acesteia, menționăm că orice act normativ nou trebuie să se integreze organic în sistemul legislativ pentru realizarea finalității sale și pentru ca nici sistemul însuși să nu fie afectat în vreun fel de apariția acestuia.

Poziția de interacțiune a actelor normative, în ansamblul legislativ, impune o strictă corelare a fiecăruia cu restul ansamblului, pentru a evita o eventuală stare de contradictorialitate dintre două sau mai multe legi. S. Rădulescu afirma că o lege nouă „își face intrarea” într-un sistem legislativ unitar, se alătură actelor normative existente pe care nu trebuie să le „jeneze”, creând discrepanțe și necorelări care pot să conducă la spargerea unității sistemice a actelor anterioare ei [104, p.39].

Un act normativ face parte dintr-un sistem; el nu poate fi conceput ca o entitate izolată de restul actelor normative; așa dar, la intrarea sa în vigoare, el trebuie să se integreze în mod armonios în ansamblul actelor normative ce constituie legislația unei țări. Întreaga legislație trebuie să alcătuiască un sistem bine încheiat, în care fiecare act normativ, păstrându-și o individualitate proprie, să fie în stare de armonie cu celelalte acte componente [104, p.39].

Pe de altă parte, problematica corelării și ierarhizării actelor normative este regăsită și în operele filosofilor ce s-au preocupat de fenomenul ordinii juridice în toată complexitatea acestuia. În acest sens menționăm în primul rând bineînțeles pe H. Kelsen.

Cherot Jean-Yves amintește că teoria kelseniană a ierarhiei normelor juridice este acompaniată de concepția unitară a dreptului. Astfel, nu poate fi conceput nici dreptul și nici știința dreptului decât în contextul recunoașterii unui singur sistem de norme efective. În cazul lui Kelsen, dacă sunt luate drept un tot întreg două sisteme de norme juridice, atunci oricum punctul de pornire îl constituie unul dintre acestea. Acesta concepe dreptul exclusiv prin prisma concepției moniste. Autorul citat mai sus, analizând opera lui H. Kelsen, menționează că teoria kelseniană privind ierarhia normelor juridice ne duce la ideea că punctul de pornire poate fi reprezentat fie de ordinea juridică a statului, fie de cea internațională, sau chiar de o ordine juridică mondială [176, p.3].

R. Guastini, pornind de la ideea că juriștii utilizează noțiunea de ierarhie a normelor juridice în diverse contexte argumentative, care ulterior nefiind diferențiate, se ajunge la dezordonarea acestora. Întru excluderea acestei dezordini, autorul menționat delimitează patru tipuri de relații ierarhice între norme:

- ierarhiile formale sau structurale, care vizează relația dintre normele ce reglementează crearea dreptului și normele create în baza acestor norme;
- ierarhiile materiale ce vizează conținutul normelor;
- ierarhiile logice sau lingvistice atestate în cazul în care o normă este superioară alteia în virtutea faptului că prima o menționează în textul propriu pe cea de-a doua (exemplul cel mai elocvent este cazul unei norme de abrogare a altei norme pe care prima o indică expres și în rezultat, datorită acestei superiorități se atinge finalitatea abrogării);
- ierarhia axiologică, care vizează valorile reglementate de către normele juridice și importanța acestora [24].

Cât privește teoria realistă, aceasta contestă două teze referitoare la ierarhia normelor juridice:

- cea conform căreia ar fi posibilă identificarea obiectivă a cadrului de semnificații adecvate pentru fiecare enunț juridic;
- cea conform căreia aplicarea normei se bazează pe buna-credință a judecătorului, care este îndatorat să respecte acest cadru de semnificații în procesul de concretizare a normelor juridice superioare [153, p.201-218].

Realismul juridic american susținut de aceștia reprezintă o reacție împotriva conceptualismului, pozitivismului juridic. Își propune să aplice în drept o metodă experimentală. Își propune să studieze dreptul în acțiune, factorii sociali care crează dreptul și rezultatele sociale

ale acțiunii dreptului. Fără a fi ignorat rolul normelor în definirea dreptului, se pune accentul pe conduita reală a celor care aplică legeași pe folosirea instrumentelor empirice în vederea creșterii preciziei prognozei privind viitoarele decizii judecătorești. Realismul scandinav susținut de K. Olivecrona, V. Lundstedt, A. Ross constituie mai mult o critică filosofică decât o teorie în sine. Susține că este imposibil a descoperi științific vreun fenomen care să corespundă noțiunii de voință a legiuitorului. Nu se poate dovedi că statul, colectivitatea, ar fi capabile de volițiune, ar avea o voință proprie [177].

Recurgerea la argumentele quasi-logice, al căror silogism judiciar oferă cel mai tipic exemplu, reprezintă procedeul clasic la care recurg actorii juridici de obicei. Astfel, când un actor prezintă elaborarea sa juridică ca fiind o consecință logică a aplicării unei norme superioare, acesta își disimulează puterea sa de decizie. Această situație prezintă două avantaje: elaborarea sa juridică pare a fi incontestabilă, întrucât ea nu poate fi diferită; responsabilitatea acestei producții juridice este imputată unui organ superior ce beneficiază de o legitimitate superioară [153, p.208].

Atare situație poate fi ilustrată astfel: legiuitorul adoptă legile pentru a pune în aplicare normele constituționale; administrația își exercită puterea prin aplicarea legilor ce reglementează principiile fundamentale ale politicilor publice; agenții de poliție acționează în baza normelor ce le reglementează conduita; judecătorul pronunță decizia judecătorească pentru a face intactă și integră acțiunea normei juridice superioare.

Cât privește opera lui H. L. A. Hart, aceasta denotă o importanță particulară pe care o acordă funcțiilor ce le revin regulilor primare și celor secundare ale dreptului. Acesta ține neapărat să se accentueze relația dintre aceste reguli: primare și secundare. Acesta menționează că în cadrul unui sistem juridice este absolut necesară prezența normelor secundare care prevăd felul în care normele primare (care generează obligații) sunt create și cum sunt aplicate, dar și maniera în care acestea devin obligatorii și sunt recunoscute ca parte integrantă a dreptului. În cazul doctrinei lui H. L. A. Hart, ierarhia normelor ia forma unei uniuni dintre normele primare și cele secundare. Interpretând afirmațiile lui H. L. A. Hart, autorul Cherot Jean-Yves menționează că regulile secundare sunt un fel de reguli parazitare, care nu există decât întru confirmarea existenței normelor primare, care de fapt impută obligații cetățeanului [176, p.5].

Noi ne vom ralia celor de mai sus evidențiind că într-adevăr, pe de o parte regăsim adevăr în susținerile ideii că orice ar fi totul pornește de la o normă primară, principală. Acest lucru, fiind tradus realității zilelor noastre poate suna în felul următor: ierarhia normelor juridice sau a actelor normative este determinată prin poziționarea Constituției în vârful piramidei, toate celelalte acte normative având menirea de a face aplicabile normele constituționale și de a le reglementa cele mai eficiente mecanisme de transpunere în practică. Această realitate denotă pe

de o parte ideea kelseniană, conform căreia ansamblul de norme juridice ce formează ordinea juridică oricum au un punct comun de pornire – norma originară, iar pe de altă parte denotă ideea lui H. L. A. Hart, care menționează existența celor două categorii de norme juridice: primare și secundare.

Una dintre concluziile la care putem ajunge în urma analizei fenomenului de ierarhizare și corelare a normelor de drept și a actelor normative este că la momentul actual ordinea juridică a statului nostru prezintă multiple lacune sau viduri legislative. Acest lucru ne face să menționăm importanța procesului de ierarhizare și corelare a elementelor ce formează ordinea juridică. Lacunele sau vidurile despre care am amintit sunt deseori prilej de speculă pentru politicieni sau chiar și juriști. Acest fenomen este inerent procesului de ierarhizare sau corelare a normelor, chiar și în condițiile în care reglementările ce fundamentează aceste procese sunt totalmente respectate. Caracterul firesc și inerent derivă din faptul că eroarea umană este și ea firească, iar noi, oricât de mult nu ne-am strădui să o excludem din atare fenomene importante, ea oricum se va strecura, iar rezultatele-i vor fi regăsite în rezultatul acțiunilor organelor competente. În acest sens este reclamată o colaborare între toți participanții la viața juridică, o colaborare orientată expres spre excluderea golurilor legislative și atingerea unui nivel perfecționist al corelării conținutului normelor juridice.

Crearea de norme noi, de acte normative noi, reclamă integrarea lor în ordinea juridică existentă, cu respectarea ierarhiei actelor normative și corelarea adecvată a dispozițiilor acestora.

Această ordine, a cărei integritate și coerență trebuie păstrate intacte în situațiile de mai sus, încadrează modalitățile raționamentului juridic. Se impune astfel acoperirea lacunelor, în special a contradicțiilor care implică riscul de contaminare a sistemului în întregime. Ordinea juridică este în acest sens protejată prin aplicarea celor patru metareguli ale conflictelor: *lex superior*, *lex posterior*, *lex specialis*, rezultate anume din ierarhia normelor juridice.

În exprimarea lui J-L. Constantinesco, modificarea sau înlocuirea elementelor fungibile (dânsul regăsind în ordinea juridică elemente determinate și fungibile) nu schimbă structurile fundamentale, lasă intactă morfologia originară și specifică a ordinii juridice ce le conține. Importanța este, în principiu limitată la norma, instituția juridică respectivă, influența lor nu se răsfrânge în nici un fel asupra ansamblului ordinii juridice [10, p. 54].

Una dintre problemele cu care se confruntă ordonarea juridică ține de existența în cadrul oricărei ordini juridice a două fenomene pe care o teorie a dreptului trebuie să le explice: există texte abstracte și generale, dar există și texte particulare din deciziile organelor jurisdicționale date pe marginea cazurilor individuale. Deseori este dificil să stabili ierarhia dintre norma juridică și abstractă și norma individuală care a fost emisă întru aplicarea primei. În ceea ce privește normele particulare, acestea sunt obligatorii pentru destinatari, întrucât ele oferă soluție concretă

cazului concret. Dar nu trebuie să uităm că există sisteme de drept care conferă și acestui tip de norme putere juridică ulterioară, devenind astfel tot norme generale cu caracter obligatoriu. Pentru a reuși ordonarea acestor categorii de norme, Otto Pfersmann propune câteva soluții: teoretice și practice [178, p.279-334].

Cât privește soluțiile practice, acestea susțin ideea că normele juridice abstracte nu pot prevedea detalii ce intervin în virtutea evoluției vieții sociale, iar aici intervin organele jurisdicționale și concretizează. Important este ca această concretizare să se facă exclusiv cu respectarea sensului inițial al normei și doar întru completarea acestuia.

Soluțiile teoretice oferă cele două răspunsuri la care ne-am mai referit: realiste și normativiste. Adepții unora dintre aceste teorii neagă caracterul juridic al normelor generale și abstracte și văd dreptul în esența lui doar în textele jurisdicționale. Alții, însă, consideră că aceste norme jurisdicționale sunt dependente de cele generale, fiind necesară delimitarea dintre prima și a doua categorie de norme.

Așa cum se poate vedea în cadrul ordinii juridice a statului nostru, pe care ne și bazăm argumentele, normele juridice generale și abstracte fundamentează pe cele rezultate în cazuri particulare, de aici și interdependența lor și ierarhizarea corespunzătoare.

În concluzie, actele normative de bază care reglementează ordinea juridică a Republicii Moldova și a României sunt adoptate întru dezvoltarea dispozițiilor constituționale, fundamentându-se pe acestea, dar în același timp reprezintă pilonul de bază al ordinii juridice a statului. Toate celelalte acte normative se adoptă și se ordonează în conformitate cu actele ce reglementează ordinea juridică.

Funcția de bază pe care o are în societate ordinea juridică ne face să concluzionăm că aceasta tinde să impună anumite comportamente și convingeri în vederea atingerii finalităților ordinii sociale. Or, aceste două fenomene - ordinea socială și ordinea juridică - au ținte comune - conservarea și apărarea ordinii sociale.

Ierarhizarea corectă, adecvată și corespunzătoare a actelor normative, în armonie cu totul ce înseamnă realitate socială (cu toate realitățile componente ale acesteia) și realitate juridică conferă stabilitate ordinii juridice. Stabilitatea se referă și la previzibilitatea dreptului în general dar și a aplicării și realizării lui în mod special.

Pentru o asimilare optimă și armonizare perfectă dintre noutățile ordinii juridice și însăși substanța acesteia, este benefică cooperarea domeniului juridic cu cel al tehnologiilor informaționale. O atare cooperare ar putea avea drept rezultat crearea unui program ce ar exclude la maxim tot ceea ce se datorează erorilor umane în cadrul ordinii juridice.

Este rolul imens al subiectelor ce participă anume la ierarhizarea actelor normative, care sub aspecte tehnice creează ordinea juridică. Eforturile acestora trebuie unificate în așa fel încât

coerența și armonia ordinii juridice să nu fie puse în pericol, ba dimpotrivă, să ajungă la nivelul cel mai bun posibil pentru a corespunde realității sociale și juridice.

Ordinea juridică presupune, grație ierarhizării și armonizării, încadrare perfectă a noutăților normative în realitatea socială, încadrare perfectă în realitatea juridică, sistematizarea eficientă a acestora și eficientizarea aplicării și realizării lor.

Statul, pe lângă simpla ordonare ierarhică conform legii a actelor normative din interiorul său mai trebuie să posede instrumentarul necesar și eficient de ordonare a actelor normative în situații precum asocierea sau aderarea la entități supra-statale. Bineînțeles că acestea nu se produc foarte des și nici sporadic, dar menționăm că atunci când un asemenea proces se pregătește, statul urmează a aborda problema ordinii juridice în mod prioritar, întrucât asemenea aderări sau integrări sunt de natură a determina un impact semnificativ asupra ordinii juridice interne.

Cât despre ordinea juridică existentă și noile acte normative ce urmează a se integra în cadrul acesteia, menționăm că orice act normativ nou trebuie să se integreze organic în sistemul legislativ pentru realizarea finalității sale și pentru ca nici sistemul însuși să nu fie afectat în vreun fel de apariția acestuia.

3.4. Soluționarea teoretică și practică de către stat a problemelor ordinii juridice

Așa cum am putut vedea și în alte compartimente ale prezentei lucrări, mai cu seamă la părțile referitoare la corelația ordinii juridice cu ordinea publică și la ierarhizarea normelor juridice, acest fenomen amplu și complex prezintă atât de multe subtilități începând cu definirea și detașarea de alte fenomene tangente și până la trasarea propriu-zisă a limitelor proprii și ierarhizarea internă, încât este imposibilă excluderea micilor imperfecțiuni, sau chiar a unor eventuale probleme mai mari.

Am menționat anterior că procesul de ierarhizare și structurare internă a ordinii juridice este unul complex, care implică atât o logică bine pusă la punct, cât și tehnici speciale și aplicate la momentul oportun. În plus, dacă vorbim de tehnici, ele nu se referă doar la ierarhizare, ele implică și armonizarea, incorporarea și excluderea neconcordanțelor ivite.

Este lesne a înțelege că oricât de bine nu ar funcționa aceste tehnici, la mijloc mai este implicat și factorul uman, care oricât de negreșit ar acționa, prezintă probabilitatea admiterii de erori. Acestea nu sunt presupunerile noastre, avem aici în vedere teoria și practica ordonării juridice și a aplicării legii.

Doctrina a stipulat multiple aspecte teoretice ale acestor probleme la care ne referim noi. Or, cu toată experiența acumulată de state în aplicare legii și în soluționarea diferitor situații normative atipice, atât teoreticienii, cât și legiuitorii tratează situațiile abordate de noi.

Menționăm că problemele la care ne referim, se depistează la aplicarea legilor, și ele sunt generate de dispozițiile legale modificate în mod repetat și la intervale scurte de timp, nearmonizate (*incoerente*), contradictorii sau incomplete, precum și de cele cu conținut neclar.

La momentul actual prezintă riscuri situația Republicii Moldova și a statelor ce la fel armonizează propria legislație cu actele normative ale Uniunii Europene. Deci, pe lângă situațiile clasice amintite mai sus când anumite probleme juridice se nasc în virtutea frecventelor modificări și neexcluderi a normelor ce se contrazic în rezultat, fenomen regăsit în orice sistem juridic intern, mai apare și riscul prezentat de armonizarea legislației interne cu cea a Uniunii Europene. În esența sa, armonizarea nu prezintă riscuri, dimpotrivă, ea caută să excludă orice neconcordanțe și să alinieze ordinea juridică internă și cea a Uniunii Europene conform acelorași principii fundamentale și să excludă orice neconcordanțe existente. În plus, revenind la Constituția statului nostru, așa cum am arătat în repetate rânduri, ori de câte ori apar contradicții între o normă internă și una de drept internațional din domeniul drepturilor omului, prioritate se va acorda normei internaționale. Deci această dispoziție are drept scop anume oferirea soluției gata fi utilizate, mai cu seamă soluția fiind regăsită în legea fundamentală.

Totuși, chiar cu această soluție fundamentală, este absolut necesar ca și la nivel teoretic să se caute soluții pentru toate eventualele concurențe de norme, contradicții etc. care se regăsesc nu doar în ordinea juridică armonizată, ci și în ordinea juridică ante-armonizare și de post-armonizare. Aici relevant este să nu se creadă greșit că dacă la momentul armonizării și integrării normei juridice în dreptul intern se constată armonia deplină și lipsa de concurență, neclaritate etc., atunci totul așa și va rămâne. Ideal ar fi ca așa să se întâmple. În această situație ideală ordinea juridică tot ar deveni ideală. Dar pragmatismul și mobilitatea dreptului nu ne permit adoptarea unei atare poziții, întrucât este evident că și în domeniul armonizat se va interveni la momentul oportun, când legiuitorul va constata necesară intervenția normativă. O atare intervenție, ca de obicei, prezintă absolut toate riscurile la care ne-am referit și anterior:

- riscul de a fi integrat noul act sau normă fără a se face coroborarea cu cadrul normativ de domeniu, ci doar cu evidențierea noilor realități;
- riscul de a adopta o normă sau act similare cu altele existente și considerate greșit depășite;
- riscul de a face exces de zel legislativ prin abrogarea mai multor norme decât ar fi necesar, paralel cu adoptarea unor norme noi, dar insuficiente și incomplete, creându-se astfel un vid normativ, chiar dacă scopul inițial al legiuitorului a fost de excludere a paralelismelor.

Pentru situația riscului de adoptare de noi norme de fapt când altele mai sunt în vigoare și au același obiect de reglementare, teoria dreptului utilizează sintagma de concurență a normelor. Concurența normelor poate fi atestată atât în cadrul ordinii juridice interne, cât și între două

ordini juridice cu aplicabilitate pe același teritoriu (avem aici în vedere o normă sau mai multe din dreptul intern și una sau mai multe din dreptul internațional, cu condiția că acea normă sau norme au aplicabilitate pe teritoriul statului). Pentru situația concurenței ordinii juridice interne cu cea internațională soluția ne este oferită de Constituția, atât în cazul Republicii Moldova, cât și în cazul României.

În cazul României, în raportul exterior dintre legile române și dreptul UE primează aplicarea dreptului UE, iar în cazul normelor ce reglementează drepturile și libertățile fundamentale din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene sau regulamentele acesteia, nu se va aplica dreptul intern român conținând dispoziții contrare. Art. 149 alin. (2) din Constituția României stipulează: „Ca urmare a aderării, prevederile tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, precum și celelalte reglementări comunitare cu caracter obligatoriu, au prioritate față de dispozițiile contrare din legile interne, cu respectarea prevederilor actului de aderare.” Și art. 148 alin. (4) din Constituție stipulează: „Parlamentul, Președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate din actul aderării și din prevederile alineatului (2)” [47].

În ceea ce privește concurența normelor din cadrul ordinii juridice interne, aici vom menționa că și legile interne noi adoptate pot conține dispoziții clare ce soluționează situația de conflict sau concurență. De obicei este cazul dispozițiilor finale și tranzitorii de la finele actului adoptat, care indică expres cum și în ce condiții se aplică normele noi, sau care norme vechi se abrogă sau se aplică încă o anumită perioadă.

În măsura în care nu sunt reglementate în lege, conflictele privind întâietatea unora dintre normele interne pot fi soluționate, de regulă, pornind de la următoarele principii teoretice:

a) *Lex superior derogat legi inferiori*. În conformitate cu acest principiu, în caz de conflict, se va aplica legea superioară și nu cea inferioară. Iar superioritatea sau inferioritatea se va deduce doar cunoscând ierarhia legală a actelor normative. Aici este pus în lumină imensul rol al ordinii juridice și al cunoașterii structurii interne a acesteia. Or, acel judecător sau alt funcționar, care posedă la nivelul necesar elementele structurale ale ordinii juridice și aranjarea lor, va aplica legea în mod corect și astfel va fi diminuat riscul obiecțiilor referitoare la soluționarea corectă a litigiilor sau a situațiilor cu semnificație juridică.

În aceste fel se prezintă atât importanța și impactul social al ordinii juridice, cât și impactul social al eventualelor situații de conflict și concurență a normelor din cadrul ordinii juridice interne.

Eventualitatea aplicării incorecte a principiului *Lex superior derogat legi inferiori*, naște riscul imens de rezonanță socială negativă a cazului, ceea ce în mod cert va contribui la discreditarea justiției sau a funcționarilor de stat care aplică legea.

Pentru a aplica principiul nu este suficientă cunoașterea lui, este extrem de importantă identificarea prealabilă a relației ierarhice dintre normele implicate în conflict. Astfel, înainte de identificarea normei ce primează este inerentă identificarea normei superioare și a celei inferioare. Aici vom menționa că însăși principiul *Lex superior derogat legi inferiori* nu ne oferă răspunsul la încercarea de a identifica normele superioare și cele inferioare, el doar ne oferă soluția care poate fi aplicată în cazul cunoașterii corelației sau a identificării exacte a relației dintre normele aflate în conflict. Or, este necesar să se apeleze la alte norme juridice inițial, cele care reglementează ierarhia actelor normative.

Astfel, apelând la actele normative ce stabilesc ierarhia legală a normelor în cadrul ordinii juridice interne a statului, vom putea identifica care dintre izvoarele celor două norme aflate în conflict este superior și care este inferior. Prin analogie se va ajunge la identificarea normei juridice superioare și a celei inferioare. Iar în consecință, se va putea aplica principiul *Lex superior derogat legi inferiori*, ceea ce se identifică cu soluționarea situației conflictuale din cadrul ordinii juridice.

R. Guastini, menționează că de fapt principiul la care ne referim este o tautologie vidă, el nesoluționând în mod practic problema identificată a ordinii juridice. Respectiv, autorul menționează că nu inferioritatea normei în raport cu alta superioară îi determină invaliditatea, ci invaliditatea unei norme în raport cu o altă normă concurentă îi determină inferioritatea în raport cu cealaltă[77, p.47-55].

b) *Lex specialis derogat legi generali*. Conform acestui principiu, norma specială primează față de cea generală. Principiul se aplică atunci când devin concurente *norme de același rang*[179, p. 61-87]; de ex.: în cazul dispozițiilor contradictorii din diferite legi sau din diferite regulamente. La identificarea acestora, aplicând principiul la care ne referim, prioritate va avea norma specială[180].

În momentul în care tindem să facem referință la principiul *Lex specialis*, ca și în cazul principiului anterior, este absolut necesar să se facă anumiți pași concreți pentru a nu denatura esența acestuia și pentru a ajunge la adevărata esență a dreptului. Or, aceste principii care ne oferă căi de soluționare a problemelor ordinii juridice, au menirea de a releva esența și natura dreptului, de a ne conduce la soluțiile legale originare și nu la unele deviate de la linia de gândire a legiuitorului.

Mai întâi de toate este necesară identificarea domeniului special și a celui general, pentru a înțelege care dintre normele concurente este una specială și care este cea generală. Altfel spus, trebuie să contrapunem specialitatea cu generalitatea, sau să identificăm genul și specia în materie de norme concurente.

Aplicarea principiului *Lex specialis derogat legi generali* neapărat implică două norme aflate în conflict. Aceasta e prima idee de care trebuie să ținem cont, deci ordinea juridică nu neapărat este amenințată în vreun fel cu conflicte de norme sau disconcordanțe. Respectiv premisa aplicării principiului nu se limitează la cazurile antinomiilor legale, ci are o extensie mult mai largă, fiind vorba de toate situațiile în care obiectul de reglementare vizat este reflectat de norme juridice generale și de norme juridice speciale concomitent. Avem în vedere că ori de câte ori ne situăm în fața cazurilor de reglementare paralelă de acte normative generale și de acte normative speciale a aceleiași situații cu relevanță juridică, prioritate se va acorda legii speciale, indiferent dacă ea se află în conflict sau nu cu norma generală.

În general, principiul vizat de noi poate fi tratat doar ca o regulă clară care depinde în aplicarea sa de alegerile pe care le face autoritatea ce aplică legea. Avem în vedere faptul că doar în cazul în care autoritatea aplică actele normative generale și speciale concomitent se va purcede la aplicarea regulii la care ne referim. Pe de altă parte acesta este totuși un instrument juridic istoric care are menirea de a conferi dreptului consistență[179, p.64].

Un alt aspect relevant ține de accentuarea faptului că legiuitorul nu definește sau delimitează clar care categorii de legi sunt speciale și care sunt cele generale. Spre exemplu în ordinea juridică internă nu vom regăsi așa categorii stipulate în careva acte normative. Respectiv, în funcție de situația concretă care reclamă aplicarea normelor juridice adiacente se va stabili apartenența de gen-special a acestor norme, aceasta fiind în general sarcina celui ce aplică legea și nu a legiuitorului. Important este a se ține cont și de faptul că aceeași normă poate fi generală în raport cu o altă normă, dar poate fi concomitent specială în raport cu o a treia normă. Tocmai din această mobilitate nu se poate declara răspicat că o normă este doar generală sau doar specială.

Dacă e să analizăm etimologic principiul *Lex specialis derogat legi generali*, vom constata că el din start vorbește despre derogarea normei speciale de la cea generală. Acest lucru ne face să identificăm doi pași necesari a fi parcurși pentru aplicarea lui. În primul rând este necesară stabilirea condițiilor ce fac necesară aplicarea principiului, după care este important să se stabilească rațiunea de a deroga în conformitate cu acest principiu.

În cel dintâi pas vom menționa că reclamarea aplicării principiului se face în momentul în care se constată într-adevăr o inconsistență juridică între cele două norme gen și specie. Or, atunci când nu există contradicții între normele generale și cele speciale, așa cum am menționat mai sus, nu este nici o necesitate de aplicare a principiului, de apelare la careva reguli speciale. Respectiv, aplicarea lui este reclamată de situațiile în care constată inconsistența normelor generale și a celor speciale, între ele existând careva rupturi sau contradicții chiar.

Ulterior, trebuie să menționăm că aplicarea principiului depinde de identificarea anterioară a normei-gen și a normei-specie, dar și a regulilor diferite pe care acestea le conțin.

Exact ca la aplicarea principiului precedent, menționăm că *Lex specialis derogat legi generali* nu conține în sine toate aceste elemente necesare pentru soluționarea finală a situației juridice. În consecință, este clar că dacă acest principiu nu ne indică care normă e generală și care e specială, în mod evident va trebui să face uz de alte instrumente pentru identificarea lor.

c) *Lex posterior derogat legi priori*. Aceasta e regula conform căreia dacă se constată un conflict între două norme juridice relevante unei situații juridice, prioritate se va acorda celei ce are vechimea mai mică. De regulă, ordinea juridică existentă ar trebui să excludă situații de genul conflictelor între acte sau norme adoptate în diferite momente, întrucât anume expertizele consecutive la care este supus orice act normativ nou ar trebui să scoată la iveală orice atare neconcordanță. Mai mult decât atât, aceste expertize ar trebui să adopte măsurile necesare organizării excluderii acestor disensiuni între normele noi și cele vechi. Totuși, experiența arată că nu se reușește de fiecare dată această excludere și integrare a normelor noi fără ca să existe norme vechi cu obiect de reglementare identic și reglementarea să nu fie conflictuală.

Menționăm că de multe ori însăși actul normativ ce conține o normă conflictuală cu o alta deja aflată în vigoare, poate indica expres din ce dată exactă se va aplica norma nouă, astfel încât din acel moment să se excludă conflictul. Altă posibilitate constă în aceea că actul normativ nou poate prevedea până la ce dată exact va acționa o normă veche, după care urmează abrogarea acesteia, măsuri ce se iau tot în scopul excluderii de conflicte între norme. Și totuși există și situații în care nu este mențiunea referitoare la abrogarea altei norme aflate în vigoare, de facto ajungându-se la situația reglementării aceleiași situații relevante din punct de vedere juridic de două sau mai multe norme juridice conflictuale. În această din urmă ipostază intervine aplicarea regulii *Lex posterior derogat legi priori*, care în sine nu prezintă dificultăți comparativ cu celelalte nominalizate mai sus. Dacă în cazul primelor două se parcurg anumiți pași importanți pentru a le putea aplica. Atunci în cazul acesteia, este suficient să se cunoască data la care a intrat în vigoare fiecare dintre normele avute în vedere. Acest lucru este identificat în textul actului ce cuprinde normele juridice (la început sau final).

d) *Lex posterior generalis non derogat legi priori specialis*. Conform acestei reguli, legea generală mai recentă nu are prioritate față de legea specială anterioară, și asta în condițiile în care legea mai nouă nu conține o prevedere referitoare la aplicarea legii în timp. Excepție face numai situația în care codificarea mai recentă se dorește a fi una comprehensivă.

Menționăm că regulile de mai sus par a crea un tot întreg, efect ce dobândește semnificație și relevanță mai ales în ordinea juridică a statelor Nordice [181]. Și doctrina

românească le tratează în paralel, dar nu putem afirma că ele ar fi tratate ca un ansamblu. Tratatamentul lor total separat este atestat în doctrina juridică din Germania, spre exemplu.

Regula avută în vizor aici simplifică soluționarea conflictului identificat între o normă specială și una generală, dintre care cea generală este mai nouă, iar cea specială are data intrării în vigoare anterioară. O altă condiție importantă de aplicare a regulii constă în aceea că având datele intrării în vigoare în ordinea menționată de noi, legea generală mai nouă nu conține prevederi referitoare la aplicabilitatea temporală a vechii legi speciale.

În cazul acestei reguli am putea identifica o derogare de la principiul *Lex posterior derogat legi priori*, dar și o reconfirmare a principiului *Lex specialis derogat legi generali*.

Drept consecință a celor menționate, pentru a nu fi duși în eroare fiind vorba de două reguli aplicabile soluționării conflictului de norme, doctrina oferă acest principiu unificat, care ne obligă ca la aplicarea lui să parcurgem următorii pași:

- se va identifica conflictul dintre două norme juridice;
- se va identifica data de intrare în vigoare a celor două norme;
- se vor parcurge pașii necesar pentru înțelegerea categoriei din care face parte fiecare normă juridică implicată în conflict: generală sau specială;
- se va identifica lipsa vreunei mențiuni referitoare la ieșirea din vigoare a normei speciale mai vechi.

La constatarea tuturor detaliilor relevante drept urmare a parcurgerii fiecărui pas menționat mai sus, se va purcede la soluționarea conflictului prin aplicarea regulii *Lex posterior generalis non derogat legi priori specialis*, aplicându-se norma specială aflată în vigoare.

e) *Norme contradictorii în același act normativ*. Reprezintă o altă eventuală problemă cu care se poate confrunta ordinea juridică internă sau internațională. Dacă în cazul normelor conflictuale aflate în acte normative diferite apelăm la regulile de mai sus, funcție de caz, atunci în cazul aceluiasi act normativ care are în interiorul său norme ce se contrazic, situația este diferită. Aici nu putem aplica regulile nominalizate mai sus pur și simplu, fiind necesară soluționarea diferită a situației conflictuale, chiar dacă se va proceda în mod analogic.

În mod evident, situația indicată mai sus nu poate fi soluționată altfel decât prin interpretarea normelor în contextul actului normativ integru, dar și în contextul ordinii juridice interne a statului, dacă este vorba de un act normativ intern. Și dimpotrivă, se va purcede la interpretarea normelor conflictuale în contextul actului ce le prevede și în contextul ordinii juridice internaționale, dacă actul vizat este un izvor de drept internațional.

Se menționa anterior despre o procedură analogică situațiilor în care normele conflictuale își au sediul juridic în acte normative diferite. Analogia rezidă în ideea aplicării consecutive a principiilor sau regulilor de soluționare a conflictului de norme, diferența fiind reprezentată de

sediul juridic al normelor. De aici și specificul aplicării regulilor, care se vor aplica în contextul analizei unui singur act normativ ce le conține pe ambele norme aflate în contradicție/conflict.

Totuși, dacă în situația lucrului asupra două norme conflictuale ce se conțin în texte diferite de acte normative întotdeauna se va găsi soluția, atunci în cazul unui singur act ce conține norme conflictuale se poate ajunge la finalul analizei fără soluția găsită, deci fără soluționarea efectivă a cauzei. Tocmai așa se va constata lacuna legislativă. În cazul în care contradicția nu poate fi înlăturată, nu se va putea constata faptul că situația a fost reglementată de către legiuitor, ceea ce înseamnă că avem de-a face cu o lacună legislativă.

f) Referințele normative în textele actelor normative. O altă soluție deja identificată de legiuitor este includerea de referințe normative chiar în textul legii. Această soluție de fapt vine drept consecință a tentativei legiuitorului de a exclude eventuale supraaglomerări sau extensii exagerate a textelor normative, dar și de a evita generarea de situații conflictuale prin dublarea reglementărilor.

Această soluție este aleasă tocmai pentru a securiza într-un fel anume ordinea juridică existentă. Astfel, ordinea juridică, la constatarea de situații de conflict de norme, prezintă anumite deficiențe, care pentru a-i reda integritatea, urmează a fi soluționate. Această integritate îi este redată inclusiv prin soluționarea situațiilor în baza regulilor nominalizate mai sus; dar o altă soluție, optimă în opinia noastră, este referirea legiuitorului la norma care detaliază o situație anumită, fără a da aceleași detalii sau altele similare creatoare de echivocuri și generatoare de incoerențe normative.

Această referire este foarte des întâlnită în textul actelor normative vizând alte articole, capitole, puncte ale aceluiași act. Această situație este oarecum limpede și aici nu se ivește nimic problematic care ar reclama abordări complexe. Dar în situația în care vorbim de alte acte normative, care conțin norme ce detaliază reglementarea, ele la fel sunt indicate în textul actului normativ nou din rațiuni de spațiu și supraaglomerare textuală care nu este necesară.

De fapt referințele la alte acte normative, la norme concrete din textul altor acte normative reprezintă un instrument foarte util și eficient menit să perfecționeze ordinea juridică.

Referirea la care ne-am referit până acum este una directă, care din start este o soluție aplicată pentru excluderea situațiilor ce ar genera întregi procese de soluționare a conflictelor.

Pe lângă aceasta, practica legislativă notează și existența de referințe indirecte, care nu indică exact norma juridică concretă, ci doar o sferă concretă de reglementare. Spre exemplu se întâlnesc deseori situații în care se utilizează formula: *...conform legislației civile...,conform legislației procesual-penale..., ...în conformitate cu bunele practici ale Uniunii Europene...* etc.

Ținem însă să menționăm că funcție de detalierea care o permite contextul actului normativ și funcție de necesitatea concretă de indicare a normei sau a sferei de reglementare la

care se face referire, legiuitorul alege referințele directe sau indirecte. Ambele tipuri de referințe au același scop: perfecționarea ordinii juridice.

g) *Super-conflictele normative*. Situația în care ordinea juridică existentă a statului prezintă părți componente depășite de realitatea socială, atestându-se astfel un conflict între normele juridice și realitatea reglementată de ele, se numește superconflict normativ.

Mai cu seamă în ultimele decenii suntem martori ai diverselor schimbări sociale, care în mod firesc au un impact esențial asupra reglementărilor juridice. Pe de altă parte, reglementările juridice, deci ordinea juridică existentă la un moment dat, poate să cuprindă sau poate să nu cuprindă toate tipurile de relații sociale existente în același moment în societate.

Cel mai relevant exemplu îl reprezintă situație domeniului tehnologiilor informaționale. Astfel, astăzi este de neimaginat viața fără comerț electronic, fără posibilitatea comunicării online, fără posibilitatea negocierii și încheierii diferitor categorii de tranzacții în regim online etc. În consecință, trebuie să recunoaștem că toate aceste relativ recente inovații sociale au reprezentat o adevărată provocare pentru ordinea juridică. Respectiva provocare a generat adevărate revoluții la nivelul ordinii juridice și anume la nivelul conținutului acesteia. Pe lângă faptul că au fost adoptate acte normative cu obiecte noi de reglementare, a fost absolut necesară intervenția la nivelul diferitor alte acte normative deja în vigoare de perioade semnificative de timp în vederea adaptării vechilor reglementări la noile realități sociale și la noile reglementări.

Deci ori de câte ori se ivesc domenii sociale sau raporturi sociale noi, necuprinse în sfera de reglementare a actelor normative în vigoare, acest lucru deși este benefic societății (dacă ne referim la fenomene sociale progresiste cu impact pozitiv), este unul ce amenință ordinea juridică existentă, întrucât aceasta riscă să fie depășită de realitate și să conțină elemente ce nu mai pot fi aplicate corespunzător, sau care pot fi aplicate dar nu acoperă pe deplin noile domenii de raporturi sociale. Iar în contextul în care statul pretinde a fi un stat de drept și a asigura protecția drepturilor și libertăților omului în conformitate cu angajamentele externe la care este parte, acesta are obligația de a-și adapta ordinea juridică și de a-și-o actualiza pentru asigurarea celor enunțate.

Soluționarea superconflictelor de fapt nu reprezintă careva proceduri speciale, aceasta se face prin obișnuita procedură de inițiativă legislativă, cu parcurgerea tuturor etapelor necesare adoptării sau modificării/completării unui act normativ.

Important în acest șir de acțiuni este sesizarea oportună a necesității adaptării ordinii juridice la noile realități sociale.

h) *Interpretarea legislației*. Așa cum subiectul interpretării legislației nu este unul pe care ni l-am propus spre dezvoltare detaliată, nu vom aloca prea mult spațiu laturii teoretice a

acestui, ci ne vom opri la unele aspecte practice și normative și au relevanță în problema interpretării legislației și care în mod firesc și direct acționează asupra integrității ordinii juridice.

Formulările legiuitorului și aprecierile care se află la baza acestora pot fi uneori neclare, nedeterminate și incomplete, așa încât celui ce aplică legea îi revine sarcina:

- să interpreteze norme neclare;
- să dea un conținut concret normelor nedeterminate;
- să completeze normele incomplete.

Referitor la interpretare propunem unele recomandări *de lege ferenda*:

- consolidarea doctrinei de interpretare a actului normativ:

1) modificarea art. 71 alin. (2), legea nr. 100/2017 ”Prin interpretare se înțelege lămurirea textului normei juridice pentru a oferi soluții de drept de aplicare”;

2) modificarea art. 71 alin. (4), ”la interpretarea actului normativ se ține cont de intenția, obiectul și justificarea adoptării actului, care se conțin în nota informativă și dosarul de materiale, care a însoțit proiectul de act normativ la etapa de elaborare și adoptare”;

- asigurarea transparenței în elaborarea și adoptarea actului normativ, modificarea art. 25, Legea nr. 100/2017. Art. 25 se completează cu alin. (6): ” Rezultatele studiilor de cercetare științifică sub forma de concluzii formulate și decizia organului responsabil privind necesitatea elaborării actului normativ, inclusiv lista informațiilor, investigațiilor și rapoartelor se publică pe pagina electronică a autorităților responsabile în termen de 10 zile după încheierea acestei etape.

Referitor la interpretarea normei neclare, menționăm că în momentul în care se pune problema interpretării și aplicării unei legi, de fiecare dată trebuie ca, mai întâi, să se verifice dacă respectiva întrebare nu a primit deja răspunsul prin jurisprudența Curții Supreme de Justiție sau Înaltei Curți de Casație și Justiție a României, sau a Curții Europene a Drepturilor Omului! În interesul dreptății, integrității ordinii juridice și al securității juridice, este deosebit de important ca judecătorii să interpreteze legile cât mai echitabil și uniform.

Obiectivul fundamental al interpretării este de a reda voința obiectivizată a legiuitorului, așa cum rezultă aceasta din normă. În acest scop, se folosesc cele patru metode esențiale ale interpretării:

- din sensul textual al normei;
- din contextul normei;
- din materialele despre lege și din istoricul apariției acesteia;
- din scopul normei.

Tot aici considerăm oportună includerea câtorva referințe ce vizează excepția de neconstituționalitate, care în mare parte vine tocmai să aranjeze anumite elemente interne ale ordinii juridice astfel, încât ceea ce derogă de la dispozițiile și principiile constituționale, să fie

astfel declarat de către Curtea Constituțională, impactul fiind resimțit la nivelul ordinii juridice a statului.

Conform art. 135, lit. a) și g) a Constituției Republicii Moldova, Curtea Constituțională Curtea Constituțională exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte; rezolvă cazurile excepționale de neconstituționalitate a actelor juridice, sesizate de Curtea Supremă de Justiție [115].

Impactul pe care-l are o hotărâre a Curții Constituționale ce declară neconstituționalitatea unei norme juridice asupra ordinii de drept rezultă din faptul că la declararea normei neconstituționale, aceasta devine nulă din momentul adoptării hotărârii care are putere de lege, se aplică direct și se aplică inclusiv prin considerentele pe care se sprijină [182].

Opozabilitatea *erga omnes* a hotărârilor Curții Constituționale implică obligația constituțională a tuturor autorităților de a aplica întocmai deciziile Curții la situațiile concrete în care acestea au incidență. Hotărârile sunt opozabile atât părților *in concreto* în procesul în care s-a ridicat excepția de neconstituționalitate, cât și terților *in abstracto* [182].

Opozabilitatea inclusiv terților *in abstracto* este expresia impactului pe care-l produce o astfel de hotărâre a Curții Constituționale asupra ordinii juridice a statului.

Edictarea și aplicarea corectă, uniformă și în spiritul principiilor constituționale a legii reprezintă pilonul statului de drept, iar în consecință, excepția de neconstituționalitate constituie o garanție constituțională a drepturilor și libertăților conferite cetățenilor pentru apărarea împotriva unor eventuale abateri ale legiuitorului prin instituirea unor norme contrare Constituției [182].

În concluzie, orice intervenție normativă, ca de obicei, prezintă următoarele riscuri:

- riscul de a fi integrat noul act sau normă fără a se face coroborarea cu cadrul normativ de domeniu, ci doar cu evidențierea noilor realități;
- riscul de a adopta o normă sau act similare cu altele existente și considerate greșit depășite;
- riscul de a face exces de zel legislativ prin abrogarea mai multor norme decât ar fi necesar, paralel cu adoptarea unor norme noi, dar insuficiente și incomplete, creându-se astfel un vid normativ, chiar dacă scopul inițial al legiuitorului a fost de excludere a paralelismelor.

Pe de altă parte, referințele la alte acte normative, la norme concrete din textul altor acte normative reprezintă un instrument foarte util și eficient menit să perfecționeze ordinea juridică.

Opozabilitatea *erga omnes* a hotărârilor Curții Constituționale, deci opozabilitatea inclusiv față de terți *in abstracto* este expresia impactului pe care-l produce o astfel de hotărâre a Curții Constituționale asupra ordinii juridice a statului.

3.5. Concluzii la capitolul 3

1. Semnele fundamentale ale statului sunt necesare pentru definirea politică și juridică a statului, însă nu putem admite faptul ca definindu-l doar din aceste perspective să se poată asigura funcționalitatea și viabilitatea statului pe termen lung. Dacă aceste două laturi ale definirii statului sunt întrunite, pentru ca el să existe în mod continuu și să își poată asigura funcționalitatea politicului și juridicului în continuare, este absolut necesar o ordine juridică de asigurare a activității statului. Baza normativă este absolut necesară și pentru ca unul din semnele statului nominalizate mai sus, și anume populația să se bucure de drepturile și libertățile reglementate legal în mod eficient, de condiții de activitate reglementate juridic și care se desfășoară în baza regulilor prescrise obligatorii, ceea ce urmează a fi asigurat de autoritățile publice, tot prin intermediul elementelor ce constituie ordinea juridică a statului. În același timp, o ordine juridică eficientă întotdeauna va fi o premisă de determinare a populației să rămână pe teritoriul statului și să formeze în continuare acel semn indispensabil al statului. În condițiile ineficienței elementelor ce constituie ordinea juridică, în mod foarte simplu și inevitabil se ajunge la destrămarea statului.

Suveranitatea statului sau întinderea acesteia ne reprezintă indicele primordial al întinderii împuternicirilor statului de stabilire a ordinii juridice proprii fără influențe din exterior.

2. Ordinea juridică reprezintă totalitatea surselor ce constituie izvoare de drept aplicabile în cadrul statului. Pe de altă parte ordinea juridică dacă este respectată așa cum este ea constituită, generează ordinea judiciară, dar pentru asigurarea ordinii judiciare este insuficientă existența simplă a izvoarelor normative. Or, ordinea juridică în sine, în sensul exprimat de noi la începutul textului curent, nu poate garanta ordinea judiciară în stat. Ordinea judiciară va fi asigurată dacă cei ce realizează justiția vor avea un înalt grad de responsabilitate socială și juridică. Anume atitudinea responsabilă față de conduita subiectului și corelarea acesteia cu litera legii fac ca ceea ce include în sine ordinea juridică să fie o premisă a ordinii judiciare, o premisă absolut necesară.

Criteriile responsabilității juridice sunt în consecință reprezentate de valorile sociale exprimate de sistemul normativ-juridic prin norma juridică, precum și cele ce nu au căzut sub incidența normei, dar care sunt de natură a concretiza o cerință socială care, la rândul ei reclamă o reglementare juridică.

3. Funcția de bază pe care o are în societate ordinea juridică ne face să concluzionăm că aceasta tinde să impună anumite comportamente și convingeri în vederea atingerii finalităților ordinii sociale. Or, aceste două fenomene – ordinea socială și ordinea juridică – au ținte comune – conservarea și apărarea ordinii sociale.

Ierarhizarea corectă, adecvată și corespunzătoare a actelor normative, în armonie cu totul ce înseamnă realitate socială (cu toate realitățile componente ale acesteia) și realitate juridică conferă stabilitate ordinii juridice. Stabilitatea se referă și la previzibilitatea dreptului în general dar și a aplicării și realizării lui în mod special.

4. Este rolul imens al subiectelor ce participă anume la ierarhizarea actelor normative, care sub aspecte tehnice creează ordinea juridică. Eforturile acestora trebuie unificate în așa fel încât coerența și armonia ordinii juridice să nu fie puse în pericol, ba dimpotrivă, să ajungă la nivelul cel mai bun posibil pentru a corespunde realității sociale și juridice.

Ordinea juridică presupune, grație ierarhizării și armonizării, încadrare perfectă a noutăților normative în realitatea socială, încadrare perfectă în realitatea juridică, sistematizarea eficientă a acestora și eficientizarea aplicării și realizării lor.

Statul, pe lângă simpla ordonare ierarhică conform legii a actelor normative din interiorul său mai trebuie să posede instrumentariul necesar și eficient de ordonare a actelor normative în situații precum asocierea sau aderarea la entități supra-statale.

Ordinea juridică, la constatarea de situații de conflict de norme, prezintă anumite deficiențe, care pentru a-i reda integritatea, urmează a fi soluționate. Această integritate îi este redată inclusiv prin soluționarea situațiilor în baza regulilor nominalizate mai sus; dar o altă soluție, optimă în opinia noastră, este referirea legiuitorului la norma care detaliază o situație anumită, fără a da aceleași detalii sau altele similare creatoare de echivocuri și generatoare de incoerențe normative.

5. Ori de câte ori se ivesc domenii sociale sau raporturi sociale noi, necuprinse în sfera de reglementare a actelor normative în vigoare, acest lucru deși este benefic societății (dacă ne referim la fenomene sociale progresiste cu impact pozitiv), este unul ce amenință ordinea juridică existentă, întrucât aceasta riscă să fie depășită de realitate și să conțină elemente ce nu mai pot fi aplicate corespunzător, sau care pot fi aplicate dar nu acoperă pe deplin noile domenii de raporturi sociale. Iar în contextul în care statul pretinde a fi un stat de drept și a asigura protecția drepturilor și libertăților omului în conformitate cu angajamentele externe la care este parte, acesta are obligația de a-și adapta ordinea juridică și de a-și-o actualiza pentru asigurarea celor enunțate.

Referințele la alte acte normative, la norme concrete din textul altor acte normative reprezintă un instrument foarte util și eficient menit să perfecționeze ordinea juridică.

4. ORDINEA JURIDICĂ PRIN PRISMA ABORDĂRII CA ORDINE JURIDICĂ INTERNĂ A UNUI STAT ȘI ORDINEA JURIDICĂ INTERNAȚIONALĂ

4.1. Internaționalizarea dreptului național și impactul asupra ordinii juridice interne

Formarea și consolidarea Republicii Moldova ca stat independent, democratic și civilizat cu statut de subiect de drept internațional au determinat internaționalizarea dreptului național îndeosebi în domeniul asigurării drepturilor și libertăților omului. Reieșind din cele expuse *ordinea juridică*, apare ca internă unui stat și externă, ordinea juridică internațională, ca expresie organizată a raporturilor statelor între ele.

Această ordine interetatică, e mai degrabă politico-juridică, vădită în dreptul internațional public, pe plan mondial, în dreptul Uniunii Europene, în zona europeană. Fără îndoială că se schițează aici o ierarhie de ordini: mutat pe specificul teritoriului său etatic, dreptul intern pare să se alinieze dreptului zonal, în spațiul european comunitar, dar acest drept UEnu are a contraveni dreptului internațional public, regulilor politico-juridice de conviețuire a statelor, fixate de acestea în tratate, pacte, convenții. Rostul O.N.U. nu este să impună statelor principiile și regulile sale, ci să negocieze și să mijlocească un consens între toate statele de pe planetă, pentru ca acestea să găsească împreună acea *ordine planetară* în cadrul căreia să se realizeze pacea și armonia generală. Dreptul internațional, prin însăși denumirea sa, este un drept al națiunilor care, sub aspect juridic, nu pot fi decât subiecte libere, egale între ele, suverane și independente [86, p.237].

După cum vedem, noțiunile sunt apropiate. *Ordinea juridică în dreptul intern și ordinea în dreptul internațional* au aceeași finalitate (protecția juridică a intereselor fundamentale din statul forului), parțial aceleași izvoare (cele interne, iar ordinea juridică de drept internațional are și izvoare internaționale). Deosebirea sunt, însă, de esență. În dreptul intern, ordinea juridică restrânge libertatea părților la încheierea actelor juridice; în dreptul internațional privat, ordinea juridică limitează până la care se aplică legea străină în statul forului.

Prestigioșii autori francezi Y. Loussouarn și P. Baurel comparau ordinea juridică de drept internațional și ordinea juridică de drept intern ca două cercuri concentrice, corespunzătoare celor două noțiuni [183, p.107].

În dreptul intern, ordinea juridică înseamnă "pace socială", "liniște publică" etc. Ea înglobează toate principiile și regulile de ordine socială și morală pe care legiuitorul le-a considerat esențiale pentru societate și care, din acest motiv, se impun respectului tuturor. Ordinea juridică prezintă o oarecare mobilitate, deoarece legiuitorul își poate schimba opțiunile

sau judecățile asupra acestei noțiuni[184, p.32-33]. Toate normele de ordine juridică sunt imperative: *per a contrario*, sunt și norme imperative care nu au caracter de ordine juridică.

În dreptul intern, ordinea juridică este adesea invocată atunci când se face referire la normele imperative (prohibitive). În dreptul internațional ordinea publică este un corectiv excepțional, care pune în valoare vocația subsidiară de aplicare a *lex fori*[185, p.54].

Prin urmare, conceptul de ordine juridică nu este un atribut doar al planului intern al dreptului, întrucât orice ordine juridică, orice ordine de drept/publică națională/statală se interpoziționează față de alte asemenea ordini în planul existenței unei societăți internaționale și din ce în ce mai internaționalizate ca efect al unei globalizări cvasitotale. Ca atare, simetric unei ordini juridice interne, în doctrină s-a afirmat că există o ordine juridică internațională generală, cu anumite note particulare ce sunt date de însăși natura dreptului internațional public, de modul său specific de creare ca și câmp normativ[1, p.37].

De la o astfel de interpretare pornind, în actuala doctrină de drept public internațional, ordinea juridică semnifică mulțimea normelor juridice (atât cele de natură cutumiară - norme de rang I în dezvoltarea dreptului public internațional, cât și cele de rang II, altfel spus norme convenționale), ca și a instituțiilor cărora astfel de norme le sunt aferente și care au ca finalitate organizarea și ordonarea societății internaționale universale și a subsansamblurilor acesteia (societăți regionale, ceea ce echivalează, în doctrină, cu recunoașterea unor zone regionale de drept internațional public, cum, de exemplu, ar fi dreptul public internațional european (denumit și drept public internațional european-central), un drept public internațional latino-american - în vederea stabilirii păcii și a justiției, a promovării dezvoltării, astfel cum, în concepția actuală, se admite această perspectivă a doctrinei catolice [186, p.21], ori dreptul public internațional islamic).

Indiferent însă dacă luăm în considerare și particularitățile doctrinare și de construcție ale unor astfel de sisteme regionale de drept public internațional sau dacă avem în vedere doar *universalismul* ca proprietate esențială astăzi a dreptului internațional public, doctrina contemporană acceptă astăzi, în mod aproape unanim, că finalitatea tuturor acestor sisteme/subsisteme de drept reprezintă *ordinea juridică internațională*, concept complementar celui de *ordine juridică internă/statală/națională*. S-a arătat, în doctrină, că nu este admisibil a proiecta o ruptură între ordinea juridică internă și *ordinea juridică internațională*[31, p.383] că între aceste două ordini există o anumită unitate logico-teoretică [1, p.5], majoritatea opiniilor în doctrină înclinând astăzi spre monismul juridic cu preeminența dreptului internațional în raport cu cel - intern, fiind o astfel de luare de poziție deosebit de vizibilă mai ales în domeniul drepturilor și al libertăților fundamentale ale omului.

Revizuirea din 2003 a Constituției României din 1991 a accentuat o astfel de preeminență în materie, textul art. 20 din Constituție stipulând în mod expres că orice dispoziție constituțională privind drepturile și libertățile cetățenilor urmează a fi interpretată și aplicată în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu celelalte pacte și tratate la care România este parte (alin. (1)), în caz de neconcordanță, în materie, între ordinea juridică internă și ordinea juridică internațională având prioritate dispozițiile internaționale, cu excepția ipotezei în care legislația noastră națională ar fi mai favorabilă decât reglementările internaționale (alin. (1)), constituantul derivat urmând, aici, modelul constituantului italian în modul de reglementare a eventualului conflict dintre cele două ordini juridice [1, p. 5].

Părăsirea de către doctrină și legiuitor a vechilor poziții dualiste, menționează E. Gh. Moroianu, poziții determinate în mod deosebit ideologic și politic, a fost de o reală importanță pentru instituirea unei fundamentări normative ale unui real stat de drept în România, așadar pentru o ordine juridică și o ordine de drept în consonanță cu standardele, cu practicile generale acceptate ca drept și cu principiile generale de drept recunoscute de către statele civilizate, cum prevede, de altfel, art. 38 din Statutul Curții Internaționale de Justiție. Înțelegerea în mod pozitiv a monismului juridic se dovedește astfel salutară pentru amenajarea unei ordini juridice calitative în România, fiind un adevărat „motor” de dezvoltare a dreptului românesc contemporan, un stimulent pentru conceperea unui proces - Legislativ eficient și de legitimitate atât conceptual-dogmatică, cât și politică [1, p.5].

Fenomenul globalizării devenit astăzi una dintre tendințele prezente în toate domeniile, ar fi curios să aflăm dacă are vreun impact asupra ordinii juridice. Autorul francez Benoit Frydman menționează că mondializarea este acel fenomen care, pentru adepții ordinii juridice în ipostaza clasică de abordare, nu oferă posibilitatea extinderii acesteia la nivel mondial. Or, a se vorbi despre un drept mondial este prematur, acești adepți nu au decât să se limiteze fie la abordarea ordinii juridice internaționale, fie la abordarea relațiilor ce întrețin interacțiunea diferitor ordini juridice de același nivel, fie să aștepte triumful Statului mondial, care-și va impune propria ordine juridică[187, p.10].

Același autor propune ca sintagma ordine juridică internă să fie abandonată în contextul mondializării sau globalizării dreptului, întrucât deja aceasta nu mai face față și este total neadaptată pentru a cuprinde dezordinea pletorică ce caracterizează în acest moment lupta globală pentru drept [187, p.10].

Pe de altă parte, prof. Otto Pfersmann se opune acestui abandon, susținând ideea că dreptul mondial ar putea fi gândit de o manieră științifică corectă în cadrul unui sistem monist reformulat [178, p. 15].

Ne raliem opiniei ultimului menționat, considerând că globalizarea sau mondializarea nu este un impediment insurmontabil ce face imposibilă ordinarea juridică internă. Și referitor la ordinea juridică internațională s-ar fi putut spune lucruri similare în contextul în care relațiile dintre state erau abia la început de dezvoltare și baza juridică pentru aceasta nu exista. Totuși, astăzi sintagma ordine juridică internațională este una uzuală pentru juriști și nu este nicidecum mai dificilă în utilizare decât ordinea juridică internă a statelor sau a altor entități.

Același lucru poate fi menționat despre *ordinea juridică globală*. Sigur că este un fenomen mult mai complex, sigur că aici deja numărul actorilor cu siguranță va fi mai mare, sigur că ordonarea juridică trebuie bine gândită și apoi pusă în practică, însă acestea toate pot fi făcute de om și este la îndemâna civilizației de astăzi realizarea unui atare deziderat. Tocmai de aceea considerăm că în evoluția sa istorică ordinea juridică urmează a dobândi noi valențe dimensionale, având a cuprinde o sferă de raporturi juridice mult mai mare decât ceea ce se numește astăzi *internațional*.

Autorul E. Ciongaru menționează necesitatea adaptării ordinii juridice existente astăzi la nivel internațional la condițiile globalizării, la noua realitate juridică care se impune. Dânsul chiar aduce în vizor noțiunea de transplant juridic sau aculturație juridică. Acesta menționează că trasarea granițelor nu mai are rolul unui spațiu intangibil al teritoriului, statul devenind, inevitabil, parte dintr-un întreg, din lumea globalizată, iar teritoriul său având înțelesul orientat după logica fluxurilor din toate domeniile: capitaluri, bunuri, informații, cultură, persoane. Globalizarea, fenomen care practic extinde punțile de comunicare dintre comunități are ca efect și faptul că ordinea juridică internă, parte din cea a Uniunii Europene, împreună, se extind către o nouă ordine juridică, ordinea juridică mondială. În acest context este inevitabilă modernizarea și compatibilizarea sistemelor juridice prin fenomenul numit transplant juridic sau aculturație juridică[46, p. 39].

Acest fenomen de globalizare exercită un impact esențial asupra tuturor domeniilor vieții sociale. Și acest lucru devine tot mai evident. Cu atât mai mult, știind că dreptul este o știință și un domeniu ce trebuie să țină pasul cu realitatea vieții sociale, ajungem la ideea de necesitate a adaptării acestora la realitatea menționată. Or, este necesară racordarea realității juridice la realitatea socială. În plus, există, pe lângă această racordare și necesitatea ei, necesitatea protejării intereselor și drepturilor tuturor participanților la fenomenele globalizate. Reglementarea raporturilor juridice născute drept rezultat al globalizării nu se poate face decât în contextul adaptării realității juridice la realitatea vieții sociale. În consecință, am putea fi contraziși de ideea că fiecăare stat își poate adapta propria ordine juridică la aceste schimbări, nefiind necesară o ordine juridică nouă sau una suprastatală adaptată la fenomenul mondializării [188,

p.34]. Susținem totuși idea că ordinea juridică nou creată drept consecință a mondializării este o necesitate.

Globalitatea nu asigură ordinea internă și aplicarea justiției. Statele sunt chemate să facă față la sfidări noi: trafic de arme, spălarea banilor, corupție, terorism, droguri [189, p.128]. Iar pentru a face față acestor provocări, e nevoie de satisfacerea necesității menționate de noi mai sus: adaptarea ordinii juridice la consecințele globalizării. Și adaptarea nu înseamnă neapărat globalizarea ordinii juridice. Astfel, menționăm că există autori care susțin idea evoluției ordinii juridice până la atingerea unei noi etape sau a unui nou nivel – ordinea juridică globală. Pe de altă parte există autori care susțin dimpotrivă, ordinea juridică internațională, care este în măsură să facă față provocărilor unui fenomen de anvergură precum este globalizarea [189, p.128].

Noi, la rândul nostru, susținând diversitatea opiniilor pe marginea acestui subiect, totuși suntem de părerea că ordinea juridică globală este un fenomen imposibil a fi atins. Dificultățile cu care se confruntă ordinea juridică a statelor, ordinea juridică a diferitor comunități de state, ordinea juridică internațională stau drept mărturie că a crea o ordine juridică mondială sau globală nu înseamnă neapărat a o depăși pe cea internațională. Dimpotrivă, considerăm că *perfecționarea ordinii juridice internaționale este soluția cea mai reală și de fapt optimă oferită fenomenului globalizării. Iar în consecință, adaptarea ordinii juridice interne a statelor la rigorile globalizării și adaptarea ordinii juridice internaționale la acestea, reprezintă de fapt acel fenomen ce rezultă din impactul globalizării asupra ordinii juridice.*

În plus, întru susținerea poziției noastre, dacă încercăm să aplicăm caracterele sistemului juridic sau al ordinii juridice enunțate de Ioan Humă unui sistem global, incontestabil vom întâmpina dificultăți. În primul rând, dacă ne referim la voința unică, e și firesc ca la nivel mondial sau global să se atingă acest numitor comun. Multitudinea și diversitatea sistemelor juridice, a ordinilor juridice, a credințelor, a sistemelor morale etc. reprezintă într-un anumit fel obstacole reale în atingerea acelei voințe unice menționate mai sus.

Unitatea scopului, în principiu, poate fi asigurată chiar și la nivel mondial, întrucât astăzi avem în vigoare o multitudine de acte normative care în mod cert au un scop unic – de a instaura ordinea mondială, de menținere a păcii, de promovare a drepturilor omului și de apărare a lor, care poate fi realizată exclusiv în condiții de pace și securitate mondială. Aceste scopuri, cu toată diversitatea spațiilor juridice, nu pot fi divergente de la stat la stat sau de la comunitate de state la altă comunitate de state. Cu toate acestea, satisfacerea acestei condiții nu asigură posibilitatea să vorbim despre o ordine juridică mondială/globală.

Unitatea spațiului normativ este dificil a fi atinsă din simplul motiv că aceste spații sunt multe și diverse, cu tradiții și credințe diferite. Omogenizarea spațiului normativ ar fi un fenomen, dacă nu imposibil, atunci extrem de dificil de atins.

Cu atât mai mult, este dificil a vorbi despre unitatea modului de realizare la nivel global, cu intervenția în caz de necesitate a forței coercitive a statului. Acest lucru devine imposibil din simplul motiv că o forță coercitivă a statului nu poate interveni la nivel global, ea având autoritate supremă în virtutea suveranității sale pe teritoriul statului, nu și în afara lui. Or, suveranitatea înseamnă supremație pe plan intern, și independență pe plan extern, nicidecum mai mult. Respectiv, a vorbi despre o forță coercitivă la nivel global, cel puțin la etapa actuală, este dificil.

În concluzie, atingerea voinței unice, a scopului unic, a unității spațiului normativ și a modului unic de realizare, cu intervenția în caz de necesitate a forței coercitive a statului întru ajungerea la nivelul unei ordini juridice mondiale sau globale, sunt dificile a fi realizate. Or, mondializarea/globalizarea ordinii juridice nu înseamnă detașarea ei de ordinea juridică internațională și depășirea acesteia, ci doar perfecționarea ei.

Revenind la idea de transplant juridic, promovat de E. Ciomgaru, vom menționa că de fapt acest concept nu este unul nou și nicidecum unul adus de fenomenul globalizării. De fapt și practica statului Republica Moldova ne dovedește pe cât de largă este utilizat fenomenul transplantului juridic în ordinea juridică internă a statului nostru. La adoptarea unor importante acte normative în Republica Moldova, importante texte de legi au fost preluate de la alte state, fiind bineînțelese adaptate realității statului nostru. Acest transplant presupune preluarea a ceea ce este superior din punct de vedere calitativ dintr-un sistem juridic și implantarea în cadrul altui sistem juridic care la capitolul respectiv are norme juridice inferioare din punct de vedere al conținutului juridic și calității, precum și a eficienței.

Unul din scopurile transplantului juridic este de a asigura funcționarea adecvată a societății globale și impune existența unei singure ordini juridice, întrucât două ordini juridice distincte, independente nu pot fi valabile simultan pentru aceeași indivizi pe același teritoriu, în aceeași perioadă de timp. Astfel ordinea juridică asigura orientarea, desfășurarea și controlul acțiunilor și comportamentelor sociale pe baza unui sistem ierarhizat de norme juridice. Regulile juridice reprezintă fundamentul ordinii juridice și asemeni normelor sociale protejează principalele valori și relații sociale prin impunerea, permiterea sau interzicerea anumitor acțiuni sau comportamente[46].

Despre un drept mondial ne vorbește și C. Danileț, care menționează că nașterea unui drept, p. 91 mondial este impusă, pe de o parte, tocmai de necesitatea instaurării/menținerii unei păci la nivel global, mondial, acesta a fost, de exemplu, motivul principal al apariției Declarației Universale a Drepturilor Omului. Iar, pe de altă parte, aceasta este impusă de atracția dintre culturile juridice și încercarea de a ameliora diferențele dintre sistemele juridice. Motivul principal al acestui din urmă aspect este că la baza diferitelor sisteme naționale de drept se află

principii comune ale justiției. Sub influența unor documente internaționale/regionale și a curților internaționale/regionale, aceste principii primează asupra culturilor juridice naționale. E un fel de întoarcere la origine, la un „*jus commune*”. Tocmai pe acest pilon se va clădi un sistem judiciar global, o comunitate juridică[26].

Noi, în concluzie, *cu argumentele indicate mai sus, susținem totuși că atingerea ordinii juridice globale înseamnă adaptarea ordinii juridice interne a statelor și a ordinii juridice internaționale la efectele globalizării. O atare adaptare nu duce neapărat la o ordine juridică globală, ci doar va răspunde cu exactitate exigențelor fenomenului de globalizare în toate domeniile vieții sociale.*

Când o nouă ordine internațională ia ființă, multe căi de urmat îi stau în față. Dar fiecare alegere restrânge universul opțiunilor rămase. Deoarece complexitatea inhibă flexibilitatea, primele alegeri sunt absolut cruciale. Dacă o ordine internațională este relativ stabilă, precum cea rezultată în urma Congresului de la Viena, sau extrem de volatilă precum cele rezultate în urma Păcii westfalice și a Tratatului de la Versailles, aceasta depinde de gradul în care poate ea împăca acel ceva, care face ca statele constituate să se simtă în siguranță, cu ceea ce consideră ele a fi just, etic și echitabil [26].

Ordinea ce apare acum va trebui să fie construită de oameni de stat care reprezintă culturi cu totul diferite. Ei conduc birocrații uriașe, de o asemenea complexitate încât, adeseori, energia acestor oameni de stat este consumată mai mult de servirea mașinăriei administrative decât de definirea unui scop. Ei se înalță pe cele mai de sus poziții - prin calități care nu sunt neapărat cele necesare pentru a guverna - și sunt chiar și mai puțin potrivite pentru construirea unei ordini internaționale. Iar unicul model disponibil de sistem multistatal a fost unul construit de societățile occidentale, pe care mulți dintre participanți îl pot respinge. Nevoia de autocenzură a omenescului sporește cu cât urcăm în ierarhia socială [26].

Studiul istoriei și al dreptului nu constituie un manual cu instrucțiuni, care să poată fi aplicat automat; istoria și dreptul ne învață prin analogii; aruncând lumină asupra consecințelor probabile ale situațiilor comparabile. Dar fiecare generație trebuie să hotărască singură care situații sunt comparabile. Intelectualii analizează funcționarea sistemelor internaționale; oamenii de stat le construiesc. Și există o mare diferență între perspectiva unui analist și cea a unui om de stat. Analistul poate alege problema pe care dorește s-o studieze, în vreme ce omului de stat problemele îi sunt impuse. Analistul poate alocă oricât timp este nevoie pentru a ajunge la o concluzie clară; problema copleșitoare a omului de stat este presiunea timpului. Analistul nu lucrează cu nici un risc: dacă se dovedește că a ajuns la concluzii greșite, el poate scrie un alt tratat. Omului de stat îi este îngăduit să încerce o singură dată; greșelile sale sunt iremediabile. Analistul dispune de toate faptele; el va fi judecat după forța lui intelectuală. Omul de stat trebuie

să acționeze conform unor evaluări, ce nu pot fi probate în momentul în care le elaborează; el va fi judecat de istorie, după cât de bine păstrează pacea [26].

Iată motivul pentru care examinarea modului în care oamenii de stat au tratat problema ordinii juridice mondiale - ce anume a funcționat sau nu și de ce - nu reprezintă sfârșitul înțelegerii eticii și echității contemporane, al principiilor generale ale dreptului; el poate fi, însă, începutul [42, p.51].

4.2. Ordinea juridică europeană - o nouă ordine juridică în contextul internaționalizării dreptului

Așa cum am arătat în compartimentele anterioare ale lucrării, orice entitate statală sau suprastatală se bucură de prerogative de a-și concepe propria ordine juridică. Respectiv, statală, după cum am putut vedea în cadrul lucrării, în virtutea suveranității lor, dispun de această prerogativă, întinderea suveranității fiind un indice al întinderii ordinii juridice a acestuia.

Pe de o parte, atunci când s-au pus bazele Uniunii Europene, acestea au fost consfințite în acte normative, ele reprezentând temelia normativă a ordinii juridice ulterioare a Uniunii Europene. Pe de altă parte, aceste tratate constitutive sunt parte integrantă a ordinii juridice UE de astăzi. Respectiv, dacă e să comparăm ordinea a UE cu ordinea juridică internă a unui stat, regăsim în ambele cazuri elementul fundamental, adică actele normative ce constituie punctul de pornire pentru întreaga ordine juridică, adică Constituția și respectiv. Tratatul de constituire a Uniunii Europene.

Așa se întâmplă că fenomenul denumit Uniune Europeană a generat o nouă dimensiune a ordinii juridice - dimensiunea UE.

D. C. Dragoș menționează că dreptul Uniunii Europene reprezintă o ordine juridică nouă autonomă față de ordinea juridică internațională și totodată integrată în sistemul juridic al statelor membre [190, p.37].

Este relevantă și definiția dată de către E. Gh. Moroianu ordinii juridice Uniunii Europene ca un "ansamblu organizat și structurat de norme juridice avându-și propriile sale izvoare, organe și proceduri apte a le emite, a le interpreta astfel încât să poată constata și sancționa, dacă este cazul, violările aduse unor astfel de norme"[1, p.36].

Conceptul de *ordine juridică a Uniunii Europene* este dublu poziționat în raport cu cel de ordine juridică internă, pe de o parte, bucurându-se de preeminență în raport cu dreptul intern al statului membru, normele europene, fiind, prin raportare la ordinea juridică internă, „direct aplicabile” sau cel puțin „capabile de efect direct”[191, p.76], astfel că, în raport cu tipul de normă a UE de categoria de izvor din care provin normele UE, pot „lega” doar statele, pot genera drepturi și obligații pe care resortisanții ai statelor-membre ai Uniunii Europene să le invoce în

fața instanțelor naționale, altele necesitând măsuri ulterioare referitoare la implementarea lor în ordinea juridică internă pentru producerea de efecte juridice (directiva)[192, p. 27]. Având în vedere hotărârea Curții în cazul *Van Gend & Loos*. *C. Nederlandse Administratie der Belastingen* (1963), preeminența dreptului Uniunii Europene ordinea juridică a Uniunii Europene față de dreptul intern al statelor/ordinea juridică internă a fost definitiv tranșată în favoarea ordinii juridice europene normele dreptului european producându-și efectele, de o manieră uniformă, în toate statele membre, de la intrarea lor în vigoare și pe toată durata validității lor, astfel de norme/dispoziții fiind o sursă imediată de drepturi și obligații pentru toți destinatarii acestora, indiferent, că sunt state membre sau persoane fizice, sub condiția ca prevederile UE susceptibile de o aplicabilitate directă, spre a fi și invocate de către cei interesați în fața instanțelor lor naționale, să respecte anumite criterii bine precizate de legiuitorul UE [192, p.27-28].

Pe de altă parte, s-a specificat că dreptul UE, ca ordine juridică preeminentă, este o ordine complementară ordinilor juridice interne ale statelor-membre, deși rămâne decisivă, în planul consecințelor și al înțelegerii exacte a naturii și poziției ordinii juridice a UE, hotărârea Curții de Justiție a UE, în cazul *Costa c. E.N.E.L.* (1964), statuând definitiv în ceea ce privește *principiul primordialității dreptului UE*.

O primordialitate statuată dincolo de orice relevanță a timpului, a momentului în care s-ar „juca” vechiul principiu de drept *lex posterior derogat legi priori*, principiu valabil, admis și consacrat cu strictețe la nivelul dreptului intern/național/statal, dar nepermis din motive de funcționalitate eficientă și rezonabilă a interacțiunii dintre ordinea juridică de drept a UE și ordinea juridică de drept intern[192, p.36].

Cuplul operațional *drept al UE, drept intern* permite ca la nivelul dreptului intern un bloc normativ, reglementând un anumit domeniu și o anumită materie, edictat la un anumit moment temporal T_1 să modifice sau să abroge un bloc normativ edictat anterior acestuia, și anume la momentul T_0 , așadar un „joc” al timpului ce se „scurge” într-un plan al orizontalității sale, altfel spus în cadrele-limite stricte ale unei ordini normative interne/statale/naționale, cum tot altfel și de asemenea vechiul principiu de drept *lex specialis derogat legi generali* este operațional sub aceeași condiție a orizontalității, altfel spus în cadrele-limite ale dreptului național. În situația, însă, de superpoziționare a ordinii juridice a UE față de ordinele juridice interne, naționale, ale statelor-membre ale Uniunii Europene acțiunea celor două principii de drept este blocată, întrucât s-ar putea oricând ajunge în situația în care, chiar admitând efectul direct - fie orice cetățean al unui stat membru având îndreptățirea de a invoca norma în raporturile sale cu autoritățile publice ale statului al cărui rezident este, acesta având calitatea de stat-membru (cazul *van Duyn și Ratti*, sau celebra speță *Foster versus British Gas* - 1989, sau orizontal, orice persoană fizică/juridică fiind îndreptățită de a invoca norma comunitară în cauză și la raporturile

sale juridice cu o altă persoană fizică/juridică (cazul *Marshall versus Southhampton & South West Hampshire Area Health Authority* - 1984) - al normei UE, legiuitorul național să voiască totuși a înfrânge norma UE prin edictarea unei legi naționale ulterioare momentului apariției normei UE sau, printr-un act normativ UE cu caracter general[192, p.36].

Ordinea juridică europeană nu înseamnă numai aranjamente instituționale care „să consolideze caracterul democratic și eficacitatea funcționării instituțiilor, pentru a le permite acestora să-și îndeplinească mai bine, într-un cadru instituțional unic, misiunile care le sunt încredințate”, ci și „principiile libertății, democrației și respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale, precum și ale statului de drept”, astfel cum sunt consfințite în preambulul Tratatului de la Lisabona, astfel încât în viitorul apropiat Uniunea Europeană să dispună de un fundament solid din punct de vedere organizatoric, politic și funcțional[42, p.85].

Această nouă ordine juridică a Uniunii Europene este guvernată de două principii [90, p. 36]:

1) Integrarea directă a ordinii juridice a Uniunii Europene în ordinea juridică internă a statelor membre (teoria monistă);

2) Aplicabilitatea prioritara a dreptului Uniunii Europene în dreptul intern al statelor membre. Caracterele ordinii juridice a Uniunii Europene sunt: este o ordine juridică autonomă care se reflectă în autonomia izvoarelor dreptului UE și în autonomia normelor UE, autonomia reglementării jurisdicționale a diferendelor, este o ordine juridică integrată în dreptul statelor membre.

Interesant este că, deși ordinea juridică internațională în mod aparent împărtășește multe aspecte comune cu ordinea juridică a UE, dreptul Uniunii Europene este un drept comun Statelor Membre, Curtea de Justiție a Comunităților Europene interpretând că acest drept constituie „o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor membre”[193, p.24]. În aceeași hotărâre, Curtea accentuează că prin reglementările adoptate s-a instituit „Comunitate de durată nedeterminată dotată cu instituții proprii, cu personalitate juridică proprie, cu capacitate juridică, cu capacitate de reprezentare internațională și cu puteri reale izvorâte dintr-o limitare de competențe sau dintr-un transfer de atribuții ale statelor membre către Comunitate”[193, p.24].

Dacă e să pornim de la momentul începuturilor Uniunii Europene, constatăm că procesul normativ al Uniunii a evoluat foarte mult, de la *Dreptul Uniunii Europene - o nouă tipologie juridică* [194, p.39] la reglementările de natură preponderent economică, în prezent noile reglementări juridice europene având „trăsături specifice” [195, p.55], care îmbogățesc sensurile și semnificațiile lor. Un drept instituțional al Uniunii a fost creat, cu tot ceea ce implică acest lucru: izvoare de drept, principii definitorii și reglementări care conturează o ordine juridică specifică.

Dreptul unional reglementează raporturile juridice din cadrul Uniunii Europene, dar și dintre Uniune și Statele Membre, subliniază statutul instituțiilor Uniunii, definind totodată și atribuțiile și competențele sale [196, p.29].

Cele două izvoare principale ale dreptului UE sunt: *dreptul primar* și *dreptul secundar*.

Dreptul primar este format din tratatele care stabilesc cadrul juridic al Uniunii Europene. Dreptul secundar este compus din instrumente juridice bazate pe aceste tratate, cum ar fi regulamente, directive, decizii și acorduri. Acestea li se adaugă principiile generale ale dreptului UE, jurisprudența dezvoltată de Curtea Europeană de Justiție și dreptul internațional.

Dreptul UE se caracterizează prin faptul că este direct aplicabil în toate statele membre ale UE („efect direct”) și că legile statelor membre ale UE pot fi declarate inaplicabile în cazul în care intră în conflict cu dreptul UE („supremația” acestuia din urmă).

În Uniunea Europeană, dreptul primar poate fi considerat principalul izvor de drept. Acesta se află în vârful piramidei ordinii juridice europene și este format, în principal, din următoarele tratate [196, p.148]:

- tratatele „fondatoare”: Tratatul privind Uniunea Europeană, Tratatul privind funcționarea UE și Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice;
- protocoalele și anexele la tratate, tratatele de aderare ale statelor membre la Uniunea Europeană și alte tratate.

Ultima revizuire a dreptului primar al UE a avut loc odată cu adoptarea Tratatului de la Lisabona, care a intrat în vigoare în decembrie 2009 (tratatele menționate, includ modificările introduse de Tratatul de la Lisabona).

Cât privește dreptul secundar al UE, acesta include așa-numitele acte unilaterale și acorduri.

În principal, actele unilaterale sunt cele enumerate la art. 288 din Tratatul privind funcționarea UE: regulamente, directive, decizii, avize și recomandări. În plus, există acte specifice bazate pe tratatele menționate anterior: de exemplu, în domeniul penal continuă se aplica „decizii-cadru” (acestea au fost adoptate înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, când cooperarea judiciară și polițienească în materie penală avea un statut specific. Actele obligatorii din punct de vedere juridic adoptate prin procedură legislativă (cum ar fi regulamente, directive și decizii-cadru) se numesc acte legislative sau „legislație”.

Acordurile includ: acorduri internaționale sau convenții, semnate de Uniunea Europeană și de o țară sau o organizație terță, acorduri între statele membre și acorduri interinstituționale încheiate între diferitele instituții ale UE.

În temeiul art. 288 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE), instituțiile europene pot adopta cinci tipuri de acte juridice: regulamentul; directiva; decizia; recomandarea; avizul [197].

Regulamentele, directivele și deciziile sunt acte juridice cu caracter obligatoriu, spre deosebire de recomandări și avize, care nu au un caracter obligatoriu.

Cât privește reglementarea elementelor și procedurilor ce vizează ordinea juridică UE, art. 249 din Tratatul instituind Uniunea Europeană - versiunea consolidată - dispune: „Pentru îndeplinirea misiunii lor în condițiile prevăzute de prezentul tratat, Parlamentul European în comun cu Consiliul, Consiliul și Comisia adoptă regulamente și directive, iau decizii și formulează recomandări sau avize. Regulamentul are o aplicabilitate generală. Este obligatoriu în toate elementele sale și este direct aplicabil în orice stat membru” [197].

În baza acestui tratat, în literatura juridică de specialitate din țara noastră se susține, fără nicio nuanțare, că regulamentele sunt „direct aplicabile în statele membre de o manieră uniformă și simultană, nefiind necesară adoptarea unei legislații suplimentare sau vreo transformare” [53, p.89]. Totuși, menționăm că după anul 2000, au fost adoptate unele regulamente (fie de Parlamentul European și Consiliu, fie numai de Consiliu) care nu sunt aplicabile în toate statele membre.

Temeiul juridic al adoptării acestora rezidă în Tratatul de la Maastricht și respectiv Amsterdam care, pe de o parte au introdus, respectiv menținut, instituția cooperării intensificate (consolidate) și pe de altă parte, au adoptat două protocoale care privesc poziția Regatului Unit și a Irlandei, respectiv poziția Danemarcei [198, p.84]. Spre exemplu: Regulamentul (CE) nr.1346/2000 al Consiliului din 22 mai 2000 privind procedurile de insolvență și Regulamentul (CE) nr.44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială, precum și Regulamentul (CE) nr.864/2007 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 iulie 2007 privind legea aplicabilă obligațiilor necontractuale nu se aplică Danemarcei (care nu a participat la adoptarea acestuia și în consecință, nu-i revin obligații în virtutea lui și nici nu-i sunt aplicabile dispozițiile sale); Regulamentul (CE) nr.593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale („Roma I”) nu se aplică Regatului Unit și Danemarcei.

Formată din 28 de state membre, care, prin aceste tratate, au delegat instituțiilor UE anumite competențe, UE are astfel competențe exclusive proprii, dar și competențe partajate cu statele membre. Statele membre și-au păstrat și ele anumite competențe rezervate lor.

Un element-cheie îl reprezintă principiul subsidiarității, care determină când anume îi revine Uniunii competența de a legifera și are drept rezultat luarea unor decizii la un nivel cât mai apropiat de cetățeni [199].

O decizie poate viza în mod specific unu sau mai mulți destinatari (țări ale UE, societăți comerciale sau persoane fizice). Există și decizii fără un destinatar specific, mai ales în domeniul politicii externe și de securitate comune (PESC).

Art. 290 din TFUE permite organului legislativ al UE (în general, Parlamentul European și Consiliul) să delege Comisiei competența de a adopta acte fără caracter legislativ și cu domeniu de aplicare general, care completează sau modifică anumite elemente neesențiale ale unui act legislativ.

De exemplu, actele delegate pot adăuga norme (neesențiale) noi sau pot implica o modificare ulterioară a anumitor aspecte ale unui act legislativ. În acest fel, organul legislativ se poate concentra asupra orientării politicii și asupra obiectivelor fără a intra în dezbateri excesiv de detaliate și adesea foarte tehnice.

Delegarea competenței de a adopta acte delegate este supusă însă unor limite stricte. Numai Comisia poate fi împuternicită să adopte acte delegate. În plus, elementele esențiale ale unui anumit domeniu nu pot face obiectul delegării de competențe. În plus, obiectivele, conținutul, domeniul de aplicare și durata delegării de competențe trebuie definite în actele legislative. De asemenea, organul legislativ trebuie să stabilească în mod expres condițiile în care poate fi aplicată această delegare. Astfel, Parlamentul și Consiliul pot prevedea dreptul de revocare a delegării sau de formulare a unor obiecțiuni față de actul delegat.

Această procedură se utilizează pe larg în numeroase domenii, cum ar fi: piața internă, agricultură, mediu, protecția consumatorilor, transporturi, precum și spațiul de libertate, securitate și justiție.

Ordinea juridică a Uniunii Europene ar fi incompletă dacă ea s-ar rezuma la actele legislative enumerate mai sus, exact ca și în cazul ordinii juridice interne a statelor membre și ale altor state. Avem în vedere ideea că putem vorbi despre eficiența ordinii juridice, despre atingerea scopurilor și obiectivelor acesteia, dacă avem și mecanisme eficiente care acționate la momentul oportun, contribuie la aceasta. Respectiv, este vorba de un alt element al ordinii juridice - actele de aplicare, sau actele ce transpun dispozițiile actelor legislative în situații practice [194, p. 36].

În cazul Uniunii Europene, responsabilitatea punerii în aplicare a actelor UE cu caracter juridic obligatoriu le revine în principal țărilor UE. Cu toate acestea, unele acte ale UE cu caracter juridic obligatoriu necesită condiții unitare pentru punerea în aplicare. În aceste cazuri, Comisiei sau, în cazuri temeinic justificate și în cazurile prevăzute la articolele 24 și 26 din Tratatul

privind Uniunea Europeană, Consiliului i se conferă competența de a adopta acte de punere în aplicare [197].

Regulamentul (UE) nr. 182/2011 al Parlamentului European și al Consiliului stabilește normele și principiile generale privind mecanismele de control de către țările UE al exercitării competențelor de executare de către Comisie. În vederea exercitării acestui control, Comisia este asistată de comitete compuse din reprezentanți ai țărilor UE și prezidate de către un reprezentant al Comisiei. Orice proiect de act de punere în aplicare este supus avizului comitetului de către președintele acestuia .

Art. 289 din Tratatul privind funcționarea UE nu mai face referire la două tipuri de proceduri legislative:

- procedura legislativă ordinară;
- procedurile legislative speciale [197].

De asemenea, Tratatul de la Lisabona introduce „clauze pasarelă”. Aceste clauze permit, în anumite condiții, generalizarea procedurii legislative ordinare la domenii aflate inițial în afara sferei sale de aplicare, fără însă a aduce atingere ordinii juridice a Uniunii Europene sau a celei a statelor membre.

Ordinea juridică a UE, ca și ordinea juridică internă a statelor, poate fi afectată de diverse evenimente legislative. Așa cum prevede formula clasică a ordinii juridice, și în cazul aplicării ei dreptului Uniunii Europene avem ca prioritate integrarea modificărilor și corelarea dispozițiilor noi cu toate componentele ordinii juridice actuale. Astfel, în afară de situația adoptării de acte normative noi, mai avem procedura de revizuire ordinară, care are sau poate avea un impact determinant asupra ordinii juridice comunitare.

Procedura de revizuire ordinară se aplică în ceea ce privește modificările cele mai importante aduse tratatelor, cum ar fi sporirea sau reducerea competențelor UE. Aceasta funcționează astfel:

- Orice guvern național al unei țări din UE, Parlamentul European sau Comisia poate înainta Consiliului o propunere de modificare a tratatelor. Consiliul înaintează aceste propuneri Consiliului European (format din șefii de stat și de guvern ai țărilor UE), parlamentele naționale fiind informate și ele cu privire la procedura propusă.

- În cazul în care Consiliul European adoptă o decizie pozitivă, se convoacă o convenție compusă din reprezentanți ai parlamentelor naționale, ai șefilor de stat sau de guvern ai țărilor UE, ai Parlamentului European și ai Comisiei. Convenția analizează proiectele de revizuire și adoptă decizii prin consens.

- Președintele Consiliului convoacă apoi o conferință a reprezentanților guvernelor țărilor UE, în vederea adoptării de comun acord a modificărilor care trebuie aduse tratatelor. Modificările intră în vigoare numai după ce au fost ratificate de toate țările UE.

Totuși, Tratatul de la Lisabona creează o procedură simplificată pentru revizuirea politicilor și acțiunilor interneale UE (de exemplu, agricultura și pescuitul, piața internă, controalele la frontiere, politica economică și monetară). Obiectivul este facilitarea promovării integrării europene în aceste domenii. Această procedură evită necesitatea de a convoca o convenție europeană și o conferință interguvernamentală.

Consiliul European adoptă decizia în unanimitate, în urma consultării Comisiei, a Parlamentului European și a Băncii Centrale Europene, dacă revizuirea vizează domeniul monetar. Modificările aduse tratatelor intră în vigoare numai dacă au fost ratificate de toate țările UE.

De menționat că, competențele UE nu pot fi extinse însă printr-o procedură de revizuire simplificată.

Pentru a evidenția componentele ordinii juridice a Uniunii Europene, este necesar a se menționa că prin instrumente legislative variate și prin jurisprudența creatoare a Curții de Justiție a Uniunii Europene, treptat, au fost create mai multe compartimente ce reprezintă elemente componente ale acestei noi ordini juridice, sau ale dimensiunii comunitare a ordinii juridice:

- *dreptul unional instituțional* care cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează structura și funcționarea organelor Uniunii Europene;
- *dreptul unional material* care cuprinde totalitatea normelor juridice care fixează obiectivele Uniunii și măsurile prin care acestea sunt aduse la îndeplinire;
- *dreptul unional procesual* care cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează procedurile dreptului Uniunii Europene.

Astfel, un alt argument pentru crearea unei noi ordini juridice ar fi faptul că dreptul instituțional, material și procesual al Uniunii Europene au conturat o ordine juridică specifică.

Or, am putea determina așa-numitele sub-ordini juridice ale Uniunii Europene: ordinea juridică instituțională; ordinea juridică materială; ordinea juridică procesuală a Uniunii Europene.

Menționăm că și în cazul Uniunii Europene, toate aceste compartimente sau elemente componente ale ordinii juridice au același specific al conținutului [194, p. 37].

Regulile de drept instituțional reglementează în principal aspecte ca: domeniul de aplicare a tratatelor, revizuirea lor și aderarea de noi state, personalitatea juridică a Uniunii Europene, organizarea instituțiilor europene, funcțiunile și atribuțiile lor, precum și relațiile dintre ele.

Regulile de drept material se referă în principal la exercitarea atribuțiilor organelor de elaborare a politicilor naționale și administrative prin intermediul interdicțiilor europene în scopul aplicării dreptului Uniunii, fie printr-o acțiune, fie printr-o inacțiune. Ele privesc totodată stabilirea unor norme de conduită pentru persoanele care intră în sfera de influență a dreptului Uniunii.

Diversitatea raporturilor juridice acoperite de dreptul unional conduce și la diversitatea naturii litigiilor sau acțiunilor cu care CJUE poate fi sesizată. Se pot distinge, astfel, mai multe tipuri de proceduri, care conturează încetul cu încetul un drept procesual al Uniunii Europene, și care ne trimit cu gândul la un drept procesual în materia dreptului administrativ:

- procedura acțiunilor directe (de drept comun) în fața Curții de Justiție;
- procedura acțiunilor preliminare în fața Curții de Justiție;
- procedurile speciale în fața Curții de Justiție;
- procedura căilor de atac în fața Curții de Justiție;
- procedura în fața Tribunalului;
- procedura în fața Tribunalului Funcției Publice.

Mai mult decât atât, potrivit art. 20 din Statutul CJUE, procedura în fața CJUE comportă două faze: faza scrisă și faza orală. Aceste faze sunt urmate de faza deliberării și adoptării hotărârii și de faza executării hotărârii. În situația în care suntem în fața Tribunalului sau a TFP, se adaugă faza căii de atac.

Subliniem totodată că *dreptul procesual al Uniunii Europene nu este suspendat*, existând dreptul material al Uniunii Europene, care este oarecum disparat, el nefiind (încă) codificat.

Despre codificare se discută din ce în ce mai des, existând o preocupare crescândă în ceea ce privește latura contractuală. Realitățile secolului trecut au condus la dorința unificării dreptului privat, născându-se astfel dreptul european al contractelor. Chiar dacă mulți specialiști contestau posibilitatea unificării, există numeroase proiecte care au contribuit la atingerea acestui obiectiv.

Dacă în cazul ordinii juridice a unui stat de regulă aceasta este caracterizată printr-o limbă oficială, existând și state care conferă statut de limbi oficiale nu doar unei sau două limbi. Totuși, menționăm că regula limbii ce caracterizează o ordine juridică a unui stat este că limba oficială (de obicei una sau două) este limba în care se exprimă ordinea juridică a acelui stat. În cazul în care vorbim despre entități suprastatale, sigur că este dificil a caracteriza ordinea lor juridică printr-o limbă oficială. Cu toate acestea, în cazul organizațiilor internaționale se alege să se statueze care sunt limbile oficiale, de obicei acest statut fiind oferit limbilor celor mai cunoscute de pe glob. În cazul ordinii juridice a Uniunii Europene, una dintre caracteristicile acesteia este *multilingvismul și multijuridismul*.

Contrar dispozițiilor CECO care prevedeau că limba franceză este singura limbă autentică, Uniunea Europeană (ca și Comunitățile Europene) se bazează pe principiul ca cel puțin o limbă oficială a fiecărui Stat Membru să devină o limbă oficială a Uniunii. Dacă la origine, era vorba doar de șase State Membre și patru limbi oficiale (franceza, germana, italiana și olandeza), în prezent discutăm despre douăzeci și opt de State Membre și douăzeci și patru de limbi oficiale (aproape fiecare Stat Membru având propria limbă oficială). Astfel, oricare dintre Statele Membre are un sistem juridic propriu, care poate fi clasificat conform tipologiei lui René David ca aparținând familiei dreptului romano-germanic sau anglo-saxon.

A vorbi despre ordinea juridică a Uniunii Europene ar însemna totodată a aborda subiectul voinței juridice a acesteia, care reprezintă esența dreptului Uniunii. Respectiv, această voință nu trebuie să fie privită ca simpla sumă aritmetică a voințelor individuale ale statelor, ci ca o voință juridică distinctă de a lor. În consecință avem ordinea juridică a statelor Uniunii Europene și ordinea juridică a Uniunii Europene, acestea neidentificându-se [194, p. 35].

Izvoarele dreptului european reprezintă într-adevăr o ouă ordine juridică regională. Diversele forme de exprimare a dreptului au ca scop comun crearea unei ordini juridice, un singur tip de izvor formal de drept nefiind suficient pentru reglementarea juridică complexă impusă de realitățile contemporane.

Unul dintre aspectele ce caracterizează ordinea juridică a Uniunii Europene ține de intersectarea acesteia cu ordinele juridice ale statelor, și nu avem aici în vedere armonizarea acestor două categorii de ordine juridică, ci o intersectare derivată din principiile ce guvernează aceste ordini juridice. Așa cum vom vedea, inclusiv principiile generale de drept reprezintă o componentă a ordinii juridice a Uniunii Europene, iar în aplicarea acestuia se poate apela și la principiile generale de drept specifice ordinii juridice naționale ale statelor membre. Ne referim aici la situația în care Curtea de Justiție, în soluționarea unei cauze, face trimitere sau aplică principii generale de drept desprinse din ordinea juridică națională a Statelor Membre sau din ordinea juridică internațională. Această trimitere sau aplicare sunt reale și posibile doar dacă principiile respective „sunt compatibile cu principiile comunitare și cu specificul ordinii juridice consacrată în textele comunitare”.

Principiile generale ale dreptului, ca izvoare juridice în ordinea juridică a Uniunii Europene, se impun, în mod deosebit, datorită caracterului de noutate a dreptului UE care se află încă în etapa consolidării sale, spre deosebire de ordinea internă a fiecărui stat care cunoaște o lungă perioadă în care ea s-a sedimentat.

S-ar putea distinge trei categorii de principii:

- *principii juridice obligatorii* care sunt o moștenire juridică comună Europei ca formă a dreptului natural; ele sunt mai greu de definit, dar dacă sunt încorporate în reglementările UE, caracterul lor obligatoriu este de netăgăduit;

- *reguli de reglementare comune* legislației statelor membre, cu sau fără elemente de echitate și imparțialitate; ele își au originea în apropierea sistemelor lor juridice, produsă de-a lungul anilor și în nivelul lor de dezvoltare economică, socială și culturală sensibil egal (este, în fapt, o condiție a dobândirii calității de membru al Uniunii europene);

- *reguli generale inerente ordinii juridice a Uniunii Europene* care sunt promovate independent de ordinea juridică națională; ele sunt o creație a instituțiilor UE (inclusiv a Curții de justiție) ca urmare a interpretărilor și motivărilor legale și pot lua conturul unor principii generale[194, p. 38].

Aplicarea principiilor se poate face prin referire expresă în tratatele constitutive ale Uniunii Europene și trebuie să fie general acceptate în ordinea juridică națională a statelor membre în scopul de a constitui principii generale de drept UE. Nu este necesar, însă, ca ele să fie expres enunțate, ci numai să fie acceptate chiar în diverse forme, precum în cazul încorporării în legea fundamentală națională, în legi ordinare, în practica jurisdicțională, etc.

Interesant este că deși ordinea juridică a Uniunii Europene este condusă de către principiile generale de drept, Curtea de Justiție nu le-a definit sau aplicat mereu în aceeași manieră, ci ele sunt *foarte larg concepute*.

Astfel, putem observa că în funcție de situația spețelor, principiile joacă roluri diferite în sistemul juridic al Uniunii Europene. În ciuda acestor diferențe, există totuși un echilibru - dorința de a asigura uniformitatea dreptului Uniunii și de a garanta realizarea obiectivelor asumate prin tratate. Această uniformitate la care se tinde nu este altceva decât ceea ce presupune esența și substanța ordinii juridice - armonie între elementele sale componente și compatibilitate între acestea în primul rând, dar nu în ultimul rând vorbim și despre compatibilitatea ordinii juridice a statelor membre cu cea a Uniunii Europene.

Este evident că necesitatea recurgerii la principiile generale ale dreptului ca și izvoare juridice derivă mai ales din „caracterul de noutate a dreptului comunitar care se află încă în etapa consolidării sale, spre deosebire de ordinea internă a fiecărui stat care cunoaște o lungă perioadă în care ea s-a sedimentat [53, p.24].

Totuși, putem conchide că un principiu, pentru a fi aplicabil în dreptul Uniunii Europene, trebuie să treacă „testul compatibilității cu cadrul și structura obiectivelor Comunității” [200, p.185] și nu doar să fie comun Statelor Membre.

În *concluzie*, fenomenul denumit Uniune Europeană a generat o nouă dimensiune a ordinii juridice - dimensiunea Uniunii Europene.

Analizând componentele ordinii juridice a Uniunii Europene am putea determina așa numitele sub-ordini juridice ale Uniunii Europene: ordinea juridică instituțională; ordinea juridică materială; ordinea juridică procesuală a Uniunii Europene.

Dreptul Uniunii Europene reprezintă[o nouă] tipologie juridică, o nouă ordine juridică din perspectiva Teoriei generale a dreptului și poate fi definită ca ordinea juridică specifică, având caracter autonom și unitar, integrată în sistemul juridic al statelor membre, grupând totalitatea normelor și instituțiilor juridice cuprinse în tratatele Uniunii Europene, precum și în actele instituțiilor proprii, care au fost adoptate în aplicarea tratatelor și emise în baza unei proceduri specifice.

Recunoașterea unei ordini juridice proprii semnifică faptul că normele juridice ale Uniunii Europene formează o structură complexă de norme juridice, care au un site bine determinat de izvoare de drept în timp ce instituțiile UE au proceduri bine stabilite de a sesiza și a sancționa încălcările și derapajele.

Prin raportare la ordinea juridică a statelor membre, dreptul UE este o ordine juridică autonomă și originală, care este caracterizată de o triplă autonomie: autonomia izvoarelor sale, autonomia noțiunilor de drept, ce nu depind de calificările țărilor membre și autonomia normelor juridice ale Uniunii Europene, care nu pot fi lipsite de eficacitate juridică prin dreptul inter al membrilor. Mai mult, chiar dacă există această autonomie, nu trebuie să ignorăm că acest drept reprezintă o ordine juridică integrată în sistemul juridic al statelor membre concretizat prin faptul că instanțele naționale sunt obligate să aplice normele Uniunii Europene identic în spațiu și timp [194, p. 40].

Dacă în cazul ordinii juridice a unui stat de regulă aceasta este caracterizată printr-o limbă oficială, existând și state care conferă statut de limbi oficiale nu doar unei șaua două limbi. Totuși, menționăm că regula limbii ce caracterizează o ordine juridică a unui stat este că limba oficială (de obicei una sau două) este limba în care se exprimă ordinea juridică a acelui stat. În cazul ordinii juridice a Uniunii Europene, una dintre caracteristicile acesteia este *multilingvismul și multijuridismul*

4.3. Impactul și menirea socială a ordinii juridice a Republicii Moldova la etapa asocierii la Uniunea Europeană

Ordinea juridică este fenomenul ce are ca condiție sau premisă de bază existența ordinii sociale. Or, fără ordine socială nu putem vorbi despre ordine juridică. Afirmția inversă ar fi la fel de adevărată dacă ținem să vedem toate dedesubturile corelației dintre ordinea socială și cea juridică.

Ordinea socială reprezintă condiția necesară dar nu și suficientă pentru stabilitatea și funcționalitatea societății. Raportându-se la ea, indivizii nu au garanția că ceea ce ei întreprind va fi acceptat ori recunoscut de ceilalți. Această temere, că participanții la viața socială nu își vor îndeplini îndatoririle sau obligațiile, este accentuată și de faptul că de multe ori vor fi găsite justificări pentru încălcarea, nerespectarea sau neîndeplinirea acestor obligații. Chiar în prezența unei ordini sociale determinate este dificil să ne închipuim că toți indivizii vor accepta și respecta necondiționat normele și regulile de conduită impuse de societate în absența unor mecanisme coercitive și de constrângere mai mult sau mai puțin organizate și instituționalizate. Acesta este motivul pentru care, în orice societate, ordinea socială este dublată de o ordine juridică, alcătuită dintr-un sistem ierarhizat de norme, reguli și prescripții care reglementează acțiunile indivizilor pe baze normative și sunt elaborate de autoritatea legală și legitimă [104, p. 56].

Ordinea juridică este în măsură să promoveze unitatea la nivel global, să fortifice pacea și coeziunea socială. Deși aparent ordinea juridică este un concept de natură juridică, acestuia nu-i pot fi excluse aferentele sociale. Așa cum pretendem a-i conferi ordinii juridice o dimensiune socială ce caracterizează dreptul, reiterăm că deși esența juridică iese în prim plan mereu, impactul social al acestei ordini este unul incomensurabil.

La nivelul fiecărui stat impactul social la care ne referim este unul evident, ordinea juridică aducând doar valențe juridice ordinii sociale preexistente sau prestabilite, dar care nu este altfel posibil a fi asigurată.

La nivelul ce depășește limitele statului, iar în cazul ordinii juridice nu se poate evita acest lucru, aceasta este în măsură a crea raporturi pașnice între state, a unifica eforturile entităților suprastatale astfel încât toate să aibă aceeași finalitate: coexistența pașnică și colaborarea la nivel internațional în vederea excluderii fenomenelor ce tulbură liniștea la nivel global sau regional.

În ceea ce privește interiorul statului, ordinea juridică este în strânsă legătură cu mecanismul de funcționare a statului, cu exercitarea puterii în stat, cu colaborarea dintre puterile statului etc. Or, chiar din interiorul raporturilor juridice se prefigurează o ordonare a comportamentului uman în conformitate cu ordinea legală existentă. Însă dincolo de această dimensiune socială, vine să se afirme una similară specifică raporturilor dintre alte subiecte de drept decât simplul individ.

Or, exact așa cum e nevoie de reglementarea juridică a raporturilor sociale dintre subiectele persoane fizice, tot la fel este absolută necesitatea de reglementarea raporturilor dintre subiectele mai complexe, iar atunci când ne referim la dimensiunea socială a dreptului, vrem să atragem atenția asupra a ceea ce ține de ordonarea vieții în stat. Aceasta se poate produce în condiții stricte de existență a elementelor statului, care în mod obligatoriu include puterea de stat

și organele de exercitare a acesteia. Astfel, de aici deducem o conexiune indisolubilă dintre exercitarea puterii de stat și ordinea juridică existentă în stat. Or, conexiunea despre care vorbim, se referă în mod special la faptul că exercițiul puterii se va face în limitele și condițiile prestabilite de ordinea juridică a statului, sau altfel spus de actele normative ce reglementează acest proces sau mecanism complex.

Cât privește nivelul suprastatal, aici este destul de complicat să se catalogheze în vreun fel o oarecare guvernare, însă raporturile dintre subiectele dreptului internațional cu siguranță se desfășoară în conformitate cu ordinea juridică existentă la nivel internațional.

Totuși, în autorului Robert N. Wilkin, o sintagmă precum *guvernarea lumii* trezește frică și opoziție din partea tehnicienilor constituționali și a izolaționiștilor, dâșii catalogând semnificația unui atare fenomen cu noțiuni precum: super-stat, tiranie, imposibilitate etc. [27, p.111]. Totuși, menționăm că utilizarea sintagmei *ordine juridică* în locul celei de *guvernare a lumii* ar dizolva aceste temeri sau reacții negative, întrucât ideea de ordine juridică este una ce comportă neutralitate, care nicidecum nu conferă prioritate nici unui actor dintre cei ai raporturilor de drept internațional. Aici evidențiem dimensiunea socială a dreptului, acesta fiind un fenomen agreat și promovat de către toate statele și alte entități internaționale. Acesta este de fapt acel fenomen care reglementează raporturile internaționale și care nu impune un control al unor subiecte de către altele, ci dimpotrivă, promovează raporturile pe criterii de egalitate între subiectele dreptului internațional și domnia legii în sfera de raporturi care nu este inclusă în cadrul juridic de reglementare a nici unui stat.

Or, ordinea juridică este un concept ce promovează și face să existe o corelație pozitivă dintre natura socială a individului și necesitățile sale politice [27, p.111].

Această împletire frumoasă dintre natura socială a individului și necesitățile sale de altă natură este accentuată și favorizată de ordinea juridică internă a statului în egală măsură.

În plan intern, individul nu își poate asigura exercițiul drepturilor sale de diferită natură decât prin intermediul elementelor de bază ale ordinii juridice interne. Astfel, conexiunea dintre natura socială și necesitățile de diversă natură ale omului se exprimă și prin intermediul instituției drepturilor omului, care este un element indispensabil al ordinii juridice a unui stat democratic și de drept.

Devine imperativă, în această ordine de idei, stabilirea regulilor de lucru în vederea atingerii intereselor fiecăruia și apărării lor. Iar interesele fiecăruia sunt indisolubil legate de drepturile și necesitățile firești ale fiecăruia. Ba chiar mai mult am putea spune, deseori aceste interese fiind reglementate juridic coincid cu drepturile individului, ceea ce indică asupra conexiunii ordinii juridice cu latura socială a personalității omului. De altfel, considerăm că prima și cea mai importantă menire a ordinii juridice este anume cea socială. Fără societate și

fără idealuri sociale, existența unei ordini juridice este absolut inutilă și nu și-ar găsi în niciun caz o altă menire mai importantă. De aceea conexiunea dintre ordinea practică de realizare a intereselor oricărei categorii de subiecte de drept și aceste interese legitime este regăsită anume în ordinea juridică a statului sau a altei entități (așa cum vom putea vedea ulterior, ordinea juridică caracterizează diferite categorii de subiecte, nicidecum exclusive statului).

Din cele de mai sus deducem că unul dintre componentele fundamentale ale oricărei ordini juridice democratice este reprezentat de drepturile și libertățile omului, bineînțeles și de îndatoririle fundamentale ale acestuia.

Astfel, conform actelor juridice interne, dintre care primul și cel mai relevant în materia drepturilor omului, este Constituția statului, și conform actelor juridice internaționale, printre care cele mai importante și relevante sunt Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția Europeană a Drepturilor Omului etc., identificăm acel element indispensabil al ordinii juridice interne și internaționale: drepturile omului. Chiar actele normative amintite mai sus detașează mai multe categorii de drepturi ale omului, ele derivând din mai multe categorii de necesități ale acestuia. Reiterăm ca multiplele categorii de necesități, derivă la rândul lor din natura socială a omului. Anume natura socială a omului face absolut necesară socializarea lui în diferite medii: economic, politic, cultural etc., adică racordarea comportamentului acestuia la toate ordinele existente: ordinea economică, politică, culturală, morală etc.

Declarația Universală a Drepturilor Omului stipulează chiar în preambul importanța instituției drepturilor omului pentru conviețuirea pașnică între națiuni, indicând următoarele premise ale adoptării acesteia: considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume; considerând că ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă conștiința omenirii și că făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor și vor fi eliberate de teama și mizerie a fost proclamată drept cea mai înaltă aspirație a oamenilor; considerând că este esențial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revolta împotriva tiraniei și asupririi; considerând că este esențial a se încuraja dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni... [201].

Conform art. 2 al DUDO, fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate fără nici un fel de deosebire ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nici o deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care ține o persoană, fie ca această țară sau

teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate [201].

Or, una dintre instituțiile fundamentale ce ar trebui să se regăsească în actele normative ce constituie în ansamblu ordinea juridică, este cea a drepturilor omului, statul semnatar sau aderent al Declarației, asumându-și obligația de corelare a propriei sale ordini juridice cu această exigență.

Corelarea ordinii juridice a Republicii Moldova cu DUDO, este dovedită de textul art. 4 al Constituției, care stipulează că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte, ch ar dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale [46].

Menționăm că tot în conformitate cu actele normative menționate anterior, individului îi sunt imputate și un șir de îndatoriri fundamentale., tot ca parte componentă și inseparabilă a ordinii juridice a statului. Acestea sunt absolut necesare anume în virtutea naturii sociale a individului și a naturii sociale a raporturilor prin intermediul cărora acesta își realizează propriile necesități. Astfel, conform art. 55 al Constituției R. Moldova, orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună-credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora [115].

Conform art. 58 al Constituției Republicii Moldova, cetățenii au obligația sa contribuie, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice [115]. Or, pentru a beneficia de condiții optime de exercitare a drepturilor fiecăruia, absolut fiecare cetățean are obligația de a contribui la posibilitatea statului de a garanta aceste condiții optime. Iar acest lucru nu se poate realiza decât prin intermediul unei ordini juridice existente în stat. Mai mult decât atât, sistemul legal de impuneri trebuie să asigure așezarea justă a sarcinilor fiscale, iar orice alte prestații sînt interzise, în afara celor stabilite prin lege. Or, ordinea juridică a statului, prin intermediul actelor normative ce o compun, stabilește exact drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățeanului, astfel încât necesitățile sale sociale (la general vorbind) să fie satisfăcute într-o ordine legal stabilită, dar și să fie garantate.

Dintre instituțiile fundamentale ce în mod obligatoriu se vor regăsi în elementele componente ale ordinii juridice, și care se referă la îndatoririle subiectelor de drept, menționăm pe cea a răspunderii juridice, care prin natura sa tot are o menire socială importantă – cea de a consolida instituția dreptului.

Așa cum ordinea juridică este într-o corelație indisolubilă cu ordinea socială, exact la fel este și cea dintre răspunderea juridică și răspunderea socială. Aici menționăm că sfera

răspunderii sociale este deosebit de largă și de cuprinzătoare. Ea include răspunderea morală, răspunderea politică, răspunderea juridică, precum și diferite alte modalități sub care, într-o formă sau alta, membrii societății sunt chemați să dea seama pentru modul în care se comportă în viața socială [202, p. 379].

Între diferitele forme ale răspunderii sociale pot exista interferențe sau suprapuneri, fără ca acestea să înlăture individualitatea fiecăreia. De menționat este și faptul că fiecare formă de răspundere este un element indispensabil fiecărui tip de ordine corespunzătoare.

În contextul în care menționăm ordinea juridică ca un fenomen ce include răspunderea juridică, menționăm că aceasta din urmă reprezintă un subiect ce provoacă dificultăți, în special la nivelul teoriei generale a dreptului [203]. Acest subiect interesează toate disciplinele juridice de ramură, având o deosebită importanță practică, deoarece cu răspunderea se finalizează orice problemă juridică. Acest lucru face ca și științele sociale să abordeze problema răspunderii în așa fel încât să se stabilească conexiunile dintre răspunderea juridică și alte forme de răspundere socială. Noi abordăm problema prin prisma determinării naturii sociale a răspunderii juridice și a menirii sociale a acesteia, fiind vorba de aceeași menire socială pe care o identifică în cazul ordinii juridice. Se ivește în mod firesc întrebarea: cum anume răspunderea este o instituție ce împarte atât menirea socială cât și menirea juridică, rezultată din răspunderea juridică propriu-zisă? Răspunsul îl găsim dacă ne imaginăm ce s-ar întâmpla în situația inexistenței nici a unui fel de răspundere pentru încălcarea normelor de drept. Rezultatul este, bineînțeles, dezordinea socială, nemaivorbind de neatingerea menirii celei mai importante a dreptului chiar – de a ordona raporturile sociale. Logic, s-ar instaura un haos ce nu ar mai putea fi controlat în nici un fel. Iar, în consecință, dreptul nu și-ar mai avea rostul. Aceasta în condițiile în care doar un respect, de multe ori cultivat și prin insuflarea unei frici de pedeapsă, față de norma juridică i-ar conferi valoare. Astfel, fiind prezentă în toate ramurile de drept, instituția răspunderii asigură eficacitatea ordinii de drept, stimulează atitudinea de respectare a legii, stabilirea și menținerea ordinii sociale [15, p. 140]. Aici devine evidentă și legătura dintre ordinea juridică și ordinea de drept. Dacă în cazul ordinii de drept ne referim la gradul de respectare a legii, la eficiența legii, atunci când vorbim despre ordinea juridică ne referim în primul rând la așezarea actelor normative într-o ordine ce asigură climatul necesar instaurării ordinii de drept la care se tinde într-un stat de drept și în lumea contemporană în general.

Impactul unei ilegalități, ca regulă, se răsfrânge asupra a două categorii de subiecte de drept-persoana care comite ilegalitatea și ceilalți membri ai societății. Or, pe cât de mult nu ne-am dori ca impactul social al unei ilegalități să fie inexistent, pe atât de mult ne convingem de imposibilitatea realizării acestui deziderat. Acest lucru se datorează dimensiunii sociale a dreptului, care derivă inclusiv din existența ordinei juridice. Prin impactul asupra societății se

realizează și impactul asupra făptuitorului într-o manieră cu totul și cu totul deosebită. Este vorba anume de reacția manifestată de societate față de ilegalitate și față de autorul ei. Ca rezultat și survine răspunderea juridică. Totuși, menționăm pentru a evita orice confuzie: nu reacția societății reprezintă răspunderea juridică, ci reacția statului este forma în care se manifestă răspunderea juridică. Deci, exclusivă reacție a statului ne îndreptățește să vorbim despre răspunderea juridică a subiectului pentru ilegalitatea comisă.

De aici, deducem importanța instituției răspunderii juridice pentru drept în general, pentru realizarea menirii acestuia, dar și pentru realizarea menirii ordinii juridice.

Astfel, menirea socială a ordinii juridice derivă inclusiv din regăsirea socialului în orice instituție a dreptului. De fapt toate instituțiile juridice nu ar exista fără temelia socială. Respectiv, această temelie și reprezintă punctul de pornire a instituțiilor dreptului, inclusiv a ordinii juridice.

Or, pentru conviețuirea pașnică a subiectelor de drept este absolut necesară redimensionarea socialului în așa fel încât, conferindu-i haina juridică corespunzătoare, acesta să devină exact ceea ce s-a intenționat la origini. Avem în vedere că simpla existență a socialului nu asigură în nici un fel ordinea socială. Aceasta ar fi asigurată într-o societate în care respectul reciproc este unul dintre principiile fundamentale de conviețuire socială, iar nesocotirea normelor sociale ar fi un fenomen inexistent. Totuși, experiența de peste ani a popoarelor demonstrează inversul, chiar dacă respectul reciproc este important, chiar dacă prioritățile societății țin de dezvoltarea acesteia în ansamblu și la nivel de individ, totuși alte principii, precum egoismul, lăcomia sau altele, fac ca respectul reciproc să fie asigurat prin redimensionarea socialului prin conferirea unei haine juridice acestuia.

Această haină juridică, la rândul său, își are propria dimensiune socială, întrucât de la ea pornește. Exact același lucru poate fi dedus atunci când se face referire la ordinea juridică și dimensiunea socială a dreptului pe care o reflectă.

Revenind la ideea că ordinea juridică este capabilă să ordoneze raporturile în interiorul statului, același lucru poate fi realizat și în exteriorul acestuia, tot prin intermediul ordinii juridice corespunzătoare.

În context, suveranitatea statului, care pe plan intern sau internațional urmează a se manifesta în conformitate cu reglementările existente, are o strânsă conexiune cu fenomenul ordinii juridice, ceea ce am accentuat anterior în conținutul tezei de doctorat. În exprimarea regăsită în unul din articolele judecătorului american Robert N. Wilkin, suveranitatea există în drept, conform teoriei ordinii juridice și filosofiei dreptului natural. Anume aici se regăsește semnificația dată suveranității drept *domnia legii și nu a individului* [27, p.111].

Este important totuși să înțelegem că ordinea juridică la nivel internațional nu garantează democrația în univers, exact ca și pe plan intern. Totul depinde de conținutul actelor normative

ce formează această ordine juridică. Însă în contextul actual în care se prefigurează tot mai mult dorința de pace și înțelegere la nivel global, inclusiv globalizarea în multiple domenii, este firesc să presupunem că o ordine juridică internațională sau universală ar fi unul dintre precursorii acestei păci și bune înțelegeri universale. Pe de altă parte, nici ordinea juridică internă nu este ea în sine o garanție a statului de drept și a democrației. Iarăși, totul depinde de conținutul intern al elementelor acestei ordini. Și revenim la ideea că un stat ce declară că se dorește a fi de drept și care promovează democrația și principiile democratice în actele sale interne, cu siguranță are o ordine juridică corespunzătoare acestor aspirații, sau cel puțin ar trebui să o aibă.

Toate cele enunțate atât referitor la ordinea juridică internă, cât și la ordinea juridică internațională emană conexiunea inherentă dintre natura socială a individului, natura socială a raporturilor dintre subiectele de drept și modalitățile legale de realizare a necesităților de diversă natură a tuturor subiectelor de drept.

Cât privește ordinea juridică bine organizată la nivel internațional, aceasta reprezintă un apărător de neînlocuit împotriva agresiunii militare și revoluțiilor internaționale. În sfera de influență a ordinii juridice internaționale legate de activitatea ONU, spre exemplu, aceasta facilitează corectarea și controlul dezordinii sociale prin intermediul mijloacelor civile. Astfel, se favorizează evoluția și nu revoluția [27, p.113].

Așa cum se menționa anterior, ordinea juridică este în măsură să promoveze și consolideze pacea la nivel global. Acest lucru derivă din faptul că între aceste două concepte: pace și ordine juridică există o conexiune reciprocă. Astfel, ordinea juridică este o premisă și condiție indispensabilă pentru pace, iar pacea la rândul său, este o confirmare a unei ordini juridice eficiente.

De exemplu, Constituția SUA, stipulează că: puterea judecătorească se va extinde la toate cazurile în drept și în echitate, rezultate sub incidența acestei Constituții, a legilor Statelor Unite și tratatelor încheiate sau care vor fi încheiate sub autoritatea lor; la toate cazurile privind ambasadorii, alți funcționari publici și consuli; la toate cazurile privind amiralitatea și jurisdicția maritimă; la toate diferendele la care vor fi parte Statele Unite; la diferendele dintre două sau mai multe state, dintre un stat și cetățenii altui stat, dintre cetățenii diferitelor state, dintre cetățenii aceluiasi stat, care revendică pământuri în baza concesiunii altor state, și dintre un stat sau cetățenii acestuia și state, cetățeni sau supuși străini [204]. Aici avem una dintre situațiile în care se recunoaște expres de către Constituția SUA, existența unei ordini juridice ce depășește limitele SUA, a unei ordini juridice internaționale.

În cazul Constituției Republicii Moldova, prin art. 4 se recunoaște în aceeași măsură existența unei ordini juridice internaționale, ba mai mult decât atât, se proclamă prioritatea ordinii juridice internaționale asupra celei interne în ceea ce ține de domeniu drepturilor omului.

Astfel, Constituția stipulează că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale [115].

Această îmbinare dintre social și juridic, așa cum am mai menționat autorul și după cum rezultă din chiar denumirea prezentei lucrări, este regăsită și în diverse lucrări ale savanților renumiți atât în domeniul dreptului, cât și al sociologiei.

Astfel, așa cum se va putea vedea în cele ce urmează, Santi Romano, unul dintre părinții dreptului public italian, prin teoria instituționalistă echivalează societatea organizată cu fenomenul dreptului, cu o ordine juridică [30, p. 79]. De menționat că această abordare nu trebuie confundată cu ceea ce regăsim la Em. Durkheim, G. Gurvitch și P. Ehrlich, care încearcă să explice dreptul exclusiv prin intermediul sociologiei dreptului, accentul fiind deplasat de pe ceea ce este juridicul pe ceea ce este social, sociologic. Aceștia din urmă tratează dreptul ca un aspect al unei structuri organizate din punct de vedere social, ceea ce diferă esențial de perspectivele tratamentului ordinii juridice regăsite în lucrările juridice.

M. Hauriou și S. Romano tratează dreptul totalmente distinct, nicidecum nu îl reduc la o simplă emanație a societății, ba dimpotrivă, dreptul și ordinea juridică reprezintă, conform teoriei instituționaliste, o altfel de societate (instituție), ceea ce și întruchipează caracterul fundamental al dreptului [205, p. 72].

În concluzie, menționăm că pe cât de mult nu ne-am dori ca impactul social al unei ilegalități să fie inexistent, pe atât de mult ne convingem de imposibilitatea realizării acestui deziderat. Acest lucru se datorează dimensiunii sociale a dreptului, care derivă inclusiv din existența ordine juridică.

În plus, menirea socială a ordinii juridice derivă inclusiv din regăsirea socialului în orice instituție a dreptului. De fapt toate instituțiile juridice nu ar exista fără temelia socială. Respectiv, această temelie și reprezintă punctul de pornire a instituțiilor dreptului, inclusiv a ordinii juridice.

Pornind de la importanța dreptului pentru societate, rezultată anume din natura socială a acestuia și din puterile ”supra-sociale” ale acestuia, deducem și menirea socială a ordinii juridice, care se împletește perfect cu menirea socială a dreptului și care duc în mod inevitabil la ceea ce numim noi stat de drept și societate democratică.

Aspectele cel mai importante legate de aranjamentul intern al ordinii juridice conform legislației în vigoare pe teritoriul Republicii Moldova, le-am elucidat anterior, fapt pentru care nu dorim să reluăm aceleași dispoziții. Din aceste considerente, în continuare, am ales ca în

compartimentul curent al lucrării noastre să reflectăm și impactul asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană asupra ordinii juridice interne a statului.

Momentul semnării Acordului de Asociere la Uniunea Europeană de către Republica Moldova a constituit fără doar și poate un moment istoric extrem de important. Acesta prezintă importanță deosebită grație posibilelor efecte pe care le poate avea aplicarea lui pe teritoriul statului și construirii raporturilor cu statele membre ale Uniunii Europene în baza unei temelii juridice noi. Această temelie juridică nouă reprezintă noua ordine juridică a statului nostru. Noutatea constă în armonizarea ordinii juridice existente cu cea a UE, conform Acordului de Asociere.

Așa cum ordinea juridică reprezintă totalitatea actelor normative în vigoare la un moment dat pe teritoriul unui stat, menționăm că și raportată la statul nostru, ordinea juridică reprezintă exact totalitatea actelor normative pe care Republica Moldova și actorii din interiorul acesteia le aplică la momentul actual.

Atunci când statul este unitar și când nu face parte din careva uniuni suprastatale, tot ce ține de ordinea juridică internă a acestuia este relativ simplu. Însă în momentul în care vorbim de state federative, situația devine mai complexă. Deși noțiunea ordinii juridice și esența conceptului rămâne neschimbată, totuși conținutul propriu-zis al acestei ordini juridice se schimbă. Astfel, și în cazul acestor state ordinea juridică reprezintă totalitatea actelor normative în vigoare la un moment dat, complexitatea constând în faptul că pe teritoriul statului federal și pe teritoriile statelor membre ale federației ordinea juridică are un conținut diferit. Cu toate diferențele însă există și o parte semnificativă a ordinii juridice care le este comună subiectelor federației și statului federal.

În situația statelor membre ale diferitor uniuni de state conținutul ordinii juridice la fel poartă amprenta acestei apartenențe. În funcție de ce fel de uniune de state avem în fiecare caz particular, această amprentă este una mai superficială sau, dimpotrivă, una mai profundă.

Ideea la care vrem să ajungem se referă la coraportul dintre ordinea juridică internă a statelor Uniunii Europene și ordinea juridică a UE. Pe de altă parte, tot integrarea în Uniunea Europeană mai presupune și calitatea de stat asociat, care având un statut juridic specific, conturează anumite caractere specifice ordinii sale juridice, adică ordinii juridice a statului asociat la Uniunea Europeană.

În acest context, vom menționa că la momentul actual ordinea juridică a Republicii Moldova este una cu caracterele specifice anume statutului de stat asociat.

Acest lucru comportă anumite semnificații atât de natură teoretică, cât și de natură practică.

Deci, și în cazul Republicii Moldova, ordinea de drept actuală este constituită din totalitatea actelor normative aflate în vigoare pe teritoriul statului. Totalitatea acestor acte normative este constituită din multiple acte interne și internaționale la care statul nostru este parte. În plus, calitatea de stat asociat al Uniunii Europene obligă la parcurgerea unei traiectorii obligatorii în vederea modificării/completării ordinii juridice existente cu cea comunitară. Or, procesul de armonizare legislativă este anume acel procedeu care trebuie parcurs de către statul asociat în vederea conformării dispozițiilor normative interne la cele comunitare. Acordul de asociere semnat de Republica Moldova și care este deja intrat în vigoare este actul normativ care indică exact ce etape și ce termeni urmează a fi respectată în domeniul armonizării legislative întru atingerea scopului propus - conformarea la rigorile ordinii juridice a UE.

Aici, urmează a se menționa că anume principiul supremației dreptului Uniunii Europene asupra dreptului național al statelor membre este unul dintre principiile fundamentale, care alături de principiul efectului direct și aplicabilitatea imediată, definesc Uniunea Europeană ca entitate *sui generis* a dreptului internațional.

Doctrina supremației dreptului UE este definită de patru elemente principale:

a) supremația este o condiție existențială a dreptului UE. Realizarea unor obiective comune impune aplicarea uniformă a dreptului UE, fără de care conceptul de integrare ar fi lipsit de sens. Sursa supremației rezidă în însuși caracterul normelor ordinii juridice a UE de a fi comune;

b) Supremația izvorăște din natura specifică, proprie, originală a dreptului UE și nu este tributară în nici un fel dreptului constituțional al statelor membre. Astfel, ea nu poate să depindă de regulile divergente aplicabile într-un stat sau altul;

c) Ordinea juridică a UE este superioară, în ansamblul său, ordinilor juridice naționale. De supremație se bucură așadar toate normele de drept al UE, primare sau derivate, înzestrate sau nu cu efect direct. Pe de altă parte, supremația se impune tuturor normelor ce alcătuiesc ordinea juridică națională: administrative, legislative, jurisdicționale, fie ele și de natură constituțională. Astfel, Curtea de Justiție afirmă că dispozițiile constituționale interne nu pot fi utilizate pentru a împiedica aplicarea dreptului UE, o astfel de acțiune fiind „contrară ordinii publice a UE”. Supremația se impune așadar în raport cu drepturile fundamentale astfel cum sunt formulate de constituția națională cât și în raport cu principiile unei structuri constituționale naționale;

d) În sfârșit, principiul supremației dreptului UE nu este aplicabil numai în ordinea juridică a Uniunii, în relațiile dintre state și instituțiile acesteia ci și în sistemele de drept naționale („supremație internă”) și în raport cu jurisdicțiile naționale [55].

În exprimarea lui R. H. Radu, statele membre au ales să limiteze, în anumite domenii determinate, drepturile lor suverane și au creat astfel un corp de norme aplicabile atât resortisanților acestora, cât și lor. Acest fenomen al transferului de suveranitate este esențial pentru fundamentarea principiului supremației și pentru înțelegerea consecințelor sale imediate. Astfel, statele membre nu mai au competența de a legifera în domeniile în care acest transfer de suveranitate operează prin atribuirea de competențe Uniunii. Supremația apare ca fiind consubstanțială naturii înseși a dreptului Uniunii deoarece de ea depinde aplicarea sa uniformă. Ordinea juridică nou creată de tratatele fondatoare și modificatoare se integrează în ordinea juridică a statelor membre [55].

În consecința celor enunțate, tratatele UE, prevederile legale adoptate ulterior de către instituțiile europene pentru aplicarea acestor Tratatate, Tratatul de la Maastricht și Tratatul de la Amsterdam trebuie nu doar acceptate de către instituțiile naționale (legislative, executive și judiciare), ci și transpuse în practică și făcute operaționale. Ordinea juridică europeană nu trebuie să vină în contradicție cu sistemele naționale, ci să coopereze cu acestea pentru atingerea unor obiective comune. Legătura strânsă între dreptul UE și dreptul național este clar reflectat în modul în care sunt transpuse directivele UE: acestea nu creează noi legi comunitare prin ele însele, ci cer statelor destinate să adopte legislația națională în conformitate cu conținutul directivelor în cauză, reprezentând astfel principala metodă de armonizare legislativă. În acest fel, o directivă este dependentă în aplicabilitatea sa de norma națională. Interdependența dintre dreptul UE și cel național este ilustrată și prin aceea că, pentru a umple golurile existente în sistemul juridic al Uniunii Europene, legiuitorul european recurge adesea la prevederile dreptului național [206, p. 5].

În plus, conform art. 4 al Constituției Republicii Moldova, dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Iar dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale [115].

Or, vedem cum din cele enunțate anterior deducem o strânsă și normată colaborare dintre autoritățile statului și cele europene, iar pe de altă parte o corelație dintre normele juridice naționale și cele internaționale consfințită expres în textul Constituției Republicii Moldova.

Acest lucru este specific relațiilor internaționale ale statului, cercetătorii români și străini (N. Osmochescu, V. Gamurari etc., A. Pellet, L. Duguit, P. M. Dupuy etc.), exprimând de nenumărate ori ideea că dreptul internațional public se formează în procesul de cooperare a statelor. Încă din perioada de dezvoltare clasică a dreptului internațional și până în prezent,

acesta nu și-a pierdut caracterul de coordonare și și-a atribuit un rol important în promovarea intereselor întregii comunități internaționale pe termen lung, acestea fiind pacea, progresul și dezvoltarea societății, asigurarea respectării drepturilor fundamentale ale omului, cooperarea statelor și menținerea securității internaționale [207, p.12].

Revenind la art. 4 al Constituției, menționăm că din prevederile acestuia (art. 4 alin. (2)) precum și din hotărârea Curții Constituționale nr. 55 din 14 octombrie 1999 „*Privind interpretarea unor prevederi ale art. 4 din Constituția Republicii Moldova*” rezultă că CEDO constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a RM cu deosebirea că CEDO are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin [208].

Vis-à-vis de procesul de armonizare legislativă la care ne refeream anterior, menționăm că obligația de armonizare a legislației naționale la Dreptul UE, potrivit principiilor de armonizare treptată și dinamică este consfințită la art. 448 și 449 ale Acordului de Asociere, dar și în anexele la acest Acord. Art. 448 al AA prevede că „RM realizează apropierea treptată a legislației sale de Dreptul UE și de instrumentele internaționale menționate la prezentul acord...”.

Ca parte a procesului de armonizare, Guvernul Republicii Moldova are obligația să retragă și să abroge legislația internă care este incompatibilă cu dreptul Uniunii Europene sau cu legislația sa internă armonizată la dreptul UE (art.407 AA). Obligația de armonizare derivă și din Acordurile sectoriale de integrare europeană care reglementează relațiile Republicii Moldova cu UE și statele sale membre în domeniul energetic și aerian, ale căror dispoziții prescriu obligații clare și eșalonate în timp de aliniere a legislației naționale în domeniile vizate.

În plus, un lucru foarte important este ca procesul de armonizare să fie condus de dispozițiile Anexelor Acordului de Asociere, care indică expres actele normative ale U.E. dispozițiile cărora urmează a fi transpuse în legislația internă a statului nostru. Însăși Acordul conține și un calendar ce stipulează termenul în care o directivă sau alta urmează a produce efecte pe teritoriul Republicii Moldova anume prin intermediul actelor autohtone armonizate. Opinăm că anume dispozițiile anexei II urmează a fi luate ca fundament pentru alegerea directivelor ce urmează a fi transpuse în legislația internă în funcție de termenele indicate expres în act. Aceasta nu constituie nicidecum un impediment pentru transpunerea dispozițiilor altor acte ale UE, însă prioritar este ca armonizarea să întrunească cerințele Acordului de Asociere și să se înlăptuiască cu respectarea calendarului orientativ indicat în conținutul Acordului.

Conform alin. (2), art. 1 al *Acordului de asociere*, obiectivele asocierii sunt:

a) să promoveze asocierea politică și integrarea economică între părți, pe baza unor valori comune și a unor legături strânse, inclusiv prin creșterea participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile UE;

b) să consolideze cadrul pentru un dialog politic consolidat în toate domeniile de interes reciproc, care să permită dezvoltarea unor relații politice strânse între părți;

c) să contribuie la consolidarea democrației și la stabilitatea politică, economică și instituțională în Republica Moldova;

d) să promoveze, să mențină și să consolideze pacea și stabilitatea în regiune și în lume, inclusive prin unirea eforturilor în vederea eliminării surselor de tensiune, prin îmbunătățirea securității frontierelor, prin promovarea cooperării transfrontaliere și a bunelor relații de vecinătate;

e) să sprijine și să intensifice cooperarea în spațiul de libertate, securitate și justiție, cu scopul de a consolida statul de drept și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și în ceea ce privește mobilitatea și contactele interpersonale;

f) să susțină eforturile Republicii Moldova care vizează dezvoltarea potențialului său economic prin intermediul unei cooperări internaționale, precum și prin intermediul apropierii legislației sale de cea a UE;

g) să creeze condiții prielnice pentru îmbunătățirea relațiilor economice și comerciale, obiectivul final fiind integrarea treptată a Republicii Moldova în cadrul pieței interne a UE, astfel cum se prevede în prezentul acord, inclusiv prin instituirea unei zone de liber schimb complex și cuprinzător, ceea ce va permite realizarea unei apropieri legislative și a liberalizării accesului la piață cu implicații majore, în conformitate cu drepturile și obligațiile care decurg din statutul de membre ale OMC al părților și cu aplicarea transparentă a acestor drepturi și obligații, precum și

h) să creeze condiții prielnice pentru o cooperare tot mai strânsă în alte domenii de interes reciproc.

Acord de asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte, din 27.06.2014[209].

După cum se poate observa, atingerea acestor obiective nu se poate face prin aplicarea și respectarea exclusivă a ordinii juridice interne a statului asociat. Este absolut inherentă aplicarea de norme juridice ce fac parte dintr-o ordine juridică diferită, cea a Uniunii Europene. Întrucât angajamentele statului asociat permit acest lucru, are loc o împletire dintre ordinea juridică internă și cea comunitară în procesul de pregătire și aderare la Uniunea Europeană.

Această împletire derivă anume din procesul de armonizare legislativă. Menționăm că tocmai Acordul de Asociere prevede și un calendar al racordării normelor juridice interne la cele europene din diferite domenii. Astfel, obligația de respectare a acestui calendar revine statului nostru, obligație asumată inclusiv prin semnarea Acordului de Asociere.

În urma definitivării procesului de armonizare ordinea juridică a statului nostru va suferi modificările de rigoare pentru a fi compatibilă pe deplin cu ordinea juridică a UE. Acest lucru este esențial pentru atingerea, rând pe rând a obiectivelor trasate în Acord.

De menționat că ordinea juridică a Uniunii Europene, așa cum se poate deduce din conceptele deja analizate și din definițiile formulate vis-à-vis de ordinea juridică în general, reprezintă totalitatea actelor juridice normative adoptate la nivelul Uniunii Europene. Pe de altă parte, autonomia dreptului Uniunii Europene față de ordinea juridică internă constituie baza întregului sistem juridic al Uniunii Europene și constă în aceea că dreptul Uniunii Europene dispune pentru toate domeniile aflate în competența Uniunii și instituțiilor sale și nu poate fi modificat prin norme de drept intern, iar dreptul intern dispune pentru tot ceea ce nu este reglementat la nivelul Uniunii Europene. În baza acestui principiu, instituțiile Uniunii Europene au dreptul de a-și adopta propriile regulamente interne de organizare și funcționare și își pot numi proprii funcționari[210].

De aici, rezultă *concluzia* că deși în procesul de asociere și integrare în Uniunea Europeană ordinea juridică internă a statelor este în strânsă interacțiune cu ordinea juridică a Uniunii Europene, efectele acestei interacțiuni se pot sesiza la nivelul ordinii interne și nicidecum a celei UE. Or, armonizarea legislativă presupune alinierea statelor la normele dreptului European și nicidecum procesul invers. Iar pentru ca în cazul Republicii Moldova aceasta aliniere să se producă cât mai optim și oportun, proiectul Twinning cu genericul „Consolidarea capacităților Parlamentului Republicii Moldova în procesul de armonizare a legislației naționale cu legislația UE”, finanțat de Uniunea Europeană, a fost lansat pe 16 octombrie, 2017 în Parlamentul Republicii Moldova [211].

Programul va oferi administrațiilor publice din țara beneficiară – Republica Moldova - posibilitatea de a lucra cu omologii lor din statele membre pentru a facilita transpunerea, consolidarea și implementarea legislației UE. Scopul final este, deci, compatibilizare ordinii juridice a Republicii Moldova cu cea a Uniunii Europene, cu parcurgerea la timp și cât mai eficientă a tuturor proceselor adiacente armonizării și implementării Acordului de Asociere.

De asemenea conform Legii nr.100/2017 cu privire la actele normative pentru toate proiectele cu sigla ”UE” este obligatorie expertiza de compatibilitate cu legislația Uniunii Europene. Această expertiză urmează a fi efectuată după înlăturarea din proiectul actului normativ a factorilor de coruptibilitate, depistați de Centrul Național Anticorupție. Menționăm că, nici Legea nr. 780 nici Legea nr. 317 nu conțineau prevederi exprese și clare în acest sens.

De asemenea, legea propune spre reglementare pentru toți autorii proiectelor elaborate în scopul armonizării legislației naționale de a întocmi tabelul de concordanță. Acest tabel urmează a fi întocmit la etapa elaborării proiectului. Detaliile despre modul de efectuare a expertizei de

compatibilitate urmează a fi reglementate prin hotărâre de Guvern, iar centrul de armonizare a legislației va elabora metodologia de efectuare a expertizei compatibilitate.

În concluzie menționăm, că ordinea juridică este fenomenul ce are ca condiție sau premisă de bază existența ordinii sociale. Așa cum pretendem ai conferi ordinii juridice o dimensiune socială ce caracterizează dreptul, impactul acestei ordini este unul incomensurabil. La nivelul fiecărui stat impactul social la care ne referim este unul evident, ordinea juridică aducând doar valențe juridice ordinii sociale preexistente sau prestabilite. Menirea socială a ordinii juridice derivă inclusiv din regăsirea socialului în orice instituție a dreptului. Această haină juridică își are propria dimensiune socială, întru-cât de la ea pornește. Exact același lucru poate fi dedus atunci, când se face referire la ordinea juridică și dimensiunea socială a dreptului pe care îl reflectă.

Momentul semnării Acordului de Asociere la Uniunea Europeană de către Republica Moldova a constituit fără doar și poate un moment istoric extrem de important. Acesta prezintă importanță deosebită grație posibilelor efecte pe care le poate avea aplicarea lui pe teritoriul statului și construirii raporturilor cu statele membre ale Uniunii Europene în baza unei temelii juridice noi. Această temelie juridică nouă reprezintă noua ordine juridică a statului nostru. Noutatea constă în armonizarea ordinii juridice existente cu cea a UE, conform Acordului de Asociere.

Calitatea de stat asociat al Uniunii Europene obligă la parcurgerea unei traiectorii obligatorii în vederea modificării/completării ordinii juridice existente cu cea comunitară. Or, procesul de armonizare legislativă este anume acel procedeu care trebuie parcurs de către statul asociat în vederea conformării dispozițiilor normative interne la cele comunitare. Acordul de asociere semnat de Republica Moldova și care este deja intrat în vigoare este actul normativ care indică exact ce etape și ce termeni urmează a fi respectată în domeniul armonizării legislative întru atingerea scopului propus - conformarea la rigorile ordinii juridice a UE.

După cum se poate observa, atingerea acestor obiective nu se poate face prin aplicarea și respectarea exclusivă a ordinii juridice interne a statului asociat. Este absolut inherentă aplicarea de norme juridice ce fac parte dintr-o ordine juridică diferită, cea a Uniunii Europene. Întrucât angajamentele statului asociat permit acest lucru, are loc o împletire dintre ordinea juridică internă și cea comunitară în procesul de pregătire și aderare la Uniunea Europeană.

4.4. Concluzii la capitolul 4

1. Conceptul de ordine juridică nu este un atribut doar al planului intern al dreptului, întrucât orice ordine juridică, orice ordine de drept/publică națională/statală se interpoziționează față de alte asemenea ordini în planul existenței unei societăți internaționale și din ce în ce mai

internaționalizate ca efect al unei globalizări cvasitotale. Ca atare, simetric unei ordini juridice interne, în doctrină s-a afirmat că există o ordine juridică internațională generală, cu anumite note particulare ce sunt date de însăși natura dreptului internațional public, de modul său specific de creare ca și câmp normativ.

De la o astfel de interpretare pornind, în actuala doctrină de drept public internațional, ordinea juridică semnifică mulțimea normelor juridice (atât cele de natură cutumiară - norme de rang I în dezvoltarea dreptului public internațional, cât și cele de rang II, altfel spus norme convenționale), ca și a instituțiilor cărora astfel de norme le sunt aferente și care au ca finalitate organizarea și ordonarea societății internaționale universale și a subansamblurilor acesteia (societăți regionale, ceea ce echivalează, în doctrină, cu recunoașterea unor zone regionale de drept internațional public, cum, de exemplu, ar fi dreptul public internațional european (denumit și drept public internațional european-central), un dreptul public internațional latino-american - în vederea stabilirii păcii și a justiției, a promovării dezvoltării, astfel cum, în concepția actuală, se admite această perspectivă a doctrinei catolice [186, p.21], ori dreptul public internațional islamic).

2. Noi, la rândul nostru, susținând diversitatea opiniilor pe marginea acestui subiect, totuși suntem de părerea că ordinea juridică globală este un fenomen imposibil a fi atins. Dificultățile cu care se confruntă ordinea juridică a statelor, ordinea juridică a diferitor comunități de state, ordinea juridică internațională stau drept mărturie că a crea o ordine juridică mondială sau globală nu înseamnă neapărat a o depăși pe cea internațională. Dimpotrivă, considerăm că *perfecționarea ordinii juridice internaționale este soluția cea mai reală și de fapt optimă oferită fenomenului globalizării. Iar în consecință, adaptarea ordinii juridice interne a statelor la rigorile globalizării și adaptarea ordinii juridice internaționale la acestea, reprezintă de fapt acel fenomen ce rezultă din impactul globalizării asupra ordinii juridice.*

În concluzie, *atingerea voinței unice, a scopului unic, a unității spațiului normativ și a modului unic de realizare, cu intervenția în caz de necesitate a forței coercitive a statului întru ajungerea la nivelul unei ordini juridice mondiale sau globale, sunt dificile a fi realizate. Or, mondializarea/globalizarea ordinii juridice nu înseamnă detașarea ei de ordinea juridică internațională și depășirea acesteia, ci doar perfecționarea ei.*

Noi, în concluzie, *cu argumentele indicate mai sus, susținem totuși că atingerea ordinii juridice globale înseamnă adaptarea ordinii juridice interne a statelor și a ordinii juridice internaționale la efectele globalizării. O atare adaptare nu duce neapărat la o ordine juridică globală, ci doar va răspunde cu exactitate exigențelor fenomenului de globalizare în toate domeniile vieții sociale.*

3. Dreptul Uniunii Europene reprezintă o nouă tipologie juridică, o nouă ordine juridică din perspectiva Teoriei generale a dreptului și poate fi definită ca ordinea juridică specifică, având caracter autonom și unitar, integrată în sistemul juridic al statelor membre, grupând totalitatea normelor și instituțiilor juridice cuprinse în tratatele Uniunii Europene, precum și în actele instituțiilor proprii, care au fost adoptate în aplicarea tratatelor și emise în baza unei proceduri specifice.

4. Recunoașterea unei ordini juridice proprii semnifică faptul că normele juridice ale Uniunii Europene formează o structură complexă de norme juridice, care au un site bine determinat de izvoare de drept în timp ce instituțiile UE au proceduri bine stabilite de a sesiza și a sancționa încălcările și derapajele .

Prin raportare la ordinea juridică a statelor membre, dreptul UE este o ordine juridică autonomă și originală, care este caracterizată de o triplă autonomie: autonomia izvoarelor sale, autonomia noțiunilor de drept, ce nu depind de calificările țărilor membre și autonomia normelor juridice ale Uniunii Europene, care nu pot fi lipsite de eficacitate juridică prin dreptul inter al membrilor. Mai mult, chiar dacă există această autonomie, nu trebuie să ignorăm că acest drept reprezintă o ordine juridică integrată în sistemul juridic al statelor membre concretizat prin faptul că instanțele naționale sunt obligate să aplice normele Uniunii Europene identic în spațiu și timp [194, p. 40].

5. În concluzie menționăm, că ordinea juridică este fenomenul ce are ca condiție sau premisă de bază existența ordinii sociale. Așa cum pretendem ai conferi ordinii juridice o dimensiune socială ce caracterizează dreptul, impactul acestei ordini este unul incomensurabil. La nivelul fiecărui stat impactul social la care ne referim este unul evident, ordinea juridică aducând doar valențe juridice ordinii sociale preexistente sau prestabilite. Menirea socială a ordinii juridice derivă inclusiv din regăsirea socialului în orice instituție a dreptului. Această haină juridică își are propria dimensiune socială, întru-cât de la ea pornește. Exact același lucru poate fi dedus atunci, când se face referire la ordinea juridică și dimensiunea socială a dreptului pe care îl reflectă.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Scopul principal al investigației noastre îl constituie cercetarea multilaterală și complexă a fenomenului de ordine juridică, sintetizarea posibilităților de dimensionare socială a dreptului prin intermediul ordinii juridice și în baza acesteia identificarea și definirea ordinii juridice.

1. Ne-am convins de faptul că fenomenul ordinii juridice ca obiect de cercetare este regăsit atât în doctrina Republicii Moldova, a României, cât și în general în doctrina juridică de pe mapamond. Totuși, după cercetarea lucrărilor la care am avut acces referitoare la ordinea juridică sau fenomenul ordonării în drept, concluzionăm că, majoritatea autorilor o cercetează sau doar abordează fie ca un fenomen juridic fără ai cerceta impactul social, fără ai pune în lumină socialul din esența sa, fie ca un fenomen social, care a pătruns în domeniul juridic, dar care în acest domeniu este doar o ipostază a socialului și nicidecum un amplu fenomen juridic. Acest fapt ne-a determinat să punem accentul pe impactul social al ordinii juridice și să o cercetăm în ipostaza de dimensiune socială a dreptului [194. p. 45].

2. Făcând o trecere în revistă a mai multor definiții ale ordinii juridice, în identificarea mecanismelor prin intermediul cărora ordinea juridică exercită un impact social asupra dreptului, ne raliem opiniilor ce explică conceptul de ordine juridică ca un ansamblu, o mulțime bineordonată și coerentă de norme și instituții juridice prin care o societate se organizează juridic și politic, prin aflarea unor criterii interne în conformitate cu ale căror cerințe logice se constituie și se validează, precum și modalitățile de reglementare a relațiilor dintre sistem și diverse subsisteme ale societății, a relațiilor din însuși ansamblul normativ și instituțional respectiv. Ordinea juridică asigură orientarea, desfășurarea și controlul acțiunilor și comportamentelor sociale pe baza unui sistem ierarhizat de norme juridic. Regulile juridice reprezintă nucleul fundamental al ordinii sociale și asemenea celorlalte norme sociale protejează principalele valori și relații sociale prin impunerea, permiterea sau interzicerea anumitor acțiuni sau comportamente [103, p. 156].

3. Conceptul de ordine juridică nu se identifică cu cel de ordine de drept, fiind ca sferă și conținut distinct ordinea de drept implică, mai mult sau mai puțin vizibil, manifestarea statului ca organizare politică a societății, implică permanenta activare a mijloacelor instituționale de exercitare a constrângerii, implică permanent trimiterea la ordinea juridică, existența căreia condiționează ființarea ordinii de drept. Raportul dintre ordinea juridică și ordinea de drept presupune, pe de o parte, o anumită poziție de determinare din partea ordinii juridice, ordinea juridică nu reprezintă decât stratul normativ, care legitimează ordinea de drept, pe de altă parte, ordinea de drept este conștientizarea de către persoane, fie individual, fie colectiv, a conținutului prescriptiv al normelor și instituțiilor juridice, date de către legiuitor, conștientizarea faptelor că nesocotirea acestor prescripții v-a duce la aplicarea forței coercitive a statului [212, p. 21] .

4. Concluzionăm că, în doctrină există mai multe interpretări ale conceptelor de ordine de drept și ordine publică. Ordinea de drept este o dovadă a faptului că normele juridice și-au atins scopul, ordinea de drept constituie starea reală a relațiilor sociale bazate pe normele de drept. Este foarte dificil de a vorbi de o ordine de drept fără a o lega de o ordine juridică, de o ordine publică, deoarece anume ordinea juridică este și substratul normativ al ordinii publice. Alături de ordinea de drept se află și ordinea publică, noțiune subiacentă ordinii de drept, noțiune ce nu este definită în mod complet nici de legiuitor, nici de doctrinari.

Astfel, ordinea juridică este un concept mai amplu și mai larg decât ordinea publică, aceasta din urmă reprezentând o parte din întregul dat de ordinea de drept. Ordinea publică se particularizează, la rândul său, în ordine constituțională și ordine administrativă [213, p. 147].

5. Orice ordine trebuie impusă prin forță, iar forța aparține unei puteri anume. Ordinea de stat, care urmărește conturul ordinii sociale, ia naștere prin puterea legiuitoare, este executată de puterea executivă și este administrată de puterea judecătorească. Echilibrul unei ordine statale este dat în mod direct de echilibrul puterilor între ele, prin care se încearcă să se păstreze conturul unei anumite ordini sociale. Ordinea de stat se referă la caracterul de stat național, suveran și independent prevăzut de Constituție, la modul de organizare a puterii publice și forma de guvernământ. Cea mai importantă trăsătură a ordinii statale nu privește chiar forma lor de guvernare, ci gradul de guvernare[213, p. 148].

6. Analizând conexiunea dintre ordinea juridică și ordinea judiciară ajunge, la concluzia că, ordinea juridică în ansamblu ca și normele juridice în particular, de unele singuri sunt fără putere, iar pentru a le da această putere, alături de alte garanții juridice intervine și justiția, ordinea judiciară fără de care viața ar fi fost imposibilă. Deci, noțiunile de ordine juridică și ordine judiciară sunt apropiate, interdependent, în același timp ele nu trebuie confundate. Cu toate acestea, dacă se admite că ordinea judiciară nu se identifică cu ordinea juridică, nu urmează că aceste noțiuni sunt contradictorii; ele pot și trebuie chiar până la un anumit punct să coincidă, prima reflectându-se mul sau mai puțin adecvat în cea de a doua[214, p. 8].

7. Apariția Uniunii Europene a generat o nouă dimensiune socială a ordinii juridice - *ordinea juridică a Uniunii Europene* [79, p. 22], o ordine juridică nouă, autonomă, față de ordinea juridică internațională, și tot odată integrată în sistemul juridic al statelor membre, ca ansamblu structurat de norme și instituții juridice, dotat cu organe și proceduri apte a le emite, a le interpreta și a le aplica încât să poată sancționa în cazul abaterilor de la normele europene. Pe de altă parte, s-a specificat că ordinea juridică europeană, este o ordine complementare ordinilor juridice interne ale statelor membre, deși rămâne decisivă în planul consecințelor și al înțelegerii exacte a naturii și poziției ordinii juridice europene. Cele expuse ne aduc la concluzia statuării definitive a principiului primordialității ordinii juridice a Uniunii Europene față de ordinile

juridice naționale (integrarea directă a ordinii juridice a UE în dreptul intern al statului și aplicabilitatea prioritară a dreptului UE în dreptul statelor membre).

Problema științifică soluționată constă în fundamentarea științifică și atribuirea de calificativ social ordinii juridice, fapt ce accentuează dimensiunea socială a dreptului, având ca efect clarificarea conceptului de ordine în societate, stabilind impactul pe care-l exercită ordinea juridică în comun cu ordinea de drept, ordinea publică, ordinea judiciară, ordinea statală, ordinea juridică europeană și ordinea internațională.

În contextul celor enunțate și argumentate în teză, propunem operarea următoarelor recomandări:

1. Considerăm necesară crearea Consiliului Legislativ în Republica Moldova, sau reorganizarea Comisiei juridice a Parlamentului într-un atare Consiliu. În cadrul atribuțiilor sale Consiliul Legislativ ar fi necesar să aibă obligația să identifice toate dispozițiile legale care au suferit evenimentele legislative implicite și să propună Parlamentului și, respectiv, Guvernului măsurile necesare de modificare, completare sau abrogare expresă a acestora. În plus, acest Consiliu ar fi organul responsabil de armonia internă a ordinii juridice a statului Republica Moldova.

Atribuțiile Comisiei juridice a Parlamentului sunt preponderent de expertizare, pe când Consiliul Legislativ ar avea o competență extinsă la tot ce are impact asupra ordinii juridice și ar fi responsabil de reacțiile prompte în vederea excluderii oricăror neconcordanțe interne, superconflicte normative și alte probleme ce afectează ordinea juridică.

2. Recomandăm în planul cercetărilor de perspectivă în domeniul Teorie generale a dreptului *unele definiții* cu caracter preponderent teoretic ale fenomenului de ordine cercetat în conținutul tezei, în ce privește încadrarea pe harta juridică doctrinară a sintagmelor de ordine juridică, ordine de drept, ordine publică, ordine judiciară, ordine statală, ordine juridică a Uniunii Europene, ordine juridică internațională:

- *ordinea juridică*, constituie o dimensiune socială a dreptului, un sistem ordonat și coerent de norme și instituții juridice, parte componentă a ordinii sociale, precum și modul de reglementare a relațiilor dintre subsistemele sistemului social (politic, moral, religios, economic), care fiind conexe, interdependente tind să se adecveze între ele pentru a se organiza într-o unitate dinamică pe baza unor principii comune generale;

- *ordinea de drept*, constituie rezultatul funcționării dreptului, generată și consolidată de ordinea juridică, care presupune conștientizarea de către persoanele individuale și colective al conținutului prescriptiv juridic, conștientizare că nesocotirea sau abaterea de la aceasta va produce o reacție din partea puterii coercitive a statului prin aplicarea la nevoie de sancțiuni

juridice. În același timp, statutul juridic al cetățenilor și organizațiilor este respectat, iar capacitatea lor de drept este garantată necondiționat de stat;

- *ordinea publică*, reprezintă o parte din întregul dat de ordinea de drept, prin conținutul său nu împuternicește sau permite ori prevede o derogare, ci efectiv impune un ”trebuie”, intermediind raportul colectiv dintre stat și persoană, mai ales în ceea ce privește impunitatea de tip represiv, prin mijlocirea unui sistem de instanțe sau autorități administrative roluri bine prescrise și cu ajutorul unor proceduri de competență;

- *ordinea politico-statală*, vizează esența sistemului social-politic al unui stat, caracterul puterii politice, postulând necesitatea ca indivizii să se supună cerințelor de ordine a sistemului. Ordinea statală se referă la caracterul de stat național, suveran și independent prevăzut de Constituție, la modul de organizare a autorităților publice, la forma și gradul de guvernământ al statului, ca trăsături de bază;

- *ordinea judiciară*, rezidă în ansamblul hotărârilor pronunțate de către jurisdicțiile ordinare și speciale dintr-un stat prin care instituțiile abilitate se pronunță dreptul, realizează o funcție judiciară, prin care se impune această ordine;

- *ordinea juridică europeană*, care poate fi definită ca ordine juridică specifică, având caracter autonom și unitar integrată în sistemul juridic al statelor membre, grupând totalitatea normelor și instituțiilor juridice cuprinse în tratatele Uniunii Europene, precum și în actele instituțiilor proprii, care au fost adoptate în aplicarea tratatelor și emise în baza unei proceduri specifice;

- *ordinea juridică internațională*, semnifică normele și instituțiile juridice, care au ca finalitate organizarea și ordonarea societății internaționale cu anumite note particulare ce sunt date de însăși natura dreptului internațional, de modul său specific de creare ca și când normativ, universalismul fiind proprietate esențială.

Considerăm că, inventarierea și definirea conceptelor enunțate constituie un demers important și folositor pentru comunitatea juridică, datorită importanței covârșitoare a concepției de ordine în ordonarea și sistematizarea relațiilor sociale. Chiar dacă mai există discuții sau opinii pe marginea acestui subiect, considerăm că acestea nu au epuizat problematica, lăsând loc discuțiilor academice și științifice.

3. Recomandări de *lege ferenda*, referitor la Legea nr. 100/2017:

- consolidarea doctrinei de interpretare a actului normativ:

- 1) modificarea art. 71 alin. (2), legea nr. 100/2017 ”Prin interpretare se înțelege lămurirea textului normei juridice pentru a oferi soluții de drept de aplicare”;

2) modificarea art. 71 alin. (4), ”la interpretarea actului normativ se ține cont de intenția, obiectul și justificarea adoptării actului, care se conțin în nota informativă și dosarul de materiale, care a însoțit proiectul de act normativ la etapa de elaborare și adoptare”;

- asigurarea transparenței în elaborarea și adoptarea actului normativ, modificarea art. 25, Lega nr. 100/2017. Art. 25 se completează cu alin. (6): ” Rezultatele studiilor de cercetare științifică sub forma de concluzii formulate și decizia organului responsabil privind necesitatea elaborării actului normativ, inclusiv lista informațiilor, investigațiilor și rapoartelor se publică pe pagina electronică a autorităților responsabile în termen de 10 zile după încheierea acestei etape.

Avantajele și valoarea elaborărilor propuse țin de momentul că, sub aspect teoretico-științific s-a reușit a înfăptui o generalizare, sintetizare, sistematizare și actualizare a categoriei de ordine juridică, au fost identificate reglementările de ultima oră, de care urmează să se ghideze organele legislative, executive și judecătorești în situațiile interpretării ordinii de drept ordinii statale, ordinii publice, ordinii UE și ordinii internaționale. Totodată aceste subiecte sunt și teme de discuție pentru doctrinarii, practicienii, specialiștii în domeniul dreptului.

De asemenea avantajele recomandărilor se vor evidenția în următoarele domenii: domeniul legislativ, prin implementarea recomandărilor propuse s-ar asigura unitatea sistemului juridic, precum și consecvența normelor și instituțiilor juridice, domeniul jurisprudențial, s-ar asigura aplicarea corectă și unitară de către instanțele de judecată a normelor juridice.

Planul cercetărilor de perspectivă în investigarea temei este redicționat spre:

- continuarea investigațiilor privind conceptul de ordine juridică;
- studierea și analiza practicii juridice și judiciare în vederea depistării deficiențelor ce apar la aplicarea prevederilor legislației în vigoare.

BIBLIOGRAFIE

1. Moroianu E. Gh. Conceptul de ordine juridică. În Studii de drept românesc, nr. 1-2. p. 33-42. București, 2008. <http://www.rsdr.ro/Art-2-1-2-2008.pdf>. (vizitat 29. 07.2017)
2. Bolintineanu A., Năstase A., Aurescu B. Drept internațional contemporan. Ed. a II-a rev. și adăug. București: ALL Beck, 2000. 464 p.
3. Popescu D. ș.a. Drept Internațional Public. București: Șansa, 1994. 380 p.
4. Mihai Gh., Motică R. Fundamentele dreptului. Vol. I-II. București: All Beck, 2003. 553 p.
5. Munteanu R. Considérations sur la relation entre l'arbitrage et le droit européen. În: Studii de drept românesc, nr. 3-4, 2006.
6. Niciu M. Drept internațional public. Arad: Servo-SAT, 1997. 752 p.
7. Arama E. Reflecții privind sistemul și ordinea juridică. În: Revista națională de drept, nr. 10-12, 2009, p. 3-11.
8. Aramă E., Coptileț V. Funcționalitatea sistemului juridic și încercării de valorificare ale comunicării. În: The 37 Annual Congress of the American Romanian. Academy of Arts and Sciences. 2013. <http://ara-a3.prg/index.php./proc/article/view,filie/1149/102/> (vizitat 12.01. 2017)
9. Zlătescu V. Introducere în logistica formală. București: Rompit, 1995. 476 p.
10. Constantinesco L. J. Tratat de drept comparat. București: All Beck, 1997. 304 p.
11. Humă I. Noos juridic. Valorile identitare în fața globalizării. Culegere de studii. București: Universul Juridic. 2016. 264 p.
12. Huma I. Introducere in studiul dreptului. Iași: editura fundației „Chemarea”, 1993. 157 p.
13. Djuvara M. Teoria generală a dreptului. București: ALL, 1995. 450 p.
14. Voicu M. Ordinea juridică și ordinea social-economică a lui Petre Tutea din februarie 1938. <https://www.juridice.ro/368794/ordinea-juridica-si-ordinea-social-economica-a-lui-petre-tutea-din-februarie-1938.html> (vizitat 23.12. 2017)
15. Vrabie G., Popescu S. Teoria Generală a Dreptului. Iași: Ștefan Procopiu, 1993. 186 p.
16. Avornic, Gh. ș.a. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Cartier juridic, 2004. 656 p.
17. Negru B., Negru A. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 560p.
18. Negru B., Cojocaru V. Tehnica legislativă. Note de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 1997. 112 p.
19. Andriciuc R. Considerații privind protecția infrastructurii critice. București: Ministerului Administrației și Internelor, 2009. 300 p.
20. Bianu E. Ordinea obștească. București, 2008. 528 p.

21. Deaconu Șt. Metodologie juridică. Curs practic pentru studenți, București, Editura Hamangiu, 2006. 160 p.
22. Morariu C. Adaptarea legislației românești la acquis-ul comunitar: aspecte speciale privind acquis-ul relațiilor externe. București: Universul Juridic, 2008. 405 p.
23. Guastini R. Lex superior. For a Theory of Normative Hierarchies. Journal for constitutional theory and philosophy of Law. Nr. 21, 2013, p. 47-55.
24. Guastini R. Lex superior. <http://lingualeo.com/es/jungle/riccardo-guastini-lex-superior-abstract-530302#/page/1> (vizitat 14.10.2016)
25. Baran N. Introducere în teoria Generală a Dreptului. Suport de curs. Craiova: Ed. Universității, 2006// <http://www.svedu.ro/curs/tgd/c3.html> (vizitat 23.03.2017)
26. Danileț C. Globalizarea și Justiția. 2007. <https://cristidanilet.wordpress.com/2007/11/12/globalizarea-si-justitia/> (vizitat 20.12.2017)
27. Wilkin R. N. Juridical order – the real issue. În: ABA Journal, Vol. 37, February, 1951, p. 111-114.
28. Romano S. L'ordinamento giuridico: The Relevance of a Forgotten Masterpiece for Contemporary International, Transnational and Global Legal Relations. În: Transnational Legal Theory, 2(1), 2011, p. 67-117.
29. Hauriou S. L'institution et le droit statutaire. Paris: Dalloz, 1906. 346 p.
30. Romano S. L'ordre juridique. Paris: Dalloz, 1975. 174 p.
31. Kelsen H. Doctrina pură a dreptului. (tr. de Constantin) București: Humanitas, 2000. 420p.
32. Chevallier J.L'Etat post-moderne. Paris: LGDJ, 2008. 328 p.
33. Chevallier J. L'Ordre juridique. În: Le droit en procès, Paris: PUF, 1983, p.5-49. <https://www.u-picardie.fr/curapp-revues/root/13/chevallier.pdf>
34. Carbonnier J. Droit civil. Tome 2. Thémis Droit privé. 16e éd., 1993. 618 p.
35. Senac Charles-Eduard. Le constat juridictionnel de l'abrogation implicite d'une loi par la Constitution. În: Revue du droit public. Paris: Editions juridiques associées, nr.4, 2008, p.1081-1100.
36. Pinon S. L'effectivité de la primauté du droit communautaire sur la Constitution. Regard sur la jurisprudence récente du Conseil constitutionnel et du Conseil d'Etat. În: Revue trimestrielle de droit européen. Paris: Dalloz, nr.2, 2008, p.263-288.
37. Austin J. The Province of Jurisprudence Determined and The Uses of the Study of Jurisprudence (Hackett Classics) (1832). Series: Hackett Classics. Introduction by Professor H. L. A. Hart. London: Weidenfeld & Nicolson. 1954. 432 p. <https://www.amazon.com/Province-Jurisprudence-Determined-Hackett-Classics/dp/0872204324> (vizitat 12.01.2017)

38. Popa N. ș.a. Filosofia dreptului. Marele curente. București: C. H. Beck, 2010. 576 p.
39. Иванов С. Ф. Основные аспекты соотношения закона и подзаконного нормативного правового акта. În: Государство и право, nr.8, 2004, с.25 -37.
40. Иванов С. Ф. Формальное закрепление юридической силы нормативных актов. În: Государство и право, nr. 12, 2007, с.92-103.
41. Antoniu G. Tratat de drept penal. București: Universul juridic, 2015. 540 p.
42. Bădescu V. S. Este posibilă o relansare a aplicării principiilor generale ale dreptului și ale echității în ordinea juridică a Uniunii Europene. În: Acta Universitatis "George Bacovia", Juridica, Vol. 3, nr. 7, 2014, p. 85-93.
43. Bădescu V. S. Sfârșitul dreptului internațional? În: Revista ProExcelsior, nr. 2, 2010, p. 51-63.
44. Benchechi D. Puterea politică și ordinea socială. Manifestări interdependente. Chișinău: 2003. [phttp://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag-file](http://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag-file) (vizitat 20.06.2017)
45. Ciongaru E. Ordinea de drept și justiția. În: Analele Universității "C. Brâncuși", Tîrgu-Jiu, Seria Științe juridice, nr. 1, 2012, p. 29-40.
46. Ciongaru E. Transplantul juridic (aculturația juridică) în contextul globalizării. Contract POSDRU/159/1.5/S/140106. p.88-95. [file:///C:/Users/Personal/Downloads/SSRN-id2662035.pdf](http://C:/Users/Personal/Downloads/SSRN-id2662035.pdf) (vizitat 20.06.2017)
47. Grecu R. Unele considerente privind funcțiile statului în asigurarea ordinii de drept. În: Revista națională de drept, nr. 10-12, 2009, p. 27-30.
48. Jugastru C. Considerații privind ordinea publică europeană. În: Anuarul Institutului de istorie "G. Barițiu", Seria Humanistică, tom IX, Cluj-Napoca, 2011. p. 259-264.
49. Hotca M. Este jurisprudența izvor de drept în sistemul de drept român [//http.eu/este-jurisprudențaizvor de drept](http://http.eu/este-jurisprudențaizvor-de-drept). (vizitat 12.10.2017)
50. Mohorea E. Esența dreptului în contextul Teoriei generale a sistemelor. În: OTA USARB, Bălți, 2015. p. 329-334.
51. Mohorea E., Botnari E., Eșanu R. Dreptul ca sistem și sistemul dreptului. Bălți USARB, 2009. 104 p.
52. Manolache L. Pentru o reformă a culturii juridice în România. În: Revista Sfera Politică, 2015. p. 191-198.
53. Manolache O. Tratat de drept comunitar. Ediția a 5-a. București: C. H. Beck, 2006. 960 p.
54. Pavlencu M. Ordinea de drept, condiție prioritară pentru instituțiile de drept. În: Științe socio-umanistice. Ed a X-a, 2010, p. 185-190.
55. Radu R. H. Prioritatea ordinii juridice UE asupra dreptului național. [http://constconrt.md\(public\)files/file...20ani/...răzvan-haration](http://constconrt.md(public)files/file...20ani/...răzvan-haration)

56. Sima C. Raporturile dintre sistemul juridic și sistemul securității naționale. În: Revista Prolege, nr. 1, 2017, p. 54-56.
57. Surdu A. Teoria generală a sistemelor. În: Cercetări filosofice - psihologice, anul III, București, nr. 1, 2011. p.9-14.
58. http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (vizitat 21.05.2016)
59. Legea Republicii Moldova Nr. 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. În: Monitorul Oficial al R. Moldova Nr. 7-17 din 12.01.2018 art Nr : 34.
60. Legea Republicii Moldova privind actele legislative nr. 780-XV din 27.12.2001. În: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.36-38/210 din 14.03.2002.
61. Legea Republicii Moldova Nr. 595 din 24.09.1999 privind tratatele internaționale. În: Monitorul Oficial Nr. 24-26 din 02.03.2000 art Nr: 137.
62. Dicționar enciclopedic. Ed. a IV-a, Chișinău: Cartier, 2002. 1808 p.
63. Comentariul Nr. 1107 la Codul Civil al Republicii Moldova din 06.06.2002 <http://prolex.md/comentariu-cod-civil/> (vizitat 20.06.2017)
64. Codul Civil Român Legea 287/2009 cu toate modificările ce i-au fost aduse prin Legea 71/2011 [Lege 138/2014https://legeaz.net/noul-cod-civil/](https://legeaz.net/noul-cod-civil/) (vizitat 19.09.2016)
65. Strategia națională de ordine și securitate publică pentru anii 2017-2020. http://www.gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr20_71.pdf (accesat 23.02.2017)
66. Contravențiile ce atentează la ordinea publică și securitatea publică (cap. IX) <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=369412> (vizitat 24.06.2016)
67. Constituția României din 21.11.1991. Modificată și completată prin Legea de revizuire a Constituției României nr. 429/2003. În: Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 758 din 29 octombrie 2003 <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339> (vizitat 06.11.2016)
68. Legea României nr.24 din 27.03.2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative. Monitorul Oficial nr. 139 din 31.03.2000. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/21698> (vizitat 11. 01.2016)
69. Legea României nr. 73 din 3 noiembrie 1993 (*republicata*) pentru înființarea, organizarea și funcționarea Consiliului Legislativ. În: Monitorul Oficial nr. 1122 din 29 noiembrie 2004.
70. Hotărârea CD nr. 11 din 19 aprilie 2011 privind procedura de lucru și mecanismul decizional pentru exercitarea controlului parlamentar asupra proiectelor de acte legislative ale Uniunii Europene, în temeiul prevederilor Tratatului de la Lisabona privind rolul parlamentelor naționale <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/127973> (vizitat 09.10.2016)
71. Malița M. Sisteme în științele sociale. București: Ed. Academiei RSR, 1977. 154 p.
72. Botez A. Euristică și structură în știință. București: Ed. Academiei Române, 1978. 206 p.

73. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Vol. 1. București: Europa Nova, 1997. 333 p.
74. Miclescu I. Curs de drept civil. București: All Beck, 2000. 200 p.
75. Raz J. The authority of Law. Oxford: Clarendon Press, 1979. 105 p.
76. Zagrebelsky G. Il diritto mite. Legge, diritti, giustizia. Torino: Einaude, 1992. 217 p.
77. Guastini R. Gerarchie normative. Materiali per una storia della cultura juridica. Milano, 1997. 463 p.
78. Robea M. Relevanța teoretică și socială a fenomenului de ordine juridică. În: Legea și viața, nr. 2, 2018.
79. Robea M. Unele aspecte privind ordinea juridică. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice: "Jurisprudența componentă fundamentală a proceselor internaționale și a comportamentului legal contemporan". Chișinău, 2017. p. 18-23.
80. "Toupictionnaire": le dictionnaire de politique
<http://www.toupie.org/Dictionnaire/OrdreJuridique.htm>(vizitat 06. 05.2016)
81. Gurvitch G. L'idée de droit social notion et système du droit social: Histoire doctrinale depuis le 17-e. Siècle Jusqu'à la Fin du 19-e. Siècle. Paris: Sirey, 1972. 367 p.
82. Dworkin R. L'empirice du droit. Paris: PUF, 1994. 480 p.
83. Moroianu E. Gh. Considerații privind ordinea naturală și ordinea socială în vechea filosofie greacă. În: Revista de filosofie, nr. 1, 1990, p. 74-83.
84. Negru B. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Academia de Administrare Publică pe lângă Guvernul Republicii Moldova, 1999. 270 p.
85. Stroe C. Reflecții asupra dreptului. București: Lumina Lex, 1998. 335 p.
86. Mihai Gh., Motică R. Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului. București: All, 1997. 256 p.
87. Mihai Gh. Natura dreptului: știință sau artă? În: Analele universității din Timișoara. Serie jurisprudență, nr. 1-2, 2001. p. 173-181.
88. Tămaș S. Dicționar Politic. Instituțiile democrației și cultura civică. București: Șansa, 1996. 520 p.
89. Алексеев С. С. Общая теория государства и права. М.: Норма, 2008. 317 с.
90. Filipescu I. P., Fuerea A. Drept instituțional comunitar european. Ed. a IV-a, București: Actami, 2000. 540 p.
91. [http:// www.juridicero/wp.content/upload3/2004,05tezabăncila](http://www.juridicero/wp.content/upload3/2004,05tezabăncila). (vizitat 12.10.2017)
92. Ordinamento giuridico<http://www.treccani.it/enciclopedia/ordinamento-giuridico/>(vizitat 11. 05.2016)

93. Eisseman P. M. L'intégration du droit international et communautaire dans l'ordre juridique National. Kluwer Law International. The Hague - London-Boston: Netherland, 1996. 600 p.
94. Romano Often. What Kind of Law Making in a Global World? The Case of Africa. Louisiana Law Review, nr. 67(4), 2007, p. 1043-1059.
95. Hauriou M. L'institution et le droit statutaire. (1906) and Principes de droit public. 1910. p.134-182.
96. Poirier J. Introduction à l'appareil Juridique. Typologie des systemes juridiques. Ethologie Générale. Encyclopedie de la Pleiade. Paris, 1968. 1120 p.
97. David R. Traité élémentaire de droit civil comparé. Paris: Librairie Générale de Droit, 1950. 556 p.
98. Baltag D., Robea M. Relevanța teoretică și socială a fenomenului de ordine juridică. În: Legea și viața, nr. 2, 2018, p. 12-17.
99. Orianne P. Introduction au systeme juridique. Bruxelles:Bruylant, 1982. 353 p.
100. Vlăduț I. Natura, originea și geneza dreptului în concepția lui E. Speranțianr. În: Revista română de sociologie, anul XI, nr.1-2, 2000. p. 145-152.
101. Leben Ch. Ordre juridique. În: Dictionnaire de la culture juridique. Paris: PUF, 2003. 1290 p.
102. Dongoroz V. Drept penal. Tratat. (1939). Reeditat. București: Institutul de Arte Grafice., 2000. 772 p.
103. Robea M. Unele referințe teoretice și normative privind ordinea juridică. În: Studii juridice universitare, nr. 3-4, 2016, p. 154-161.
104. Băncilă A. Elaborarea și sistematizarea actelor normative. Rezumat la teza de doctorat. 55 p. https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2014/05/teza_Bancila_A.pdf, (vizitat 06.05. 2016)
105. Craiovan I. Metodologie juridică. București: Universul juridic, 2005. 186 p.
106. Bull Hedley. Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială. Chișinău: Știința, 1998. 316 p.
107. Hoffmann S. Ianus și Minerva. Eseuri asupra teoriei și practicii politicii internaționale, Chișinău: Știința, 1999. 418 p.
108. Hume D. Enquête sur les principes de la morale. Paris: Ed. Flamarion, 2016. 352 p.
109. Hume D. (coord. A.P. Iliescu; E. M. Socaciu). Tratat despre natura umană. În: vol. Fundamentele gândirii politice moderne. Iași: Polirom, 1999. 956 p.
110. Charles le Verrier.Introduction a A. Comte. Cours de philosophie positive, Paris, 1926. 220p
111. Habermas Jurgen.Cunoaștere și comunicare. București: Ed. Politică, 1983. 575 p.

112. Fodoreanu D. Etica juridică.2010<https://www.slideshare.net/exodumuser/61053021-eticajuridica> (vizitat 27. 11.2016)
113. Sîrbu T. Etica: valori și virtuți morale. Iași: Exopate, 2003. 264 p.
114. Agapie A. C. Quo vadis, bona fides? Unde începe și unde se încheie buna-credință? // <https://www.juridice.ro/433915/quo-vadis-bona-fides-unde-incepe-si-unde-se-incheie-buna-credinta.html> (vizitat 12.01.2016)
115. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial Nr. 1 din 12.08.1994 http://lex.justice.md/document_rom.php?id=44B9F30E:7AC17731 (vizitat 11.11.2016)
116. Harmignie P., Dabin J. La philosophie de l'ordre juridique positif spécialement dans les rapports de droit prive. Paris, Sirey, 1929. 791 p. În: Revue néo-scholastique de philosophie Année 1929. Vol. 31, nr. 24.p. 483-484. // http://www.persee.fr/doc/phlou_0776-555x_1929_num_31_24_2559_t1_0483_0000_1 (vizitat 09.10.2017)
117. Franz Steiner Verlag. Law, Methodology, and legal pozitivism. Lund, Sweden, 2003. <http://www.steiner-verlag.de/titel/54186.html> (vizitat 09.10.2017)
118. Bianu E. Ordinea – factorul armoniei. Supremația principiului de ordine. Climatul ordinei obștești salutare. București: Cartea Românească, 1945. 37 p.
119. Drăganu T. Introducere în teoria și practica statului de drept. Cluj-Napoca: Dacia, 1992. 223p.
120. Gorjan I. Restricții legale și libertatea de decizie a autorităților administrative întru apărarea ordinii publice. București: editura MAI, 2004. 180 p.
121. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Tipografia Centrală, 2010. 520 p.
122. Vrabie G. Necesitatea redefinirii unor concepte pe baza unei analize pluridisciplinare a fenomenelor politico-juridice. În: Studii și cercetări juridice, nr. 3, 1979. p.34-41.
123. Vrabie G., Popescu S. Teoria generală a dreptului. Iași: Ștefan Procopiu, 1995. 320 p.
124. Александров Н. Г. Теория государства и права. М.: Юрид. лит., 1968. 640 с.
125. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в обществе. М.: АН СССР, 1958. 185 с.
126. Мурамете О. Ф., Шамба Т. М. Правопорядок в развитом социалистическом обществе. М.: Норма, 1979. 340 с.
127. Craiovan I. Itinerar metodic în studiul dreptului. București: Ed. Academiei de Poliție, 1992. 280 p.
128. Pinto R., Grawitz M. Methodes des sciences sociales. Paris: Dalloz, 2000. 995 p.
129. Гойман-Червонюк В. И. Очерк теории государства и права. М.: Рос. пед. агентство, 1996. 326 с.

130. Moroianu E. Gh. Raportul logic teoretic dintre ordinea juridică internațională și ordinea juridică internă. În: Studii de drept românesc, nr. 2, 1998, p.5-11.
131. Munteanu R. Considérations sur la relation entre l'arbitrage et le droit européen. În: Studii de drept românesc, nr. 3-4, 2006, p. 45-70.
132. Popescu A. Teoria generală a dreptului. București: Ed. fundației România de Mâine, 1999. 190p.
133. Muraru I., Iancu Gh. Constituțiile române. Texte, note, prezentare comparativă. Ed. a III-a, București: Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1995. 287 p.
134. Popovici V. Ordinea și haosul. http://vavila_popovicicom/wp/ordinea-haosul (vizitat 16.01.2016)
135. Hatington S. Ordinea politică a societăților în schimbare. București: Polirom, 1999. 492p.
136. Лапкин В. Русский порядок. Полис, №3, 1997. с. 79-87.
137. Gellner E. Condițiile libertății. București: Babel, 1997. 124 p.
138. Шмитер Ф. Процесс демократического транзита и консолидаций демократий. În: Полис, №3, 1999, с.32 -43.
139. Runcan M. Dicționar al vieții politice și sociale. (în rom. de M. Runcan). București: All Educațional, 1999. 24 p.
140. Rădulescu S.M. Teorii sociologice în domeniul devianței și al problemelor sociale. București: Ed. Academiei Române, 1994. 196 p.
141. Huntington S. P. Ordinea politică a societăților în schimbare. București: Polirom, 1999. 428p.
142. Moscovici S. Psihologia socială sau mașina de fabricat zei. Iași: Ed. Universității ”Al. I. Cuza I”, 1998. 240 p.
143. Barus-Michel J. Crize: abordare psihosocială clinică. Iași: Polirom, 1998. 248 p.
144. Florian R. Controversele secolului XX. București: Diogene, 1999. 232 p.
145. Cârnaț T. Drept Constituțional. Elemente constitutive ale statului. Chișinău: USM, 2003. 128 p. <https://dreptmd.wordpress.com/cursuri-universitare/drept-constitutional/capitolul-10-elementele-constitutive-ale-statului/>. (vizitat la 16.12.2016)
146. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional. Vol. I. Chișinău: Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2001. 250 p.
147. Neri Riccardo. Progetto storia 1”. La Nuova Italia Editrice, Scandicci, Firenze, 1980. 700p.
148. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Vol. I. București: Lumina Lex , 2000. 357 p.

149. Steiner Verlag Franz. Law, Morality, and legal Positivism. În: Proceedings of the 21st World Congress of the International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy (IVR); Lund, Sweden, nr. 8, 2003, p. 132-141.
150. Modern Ideas. Ed. 1-e. London: John Murray, 1897. la <https://archive.org/details/ancientlawitsco18maingooog> (vizitat 29. 07.2017)
151. Boutros Boutros-Ghali. Empowering the United Nations. În: Foreign Affairs, 1992-1993, p 98-99.
152. Panu Minkkinen. Sovereignty, Knowledge, Law. 1-st Edition. New York: Taylor et Francis e-Library, 2009. 196 p.
153. Paour Raphaël. Les contraintes juridiques de la hiérarchie des normes (The Legal Constraints of the Hierarchy of Norms). În: Journal for constitutional theory and philosophy of Law, nr. 21, 2013. p. 201-218.
154. Baltag D. Teoria responsabilității și răspunderii juridice. Chișinău: ULIM, 2008. 304 p.
155. Cohen-Tanugi Lauren. La metamorphose de la démocratie. Paris: PUF, 1989. 197 p.
156. Baqué I. Esteve Freixa. A propos des expertises médico-légales en psychiatrie juridique. Comportement Humain, 1991. p. 31-39.
157. Skinner B. F. About Behaviorism Mass Market Paperback. New York: Random House USA Inc., 1976. 296 p.
158. Bantuș A., Părau I. Responsabilitatea și răspunderea asemănări și deosebiri, interferențe. În: Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 2006. p.485-491.
159. Baltag. D. Unele considerente referitor la responsabilitatea și răspunderea funcționarilor publici. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice: "Integritatea în serviciul public: repere etice", Chișinău: Transparency International- Moldova,, 2006. p.221-228.
160. Micu V. Răspunderea și responsabilitatea ca fenomen social. În: Legea și viața, nr. 6, 2017, p.37-43.
161. Popescu R. D. Răspunderea Parlamentului în dreptul constituțional. București: C. H. Beck, 2011. 480 p.
162. Popescu R. D. Răspunderea Parlamentului în dreptul constituțional. București: C. H. Beck, 2011. 480 p.
163. Marinescu C. Gh. Responsabilitatea socială și răspunderea juridică. În: Materialele conferinței științifice internaționale, 2006. p.215-223.
164. Barac L. Răspunderea și sancțiunea juridică. București: Lumina Lex, 1997. 376 p.
165. Popa N. Prelegeri de sociologie juridică. București: Tipografia Universității București, 1989. 300 p.
166. Miculescu P. Statul de drept. București: Lumina Lex, 1998. 312 p.

167. Deleanu I. Instituții și proceduri constituționale – în dreptul român și în dreptul comparat, București: C. H. Beck, 2006. 936 p.
168. Popescu S., Țăndăreanu V. Probleme actuale ale tehnicii legislative. București: Lumina Lex, 2003. 240 p.
169. Popescu S., Ciora C. Problematica actelor în executare. În: Buletin de informare legislativă, nr. 4, 2008, p.37-44.
170. Bacon Fr. Laws are made to guard the rights of the people, not to feed the lawyers. The laws should be read by all, known to all. Put them into shape, inform them with philosophy, reduce them in bulk, give them into every man's hand. (conform W.H. Dixon). <http://www.thirdfloorrarebooks.com/books/the-elements-of-the-common-lawes-of-england/> (vizitat 12.03.2017)
171. Vlachide P. C. Repetiția principiilor de drept civil. București: Europa Nova, 1994. 319 p.
172. Sumner Henry. Ancient Law its Connection with the early history of society and Its Relation to Ancient Law, its connection with the early history of society and its relation to modern ideas. 1861.<http://oll.libertyfund.org/titles/maine-ancient-law>
173. Iliescu R. Cugetări memorabile de Petre Țuțea.. Biblioteca Electronică <http://www.lme.ro/~byblos/> (vizitat la 21.04.2014)
174. Habermas J. The theory of communicative action. Boston: Beacon Press, 1984. 512 p.
175. Mucchielli A. Les sciences de l'information et de la communication. Paris: Hachette Supérieur, 1995. 160 p.
176. Cherot Jean-Yves. La fabrique de l'ordre juridique. Les juristes et la hierarchie des normes. În: Archive ouverte en Sciences de l'Homme et de la Société. <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01185936/> (vizitat la 20.06.2017)
177. Vrabie G., Prisacariu M. R. Introducere in studiul dreptului Suport de curs. <https://jurisdicție.wordpress.com/tag/aplicarea-legii/> (vizitat 23.12. 2017)
178. Pfersmann Otto. Contre le néo-réalisme juridique. În: Revue Francaise de Droit Constitutionnelle, nr.2(50), 2002 . p. 279-334.
179. Zorzetto S. The Lex Specialis Principle and its Uses in Legal Argumentation. În: An Analytical Inquire, University of Milan, N 3, 2012-2013, p. 61-87.
180. Lex specialis derogat legi generali. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780195369380.001.0001/acref-9780195369380-e-1303> (vizitat 09.01.2017)
181. Sunnqvist Martin. The principles lex posterior, lex specialis and lex superior – tria juncta in uno? Sweden: University of Lund. <http://giurisprudenza.unimc.it/en/research/conferences/esclh2014/conference-participants/SunnqvistMartinabstract.pdf> (vizitat 3.04. 2016)

182. Ghid practic privind excepția de neconstituționalitate. <http://constcourt.md/libview.php?l=ro&id=744&idc=9&t=/Media/Publicatii/Ghid-practic-privind-exceptia-de-neconstituționalitate/> (vizitat 09.12.2016)
183. Loussouarn Y., Bourel P. Droit international prive. Paris: Dalloz, 1999. 820 p.
184. Ungureanu O. Drept civil. Introducere. Ed. a 8-a. București: C. H. Beck, 2007. 420 p.
185. Circa A. Considerații pe marginea teoriei reprezentării în actele juridice civile. În: Acta Universitatis "Lucian Blaga", Seria Iurisprudenție, nr. 1-2, 2006, p. 54-61.
186. Touscoz J. Droit international. Paris: Presses Universitaires de France, 1993. 430 p
187. Benoit Frydman. Introduction au droit et à la méthodologie juridique. Paris: Dalloz, 2003. 254 p.
188. Vătăman D. Dreptul Uniunii Europene, curs universitar. București: Universul Juridic, 2010. 328 p.
189. Malița M. Zece mii de culturi, o singură civilizație. București: Nemira, 1998. 367 p.
190. Dragoș D. C. Uniunea Europeană. Instituții. Mecanisme. Ed. a II-a. București: All Bec, 2005. 360 p.
191. Winter J. A. Direct Applicability and Direct Effect Two Distinct and Different Concepts in Community Law. În: Common Market Law Review, Issue 4, 1972, p. 425-438.
192. Moroianu E. Gh., Comescu A. Monism și dualism (II). În: „Drept și societate”. Târgu-Jiu: Universitatea „Constantin Brâncuși”, Facultatea de Științe Juridice și Administrative, nr. 2, 2003. p. 27-38.
193. Cauza 6/64 M. Flaminio Costa c. Enel. 1964. <http://ier.ro/sites/default/files/traduceri/61964 J0006.pdf> (vizitat 02.08.2017)
194. Robea M. Unele considerente referitoare la particularitățile ordinii de drept la nivelul Uniunii Europene. În: Legea și viața, nr. 12, 2015. p. 35-40.
195. Mazilu D. Integrare europeană. Drept comunitar și instituții europene. București: Lumina Lex, București, 2006. 448 p.
196. Popescu D. Raportul dintre dreptul internațional și dreptul comunitar. Comunicare la Sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române. În: Dreptul românesc și Constituția europeană, Vol. III, București: Dacoromânia, 2005. p. 29-34.
197. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE) din 26.10.2012. În: Jurnalul RO Oficial al Uniunii Europene C326/47 <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CEL EX:12012E/TXT&from=RO> (vizitat 3.04. 2016)
198. Popescu. A Temeiul juridic al regulamentelor atipice, precum și al adaptării unor regulamente și directive. În: Buletin de informare legislativă, nr. 4, 2008, p. 87-94.

199. http://eur-lex.europa.eu/summary/chapter/institutional_affairs.html?root_default=SUM_1_CODED%3D01%2CSUM_2_CODED%3D0101%2CSUM_3_CODED%3D010101&locale=ro (vizitat 09.10.2016)
200. Gheorghiu L. Evoluția sistemelor juridice contemporane. Privire specială asupra tipologiei dreptului comunitar. București: Universul Juridic, 2004. 240 p.
201. Declarația Universală a Drepturilor Omului adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 de septembrie 1948 http://www.anr.gov.ro/docs/legislatie/internationala/Declarația_Universala_a_Drepturilor_Omului.pdf (vizitat 20.06.2017)
202. Stătescu C., Bîrsan C. Drept Civil. Teoria Generală a Obligațiilor. București: Juridica, 2000. 453 p.
203. Robea M. Menirea socială a ordinii juridice. În: Studii juridice, nr. 3-4, 2017. p.
204. Constituția SUA din 17.09.1787 // <http://forumulconstitutional.ro/download/constitutia-s-u-a.pdf> (vizitat 06.11.2016)
205. Fontanelli Filippo. Santi Romano and L'ordinamento giuridico: The Relevance of a Forgotten Masterpiece for Contemporary International, Transnational and Global Legal Relations. Vol. 2. 2011. 371 p.
206. Buda D. Uniunea Europeană – realitate juridică. În: Revista Transilvăneană de Științe Administrative nr. 1(7), 2002 // <http://rtsa.ro/rtsa/index.php/rtsa/article/viewFile/358/353> (vizitat 20.06.2017)
207. Florea D.-N. Particularitățile creării și aplicării de către state a normelor de drept internațional public. Autoreferat al tezei de doctorat. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/24394/dumitrita_florea_abstract.pdf (vizitat 19.12.2017)
208. Soltan V. Efectul CEDO și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului asupra ordinii juridice interne în materia procesului civil în Republica Moldova. 2016. <https://www.juridice.ro/482116/efectul-cedo-si-jurisprudentei-curtii-europene-a-drepturilor-omului-asupra-ordinii-juridice-interne-in-materia-procesului-civil-in-republica-moldova.html> (vizitat 29. 07.2017)
209. Legea Republicii Moldova Nr. 112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial Nr. 185-199 din 18.07.2014 art Nr : 442.
210. Dreptul Uniunii Europene. <https://jurisdictie.wordpress.com/2014/06/30/dreptul-uniunii-europene-suport-de-curs/> (vizitat 06. 03.2016)

211. Proiectul Twinning pentru armonizarea legislației R. Moldova cu cea a Uniunii Europene va fi lansat în Parlament. http://www.realitatea.md/proiectul-twinning-pentru-armonizarea-legislatiei-r--moldova-cu-cea-a-uniunii-europene-va-fi-lansat-in-parlament_65524.html (vizitat 09.10.2016)
212. Robea M. Unele reflecții privind conceptul de ordinea juridică și raportul lui cu cel de ordine socială. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice: ”Conceptul de dezvoltare a statului de drept în Moldova și Ucraina în contextul de eurointegrare”: , Chișinău, 2016. p. 18-22.
213. Robea M. Coraportul dintre noțiunile de ordine publică, ordine de drept, ordine juridică. În Studii juridice universitare, nr. 1-2, 2015, p. 146-154.
214. Robea M. Ordinea judiciară și responsabilitatea juridică – premisă a ordinii de drept. În: Legea și viața, nr. 4, 2018, p. 4-8.

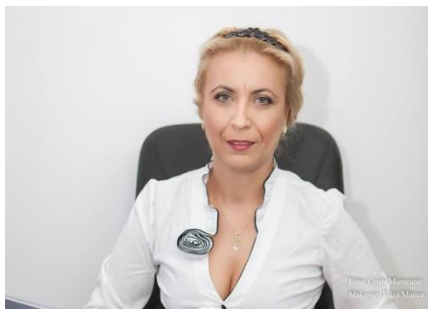
DECLARAȚIA
privind asumarea răspunderii

Subsemnata, Robea Mariana, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sînt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Robea Mariana

Semnătura

CURRICULUM VITAE

ROBEA MARIANA

Data nasterii: 24 august 1977

Locul nasterii: Galati, Romania

Domiciliul: Galati, str. Aprodul Purice nr. 45

Tel. 0749 097133

Studii

1998 – 2001	Universitatea “Dunarea de Jos” Galati, Romania, Colegiul de Administratie Publica, Functionar superior
2002 – 2005	Universitatea “Dunarea de Jos” Galati, Romania, Facultatea de Știința și Ingineria Alimentelor – Colegiul de Tehnologii Alimentare și Piscicole, Inginer colegiu – Specializarea Protectia Mediului si Controlul Calitatii Mediului
2004-2008	Universitatea „Danubius” Galați, Facultatea de Drept Galați, Licențiat în științe juridice
2008 - 2010	Universitatea „Danubius” Galați, Romania, Facultatea de Drept Master: „Drept și administrația publică europeană”
2009 - 2010	Universitatea „George Bacovia” Bacău, Romania, Master: “Managmentul carierei in asistenta sociala”
2010	Universitatea „Dunărea de Jos” Galați,Romania, curs postuniversitar “Sistemul managerial organizațional”
2010	Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, curs postuniversitar “Managementul resurselor umane”
2010	Universitatea „Dunărea de Jos” Galați,curs postuniversitar “Sistemul managerial organizațional”
2010	Universitatea „Dunărea de Jos” Galați,curs postuniversitar “Probleme specifice managementul serviciilor sociale și de sănătate”

Experienta profesionala

2007 – pana in prezent	director executiv, Fundatia FAMILIA Galati, Romania
Aprilie 2009 – decembrie 2009	manager proiect „ Program de Educare si Integrare pentru Resortisanții Țărilor Terțe din municipiul Galați”
decembrie 2010 – mai 2011	consilier de informare si consiliere, „Rețea de Centre de Informare si Consiliere pentru Resortisanți ai unor Țări Terțe”
noiembrie 2011- august 2016	coordonator in cadrul proiectului„Sprijinirea Programelor de ReturnareVoluntară Asistată și Reintegrare (RVAR) în România
octombrie 2011 – august 2016	expert jurist„Asistență pentru Resortisanți ai unor țări terțe in Romania”
februarie 2013 – decembrie 2013	Responsabil partener in cadrul proiectului „O sansa pentru Mediul Rural,,

Cursuri de perfectionare profesionala

- 04.09.2007 – 29.01.2008 – curs de calificare profesională „Lucrător social,, – organizat de Centrul de Consultanță și Studii Europene Galați

- 16 septembrie 2009 – curs „Relații publice și comunicare” - organizat de Institutul European de cursuri prin corespondență filiala E.S.C.C.

- decembrie 2008 – ianuarie 2009 participarea la curs în cadrul proiectului „Nu există sănătate fără sănătate mintală” finanțat de FDSC București

- 11.12.2009 - participarea la workshopul „Impactul reglementării Uniunii Europene din domeniul dezvoltării durabile asupra angajaților și managerilor, acum ori niciodată” organizat în cadrul proiectului „Adaptează-te și fii flexibil permanent la nou”

- martie 2010 - curs –“Operator introducere, validare și prelucrarea date” - organizat de Centrul de Consultanță și Studii Europene Galați

- noiembrie – decembrie 2010 - participare la seminarul „Tinerii împotriva traficului de persoane” – organizat de către Direcția Județeană pentru Sport și Tineret Galați

- ianuarie 2011 - participare seminar „Utilizare TIC în afaceri” organizat de Centrul pentru Educație și Dezvoltare din România MBM Software & Partners

-14 – 15 februarie 2011 – curs „Comunicarea cu mass media” – organizat de Centrul de Jurnalism Independent București

- 7.03.2011 – 11.03.2011 – participarea la seminar „Prevenirea discriminării și violenței împotriva femeii” – organizat în cadrul proiectului european Grundtvig

- 10 – 26 martie 2011 - curs formare profesională „Competențe sociale și civice” organizat de Centros de Estudio Infer – Sucursala Cluj

- 20.06.2011 –20.12.2011 – curs de formare „Lobby si advocacy” – organizat in cadrul Proiectului „PARTENER ACTIV SI IMPLICAT”

- mai 2012 – curs formare “Competente antreprenoriale” – organizat de SC Multipro Consult SRL Valcea

- mai 2012 – curs “Economie Sociala” – organizat de Asociatia CATALACTICA Bucuresti

- iulie 2012 – curs formare „Formator” – organizat de SC Centrul de Consultanta si Studii Europene SRL Galati

- ianuarie 2013 – curs de formare „Reducerea riscurilor asociate consumului de substante noi cu proprietati psihoactive” – organizat de Romanian Harm Reduction Network

- septembrie 2013 – sesiune de formare „Analist Piata Muncii” – organizata de SC Global Commercium Development SRL in cadrul Proiectului POSDRU/96/6.2/S/60000 „Viata dupa gratii”

Activitate stiintifica

- Mariana Robea. Unele considerente referitoare la particularitatile ordinii de drept la nivel U.E. In: Lege si Viata, Nr.12, Chisinau, 2015.p. 35-40;

- Mariana Robea. Coraportul dintre notiunile de ordine juridica, ordine de drept si ordine publica. In: Revista Studii Juridice Universitare, Nr. VII, U.L.I.M., 2015.P. 146-154;

- Mariana Robea. Unele referinte teoretice si normative privind ordinea juridica. In: Revista Studii Juridice Universitare, Nr.II, U.L.I.M.,2016.p. 154-161;

- Mariana Robea.Unele reflectii privind conceptul de ordine juridica si raportul lui cu ordinea sociala. Conferinta internatioanala stiintifico-practice: Conceptul de dezvoltare a statului de drept in Moldova si Ucraina in contextul proceselor de euro-integrare. Chisinau, 2016.p. 18-22;

-Mariana Robea. Some reflection the concept of legal order an his relation on the social. Intenational Conference European Union’s History, Culture and Citizesnship, Pitesti, 2017.p.739-745.

Cunoasterea limbilor straine

Engleza (bine)

Informatie suplimentare

Cunoasterea calculatorului: Windows, Office, Internet

